

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
Σχολή Περιβάλλοντος, Γεωγραφίας και Εφαρμοσμένων Οικονομικών
Τμήμα Γεωγραφίας
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου
Κατεύθυνση: Διαχείριση Φυσικών και Ανθρωπογενών Κινδύνων και
Καταστροφών

Η Ξηρασία στη Σομαλία: Επιπτώσεις, Τρωτότητα, Διαχείριση

Διπλωματική Εργασία

Αδαμόπουλος Ιωάννης

Αθήνα, Ιούνιος 2018

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Σχολή Περιβάλλοντος, Γεωγραφίας και Εφαρμοσμένων
Οικονομικών

Τμήμα Γεωγραφίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου

Κατεύθυνση: Διαχείριση Φυσικών και Ανθρωπογενών Κινδύνων και
Καταστροφών

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Σαπουντζάκη Καλλιόπη (Επιβλέπουσα)

Καθηγήτρια, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Καρύμπαλης Ευθύμιος

Αν. Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Κατσαφάδος Πέτρος

Αν. Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Ο Αδαμόπουλος Ιωάννης,
δηλώνω υπεύθυνα ότι:

- 1) Είμαι ο κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της πρωτότυπης αυτής εργασίας και από όσο γνωρίζω η εργασία μου δε συκοφαντεί πρόσωπα, ούτε προσβάλλει τα πνευματικά δικαιώματα τρίτων.
- 2) Αποδέχομαι ότι η ΒΚΠ μπορεί, χωρίς να αλλάξει το περιεχόμενο της εργασίας μου, να τη διαθέσει σε ηλεκτρονική μορφή μέσα από την ψηφιακή Βιβλιοθήκη της, να την αντιγράψει σε οποιοδήποτε μέσο ή/και σε οποιοδήποτε μορφότυπο καθώς και να κρατά περισσότερα από ένα αντίγραφα για λόγους συντήρησης και ασφάλειας.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Σαπουντζάκη Καλλιόπη, αρχικά για τη συνέπεια και τον επαγγελματισμό της ως καθηγήτρια, κατά τη διάρκεια αυτού του μεταπτυχιακού προγράμματος. Αυτή η εργασία δε θα μπορούσε να υλοποιηθεί χωρίς το γνωστικό υπόβαθρο που μου μετέδωσε στην αίθουσα διδασκαλίας. Ως επιβλέπουσα καθηγήτρια, την ευχαριστώ για τις περιεκτικές και στοχευμένες παρατηρήσεις της, που έκαναν καλύτερη αυτήν την εργασία.

Ένα μεγάλο κομμάτι αυτής της διπλωματικής, γράφτηκε στο Όσλο της Νορβηγίας. Ευχαριστώ θερμά την Maria Hallberg, Award Manager του “Save the Children Norway”, για τη φιλοξενία και την υποστήριξη που μου προσέφερε αυτούς τους μήνες, αλλά και για την έμπνευση που μου έδωσε ώστε να επιλέξω το συγκεκριμένο θέμα. Εκτός των άλλων, ο λόγος που της αφιερώνω αυτήν την εργασία, είναι η σπουδαία συνεισφορά της στη διαχείριση της ανθρωπιστικής βοήθειας, στα επικίνδυνα πεδία εντάσεων και διενέξεων, των χωρών της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	1
ABSTRACT.....	2
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	3
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΧΑΡΤΩΝ.....	3
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	4
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	5
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
1. ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΕΣ.....	9
1.1 Ο κίνδυνος καταστροφής.....	9
1.1.1 Η έννοια του κινδύνου καταστροφής.....	9
1.1.2 Ο κύκλος διαχείρισης του κινδύνου καταστροφής.....	11
1.2 Το Φαινόμενο της ξηρασίας.....	12
1.2.1 Η ξηρασία ως κίνδυνος.....	12
1.2.2 Η ξηρασία ως καταστροφή.....	13
1.2.3 Τύποι ξηρασίας.....	17
1.2.4 Επιπτώσεις της ξηρασίας.....	20
1.2.5 Εκτίμηση της έντασης και των καταστροφικών επιπτώσεων της ξηρασίας.....	22
1.2.6 Η σχέση της τρωτότητας και της προσαρμοστικότητας με την ξηρασία.....	24
1.2.7 Η διαχείριση της ξηρασίας.....	28
1.3 Επισιτιστική ασφάλεια και λιμός.....	31
2. ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΣΟΜΑΛΙΑΣ.....	35
2.1 Γεωγραφία.....	35
2.2 Έδαφος και βλάστηση.....	38
2.3 Κλίμα.....	39
2.4 Διοικητική διαίρεση.....	42
2.5 Ιστορική αναδρομή.....	43
2.6 Το πρόσφατο πολιτικό και συγκρουσιακό τοπίο.....	45
2.7 Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	49
2.8 Μόρφωση και εκπαίδευση του πληθυσμού.....	52
2.9 Οικονομία.....	54
3. Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΣΟΜΑΛΙΑΣ ΣΤΗΝ ΞΗΡΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ...58	
3.1 Η έκθεση στην ξηρασία.....	58
3.2 Η σχέση της ξηρασίας στη Σομαλία και το Κέρασ της Αφρικής με την Κλιματική Αλλαγή.....	63

4. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣΙΑΣ ΣΤΗ ΣΟΜΑΛΙΑ.....	69
4.1 Παραγωγικοί τομείς και αντίστοιχες οικονομικές απώλειες.....	69
4.1.1 Γεωργία και καλλιέργειες.....	69
4.1.2 Κτηνοτροφία.....	70
4.2 Επισιτιστική κρίση και επιπτώσεις στην υγεία.....	72
4.2.1 Ο λιμός του 2011.....	73
4.2.2 Η επισιτιστική κρίση από το 2017 έως σήμερα.....	74
4.2.3 Επιπτώσεις στην υγεία από την επισιτιστική κρίση.....	77
4.3 Διαμάχες και ένοπλες συγκρούσεις.....	79
4.3.1 Συγκρούσεις σε τοπικό επίπεδο.....	80
4.3.2 Συγκρούσεις σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο.....	81
4.4 Εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση.....	85
4.5 Αλλοίωση οικοσυστημάτων και βιοποικιλότητας.....	88
5. ΜΟΡΦΕΣ ΤΡΩΤΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΡΩΤΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ.....	91
5.1 Πτυχές κοινωνικής και οικονομικής τρωτότητας.....	91
5.1.1 Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και οι δυσκολίες στην εκπαίδευση.....	91
5.1.2 Η περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση στις διάφορες κοινωνικές ομάδες.....	93
5.1.3 Φτώχεια και ανεργία.....	95
5.1.4 Περιορισμός πρόσβασης στα μέσα διαβίωσης.....	98
5.2 Πτυχές πολιτικής και θεσμικής τρωτότητας.....	101
5.2.1 Πολιτική αστάθεια και έλλειψη κρατικού σχεδιασμού.....	102
5.2.2 Διαφθορά.....	103
5.2.3 Το ανεπαρκές και μη αποτελεσματικό σύστημα υγείας.....	104
5.2.4 Τα προβλήματα με το οδικό δίκτυο και τα οδοφράγματα.....	105
5.3 Τρωτές ομάδες πληθυσμού.....	107
5.3.1 Παιδιά.....	107
5.3.2 Γυναίκες.....	108
5.3.3 Ο εσωτερικά εκτοπισμένος πληθυσμός (IDP).....	110
5.3.4 Άνεργοι νέοι.....	112
6. Η ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΣΟΜΑΛΩΝ.....	114
6.1 Η προσαρμοστικότητα σε ατομικό επίπεδο.....	114
6.2 Η προσαρμοστικότητα σε συλλογικό επίπεδο.....	116
6.2.1 Η οικονομική ενίσχυση από τη σομαλική διασπορά.....	116
6.2.2 Τα παραδοσιακά δίκτυα προστασίας.....	116
6.2.3 Το άτυπο διασυνοριακό εμπόριο και η ανθεκτικότητα των αγορών.....	117
6.2.4 Η χρήση κινητών τηλεφώνων.....	118
7. Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣΙΑΣ ΣΤΗ ΣΟΜΑΛΙΑ.....	120
7.1 Το πρόγραμμα μεταφοράς χρημάτων.....	120
7.2 Η κατασκευή των φραγμάτων άμμου (sand dams).....	121

7.3	Χτίζοντας την προσαρμοστικότητα της γεωργίας.....	122
7.4	Η πρόσβαση των ανθρωπιστικών φορέων σε δυσπρόσιτες περιοχές.....	124
7.5	Οι προσπάθειες και οι ελλείψεις στη διαχείριση των υδάτινων πόρων στη Σομαλία.....	125
7.6	Ο ρόλος της κυβέρνησης στη διαχείριση της ξηρασίας.....	129
7.7	Τα επιτεύγματα των ανθρωπιστικών φορέων το 2017.....	131
8.	ΣΥΝΟΨΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	133
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ – ΠΗΓΕΣ.....	136

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ξηρασία στις χώρες της Αφρικής (ως διαρκής φυσική καταστροφή) αποτελούσε ανέκαθεν καθοριστικό παράγοντα για τα χαμηλά επίπεδα κοινωνικής και ανθρώπινης ανάπτυξης, τις δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης, τη μη ικανοποίηση βασικών αναγκών του πληθυσμού και εν γένει τις τεράστιες καταστροφικές επιπτώσεις, που συμπεριλαμβάνουν λιμούς και τον πρόωπο θάνατο μεγάλου μέρους του πληθυσμού. Τα τελευταία χρόνια το φαινόμενο της ξηρασίας εμφανίζεται εντονότερα λόγω της αλλαγής των κλιματικών συνθηκών, με αποτέλεσμα να εντείνονται οι αρνητικές συνέπειες τόσο στην κοινωνία όσο και στο περιβάλλον.

Η περίπτωση της Σομαλίας που εξετάζει αυτή η εργασία απασχολεί ιδιαίτερα αυτήν την περίοδο, τη διεθνή κοινότητα, τα μέσα ενημέρωσης και τις ανθρωπιστικές οργανώσεις επειδή ο πληθυσμός αντιμετωπίζει τις δραματικές συνέπειες της ξηρασίας. Η έλλειψη βροχοπτώσεων έχει οδηγήσει στη μείωση ή την καταστροφή των καλλιεργήσιμων εκτάσεων και της γεωργίας η οποία είναι η βασική απασχόληση των κατοίκων. Τα πηγάδια στερεύουν, η κτηνοτροφία περιορίζεται και προκύπτει το ζήτημα της λειψυδρίας και του υποσιτισμού στα όρια εμφάνισης ενός νέου λιμού. Επιπρόσθετα καταγράφονται εβδομαδιαία κρούσματα χολέρας και ιλαράς ενώ το οικοσύστημα απειλείται από τη συνεχόμενη αποψίλωση και τη μετανάστευση της άγριας πανίδας.

Η εργασία μελετά τις διάφορες μορφές έκθεσης και τρωτότητας στην ξηρασία και τους δευτερογενείς κινδύνους των πληθυσμιακών και κοινωνικών ομάδων και κοινωνικο-οικολογικών συστημάτων, αλλά και την ικανότητα των φορέων διαχείρισης (κυβερνητικών και μη) να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις. Ερευνά επίσης τη σχέση της ξηρασίας και των επιπτώσεών της με τον εμφύλιο πόλεμο που ταλαιπωρεί τη χώρα. Η εργασία τέλος θίγει ζητήματα προσαρμοστικότητας / ανθεκτικότητας σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.

Λέξεις κλειδιά: Ξηρασία, Τρωτότητα, Προσαρμοστικότητα, Σομαλία

ABSTRACT

The drought in the African countries (as a permanent natural disaster) has always been a determining factor for low levels of social and human development, unfavorable living conditions, unsatisfactory basic needs of the population and, in general, the enormous catastrophic effects including famine and premature death of a large proportion of the population. In recent years the drought has become more pronounced due to the change in climatic conditions, with the result of intensification of negative consequences for both society and the environment.

The case of Somalia, that is examined in this work, is particularly concerning to the international community, the media, and humanitarian organizations at this time, because the population is facing the dramatic consequences of drought. The lack of precipitation has led to the reduction or destruction of arable land which impacts on the agricultural industry and livelihood of the area's inhabitants. The wells are dwindling, livestock farming is limited, and the issue of water scarcity and malnutrition risks, giving rise to a new famine. In addition, weekly cases of cholera and measles are recorded, while the ecosystem is threatened by continued deforestation and migration of wildlife.

This work studies the various forms of exposure and vulnerability to drought and the secondary risks to population, social groups, and socio-ecological systems, as well as the ability of management bodies (governmental and non-governmental) to meet the challenges. It also looks at the relationship between drought and its impact on the civil war that is troubling the country. The work finally addresses issues of adaptability / resilience at individual and collective level.

Keywords: Drought, Vulnerability, Resilience, Somalia

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1. Τα συστατικά του κινδύνου και του κινδύνου καταστροφής.....	9
Εικόνα 2. Μηχανισμός μείωσης του κινδύνου καταστροφής.....	10
Εικόνα 3. Ο κύκλος διαχείρισης του κινδύνου καταστροφής.....	11
Εικόνα 4. Εξήγηση της προόδου εξέλιξης ξηρασίας και της σχέσης μεταξύ των τεσσάρων τύπων ξηρασιών.....	20
Εικόνα 5. Νεκρά ζώα από την ξηρασία στην Κένυα.....	21
Εικόνα 6. Κατεστραμμένες καλλιέργειες από την ξηρασία στο Τέξας των ΗΠΑ.....	21
Εικόνα 7. Η πλατφόρμα «Drought Impact Reporter» καταχώρησης των επιπτώσεων ξηρασίας στις ΗΠΑ.....	24
Εικόνα 8. Χαρακτηριστικά τρωτής κοινωνίας στην ξηρασία.....	26
Εικόνα 9. Χαρακτηριστικά προσαρμοστικής κοινωνίας στην ξηρασία.....	28
Εικόνα 10. Ο «υδροπαράλογος» κύκλος της ξηρασίας.....	29
Εικόνα 11. Οι φάσεις του κύκλου διαχείρισης της ξηρασίας.....	30
Εικόνα 12. Από την επισιτιστική ασφάλεια στο λιμό.....	33
Εικόνα 13. Η τρομοκρατική ενέργεια του Al Shabaab τον Οκτώβρη του 2017, σε εμπορικό δρόμο του Mogadishu, που κόστισε τη ζωή σε 500 ανθρώπους.....	45
Εικόνα 14. Σομαλοί περιμένουν στην ουρά για βοήθεια σε ένα καταυλισμό IDP πληθυσμού στο Mogadishu κατά τη διάρκεια του λιμού.....	74
Εικόνα 15. Η υδρολογική ξηρασία του ποταμού Shabelle.....	90
Εικόνα 16. Δάσκαλος Κορανικού σχολείου διδάσκει οπλισμένος με καλάσνικοφ στο Dhusamareeb της κεντρικής Σομαλίας.....	92
Εικόνα 17. Σκάβοντας για την εύρεση νερού στον ξηρό Shabelle ποταμό.....	100
Εικόνα 18. Εργάτες ξεφορτώνουν ξυλάνθρακα σε μια αγορά στο Mogadishu.....	101
Εικόνα 19. Ψυχικά ασθενείς, αλυσοδεμένοι σε ψυχιατρικό κέντρο στο Mogadishu.....	105
Εικόνα 20. Οδόφραγμα στο Mogadishu.....	106
Εικόνα 21. Ένοπλο ανήλικο αγόρι, μέλος του Al Shabaab.....	108
Εικόνα 22. Καταυλισμός IDP πληθυσμού στο Mogadishu.....	112
Εικόνα 23. Ιερόδουλες σομαλές μετανάστριες, συγκεντρωμένες σε φτωχογειτονιά του λιμανιού Aden της Υεμένης.....	115
Εικόνα 24. Νομάς χρησιμοποιεί κινητό τηλέφωνο.....	119
Εικόνα 25. Φράγμα άμμου κατά τη βροχερή και κατά την ξηρή περίοδο.....	121
Εικόνα 26. Αεροφωτογραφία αρδευτικών καναλιών από τον Shabelle ποταμό της πόλης Qoryooley νότια της Σομαλίας και το φράγμα του ποταμού στην ίδια περιοχή πριν και μετά την αποκατάστασή του.....	129

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1. Αριθμός καταστροφών από ξηρασίες την περίοδο 1974-2004.....	17
Χάρτης 2. Η θέση της Σομαλίας στην Αφρική.....	35

Χάρτης 3. Τοπογραφικός χάρτης της Σομαλίας με υψομετρικό δείκτη.....	35
Χάρτης 4. Οι λεκάνες απορροής των ποταμών Shabelle και Juba στο Κέρας της Αφρικής.....	37
Χάρτης 5. Κάλυψη γης της Σομαλίας.....	39
Χάρτης 6. Κατανομή ετήσιου ύψους βροχής της Σομαλίας σε mm.....	41
Χάρτης 7. Γεωγραφική κατανομή των διοικητικών περιφερειών της Σομαλίας.....	42
Χάρτης 8. Όρια εδαφικού ελέγχου διαφόρων κινημάτων μέχρι και την 25 ^η Αυγούστου 2017.....	48
Χάρτης 9. Πληθυσμιακή πυκνότητα της Σομαλίας (άτομα ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο).....	51
Χάρτης 10. Ζώνες αγροκτηνοτροφικής απασχόλησης της Σομαλίας.....	57
Χάρτης 11. Παγκόσμια κλιματολογική ταξινόμηση σε πέντε βασικές κατηγορίες (και υποκατηγορίες τους) κατά Köppen.....	59
Χάρτης 12. Χωρική κατανομή έντασης της ξηρασίας στη Σομαλία (Ιανουάριος 2017).....	61
Χάρτης 13. Κατανομή των οικονομικών απωλειών του κτηνοτροφικού τομέα ανά είδος και περιφέρεια.....	72
Χάρτης 14. Κατανομή κλάσεων επισιτιστικής ανασφάλειας της Σομαλίας τον Ιούλιο του 2017.....	76
Χάρτης 15. Κατανομή κρουσμάτων και θανάτων από χολέρα για το έτος 2017.....	78
Χάρτης 16. Αριθμός βίαιων συγκρούσεων ανά διοικητική περιφέρεια για την περίοδο 1997-2009.....	83
Χάρτης 17. Πλήθος και κατευθύνσεις καταγεγραμμένων εσωτερικών μεταναστών και προσφύγων.....	88

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1. Ποσοστό τύπων καταστροφικών συμβάντων ανά ήπειρο για την περίοδο 1970-2008.....	15
Διάγραμμα 2. Ποσοστό πληθυσμού που επηρεάστηκε από κάθε τύπο καταστροφικού συμβάντος ανά ήπειρο για την περίοδο 1970-2008.....	15
Διάγραμμα 3. Αριθμός ανδρικού και γυναικείου πληθυσμού (σε χιλιάδες) ανά ηλικιακό έτος, όπως προβλέπεται για το 2018.....	49
Διάγραμμα 4. Μηνιαίες αποκλίσεις θερμοκρασίας από τη μέση τιμή στην Ανατολική Αφρική....	65
Διάγραμμα 5. Ετήσιες αποκλίσεις θερμοκρασίας από τη μέση τιμή στην Ανατολική Αφρική.....	65
Διάγραμμα 6. Αριθμός πληγέντων ανά έτος, από πλημμύρες και ξηρασίες κατά τη διάρκεια των φαινομένων El Nino και La Nina στο Κέρας της Αφρικής.....	67
Διάγραμμα 7. Αριθμός βίαιων συγκρούσεων και αριθμός συνεχόμενων μηνών ξηρασίας για την περίοδο 1997-2009.....	82
Διάγραμμα 8. Αριθμός βίαιων συμβάντων και αντίστοιχων θυμάτων την περίοδο 2000-2017 στη Σομαλία.....	84
Διάγραμμα 9. Ποσοστό πληθυσμού ανά τοποθεσία που ζει με λιγότερο από 1,9 δολάρια την ημέρα.....	96
Διάγραμμα 10. Ποσοστό απασχόλησης εργατικού δυναμικού ανά περιοχή.....	97
Διάγραμμα 11. Ποσοστό απασχόλησης εργατικού δυναμικού ανά περιοχή και ανά φύλλο.....	98

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Οι 18 διοικητικές περιφέρειες της Σομαλίας και οι πρωτεύουσές τους.....	42
Πίνακας 2. Οι μεγάλες πόλεις της Σομαλίας και ο αντίστοιχος πληθυσμός τους.....	51
Πίνακας 3. Χρονολογική κατάταξη ξηρασιών και αντίστοιχος αριθμός πληγέντων.....	60
Πίνακας 4. Ποσοτική έκθεση αγροτικού και κτηνοτροφικού πληθυσμού στην ξηρασία ανά περιφέρεια για την περίοδο 1997-2007.....	63
Πίνακας 5. Μέγεθος πληθυσμού σε κατάσταση επισιτιστικής ανασφάλειας ανά κλάση και περιφέρεια όπως εκτιμάται μέχρι τον Ιούνιο του 2018.....	77

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ

ACAPS	Assessment Capacities Project
ACLED	Armed Conflict Location & Event Data
ADRC	Asian Disaster Reduction Center
AMISOM	African Union Mission to Somalia
CIA	Central Intelligence Agency
EASO	European Asylum Support Office
EM-DAT	Emergency Events Database
FAO	Food and Agriculture Organization
FEWS NET	Famine Early Warning Systems Network
FSNAU	Food Security and Nutrition Analysis Unit
GEF	Global Environment Facility
ICPAC	IGAD (Inter-Governmental Authority on Development) Climate Prediction and Application Centre
IDP	Internally Displaced People
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
ISIS	Islamic State of Iraq and Syria
IUCN	International Union for Conservation of Nature
NDMC	National Drought Mitigation Center
NDVI	Normalized Difference Vegetation Index
OCHA	United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
PDSI	Palmer Drought Severity Index
SATG	Somali Agriculture Technical Group
SWALIM	Somalia Water and Land Information Management
UNDP	United Nations Development Programme
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
UNISDR	United Nations International Strategy for Disaster Reduction
VOA	Voice of America
WFP	World Food Programme

WHO World Health Organization

ΑΕΠ Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΕΙΑ Ένωση Ισλαμικών Δικαστηρίων

ΕΣΣ Εθνικός Σομαλικός Στρατός

ΕΣΣΔ Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

ΗΠΑ Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΚΑ Κλιματική Αλλαγή

ΜΟΚ Μεταβατική Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση

ΟΗΕ Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η υλοποίηση αυτής της εργασίας εξελίχθηκε σε μια ευχάριστη διαδικασία και εμπειρία, καθώς μέσα από την ανάγνωση της βιβλιογραφίας έλαβα σπουδαία γνώση και πληροφορίες για ένα θέμα που παρακολουθούσα περιστασιακά από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όλα αυτά τα χρόνια. Η ξηρασία και οι καταστροφικές επιπτώσεις της, ανέκαθεν μου δημιουργούσαν έντονο προβληματισμό, όχι μόνο για τη Σομαλία, αλλά και για κάθε άλλη χώρα της Αφρικής που πλήττεται από αυτό το φαινόμενο. Αφορμή για αυτήν την εργασία αποτέλεσαν οι εικόνες από τις τρομοκρατικές ενέργειες ένοπλων κινημάτων στη Σομαλία που έκαναν το γύρω του κόσμου, τη στιγμή που η χώρα υπέφερε από μια έντονη επισιτιστική κρίση, λόγω της πρόσφατης ξηρασίας του 2017.

Η εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος που αποτελεί το θεωρητικό κομμάτι της εργασίας, παρουσιάζονται βασικές έννοιες και ορισμοί ώστε να γίνει πιο κατανοητή η εμπειρική μελέτη που ακολουθεί. Γίνεται μια γνωριμία με τις έννοιες που συνδέονται με το φαινόμενο της ξηρασίας, με τις επιπτώσεις που προκαλεί και με τον κύκλο διαχείρισής της.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας (κεφάλαια 2-7) που αποτελεί την εμπειρική μελέτη, παρουσιάζονται αρχικά τα γεωγραφικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης, γίνεται μια ιστορική αναδρομή για τη χώρα, καθώς και μια αναφορά στην πολιτική κατάσταση που επικρατεί σήμερα (κεφάλαιο 2). Έπειτα διαπιστώνεται η έκθεση της Σομαλίας στην ξηρασία λόγω γεωγραφικής θέσης και καταγεγραμμένων ξηρασιών παλαιότερων ετών και γίνεται μια προσπάθεια ποιοτικής και ποσοτικής ανάλυσης της έκθεσης του πληθυσμού και των αγροκτηνοτροφικών δραστηριοτήτων του στην ξηρασία (κεφάλαιο 3). Στη συνέχεια καταγράφονται οι άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις που προκαλεί η ξηρασία στη χώρα (κεφάλαιο 4).

Στο κεφάλαιο 5 αναλύονται οι μορφές τρωτότητας (κοινωνική, οικονομική, θεσμική) και οι τρωτές κοινωνικές ομάδες της Σομαλίας, όπου κατανοεί κανείς τους ουσιαστικούς λόγους για τους οποίους η ξηρασία προκάλεσε όλες εκείνες τις δυσμενείς επιπτώσεις και την αδυναμία του πληθυσμού να τις αντιμετωπίσει. Έπειτα στο κεφάλαιο 6 παρουσιάζονται οι ενέργειες που γίνονται σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, οι οποίες δείχνουν τα αντανάκλαστικά των ανθρώπων και της κοινωνίας στις επιπτώσεις της ξηρασίας και την ικανότητά τους να ανταπεξέλθουν. Στο κεφάλαιο 7 τέλος, γίνεται μια αναφορά για τη διαχείριση της ξηρασίας σε κυβερνητικό και μη επίπεδο. Αναδεικνύονται τα

προβλήματα και οι ελλείψεις που προκύπτουν από αυτή τη διαδικασία, αλλά και οι προσπάθειες των φορέων ανθρωπιστικής βοήθειας.

Στο τρίτο μέρος της εργασίας γίνεται μια σύνοψη της εμπειρικής μελέτης και παράλληλα αναφέρονται συμπεράσματα που προέκυψαν από αυτήν.

1. ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΕΣ

1.1 Ο κίνδυνος καταστροφής

1.1.1 Η έννοια του κινδύνου καταστροφής

Ο κίνδυνος και ο κίνδυνος καταστροφής αποτελούν αντικείμενο πολλών επιστημονικών πεδίων και απασχολούν ένα ευρύ φάσμα ενδιαφερομένων και εμπλεκομένων. Υπάρχει μια διάκριση μεταξύ του κινδύνου συγκεκριμένων απωλειών (risk of losses) και κινδύνου καταστροφής (disaster risk). Στην πιο απλή του μορφή ο κίνδυνος είναι συνάρτηση τριών στοιχείων: της επικινδυνότητας (hazard), της έκθεσης (exposure) και της τρωτότητας (vulnerability). (Σαπουντζάκη και Δανδουλάκη, 2015) Ο κίνδυνος καταστροφής συνδέεται με απώλειες οι οποίες ξεπερνούν το ατομικό επίπεδο και εκτείνονται σε επίπεδο κοινωνιών. Οι αντίστοιχες επιπτώσεις δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν από την πληγείσα κοινωνία η οποία αδυνατεί να ανακάμψει με τα ίδια μέσα που διαθέτει. (Σαπουντζάκη, 2016)

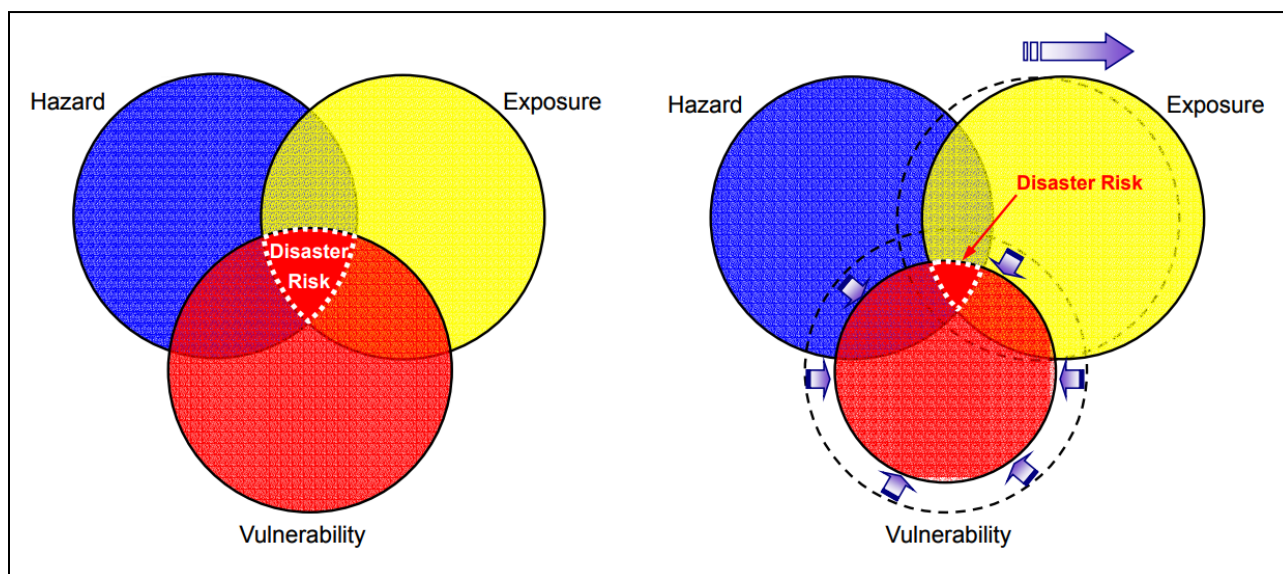

Εικόνα 1. Τα συστατικά του κινδύνου (αριστερά) και του κινδύνου καταστροφής (δεξιά). Πηγή: Σαπουντζάκη και Δανδουλάκη, 2015.

Ο πρόσφατος ορισμός του φορέα UNISDR (Διεθνής Στρατηγική για τη Μείωση των Καταστροφών των Ηνωμένων Εθνών, 2017) για τον κίνδυνο καταστροφής εκφράζει το ενδεχόμενο να προκύψουν απώλειες ζωής, τραυματισμοί, φθορές ή βλάβες περιουσιακών στοιχείων, σε ένα σύστημα, μια κοινωνία ή μια κοινότητα, σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Οι δε απώλειες καθορίζονται πιθανώς ως συνάρτηση της επικινδυνότητας, της έκθεσης, της τρωτότητας και της ικανότητας

αντιμετώπισης του συστήματος. Ο ορισμός του κινδύνου καταστροφής αντικατοπτρίζει την έννοια των επικίνδυνων συμβάντων και καταστροφών ως αποτέλεσμα συνεχών συνθηκών κινδύνου.

Καθώς ο κίνδυνος καταστροφής δεν εξαρτάται μόνο από την παρουσία του οποιουδήποτε απειλητικού φαινομένου, μπορεί ευτυχώς να περιοριστεί μειώνοντας τα επίπεδα τρωτότητας του συστήματος ή απομακρύνοντας όσο το δυνατόν γίνεται, τον πληθυσμό και τις περιουσίες του, από την απειλή αυτού του φαινομένου ή ενισχύοντας την ικανότητα αντιμετώπισης των επιπτώσεων.

Εικόνα 2. Μηχανισμός μείωσης του κινδύνου καταστροφής. Πηγή: ADRC, 2005.

Ο κίνδυνος καταστροφής περιλαμβάνει διάφορους τύπους δυνητικών απωλειών οι οποίοι συχνά είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν. Παρόλα αυτά, με τη γνώση των επικρατουσών επικινδυνοτήτων και τα μοτίβα των μορφών πληθυσμού και της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης, ο κίνδυνος καταστροφής μπορεί να εκτιμηθεί και να χαρτογραφηθεί, τουλάχιστον σε γενικές γραμμές. (UNISDR, 2017) Αποδίδοντας ποσοτικά τους κινδύνους και προβλέποντας τις πιθανές επιπτώσεις των επικινδυνοτήτων, οι κυβερνήσεις, οι κοινότητες και τα άτομα είναι σε θέση να πάρουν αποφάσεις για την πρόληψη των καταστροφών. Μέρος της διαδικασίας λήψης αποφάσεων και συγκρότησης πολιτικών αποτελεί η εκτίμηση του κινδύνου καταστροφών κατά την οποία προσδιορίζεται η φύση και η έκταση του κινδύνου, αναλύονται οι επικινδυνότητες και αξιολογούνται οι συνθήκες τρωτότητας. (Σαπουντζάκη και Δανδουλάκη, 2015)

1.1.2 Ο κύκλος διαχείρισης του κινδύνου καταστροφής

Σύμφωνα με τον UNISDR (2009 a), η διαχείριση κινδύνου καταστροφής είναι η συστηματική διαδικασία αξιοποίησης διοικητικών αποφάσεων, οργανισμών, επιχειρησιακών δεξιοτήτων και ικανοτήτων για την υλοποίηση στρατηγικών, πολιτικών και βελτιωμένων ικανοτήτων αντιμετώπισης της κοινωνίας, προκειμένου να μειωθούν οι επιπτώσεις των επικινδυνοτήτων και η πιθανότητα καταστροφής. Η διαχείριση κινδύνου καταστροφής αποσκοπεί στην αποφυγή, στη μείωση ή στη μεταβίβαση των αρνητικών συνεπειών των επικινδυνοτήτων μέσω δράσεων και μέτρων πρόληψης, μετριασμού και ετοιμότητας.

Αυτή η διαχείριση όπως αναφέρει η Σαουντζάκη (2016), γίνεται αντιληπτή ως μια κυκλική διαδικασία διαδοχικών, διακριτών αλλά διασυνδεδεμένων φάσεων σε κάθε μια από τις οποίες αναλαμβάνεται ένα σύνολο δράσεων. Θεωρώντας ως αρχή του κύκλου το καταστροφικό γεγονός, ακολουθούν τέσσερις κύριες φάσεις διαχείρισης (απόκριση, αποκατάσταση, μετριασμός, ετοιμότητα), οι οποίες συνδέονται με μια συνεχή προσπάθεια μείωσης των απωλειών από την καταστροφή. Ο κύκλος διαχείρισης του κινδύνου καταστροφής φαίνεται σχηματικά παρακάτω όπως επίσης ακολουθεί και μια σύντομη περιγραφή των τεσσάρων φάσεων σύμφωνα με την ορολογία του UNISDR (2009 a).

Εικόνα 3. Ο κύκλος διαχείρισης του κινδύνου καταστροφής. Πηγή: Natural Hazards Partnership (2018) και τροποποίηση συγγραφέα.

Απόκριση: Η παροχή υπηρεσιών έκτακτης ανάγκης και δημόσιας βοήθειας κατά τη διάρκεια ή αμέσως μετά από την καταστροφή, προκειμένου να σωθούν ζωές, να περιοριστούν οι αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, να διασφαλιστεί η δημόσια ασφάλεια και να ικανοποιηθούν οι βασικές ανάγκες διαβίωσης των ατόμων που πλήττονται.

Αποκατάσταση: Πρόκειται για την αποκατάσταση και βελτίωση, κατά περίπτωση, των υποδομών, των μέσων διαβίωσης και των συνθηκών διαβίωσης των κοινοτήτων που έχουν πληγεί από καταστροφές, συμπεριλαμβανομένων των προσπαθειών για τη μείωση των παραγόντων κινδύνου καταστροφών.

Μετριασμός: Πρόκειται για τη μείωση ή τον περιορισμό των δυσμενών επιπτώσεων των επικινδυνοτήτων και των συναφών καταστροφών, μέσω ενεργειών που περιλαμβάνουν κατασκευαστικές τεχνικές, βελτιωμένες περιβαλλοντικές πολιτικές, καθώς και δράσεις εγρήγορσης του πληθυσμού.

Ετοιμότητα / Προετοιμασία: Οι γνώσεις και οι ικανότητες που αναπτύσσονται από κυβερνήσεις, από επαγγελματικούς οργανισμούς απόκρισης και ανάκαμψης, από κοινότητες και από μεμονωμένα άτομα, για την αποτελεσματική πρόβλεψη, απόκριση και ανάκαμψη από τις επιπτώσεις πιθανών, επικείμενων ή επικίνδυνων γεγονότων ή συνθηκών.

1.2 Το Φαινόμενο της ξηρασίας

1.2.1 Η ξηρασία ως κίνδυνος

Η ξηρασία είναι η συνέπεια της φυσικής μείωσης της ποσότητας των κατακρημνισμάτων για μια εκτεταμένη χρονική περίοδο, συνήθως μια εποχή ή περισσότερο σε διάρκεια, αν και άλλοι κλιματικοί παράγοντες (όπως οι υψηλές θερμοκρασίες, οι υψηλοί άνεμοι και η χαμηλή σχετική υγρασία) συνδέονται με αυτήν και μπορούν να επιδεινώσουν σημαντικά τη σφοδρότητα του συμβάντος. Σχετίζεται επίσης με τον χρόνο εμφάνισης των βροχοπτώσεων (πχ. καθυστερήσεις στην έναρξη των βροχερών περιόδων ή ασυνέπεια σε σχέση με τα στάδια ανάπτυξης των καλλιεργειών), καθώς και με την αποτελεσματικότητα των βροχοπτώσεων (δηλ. ένταση βροχής ή αριθμός των βροχοπτώσεων). Η ξηρασία αποτελεί ένα φυσικό κομμάτι του κλίματος και μπορεί να εμφανιστεί σε όλους τους τύπους του, είτε σε μέρη με υψηλές βροχοπτώσεις είτε σε μέρη με χαμηλές. (Wilhite, 1993)

Πολλοί άνθρωποι θεωρούν την ξηρασία ως ένα φυσικό φαινόμενο. Στην πραγματικότητα όμως η ξηρασία δεν έχει μόνο φυσική, αλλά και κοινωνική διάσταση. Ο κίνδυνος που συνδέεται με την ξηρασία για μια οποιαδήποτε περιοχή, είναι προϊόν τόσο της έκθεσης της περιοχής σε αυτό το φυσικό φαινόμενο, όσο και της τρωτότητας της κοινωνίας που προκαλείται να το αντιμετωπίσει. Το φυσικό φαινόμενο της ξηρασίας είναι αποτέλεσμα της εκδήλωσης μεγάλης κλίμακας διαταραχών στο παγκόσμιο μοτίβο κυκλοφορίας της ατμόσφαιρας. Η έκθεση στην ξηρασία ποικίλλει από τόπο σε τόπο και είναι πολύ δύσκολο έως αδύνατον να αποφευχθεί. Η τρωτότητα από την άλλη πλευρά καθορίζεται από κοινωνικούς παράγοντες όπως ο πληθυσμός, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, η

τεχνολογία, οι πολιτικές και η κοινωνική συμπεριφορά. Με την πάροδο του χρόνου αυτοί οι παράγοντες αλλάζουν και έτσι διαμορφώνεται αναλόγως και η τρωτότητα (αυξάνεται ή μειώνεται). Δύο ανόμοια κοινωνικά συστήματα λοιπόν, διαφορετικών χαρακτηριστικών που βρίσκονται σε μια ευρύτερη περιοχή η οποία εκτίθεται σε μια ξηρασία ίδιας έντασης και διάρκειας, πιθανότατα να αντιμετωπίζουν διαφορετικό κίνδυνο. (Wilhite, 2000)

Σύμφωνα με τον ορισμό των Knutson et al. (1998), ο κίνδυνος της ξηρασίας είναι η πιθανότητα εκδήλωσης δυσμενών επιπτώσεων, λόγω της συχνότητας ή σφοδρότητας της επικινδυνότητας της ξηρασίας και της συνύπαρξης τρωτών συνθηκών.

Η ξηρασία διαφέρει από άλλους φυσικούς κινδύνους (π.χ. πλημμύρες, τροπικούς κυκλώνες και σεισμούς) με πολλούς τρόπους. Πρώτον, δεδομένου ότι οι επιπτώσεις της ξηρασίας συχνά εμφανίζονται αργά χρονικά και μπορεί να παραμείνουν για χρόνια μετά τη λήξη της εκδήλωσής της, η έναρξη και το τέλος της είναι δύσκολο να προσδιοριστούν. Δεύτερον, η απουσία ενός ακριβούς και παγκοσμίως αποδεκτού ορισμού της ξηρασίας προκαλεί μια σύγχυση σχετικά με το εάν ή όχι έχει εκδηλωθεί το φαινόμενο, και εάν τελικά συμβαίνει, δεν είναι σίγουρο ποιος είναι ο βαθμός σοβαρότητάς της. Τρίτον, οι επιπτώσεις της ξηρασίας είναι λιγότερο προφανείς (πχ. σπάνια μπορεί να βλάβει δομικά στοιχεία) και κατανέμονται σε μεγαλύτερο γεωγραφικό εύρος σε σχέση με τις επιπτώσεις που προκύπτουν από άλλους φυσικούς κινδύνους. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά έχουν εμποδίσει την ανάπτυξη ακριβών, αξιόπιστων και έγκαιρων εκτιμήσεων της σφοδρότητας της ξηρασίας και των επιπτώσεών της και τελικά τη διαμόρφωση σχεδίων έκτακτης ανάγκης από τις περισσότερες κυβερνήσεις. (Wilhite, 1993)

1.2.2 Η ξηρασία ως καταστροφή

Η διεθνής βιβλιογραφία παραδέχεται ότι η ξηρασία είναι ένα ύπουλο και πολύπλοκο φαινόμενο. Η περίφημη ρήση στο βιβλίο του Tannehill το 1947, παραμένει ακόμα διαχρονική:

«Μπορούμε να πούμε με ειλικρίνεια ότι σπάνια αναγνωρίζουμε μια ξηρασία όταν τη βλέπουμε. Καλωσορίζουμε την πρώτη όμορφη μέρα έπειτα από μια βροχερή περίοδο. Οι καλές μέρες συνεχίζονται ακόμα και είμαστε πολύ χαρούμενοι που έχουμε τόσο όμορφο καιρό. Αυτό όμως συνεχίζεται και αρχίζουμε λίγο να ανησυχούμε. Μετά από μερικές ακόμα μέρες καλού καιρού, αρχίζουμε και προβληματιζόμαστε. Η πρώτη καλή μέρα μετά από τη βροχερή περίοδο, συνεισφέρει στην ξηρασία όσο και η τελευταία, αλλά κανείς δεν ξέρει πόσο σοβαρή είναι αυτή, μέχρι οι βροχές να

επανέλθουν και οι ξηρές μέρες να τελειώσουν.... δεν είμαστε σίγουροι για αυτό, μέχρι να μαραθούν οι καλλιέργειες και να πεθάνουν.» (Wilhite, 2000)

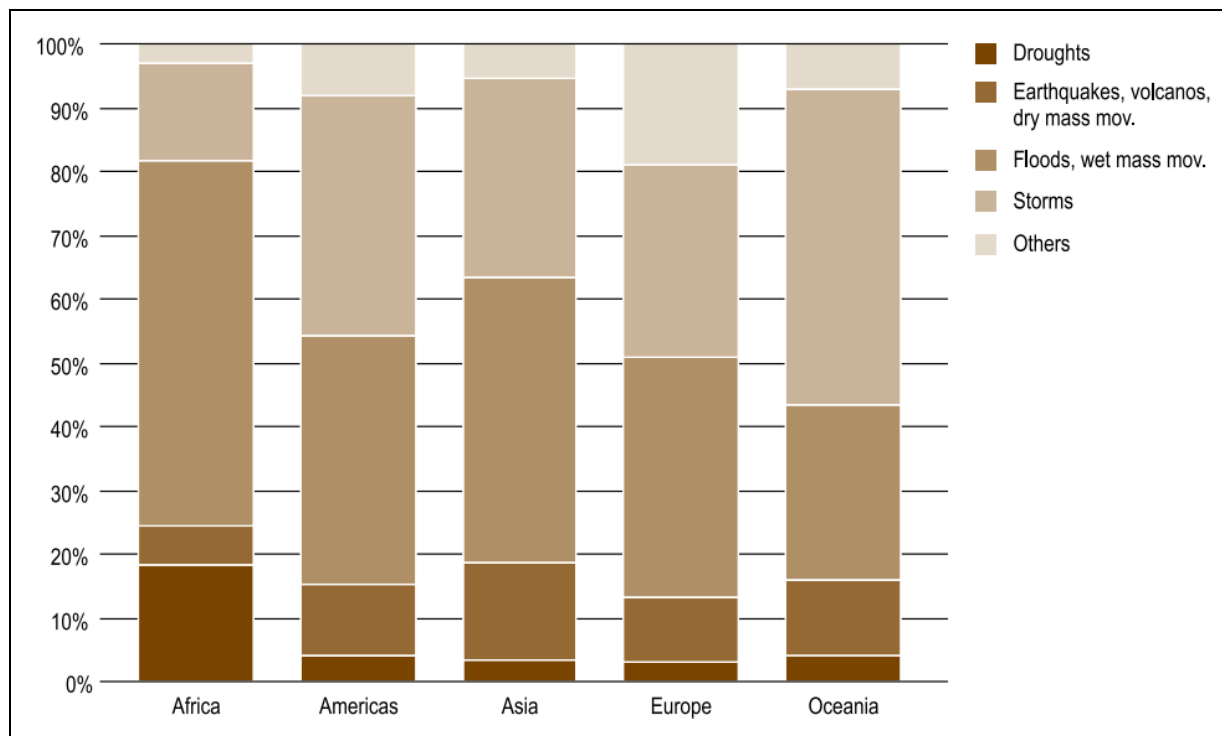
Οι ξηρασίες αναγνωρίζονται μέσω των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεών τους, όταν εξελίσσονται πλέον σε καταστροφές. Αυτό είναι εύλογο καθώς είναι δύσκολο να εντοπιστεί μια ξηρασία χωρικά και χρονικά σε σχέση με τις άλλες φυσικές καταστροφές. Επιπλέον, αν δεν επηρεάζεται μια ανθρώπινη δραστηριότητα, συνήθως δε λαμβάνεται υπόψη η ξηρασία. Η ξηρότητα ή η απουσία βροχής δεν αρκεί για να υφίσταται μια ξηρασία, αλλά θα πρέπει να υπάρχει μια ανεπάρκεια που για μια συγκεκριμένη περιοχή, πέφτει κάτω από το κανονικό ή αναμενόμενο ποσό. Η αρνητική απόκλιση από αυτήν την κανονικότητα για ένα παρατεταμένο χρονικό διάστημα οδηγεί στην αναγνώριση της εμφάνισης ξηρασίας.

Επίσης σε αντίθεση με τις περισσότερες άλλες φυσικές καταστροφές, ο άμεσος ή έμμεσος θάνατος είναι σπάνιο χαρακτηριστικό της ξηρασίας. Ωστόσο, αυτή μπορεί να έχει καταστροφικές συνέπειες για την περιβαλλοντική και κοινωνικοοικονομική κατάσταση μιας περιοχής. Ο τομέας της γεωργίας είναι συνήθως αυτός που πλήττεται πιο σοβαρά. Η απώλεια καλλιεργειών σε ένα έτος ξηρασίας μπορεί συχνά να υπερβεί το 1/3 έως το 1/2 της μέσης απόδοσης, γεγονός που οδηγεί σε ορισμένες περιοχές του κόσμου, σε ελλείψεις τροφίμων και υποσιτισμό των κατοίκων. Μεταγενέστερες αυξήσεις στο ποσοστό θνησιμότητας λόγω της πείνας μπορεί στη συνέχεια να αποδοθούν στην ξηρασία. (Maybank et al., 1995)

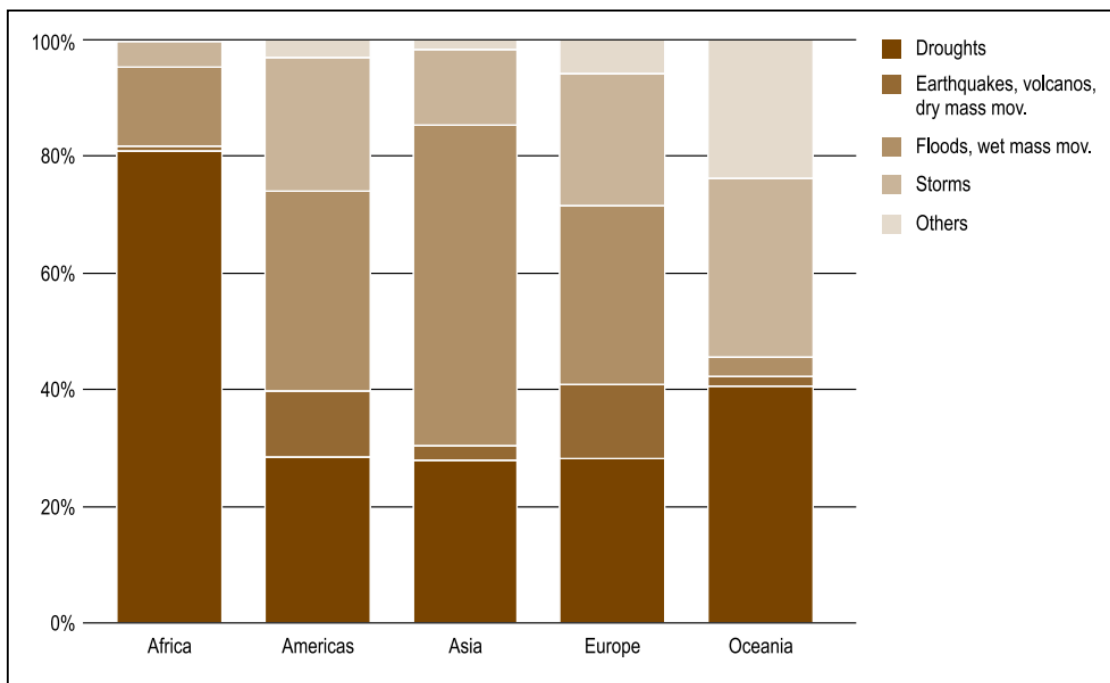
Οι καταστροφικές επιπτώσεις της ξηρασίας μπορούν να συμβούν σε οποιαδήποτε χώρα ανεξάρτητα από το επίπεδο ανάπτυξής της. Το 1988 οι επιπτώσεις της μονοετούς ξηρασίας που έπληξε τις ΗΠΑ είχαν εκτιμώμενο κόστος 40 δισεκατομμύρια δολάρια, γεγονός που κατέστησε αυτήν την καταστροφή ως την πιο δαπανηρή στην αμερικανική ιστορία. Από τις αρχές έως τα μέσα του 1980, στις υποσαχάριες χώρες της Αφρικής εκτιμήθηκε ότι επηρεάστηκαν αρνητικά περισσότερο από 40 εκατομμύρια άτομα. Το 1991 η ξηρασία στη νότια Αφρική έπληξε 20 εκατομμύρια ανθρώπους και οδήγησε σε έλλειμμα στις προμήθειες των δημητριακών άνω των 6,7 εκατομμύρια τόνων. (Wilhite, 2000) Ακόμη και σε μια χώρα τόσο υγρή όσο η Ιαπωνία, οι περιοδικές ξηρασίες προκαλούν σημαντικές οικονομικές απώλειες, οι οποίες είναι ελαφρώς μικρότερες από εκείνες που προκαλούν οι τυφώνες και οι βαριές βροχοπτώσεις. (Maybank et al., 1995)

Η ξηρασία τείνει να εμφανίζεται λιγότερο συχνά από κάθε άλλο φυσικό κίνδυνο, ωστόσο όταν εμφανίζεται επηρεάζει γενικότερα μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού. Αυτό φαίνεται και στα παρακάτω διαγράμματα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Αφρική όπου οι καταστροφές από

ξηρασίες καλύπτουν λιγότερο από το 20% του συνόλου των φυσικών καταστροφών που έπληξαν την ήπειρο την περίοδο 1970-2008, αλλά επηρέασαν το 80% του πληθυσμού που επηρεάστηκε από όλες τις καταστροφές μαζί.

Διάγραμμα 1. Ποσοστό τύπων καταστροφικών συμβάντων ανά ήπειρο για την περίοδο 1970-2008. Πηγή: EM DAT και τροποποίηση από UNISDR, 2009 b.

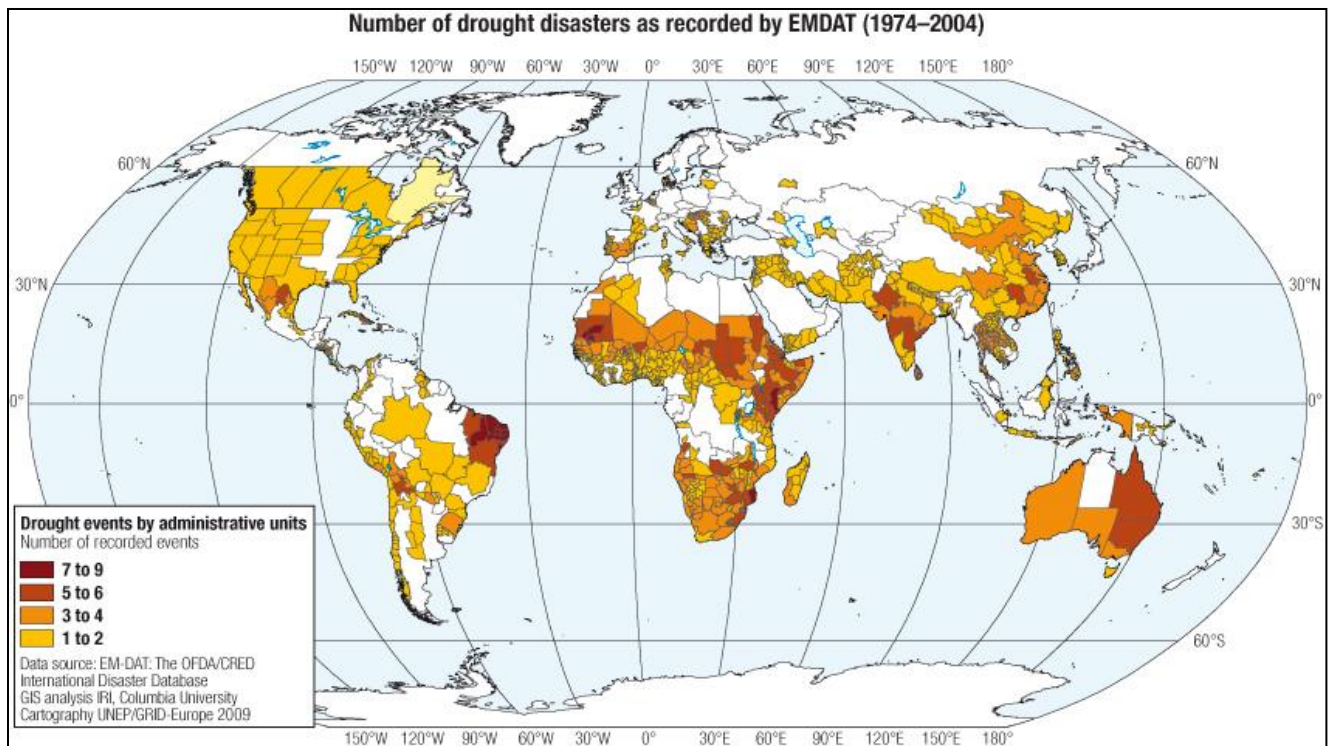

Διάγραμμα 2. Ποσοστό πληθυσμού που επηρεάστηκε από κάθε τύπο καταστροφικού συμβάντος ανά ήπειρο για την περίοδο 1970-2008. Πηγή: EM DAT και τροποποίηση από UNISDR, 2009 b.

Στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχουν πολλοί ορισμοί και ερμηνείες για το τι είναι καταστροφή και φυσικά σχετίζονται με απώλειες, βλάβες, ατυχήματα, αποδιοργάνωση κ.ο.κ. Ωστόσο δεν υπάρχει μια σαφής ποσοτικοποίηση των προϋποθέσεων για την εκδήλωση μιας καταστροφής ή για το μέγεθός της. Είναι δύσκολο να γνωρίζουμε δηλαδή ποιες ακριβώς και πόσο μεγάλες ή δυσμενείς πρέπει να είναι οι επιπτώσεις ενός εν δυνάμει κινδύνου οι οποίες θα εξελιχθούν σε μια καταστροφή. Για την περίπτωση της ξηρασίας αυτά τα ζητήματα γίνονται περισσότερο θολά, αφού οι επιπτώσεις εμφανίζονται πολύ μετά την εκδήλωσή της (ακόμα και όταν ως φυσικό φαινόμενο έχει παρέλθει), είναι έμμεσες και πολλές φορές αναμφίβολες. Ακόμη και αν βάζαμε ως προτεραιότητα την ανθρώπινη ζωή σαν βασικό κριτήριο για το χαρακτηρισμό μιας καταστροφής λόγω ξηρασίας, τότε αυτό θα ήταν άστοχο, διότι για να υπάρξουν ανθρώπινες απώλειες λόγω ξηρασίας, σημαίνει ότι έχουν προηγηθεί ήδη καταστροφικές συνέπειες οικονομικού και κοινωνικού χαρακτήρα. Με άλλα λόγια η καταστροφή θα έχει ήδη συμβεί.

Παρόλο που ακούγεται οξύμωρο να εντοπίσουμε ή να χαρακτηρίσουμε μια καταστροφή πριν αυτή συμβεί καν, για την περίπτωση της ξηρασίας ίσως τα βασικά κριτήρια για το χαρακτηρισμό μιας καταστροφής, θα μπορούσαν να αποτελούν οι πρώτες ενδείξεις που να οδηγούν προς τα εκεί. Για παράδειγμα μια απόκλιση από την κανονικότητα της γεωργικής παραγωγής ή ενδεχομένως μια μείωση της στάθμης ενός ταμιευτήρα θα μπορούσαν να είναι τα σημάδια μιας μακροχρόνιας και καταστροφικής ξηρασίας. Βέβαια θα πρέπει να λαμβάνεται και η παράμετρος της προηγούμενης γνώσης και εμπειρίας ή των μαθημάτων που διδάχθηκαν από παρόμοιες ενδείξεις του παρελθόντος. Για αυτό και οι διάφορες χώρες δεν έχουν τα ίδια κριτήρια ώστε να κηρύξουν καταστροφή από ξηρασία (σε οποιοδήποτε κοινωνικά επίπεδο) ή κατάσταση έκτακτης ανάγκης.

Στον παρακάτω χάρτη φαίνονται οι καταστροφές που έχουν συμβεί λόγω ξηρασίας ανά την υφήλιο την περίοδο 1974-2008, από την πλατφόρμα EM DAT (Emergency Events Database). Πάντως για να καταχωρηθεί μια καταστροφή σε αυτή τη διεθνή βάση δεδομένων θα πρέπει να ικανοποιούνται ένα ή περισσότερα από τα παρακάτω κριτήρια: (i) αναφορά για 10 τουλάχιστον θανάτους, (ii) αναφορά για 100 τουλάχιστον επηρεασμένους, (iii) κήρυξη κατάστασης έκτακτης ανάγκης από την εθνική κυβέρνηση, και (iv) αίτημα της εθνικής κυβέρνησης για διεθνή βοήθεια.

Χάρτης 1. Αριθμός καταστροφών από ξηρασίες την περίοδο 1974-2004. Πηγή: EM DAT.

1.2.3 Τύποι ξηρασίας

Παρόλο που έχουν διατυπωθεί περισσότερο από 150 ορισμοί για την ξηρασία, έχει επιτευχθεί η κατηγοριοποίησή τους σε τέσσερεις βασικούς τύπους που αφορούν στη μετεωρολογική, στη γεωργική, στην υδρολογική και στην κοινωνικοοικονομική ξηρασία.

Η μετεωρολογική (κλιματική) ξηρασία ορίζεται με βάση την απόκλιση της βροχόπτωσης (συνολικό ύψος, αριθμός ημερών βροχής) από την αναμενόμενη, με βάση το κλίμα της περιοχής. Είναι γνωστό ότι το βροχομετρικό καθεστώς μιας περιοχής εξαρτάται από την ευρύτερη ατμοσφαιρική κυκλοφορία η οποία εξελίσσεται δημιουργώντας καταστάσεις που συνδέονται με την ξηρασία ή τη βροχόπτωση. Κατά συνέπεια μεγάλης κλίμακας διαταραχές στην ατμοσφαιρική κυκλοφορία (όπως η παρουσία ενός μεγάλου πεδίου υψηλών πιέσεων που συνδέεται με την απουσία βροχής) μπορούν να επηρεάσουν το βροχομετρικό καθεστώς για μεγάλη χρονική περίοδο και να προκαλέσουν ξηρασία σε μια περιοχή. (Μαμάσης και Κουτσογιάννης, 2007)

Η γεωργική ξηρασία συνδέει τα διάφορα χαρακτηριστικά της μετεωρολογικής ξηρασίας με τις γεωργικές επιπτώσεις, εστιάζοντας στις ελλείψεις των βροχοπτώσεων, στις διαφορές μεταξύ

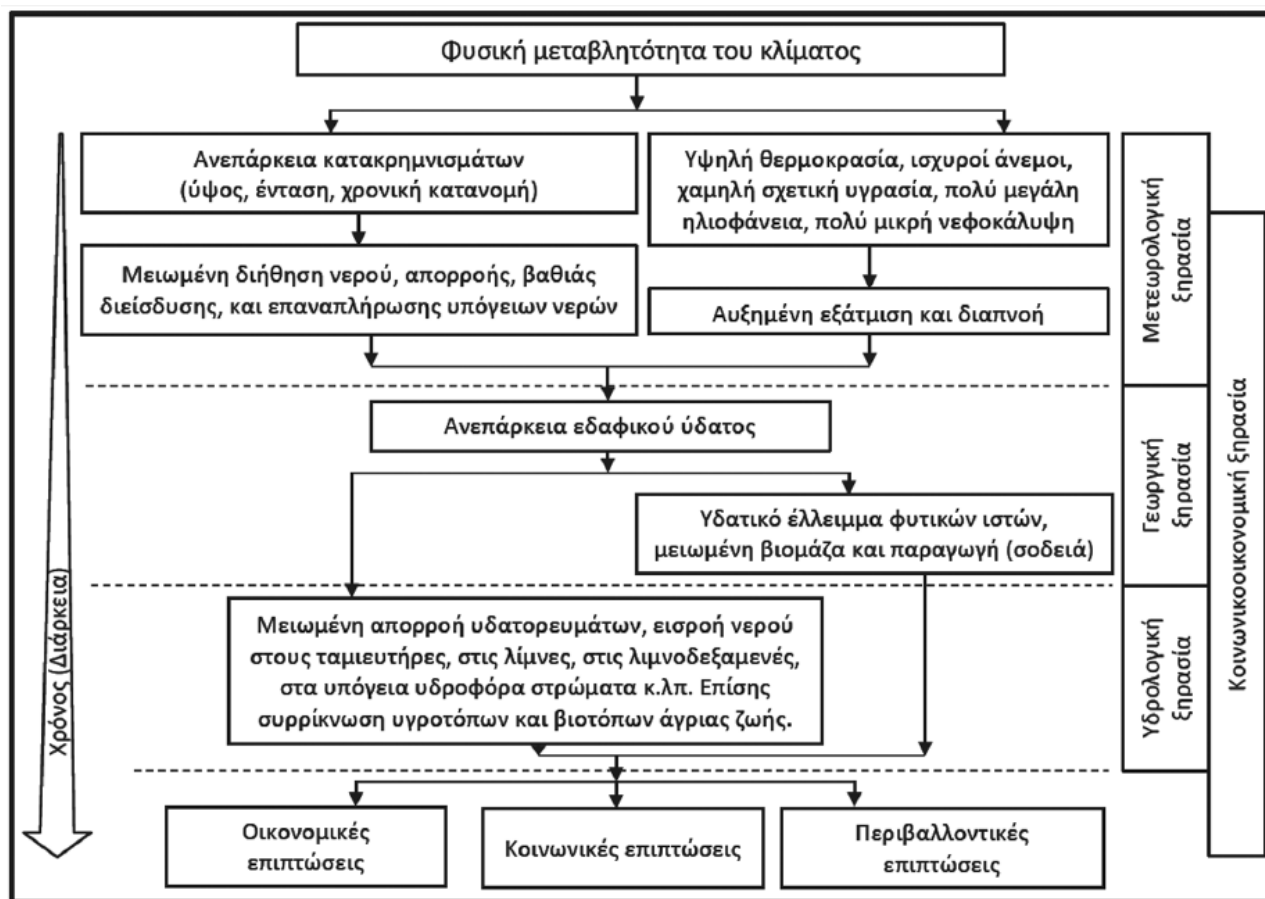
πραγματικής και πιθανής εξατμισοδιαπνοής, στα ελλείμματα νερού στο έδαφος, στα μειωμένα επίπεδα υπόγειων υδάτων κ.ο.κ. Η ζήτηση νερού στα φυτά εξαρτάται από τις επικρατούσες καιρικές συνθήκες, τα βιολογικά χαρακτηριστικά των φυτών, το στάδιο ανάπτυξής τους και τις φυσικές και βιολογικές ιδιότητες του εδάφους. Ένας καλός ορισμός της γεωργικής ξηρασίας θα πρέπει να είναι σε θέση να εξηγήσει τη μεταβαλλόμενη ευπάθεια των καλλιεργειών κατά τη διάρκεια των διαφόρων σταδίων ανάπτυξης τους, από τη δημιουργία έως την ωριμότητα. Η ανεπαρκής υγρασία του εδάφους κατά τη φύτευση μπορεί να εμποδίσει τη βλάστηση, οδηγώντας σε μειωμένους φυτικά πληθυσμούς ανά μονάδα επιφάνειας και μείωση της τελικής απόδοσης. Ωστόσο, εάν η υγρασία του εδάφους επαρκεί για τις πρώιμες απαιτήσεις ανάπτυξης, οι ανεπάρκειες της υγρασίας του υπεδάφους σε αυτό το πρώιμο στάδιο μπορεί να μην επηρεάσουν την τελική απόδοση αν η υγρασία του υπεδάφους συμπληρωθεί καθώς εξελίσσεται η καλλιεργητική περίοδος. (Wilhite and Glantz, 1985)

Η υδρολογική ξηρασία συνδέεται με τις επιπτώσεις των περιόδων κατακρημνίσεων (συμπεριλαμβανομένων των χιονοπτώσεων) στην παροχή επιφανειακών ή υπόγειων υδάτων (πχ. υδάτινες φυσικές ροές, στάθμες φυσικών ταμιευτήρων και λιμνών, υπόγεια υδάτινα αποθέματα). Η συχνότητα και η σφοδρότητα της υδρολογικής ξηρασίας καθορίζονται συχνά σε κλίμακα λεκάνης απορροής. Παρόλο που όλες οι ξηρασίες προέρχονται από ανεπάρκεια βροχοπτώσεων, οι υδρολόγοι ενδιαφέρονται περισσότερο για τον τρόπο με τον οποίο αυτή η ανεπάρκεια εξελίσσεται μέσω του υδρολογικού συστήματος. Οι υδρολογικές ξηρασίες έχουν συνήθως χρονική υστέρηση σε σχέση με την εμφάνιση των μετεωρολογικών και γεωργικών ξηρασιών. Χρειάζεται περισσότερος χρόνος για την εμφάνιση των ελλείψεων των κατακρημνίσεων στις συνιστώσες του υδρολογικού συστήματος, όπως η ροή των υπόγειων υδάτων και η στάθμη των δεξαμενών. Ως εκ τούτου, οι επιπτώσεις της υδρολογικής ξηρασίας εμφανίζονται καθυστερημένα. Για παράδειγμα, μια ανεπάρκεια βροχόπτωσης μπορεί να οδηγήσει σε ταχεία εξάντληση της υγρασίας του εδάφους, η οποία είναι σχεδόν άμεσα αντιληπτή στους γεωργούς, αλλά ο αντίκτυπος αυτής της ανεπάρκειας στα επίπεδα των δεξαμενών μπορεί να μην επηρεάζει την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας ή τις ψυχαγωγικές χρήσεις για πολλούς μήνες. Επίσης, τα ύδατα σε συστήματα υδρολογικής αποθήκευσης (δεξαμενές, ποτάμια κτλ.) χρησιμοποιούνται συχνά για πολλαπλούς και ανταγωνιστικούς σκοπούς (π.χ. έλεγχο πλημμυρών, άρδευση, αναψυχή, ναυσιπλοΐα, υδροηλεκτρική ενέργεια, περιβάλλον), περιπλέκοντας περαιτέρω την αλληλουχία και τον ποσοτικό προσδιορισμό των επιπτώσεων. Ο ανταγωνισμός για το νερό σε αυτά τα συστήματα αποθήκευσης κλιμακώνεται

κατά τη διάρκεια της ξηρασίας και οι συγκρούσεις μεταξύ των χρηστών του νερού αυξάνονται σημαντικά.

Οι κοινωνικοοικονομικές διαστάσεις της ξηρασίας συνδέουν την προσφορά και τη ζήτηση κάποιου οικονομικού αγαθού με στοιχεία της μετεωρολογικής, υδρολογικής ή και αγροτικής ξηρασίας. Η προσφορά πολλών οικονομικών αγαθών, όπως το νερό, η κτηνοτροφία, τα σιτηρά, τα ψάρια και η υδροηλεκτρική ενέργεια, εξαρτώνται από τις καιρικές συνθήκες. Λόγω της φυσικής ποικιλότητας του κλίματος, η παροχή νερού μπορεί να είναι άφθονη για κάποια χρόνια, αλλά κάποια άλλα δεν μπορεί να ικανοποιήσει τις ανθρώπινες και περιβαλλοντικές ανάγκες. Η κοινωνικοοικονομική ξηρασία συμβαίνει όταν η ζήτηση για ένα οικονομικό αγαθό υπερβαίνει την προσφορά εξαιτίας του ελλείμματος στο νερό που οφείλεται στον καιρό. Για παράδειγμα, στην Ουρουγουάη την περίοδο 1988-1989, η ξηρασία οδήγησε σε σημαντική μείωση της παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας, επειδή οι σταθμοί ηλεκτροπαραγωγής εξαρτιόνταν από τη συνεχή ροή νερού και όχι από την αποθήκευσή του για την παραγωγή ενέργειας. Η μείωση της παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας απαιτούσε από την κυβέρνηση να λάβει πιο αυστηρά αλλά και πιο ακριβά μέτρα (εισαγωγές πετρελαίου) για την κάλυψη των αναγκών της χώρας σε ενέργεια.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, η ζήτηση για οικονομικά αγαθά αυξάνεται λόγω της αύξησης του πληθυσμού και της κατά κεφαλήν κατανάλωσης. Η προσφορά μπορεί επίσης να αυξηθεί λόγω της βελτίωσης της αποδοτικότητας της παραγωγής, της τεχνολογίας ή της κατασκευής δεξαμενών που αυξάνουν την ικανότητα αποθήκευσης επιφανειακών υδάτων. Εάν αυξάνεται τόσο η προσφορά όσο και η ζήτηση, ο κρίσιμος παράγοντας είναι ο σχετικός ρυθμός μεταβολής. Αν η ζήτηση αυξάνεται ταχύτερα από την προσφορά τότε η ευπάθεια και οι επιπτώσεις της ξηρασίας ενδέχεται να αυξηθούν στο μέλλον. (Wilhite and Glantz, 1985)

Εικόνα 4. Εξήγηση της προόδου εξέλιξης ξηρασίας και της σχέσης μεταξύ των τεσσάρων τύπων ξηρασιών. Οι τρεις κατηγορίες των επιπτώσεων στο κάτω μέρος του σχήματος είναι ανεξάρτητες από τη χρονική κλίμακα και μπορούν να εκδηλωθούν σε οποιοδήποτε στάδιο εξέλιξης μιας ξηρασίας. Πηγή: National Drought Mitigation Center, USA, 2008 και τροποποίηση από Μπαλούτσος και συν., 2016.

1.2.4 Επιπτώσεις της ξηρασίας

Οι επιπτώσεις της ξηρασίας συχνά αναφέρονται ως άμεσες ή έμμεσες, ή τους αποδίδεται μια σειρά διάδοσης όπως πρώτη, δεύτερης ή τρίτης τάξης. Από εννοιολογική άποψη, όσο πιο απομακρυσμένη είναι μια επίπτωση από την αρχική αιτία, τόσο πιο σύνθετη είναι η σύνδεσή της με αυτήν. Με άλλα λόγια, οι απώλειες στην απόδοση των καλλιεργειών που προκύπτουν από την ξηρασία, αποτελούν άμεσες ή πρώτης τάξης επιπτώσεις. Ωστόσο οι συνέπειες αυτών των επιπτώσεων (π.χ. απώλεια εισοδήματος, κατασχέσεις αγροκτημάτων, μετανάστευση, κυβερνητικά προγράμματα ανακούφισης) είναι δευτερογενείς ή τριτογενείς επιπτώσεις. Οι επιπτώσεις της

ξηρασίας μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις κύριες κατηγορίες: οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές.

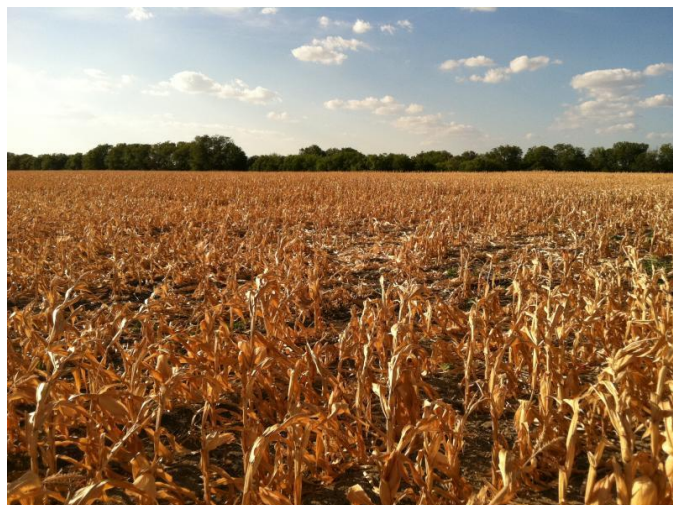
Οι οικονομικές επιπτώσεις της ξηρασίας είναι περισσότερες και κυμαίνονται από τις άμεσες απώλειες στον τομέα της γεωργίας μέχρι και των συναφών με αυτήν τομέων, συμπεριλαμβανομένων της κτηνοτροφίας, της δασοκομίας και της αλιείας. Άλλες οικονομικές απώλειες είναι αυτές της αναψυχής, των μεταφορών, των τραπεζικών εργασιών και της ενέργειας. Επίσης η αύξηση των τιμών των τροφίμων και γενικότερα των προϊόντων και υπηρεσιών, η ανεργία, το αυξημένο κόστος για την ανάπτυξη νέων υδάτινων πόρων και η απώλεια εισοδήματος σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο, είναι κάποιες από τις βασικές οικονομικές επιπτώσεις της ξηρασίας.

Οι κοινωνικές επιπτώσεις αφορούν κυρίως τη δημόσια ασφάλεια από τις δασικές πυρκαγιές, την υγεία, τις συγκρούσεις μεταξύ των χρηστών του νερού, τις ανισότητες στην παροχή των προγραμμάτων ανακούφισης από την πολιτεία, την απώλεια ζωής, την αυξημένη κοινωνική αναταραχή, την αστικοποίηση, την αύξηση της φτώχειας και τη μειωμένη ποιότητα ζωής.

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις περιλαμβάνουν όλες εκείνες τις απώλειες στα φυτικά και ζωικά είδη, την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος της άγριας πανίδας, την υποβάθμιση της ποιότητας του αέρα και των υδάτων, τις πυρκαγιές των δασών και τη διάβρωση του εδάφους. (Wilhite, 1993)

Εικόνα 5. Νεκρά ζώα από την ξηρασία στην Κένυα. Πηγή: Brendan Cox/Oxfam, 2006.

Εικόνα 6. Κατεστραμμένες καλλιέργειες από την ξηρασία στο Τέξας των ΗΠΑ. Πηγή: Mose Buchele, 2011.

1.2.5 Εκτίμηση της έντασης και των καταστροφικών επιπτώσεων της ξηρασίας

Η ένταση της ξηρασίας εκφράζεται με την απόκλιση της βροχόπτωσης και άλλων παραμέτρων (θερμοκρασίας, ανέμου, υγρασίας) που συνδέονται με την εξάτμιση από τις αναμενόμενες κλιματικές τιμές. Η ποσοτικοποίηση της έντασης μπορεί να γίνει με τη χρήση στατιστικής, μέσω της οποίας μπορεί να εκτιμηθεί η πιθανότητα εμφάνισης των συγκεκριμένων τιμών των μετεωρολογικών μεταβλητών ή με τη χρήση δεικτών που ενσωματώνουν τις κλιματικές παραμέτρους (Μαμάσης και Κουτσογιάννης, 2007). Τέτοιος είναι και ο Δείκτης Σφοδρότητας Ξηρασίας Palmer (PDSI) που χρησιμοποιείται για την ξηρασία στις ΗΠΑ. Ο δείκτης PDSI προκύπτει από τον συνδυασμό δεδομένων βροχής και θερμοκρασίας προκειμένου να προσδιοριστεί η ξηρασία και χρησιμοποιεί τον βαθμό 0 για την κανονική κατάσταση. Ενδεικτικά, ο βαθμός -4 εκφράζει μια ακραία ξηρασία και ο βαθμός -2 μια μέτρια. (Σαπουντζάκη και Δανδουλάκη, 2015)

Η εκτίμηση και αξιολόγηση των καταστροφικών επιπτώσεων της ξηρασίας είναι ένα πολύ σημαντικό στάδιο για τη διαχείριση της. Δείχνει όχι μόνο τη σοβαρότητα των επιπτώσεων, αλλά και το πόσο αποτελεσματικά ήταν τα μέτρα που πάρθηκαν για την πρόληψη της. Αν διαπιστωθεί ότι οι επιπτώσεις είναι ιδιαίτερα σοβαρές, τότε μπορούμε να απαντήσουμε στο γιατί αυτά τα μέτρα δεν απέδωσαν και στη συνέχεια να τα βελτιώσουμε για μελλοντικές καταστροφές. Η αξιολόγηση των επιπτώσεων γίνεται με τη σύγκριση του βαθμού σφοδρότητάς τους με εκείνο των επιπτώσεων άλλων ξηρασιών του παρελθόντος που είχαν ίδιες ή διαφορετικές εντάσεις. Στην αξιολόγηση πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και τα αντίστοιχα μέτρα που πάρθηκαν ή μη, σε κάθε περίπτωση ξηρασίας, έτσι ώστε να οδηγούμαστε σε πιο αποτελεσματικά συμπεράσματα μέσω συνδυαστικών και συγκριτικών διαδικασιών. (Μπαλούτσος και συν., 2016)

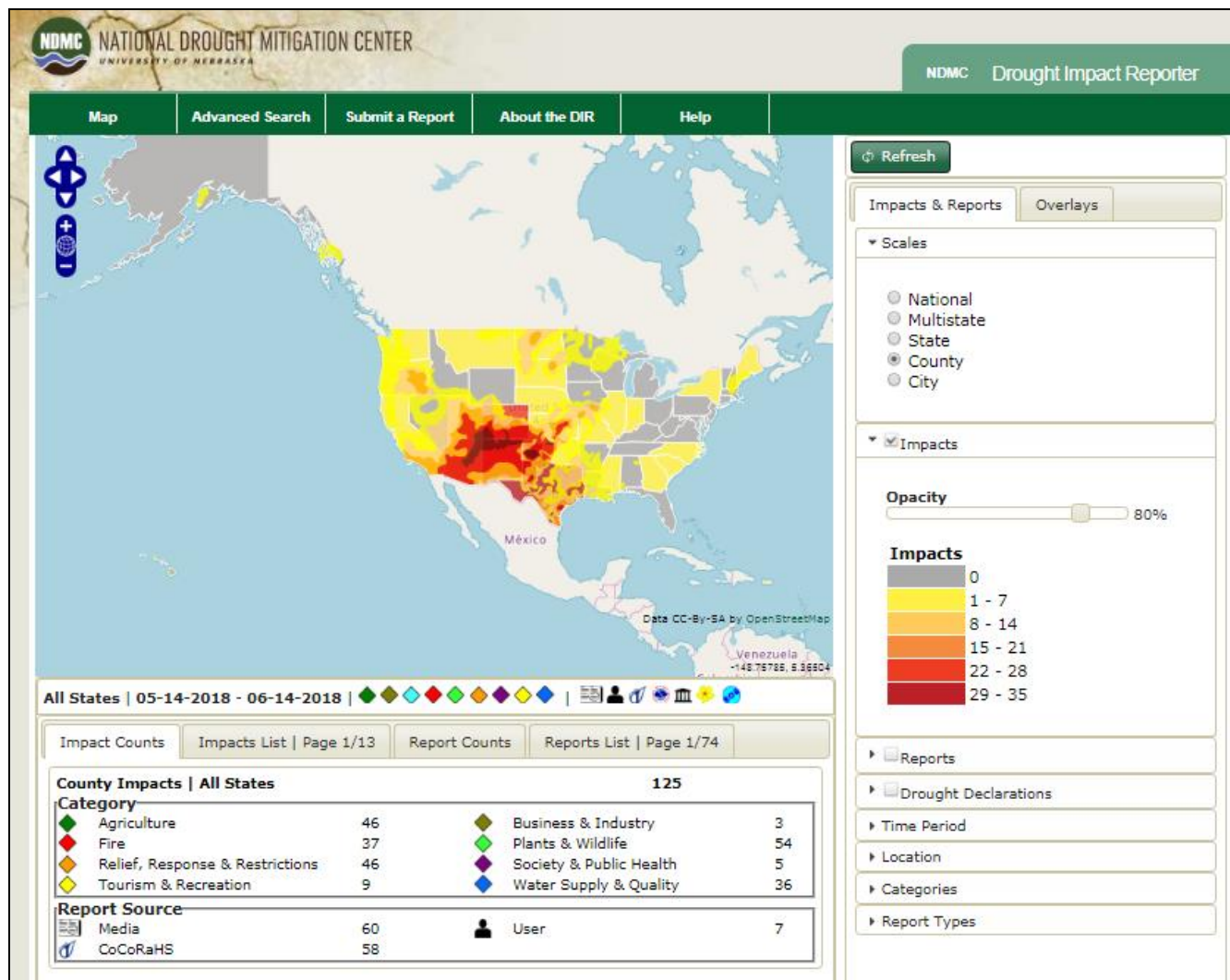
Κάθε ξηρασία αποδίδει ένα μοναδικό συνδυασμό επιπτώσεων που εξαρτάται όχι μόνο από την ένταση, τη διάρκεια και τη γεωγραφική έκτασή της, αλλά και από τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούν στις πληγείσες περιοχές, οι οποίες θα πρέπει να συνεκτιμηθούν για τον απολογισμό των επιπτώσεων. Όπως αναφέρθηκε, η ξηρασία είναι μια αργά εξελισσόμενη καταστροφή, οι επιπτώσεις της οποίας είναι πιο δύσκολο να εκτιμηθούν. Οι δε έμμεσες ή δευτερογενείς επιπτώσεις οι οποίες εμφανίζονται αρκετά αργότερα, είναι ακόμη πιο δύσκολο να αναγνωριστούν ως τελικές απώλειες της καταστροφής.

Σύμφωνα με τον UNISDR (2009 b), η εκτίμηση των επιπτώσεων ξεκινά από τις άμεσες επιπτώσεις, καταγράφοντας τις απώλειες στη γεωργική παραγωγή, τις απώλειες στο ζωικό κεφάλαιο ή τη

μείωση στα υδατικά αποθέματα των δεξαμενών. Από αυτές τις καταγραφές μπορούν μεταγενέστερα να εντοπιστούν έμμεσες επιπτώσεις όπως η αναγκαστική πώληση περιουσιών και γης ή η μετακίνηση του πληθυσμού. Με τα σύγχρονα εργαλεία και μέσα που διαθέτουμε πάντως, μπορούμε να κάνουμε καλύτερη εκτίμηση των επιπτώσεων στις μέρες μας και μάλιστα να ποσοτικοποιήσουμε τουλάχιστον τις οικονομικές απώλειες της ξηρασίας. Υπάρχουν διεθνώς περισσότεροι από 80 δείκτες που όχι μόνο προβλέπουν μια ξηρασία, αλλά και εκτιμούν ποσοτικά τις επιπτώσεις της, σε διαφορετικά επίπεδα ο κάθε ένας. Ερευνητές και επιστήμονες έχουν δημοσιεύσει εργασίες, βασιζόμενοι σε στατιστικά μοντέλα και σε συλλογή δεδομένων από επί τόπου έρευνες και ερωτηματολόγια, οι οποίες εισάγουν καινούριες μεθόδους εκτίμησης των επιπτώσεων. Μια προτεινόμενη επίσης μέθοδος για την εκτίμηση των οικονομικών απωλειών είναι και ο υπολογισμός κόστους αποζημίωσης ή αντικατάστασης υλικών αγαθών που καταστράφηκαν.

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν αξιόπιστοι διεθνείς οργανισμοί ιδιαίτερου κύρους οι οποίοι καταγράφουν, συγκεντρώνουν και δημοσιοποιούν τις απώλειες που μπορεί να προκαλέσει μια ξηρασία σε ξεχωριστούς τομείς, ανάλογα με το χώρο δραστηριοποίησής τους. Για παράδειγμα ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (WHO), εκτός των άλλων καταγράφει τα κρούσματα επιδημιών και δημοσιεύει αντίστοιχα δελτία τύπου και αναφορές. Η καταγραφή των απωλειών, εκτός από επί τόπου έρευνες μπορεί να πραγματοποιηθεί και με τη βοήθεια της τεχνολογίας. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα δορυφορικά συστήματα και τις μεθόδους τηλεπισκόπησης, αλλά και τα πακέτα λογισμικού ελεύθερης πρόσβασης, που δίνουν τη δυνατότητα στους αυτόπτες μάρτυρες να καταχωρούν στις αντίστοιχες πλατφόρμες ποιοτικά ή ποσοτικά, οποιασδήποτε μορφής απώλειες. Ένα τέτοιο λογισμικό είναι το «Drought Impact Reporter» (Εικόνα 7) που γεωγραφικά αφορά τις ΗΠΑ και διαχειρίζεται από τον οργανισμό National Drought Mitigation Center.

Όπως υποστηρίζουν οι Σαπουντζάκη και Δανδουλάκη (2015), οι καταστροφές προκαλούν και επιπτώσεις που είναι δύσκολο να αναγνωριστούν και αδύνατο να ποσοτικοποιηθούν. Πρόκειται για άυλες βλάβες όπως ο ανθρώπινος πόνος, η ανασφάλεια, τα αισθήματα περιφρόνησης και δυσαρέσκειας για τον τρόπο με τον οποίο οι αρχές αντιμετώπισαν τις συνέπειες της καταστροφής, οι συνέπειες για την εθνική ασφάλεια ή ο αντίκτυπος στην ευημερία και στην ποιότητα ζωής των πολιτών. Αυτές οι βλάβες θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται έστω και με ποιοτικό τρόπο στο συνολικό απολογισμό της καταστροφής καθώς επηρεάζουν τις συνθήκες και τα πρότυπα ζωής. Όπως και να έχει, η σωστή εκτίμηση, κατανόηση και αξιολόγηση των επιπτώσεων μιας καταστροφής είναι η βάση για την πρόβλεψη και την κατάρτιση σχεδίων έκτακτης ανάγκης.

Εικόνα 7. Η πλατφόρμα «Drought Impact Reporter» καταχώρησης των επιπτώσεων ξηρασίας στις ΗΠΑ. Πηγή: NDMC, 2018.

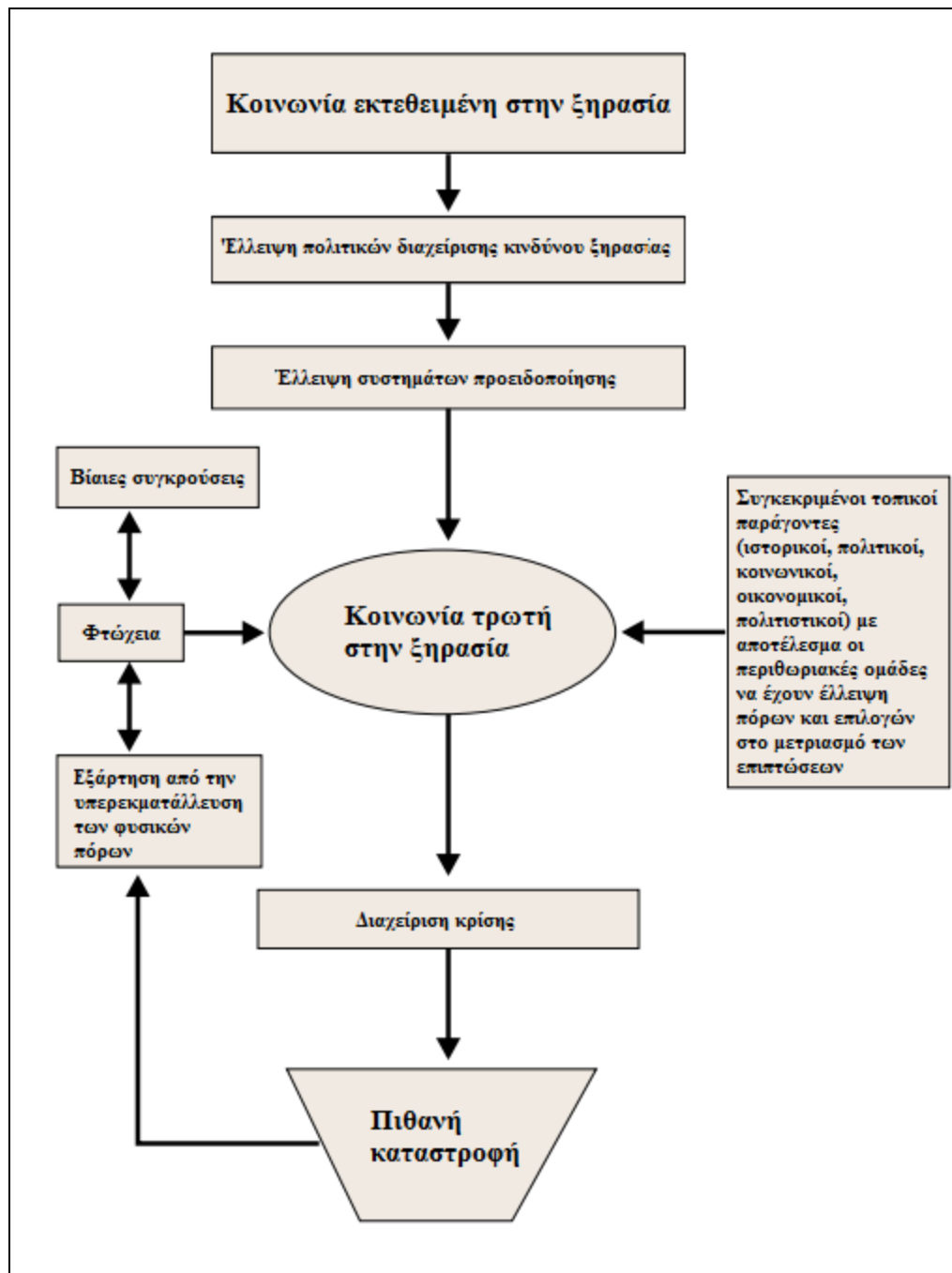
1.2.6 Η σχέση της τρωτότητας και της προσαρμοστικότητας με την ξηρασία

Υπάρχει μια σημασιολογική συζήτηση ανάμεσα σε πολλούς μελετητές για την έννοια της τρωτότητας και έτσι ο χαρακτήρας της ερμηνεύεται διαφορετικά, ανάλογα με τον κλάδο στον οποίο συναντάται. Γενικότερα όμως, η τρωτότητα συνδέεται με την επιρρέπεια ενός συστήματος σε απώλειες μετά από ένα πλήγμα και την αδυναμία του να ανακάμψει. Όπως αναφέρουν οι Zarafshani et al. (2016), η τρωτότητα διαφέρει από περιοχή σε περιοχή εξαιτίας οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών και ιστορικών επιρροών. Επίσης κάποιες ομάδες είναι πιο ευπαθείς από κάποιες άλλες σε μια κοινωνία. Αυτή η διαφορά μπορεί να οφείλεται σε ατομικά χαρακτηριστικά (όπως φύλο, ηλικία, εκπαίδευση, συμπεριφορά) ή σε κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά (όπως

κοινωνική τάξη, θρησκεία, εθνικότητα, κοινωνικά δίκτυα, πρόσβαση σε πόρους και εξουσία, πολιτικές δομές, διαφοροποίηση εισοδήματος). Για την τρωτότητα στην ξηρασία παίζουν ρόλο παράγοντες όπως η ύπαρξη και ο τύπος άρδευσης, τα είδη των γεωργικών προϊόντων, ενώ οι Naumann et al.(2014), συμπληρώνουν πως για την αύξηση της τρωτότητας στην ξηρασία συνεισφέρουν η ανεπάρκεια των δομών, η κακή διαχείριση, η έλλειψη τεχνολογίας και οι περιβαλλοντικοί περιορισμοί.

Οι Naumann et al.(2014), υποστηρίζουν ότι σε πολλές περιπτώσεις επικρατούν οι κοινωνικοί παράγοντες για την τρωτότητα στην ξηρασία. Για παράδειγμα η άμεση επίπτωση της έλλειψης των κατακρημνισμάτων μπορεί να είναι η μείωση της γεωργικής σοδειάς, αλλά ο κύριος παράγοντας που κάνει το σύστημα τρωτό στην ξηρασία, είναι ότι οι αγρότες δεν χρησιμοποιούν ανθεκτικούς σπόρους, είτε γιατί δεν πιστεύουν στη χρησιμότητά τους, είτε γιατί κοστίζουν ακριβά, είτε λόγω δέσμευσής τους σε πολιτιστικές πεποιθήσεις. Επίσης, ενώ η ξηρασία μπορεί να προκαλέσει την υποβάθμιση των γεωργικών εδαφών, υπάρχει έλλειψη γνώσης για εναλλακτικές δραστηριότητες γεωργίας ή για νέα εδάφη. Παράλληλα δεν υπάρχουν πολιτικές προστασίας από το κράτος ή υπάρχει έλλειψη τοπικής βιομηχανίας για εναλλακτική πηγή εισοδήματος.

Η ξηρασία δεν πυροδοτεί την κρίση από μόνη της. Αν προκύψει κρίση ή όχι, θα εξαρτηθεί από τις επιπτώσεις που θα έχει η ξηρασία στους ανθρώπους και στην κοινωνία, και αυτές οι επιπτώσεις με τη σειρά τους θα εξαρτηθούν από την τρωτότητα αυτών των ανθρώπων στις πιέσεις της ξηρασίας. Η ικανότητα ενός συστήματος να αντιμετωπίζει καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, χρησιμοποιώντας πόρους και δεξιότητες, ποικίλλει και είναι ένα σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την τρωτότητά του. Για να εκτιμήσουμε την τρωτότητα ενός συστήματος στην ξηρασία θα πρέπει να δούμε όλους τους παράγοντες που την επηρεάζουν, από επίπεδο νοικοκυριού μέχρι και εθνικό επίπεδο. Για παράδειγμα οι επιπτώσεις που προκαλεί η ξηρασία σε κάποιες χώρες της Αφρικής πρέπει να εξεταστούν υπό το πλαίσιο των ένοπλων συγκρούσεων, της βαθιάς φτώχειας ή των βασικών ζητημάτων υγείας που επικρατούν στην υπό μελέτη περιοχή. Επίσης πρέπει να εξεταστεί και η ποικιλία των μέσων βιοπορισμού σε κάθε νοικοκυριό και η ανθεκτικότητά τους στην ξηρασία. Πόσο ισχυρή τελικά είναι η περιουσιακή τους βάση για να αντέξουν σε μια μακροχρόνια ξηρασία; (UNISDR, 2009 b)

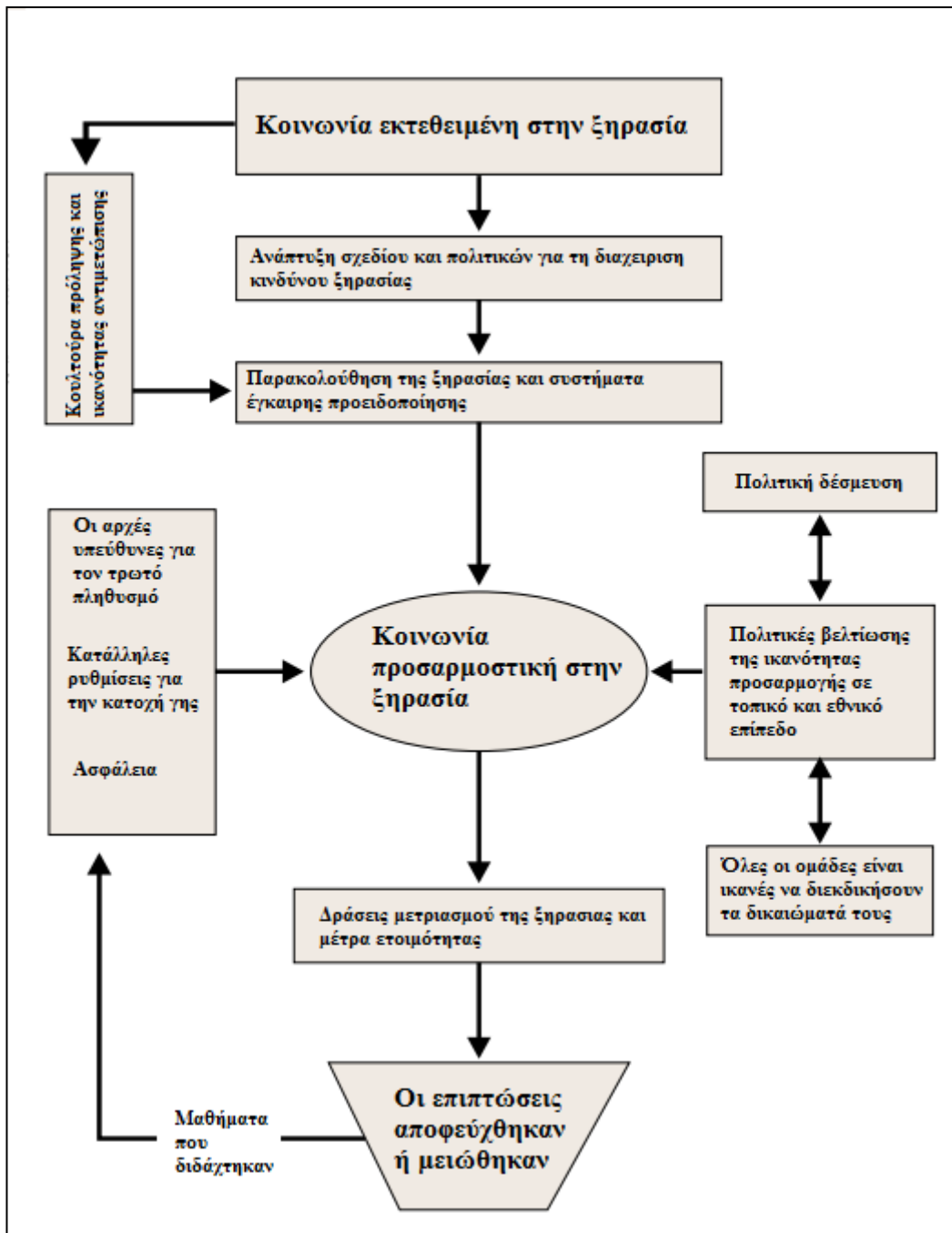
Εικόνα 8.
Χαρακτηριστικά
τρωτής κοινωνίας
στην ξηρασία.
Πηγή: UNISDR,
2009 b και
τροποποίηση
συγγραφέα.

Στον αντίποδα της τρωτότητας βρίσκεται η έννοια της προσαρμοστικότητας για την οποία έχουν επίσης δοθεί αρκετές ερμηνείες και ορισμοί. Ο UNISDR (2009 a) την ορίζει ως την ικανότητα ενός συστήματος ή μιας κοινωνίας εκτεθειμένης σε επικινδυνότητες να αντιστέκεται, αφομοιώνει, αντεπεξέρχεται και να ανακάμπτει από τις επιπτώσεις μιας επικινδυνότητας έγκαιρα και αποτελεσματικά, αλλά και μέσω της διατήρησης και αποκατάστασης των βασικών και θεμελιακών δομών και λειτουργιών της. Η προσαρμοστικότητα μιας κοινότητας έναντι επικινδυνοτήτων

καθορίζεται από τον βαθμό στον οποίο η κοινότητα διαθέτει τους αναγκαίους πόρους και είναι ικανή να οργανωθεί κατάλληλα τόσο πριν από το συμβάν όσο και κατά τη διάρκεια της περιόδου των πιεστικών αναγκών.

Ο Ranjan (2011) αναφέρεται στην προσαρμοστικότητα των αγροτών στην ξηρασία, ως την ικανότητά τους να επιβιώσουν από έναν αριθμό συνεχιζόμενων ξηρασιών, καταναλώνοντας τις ελάχιστες ανάγκες σε νερό. Η επιβίωση τους επιτυγχάνεται με την εξοικονόμηση των πόρων που διαθέτουν, και μετά το πέρας της ξηρασίας επανέρχονται στην ίδια κατάσταση που βρίσκονταν, πριν από την εκδήλωσή της. Από την άλλη ο UNISDR (2009 b) υπογραμμίζει ότι οι νομάδες κτηνοτρόφοι στο Κέρας της Αφρικής έχουν αναπτύξει μια εξαιρετικά ευέλικτη και προσαρμοστική στρατηγική για τη διαβίωση τους, υπό την απειλή της ξηρασίας. Μετακινούν συνεχώς τα κοπάδια τους προς εύρεση νέων βοσκοτόπων, φροντίζουν να έχουν ποικιλία στα είδη των ζώων τους (κάποια να τρέφονται με γρασίδι και άλλα με φύλλα), μαζεύουν αποθέματα και εφεδρείες, αναδιανέμουν την περιουσία τους, διασπούν και μειώνουν το μέγεθος του κοπαδιού τους ή απασχολούνται περιστασιακά με άλλες δραστηριότητες.

Οι παραπάνω ενέργειες φανερώνουν στοιχεία προσαρμοστικότητας μιας κοινωνικής ομάδας που έχει πληγεί από την ξηρασία. Εξάλλου μέσω αυτών των ενεργειών επιβεβαιώνονται και οι καθοριστικοί παράγοντες και προϋποθέσεις από τη βιβλιογραφία, προκειμένου ένα σύστημα να είναι προσαρμοστικό. Τέτοιοι παράγοντες όπως περιγράφουν οι Σαπουντζάκη και Δανδουλάκη (2015) είναι οι εξής: ευελιξία, εφεδρικότητα, ποικιλότητα, καινοτομία, αυτοοργάνωση, συνεργασιμότητα, συνοχή, εμπειρία και γνώσεις, ικανότητα μετασχηματισμού, αυτονομία, ταχύτητα, αφθονία πόρων, δικτύωση και άλλα. Φυσικά για να υφίσταται ένα προσαρμοστικό σύστημα σε εθνικό επίπεδο, δεν αρκούν οι ατομικές ενέργειες, αλλά θα πρέπει η προσαρμοστικότητα να αναπτυχθεί θεσμικά και πολιτικά, μέσω εφαρμογής σχεδίων και στρατηγικών σε όλες τις φάσεις της διαχείρισης του κύκλου της ξηρασίας. Στην παρακάτω εικόνα φαίνονται επιγραμματικά τα χαρακτηριστικά ενός προσαρμοστικού συστήματος στην ξηρασία.

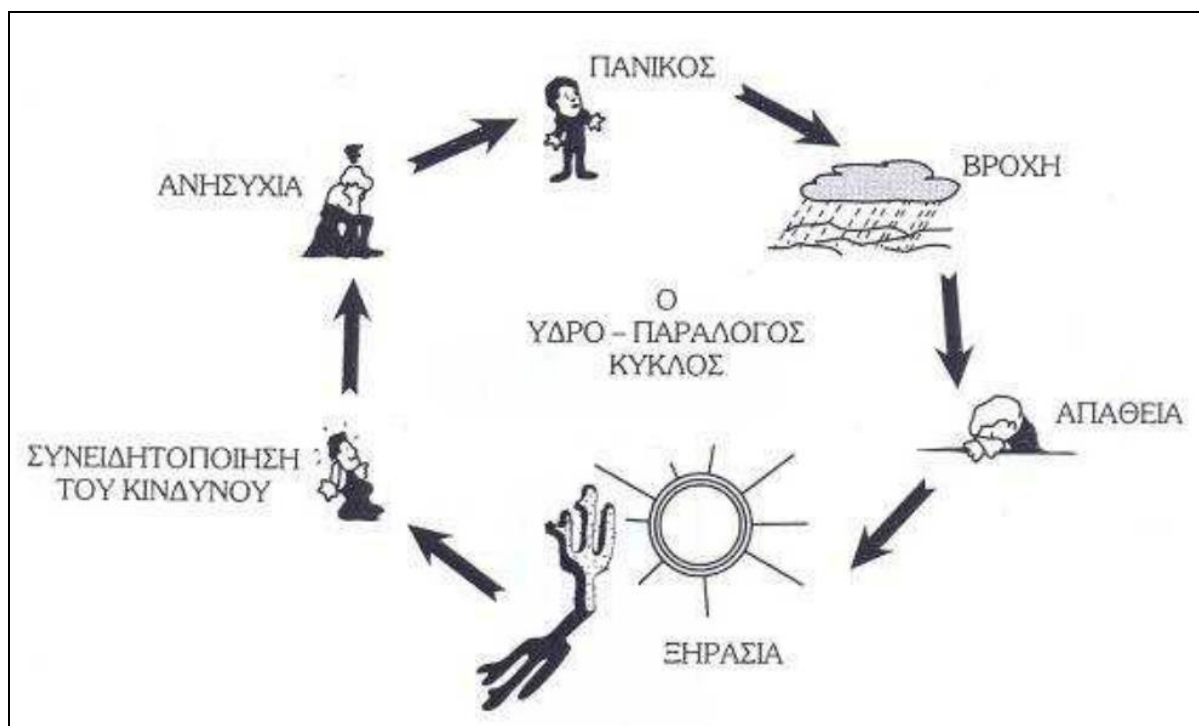
Εικόνα 9.
Χαρακτηριστικά προσαρμοστικής κοινωνίας στην ξηρασία. Πηγή: UNISDR, 2009 b και τροποποίηση συγγραφέα.

1.2.7 Η διαχείριση της ξηρασίας

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει έντονη ανησυχία παγκοσμίως, ότι οι ξηρασίες μπορεί να αυξηθούν ως προς τη συχνότητα, τη σφοδρότητα και τη διάρκειά τους, λόγω των μεταβαλλόμενων κλιματικών συνθηκών και της προφανής αύξησης των ακραίων κλιματικών φαινομένων. Ωστόσο οι αποκρίσεις

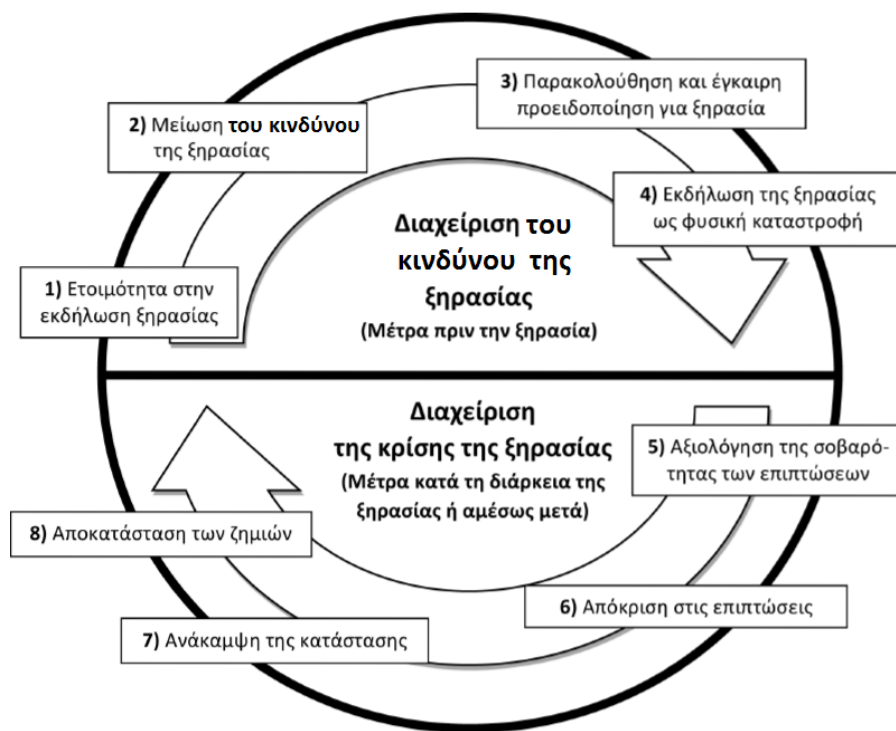
στην ξηρασία από τις διάφορες κυβερνήσεις ανά την υφήλιο είναι γενικά περιστασιακές, αναποτελεσματικές και ελάχιστα συντονισμένες. Βασικό χαρακτηριστικό μάλιστα στη διαχείριση της ξηρασίας, είναι ότι αυτή πραγματοποιείται αφού πλέον έχει ξεσπάσει η κρίση ή αφού έχει προηγηθεί μια ενδεχόμενη καταστροφή. (Wilhite et al., 2014) Σύννηθες φαινόμενο επίσης είναι η αναγγελία μέτρων κατά τη διάρκεια μιας ξηρασίας, τα οποία ξεχνιούνται μόλις έρθουν οι πρώτες βροχές. Χαρακτηριστικό είναι και το σκίτσο του «υδροπαράλογου» κύκλου της ξηρασίας που φαίνεται στην Εικόνα 10. (Τσακίρης, 1995).

Ενώ η διαχείριση περιορίζεται μόνο στην κρίση της ξηρασίας, δεν έχουν γίνει συντονισμένες προσπάθειες από τη διεθνή κοινότητα για να υιοθετηθούν οι πολιτικές εκείνες, οι οποίες θα παρέχουν ένα πλαίσιο προληπτικής διαχείρισης, βασιζόμενη στον κίνδυνο της ξηρασίας. Μια συντονισμένη εθνική πολιτική για την ξηρασία περιλαμβάνει ολοκληρωμένα συστήματα παρακολούθησης, έγκαιρης προειδοποίησης και πληροφόρησης, διαδικασίες εκτίμησης των επιπτώσεων, μέτρα διαχείρισης κινδύνου, σχέδια ετοιμότητας και προγράμματα αντιμετώπισης έκτακτων αναγκών. Οι χώρες που δεν έχουν αναπτύξει έστω και εν μέρει τέτοιου είδους συστήματα αποδεικνύουν την έλλειψη θεσμικής ευελιξίας τους και αναδεικνύουν την αυξημένη τρωτότητά τους. (Wilhite et al., 2014)

Εικόνα 10. Ο «υδροπαράλογος» κύκλος της ξηρασίας. Πηγή: Τσακίρης, 1995.

Η διαχείριση του κινδύνου της ξηρασίας είναι μια προσέγγιση που ενεργοποιείται πολύ πριν από την εκδήλωσή της. Άρα τα μέτρα που προτείνονται μπορούν να μετριάσουν το βαθμό σφοδρότητας των επιπτώσεων της επόμενης ξηρασίας. Από την άλλη πλευρά η διαχείριση της κρίσης της ξηρασίας είναι μια προσέγγιση, κατά την οποία η απόκριση και οι ενέργειες των αρμόδιων φορέων και των κοινωνικών ομάδων πραγματοποιούνται, όταν έχει ήδη εκδηλωθεί το φαινόμενο και χωρίς να υπάρχει κανένας σχεδιασμός εκ των προτέρων. Οι δύο παραπάνω προσεγγίσεις διαχείρισης αφορούν σε προληπτικές και κατασταλτικές ενέργειες αντίστοιχα, οι οποίες χωρίζονται σε οκτώ φάσεις (Εικόνα 11) και καταλαμβάνουν ολόκληρο το φάσμα του κύκλου διαχείρισης της ξηρασίας. (Μπαλούτσος και συν., 2016)

Εικόνα 11. Οι φάσεις του κύκλου διαχείρισης της ξηρασίας. Πηγή: Μπαλούτσος και συν., 2016 και τροποποίηση συγγραφέα.

Η φάση της ετοιμότητας προϋποθέτει τη σχεδίαση μιας ορθολογικής διαχείρισης των υδροδοτικών συστημάτων, ώστε να παρέχεται στους καταναλωτές επαρκή ποσότητα νερού και παράλληλα να εξασφαλίζονται οι ανάγκες των οικοσυστημάτων, ακόμα και σε περιόδους ξηρασίας. Επίσης οι πολίτες ενημερώνονται για τις επιπτώσεις της ξηρασίας και εκπαιδεύονται γύρω από τις απαραίτητες ενέργειες πριν και μετά από την εκδήλωσή της, για τα μέτρα εξοικονόμησης του

νερού. Η φάση της μείωσης κινδύνου προβλέπει την εκτίμηση και προσδιορισμό των επιπτώσεων μιας προηγούμενης ξηρασίας σε όλα τα επίπεδα, και έπειτα την αναζήτηση των αντίστοιχων αιτιών τους. Με αυτόν τον τρόπο προτείνονται μέτρα και δράσεις που σε κάθε περίπτωση θα συμβάλλουν στο μετριασμό των επιπτώσεων και συνεπώς στη μείωση της τρωτότητας του συστήματος και άρα του κινδύνου της ξηρασίας. Τέλος, η παρακολούθηση της ξηρασίας προϋποθέτει τη μέτρηση και καταγραφή μετεωρολογικών, υδρολογικών, κοινωνικών και άλλων παραμέτρων που σχετίζονται με την εκδήλωση της. Τα δεδομένα συλλέγονται και επεξεργάζονται, ώστε να αξιολογηθούν στη συνέχεια από αρμόδιους φορείς οι οποίοι θα λάβουν έγκαιρα μέτρα για την αντιμετώπιση των πιθανών επιπτώσεων της ξηρασίας. (Μπαλούτσος και συν., 2016)

1.3 Επισιτιστική ασφάλεια και λιμός

Τα τελευταία σαράντα χρόνια, σύμφωνα με καταγεγραμμένα αρχεία, ο αριθμός των υποσιτισμένων σε όλο τον κόσμο ανθρώπων κυμάνθηκε μεταξύ 800 εκατομμυρίων έως 1,2 δισεκατομμυρίων, γεγονός που δείχνει πόσο σημαντική και επίκαιρη είναι η έννοια της επισιτιστικής ασφάλειας. Παρόλο που έχουν εντοπιστεί πάνω από 200 ορισμοί του όρου, ο επικρατέστερος και πιο αποδεκτός είναι αυτός του ΟΗΕ, σύμφωνα με τον οποίο: Επισιτιστική ασφάλεια είναι μια κατάσταση που υπάρχει, όταν όλοι οι άνθρωποι έχουν ανά πάσα στιγμή φυσική, κοινωνική και οικονομική πρόσβαση σε επαρκή, ασφαλή και θρεπτικά τρόφιμα, τα οποία ικανοποιούν τις διατροφικές τους ανάγκες και προτιμήσεις για μια δραστήρια και υγιή ζωή. (Gibson, 2012)

Οι τέσσερις διαστάσεις του παραπάνω ορισμού της επισιτιστικής ασφάλειας είναι οι παρακάτω:

1. Η διαθεσιμότητα των τροφίμων: Είναι η διαθεσιμότητα επαρκών ποσοτήτων τροφίμων κατάλληλης ποιότητας, που παρέχονται μέσω εγχώριας παραγωγής ή εισαγωγών (συμπεριλαμβανομένης της επισιτιστικής βοήθειας). (FAO, 2006)
2. Η πρόσβαση στα τρόφιμα: Είναι η πρόσβαση του κάθε ατόμου σε επαρκείς πόρους και δικαιώματα για την απόκτηση κατάλληλων τροφίμων για μια θρεπτική διατροφή. Η απόκτηση των τροφίμων μπορεί να γίνει μέσω των καλλιεργειών, του εμπορίου, της ανταλλαγής ή της πληρωμής, τηρώντας όλους τους κανονισμούς σε επίπεδο κοινωνίας και κράτους. (Gibson, 2012)
3. Η σταθερότητα των τροφίμων: Για να υπάρχει επισιτιστική ασφάλεια, ο πληθυσμός, το νοικοκυριό ή το άτομο θα πρέπει να έχουν πρόσβαση σε επαρκή τρόφιμα ανά πάσα στιγμή.

Αυτό σημαίνει ότι η πρόσβαση δεν πρέπει να διακινδυνεύεται να χαθεί ως συνέπεια ξαφνικών κραδασμών (π.χ. οικονομική κρίση, έντονα κλιματικά φαινόμενα) ή κυκλικών γεγονότων (π.χ. εποχιακή επισιτιστική ανασφάλεια). (FAO, 2006)

4. Η χρήση των τροφίμων: Η χρήση των τροφίμων μέσω μιας επαρκούς διατροφής, δεν αρκεί για να επιτευχθεί μια κατάσταση διατροφικής ευημερίας που καλύπτει όλες τις φυσικές ανάγκες. Αυτή η κατάσταση εξαρτάται και από άλλους βασικούς παράγοντες όπως είναι το καθαρό νερό, οι σωστές συνθήκες υγιεινής και η σωματική υγεία, οι οποίοι αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη επισιτιστικής ασφάλειας. (FAO, 2006)

Τα ακραία καιρικά και κλιματικά φαινόμενα μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά την επισιτιστική ασφάλεια. Η δε ξηρασία μπορεί να επηρεάσει άμεσα τη διαθεσιμότητα και τη σταθερότητα των τροφίμων, μέσω των επιπτώσεων της στην αγροτική παραγωγή. Επίσης μπορεί να επηρεάσει έμμεσα τις άλλες δύο διαστάσεις της επισιτιστικής ασφάλειας (πρόσβαση και χρήση), μέσω των επιπτώσεών της στην ποιότητα και ποσότητα των υδάτων, με τρόπους που μπορούν να οδηγήσουν στην εμφάνιση διαρροϊκών ασθενειών. (Ebi and Bowen, 2016)

Ένας σημαντικός παράγοντας της αλληλεπίδρασης μεταξύ της επισιτιστικής ασφάλειας και των ακραίων καιρικών και κλιματικών φαινομένων, είναι η ύπαρξη παρατεταμένων κρίσεων σε πολλές χώρες, λόγω φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών ή πολιτικής αστάθειας. Αυτές οι κρίσεις αύξησαν την τρωτότητα και την επισιτιστική ανασφάλεια για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού. Το 1990, δώδεκα χώρες της Αφρικής ήρθαν αντιμέτωπες με την επισιτιστική κρίση, εκ των οποίων οι τέσσερις βρίσκονταν ήδη σε μια παρατεταμένη κρίση. Είκοσι χρόνια αργότερα, 24 χώρες αντιμετώπισαν την επισιτιστική κρίση, με 19 από αυτές να βρίσκονταν σε παρατεταμένη κρίση για οκτώ ή περισσότερα από τα προηγούμενα δέκα χρόνια. Το 2012, περίπου 366 εκατομμύρια άνθρωποι ζούσαν σε καταστάσεις παρατεταμένης κρίσης, εκ των οποίων περίπου 129 εκατομμύρια υποσιτίζονταν (19% του παγκόσμιου συνόλου του πληθυσμού υπό επισιτιστική ανασφάλεια). Η επισιτιστική ανασφάλεια μπορεί να αποτελέσει αιτία και αποτέλεσμα των παρατεταμένων κρίσεων και μπορεί να συμβάλει στην ενεργοποίηση ή στην εμβάθυνση των συγκρούσεων και των εμφύλιων πολέμων. (Ebi and Bowen, 2016)

Όταν η διαθεσιμότητα των τροφίμων αρχίζει και περιορίζεται, τότε η επισιτιστική ασφάλεια μετατρέπεται σε επισιτιστική ανασφάλεια, το χειρότερο σενάριο της οποίας είναι ο λιμός. Η επισιτιστική ανασφάλεια μπορεί να είναι παροδική ή χρόνια. Η παροδική επισιτιστική ανασφάλεια είναι μια σύντομη περίοδος έλλειψης τροφίμων, που οφείλεται σε απροσδόκητους παράγοντες. Η

χρόνια επισιτιστική ανασφάλεια μεταφράζεται σε υψηλό βαθμό τρωτότητας στην πείνα και στο λιμό. Ένας τρωτός πληθυσμός μπορεί να φτάσει στο επίπεδο του λιμού με μικρές κιόλας ανωμαλίες στην παραγωγή, διανομή και κατανάλωση τροφίμων. Άρα σε καταστάσεις χρόνιας επισιτιστικής ανασφάλειας, υπάρχει πάντα ένας επικείμενος λιμός. Σε επισιτιστικά ασφαλείς πληθυσμούς από την άλλη, μια παροδική περίοδος επισιτιστικής ανασφάλειας δεν μπορεί να οδηγήσει σε λιμό, λόγω της ανθεκτικότητας τους. Ωστόσο, οι επαναλαμβανόμενες τέτοιες περίοδοι, είναι δυνατό να εξαντλήσουν τους πόρους των φαινομενικά ασφαλών κοινωνιών, εκθέτοντάς τους σε υψηλότερο επίπεδο τρωτότητας σε ένα λιμό. (Ayalew, 1997)

Εικόνα 12. Από την επισιτιστική ασφάλεια στο λιμό. Πηγή: OXFAM, 2017 και τροποποίηση συγγραφέα.

Ο λιμός εκφράζει την απόλυτη έλλειψη τροφίμων και επηρεάζει ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού, για μεγάλο χρονικό διάστημα, ενώ θεωρείται μια καταστροφή της επισιτιστικής ανασφάλειας. Ο Robert Klintenberg το 1977 (παραπομπή του Ayalew, 1997), χαρακτήρισε το λιμό ως «γεγονός που διαταράσσει τη λειτουργία μιας κοινότητας σε τέτοιο βαθμό που δεν μπορεί να επιβιώσει χωρίς εξωτερική βοήθεια». Σύμφωνα με τον Wolde-Mariam το 1984 (παραπομπή του Ayalew, 1997), ο λιμός είναι μια «γενική πείνα που πλήττει μεγάλο αριθμό ανθρώπων, ως συνέπεια της μη διαθεσιμότητας τροφίμων για σχετικά μεγάλο χρονικό

διάστημα». Χαρακτηριστικό του λιμού είναι ότι δε «χτυπά» απροσδόκητα, αλλά χτίζεται αργά και προηγείται ένα χρονικό διάστημα προτού να συμβεί. Αυτό σημαίνει ότι η πρόβλεψη του λιμού καθιστά δυνατή την αποτροπή του. Εάν η έλλειψη τροφίμων εξελίσσεται σε μια κλίμακα λιμού, τότε σε αυτό ευθύνεται η αδυναμία της κοινωνίας γενικότερα και της κυβέρνησης ειδικότερα. Υπό αυτήν την έννοια, ο λιμός είναι μια ανθρωπογενής καταστροφή (Ayalew, 1997).

Τα κριτήρια για να χαρακτηριστεί μια περιοχή ή χώρα, σε κατάσταση λιμού, τροποποιήθηκαν έπειτα από το σομαλικό λιμό του 2011 ο οποίος αποτέλεσε και σημείο αναφοράς. Σύμφωνα με αυτά, μια χώρα ή περιοχή βρίσκεται σε κατάσταση λιμού όταν, παρά την ύπαρξη κάθε είδους ανθρωπιστικής βοήθειας, τουλάχιστον ένα στα πέντε νοικοκυριά αντιμετωπίζει υπερβολική έλλειψη τροφίμων και άλλων βασικών αναγκών. Εμφανή χαρακτηριστικά των περιοχών που έχουν πληγεί από λιμό είναι η φτώχεια, η πείνα και ο θάνατος. Επίσης οξύς υποσιτισμός εμφανίζεται σε

πάνω από το 30% του πληθυσμού, ο δείκτης μάζας σώματος ο οποίος είναι κάτω από το 18,5 που χαρακτηρίζει ένα λιποβαρές άτομο εμφανίζεται σε πάνω από το 40% του πληθυσμού, ο ρυθμός θνησιμότητας είναι πάνω από δύο άτομα ανά 10000 την ημέρα και ο ρυθμός θνησιμότητας παιδιών κάτω των πέντε ετών, είναι πάνω από τέσσερα παιδιά ανά 10000 την ημέρα. (IPC Global Partners 2012)

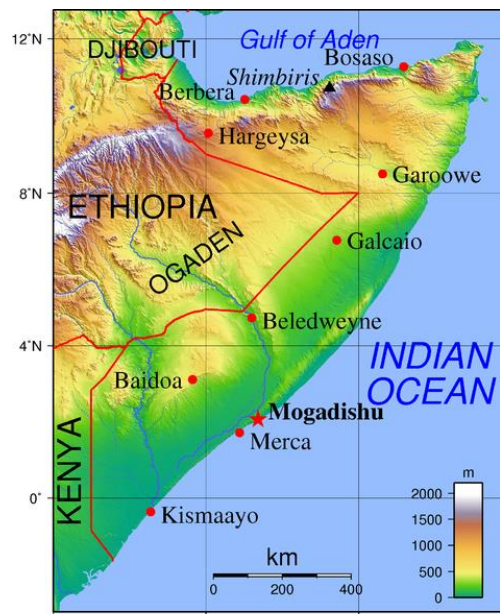
2. ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΣΟΜΑΛΙΑΣ

2.1 Γεωγραφία

Η Σομαλία είναι η ανατολικότερη χώρα της Αφρικής με έκταση 637540 km² και καταλαμβάνει την άκρη μιας περιοχής γνωστής και ως «Κέρασ της Αφρικής»¹ η οποία περιλαμβάνει ακόμη, την Αιθιοπία, την Ερυθραία και το Τζιμπουτί. Συνορεύοντας από τα δυτικά με την Κένυα, την Αιθιοπία και το Τζιμπουτί, η Σομαλία έχει τη μεγαλύτερη ακτογραμμή στην Αφρική που υπερβαίνει τα 3025 km και κυμαίνεται από τον κόλπο του Aden στα βόρεια, μέχρι τον Ινδικό Ωκεανό στα ανατολικά και νότια, με μήκη ακτών περίπου 1000 km και 2000 km αντίστοιχα. Η χώρα εκτείνεται γύρω στα 1550 km από βορρά προς νότο μεταξύ γεωγραφικών πλατών, 12° μοίρες βόρεια και 1° μοίρα νότια. Μεταξύ δύσης και ανατολής βρίσκεται μεταξύ γεωγραφικών μηκών, 41° και 51° μοίρες ανατολικά. (Federal Republic of Somalia, 2013)

Χάρτης 2. Η θέση της Σομαλίας στην Αφρική. Πηγή: Wikimedia.

Χάρτης 3. Τοπογραφικός χάρτης της Σομαλίας με υψομετρικό δείκτη. Πηγή: Wikipedia.

Το έδαφος της Σομαλίας αποτελείται κυρίως από οροπέδια, πεδιάδες και υψίπεδα. Το βόρειο τμήμα της, είναι ορεινό αποτελούμενο από λόφους και οροπέδια που κυμαίνονται μεταξύ 900m και 2100m. Το υψηλότερο σημείο της χώρας βρίσκεται στο όρος Shimbiris στα 2450m που βρίσκεται

¹ Η ονομασία προήλθε από τον ιδιαίτερο γεωγραφικό σχηματισμό ορισμένων χωρών της Αφρικής που θυμίζει κέρατο ρινόκερου.

κοντά στην πόλη Erivago. Φυσιογραφικά η Σομαλία έχει περιορισμένες αντιθέσεις. Στο βόρειο τμήμα απλώνεται μια πεδιάδα γνωστή με το όνομα Guban παράλληλα με τον κόλπο του Aden, το πλάτος της οποίας ποικίλλει από 12km στα ανατολικά έως 2 km στα δυτικά. Διασχίζεται από πλατιά και ρηχά υδάτινα ρέματα, οι κοίτες των οποίων αποτελούνται από ξηρή άμμο, εκτός των βροχερών περιόδων. Όταν έρχονται οι βροχές, η βλάστηση που είναι ένας συνδυασμός χαμηλών θάμνων και συστάδων χόρτων, ανανεώνεται γρήγορα και έτσι παρέχει για κάποιο χρονικό διάστημα, βοσκή για τα ζώα των νομάδων. Πηγαίνοντας προς τα εσωτερικά, η πεδιάδα συναντά τα απόκρημνα βράχια των ορεινών περιοχών που βλέπουν το βορρά. Από εκεί ξεκινά μια σειρά από τραχιά βουνά με το όνομα Karkaar τα οποία εκτείνονται από τα βορειοδυτικά σύνορα με την Αιθιοπία έως τη μύτη του «Κέρατος της Αφρικής» στα ανατολικά. (Hadden,2007)

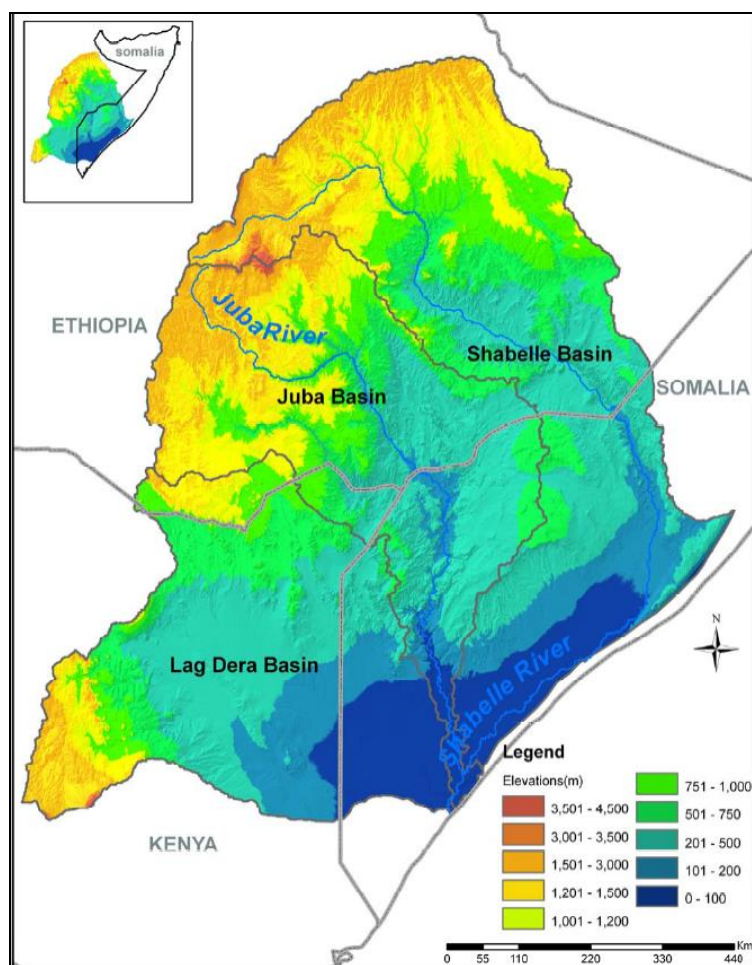
Τα βουνά Karkaar από την νότια πλευρά τους, καταλήγουν σε ένα υπερυψωμένο οροπέδιο χωρίς να υπάρχουν μόνιμοι ποταμοί. Από εκεί ξεκινά μια περιοχή με την ονομασία Ogo που έχει σαν χαρακτηριστικό το σπασμένο με ρωγμές ορεινό έδαφος, τις ρηχές κοιλάδες και συνήθως τα ξηρά υδάτινα ρέματα. Στο ανατολικό κομμάτι της περιοχής, το οροπέδιο αποτελείται από κάποιες σειρές βουνών που σταδιακά προσανατολίζονται προς τον Ινδικό Ωκεανό και στο κεντρικό κομμάτι περιλαμβάνει την πεδιάδα Mudug. Το δυτικό της κομμάτι διασχίζεται από πολυάριθμες ρηχές κοιλάδες και ξηρά ρέματα καθώς οι βροχοπτώσεις ετησίως είναι περισσότερες από ότι στο ανατολικό. Το σπουδαιότερο είναι ότι υπάρχουν μόνιμα πηγάδια, όπου τα χρησιμοποιεί ο νομαδικός πληθυσμός, επιστρέφοντας από περιοχές με περιοδική ξηρασία.

Νοτιότερα της περιοχής Ogo ξεκινά η περιοχή Haud γνωστή για το κυματοειδές της έδαφος και για τα καλύτερα βοσκοτόπια στη χώρα παρά την έλλειψη βροχοπτώσεων για περισσότερο από μισό έτος. Σε βροχερές περιόδους μετατρέπεται σε νερόλακκους ή λίμνες, ενισχύοντας έτσι την οικολογική της αξία. Η περιοχή εισχωρεί 60km σε Αιθιοπικό έδαφος, τμήμα το οποίο αποτελούσε αντικείμενο συμφωνίας κατά τη διάρκεια της αποικιοκρατίας, επιτρέποντας σε νομάδες από τη Βρετανική τότε Σομαλία, να βόσκουν εκεί τις αγέλες τους. Μετά την ανεξαρτησία της Σομαλίας το 1960, η Αιθιοπική ζώνη Haud διεκδικήθηκε από τους Σομαλούς και έγινε αιτία περιφερειακών συγκρούσεων. (Hadden,2007)

Το νότιο μέρος της Σομαλίας είναι χαρακτηριστικό από τους δύο και μόνο ενεργούς όλο το χρόνο ποταμούς που έχει η χώρα, τον Shabelle και τον Juba. Οι δύο ποταμοί πηγάζουν από την οροσειρά Bale που βρίσκεται στην Αιθιοπία, σε υψόμετρο περίπου 4000m, διασχίζουν τα σύνορα με τη Σομαλία και κατευθύνονται προς τον Ινδικό Ωκεανό.

Ο Shabelle ποταμός αφού έχει διασχίσει το οροπέδιο Ogaden της Αιθιοπίας, κατευθύνεται προς την θαλάσσια ακτή κοντά στην πρωτεύουσα της χώρας, Mogadishu. Δεν απορρέει κανονικά στον Ινδικό Ωκεανό, αλλά χάνεται σε μια περιοχή νότια της χώρας, κοντά στην πόλη Jilib όπου και απορροφάται από την ξηρή άμμο. Μόνο σε περιόδους εξαιρετικά έντονων βροχοπτώσεων, συνδέεται μαζί με τον ποταμό Juba και καταλήγουν μαζί στον ωκεανό. Το μήκος του στο σομαλικό έδαφος είναι 1236km. (Elmi,2002)

Δεδομένου ότι ο Shabelle ποταμός διασχίζει την πόλη Beledweyne, είναι εύκολο να παρατηρηθεί η ροή του και η ποιότητα των υδάτων του. Με μέση ετήσια βροχόπτωση 455mm και μεγάλη πιθανή εξάτμιση, η μέση ετήσια απορροή του ποταμού από την πόλη, είναι 2384 εκατομμύρια m³ νερό. Η λεκάνη απορροής του έχει επαναλαμβανόμενες ξηρασίες και καταστροφικές πλημμύρες, λόγω των έντονων βροχοπτώσεων στα υψίπεδα της Αιθιοπίας, όπως έγινε το 2006 όπου επηρεάστηκαν αρνητικά πολλές επαρχίες.

Χάρτης 4. Οι λεκάνες απορροής των ποταμών Shabelle και Juba στο Κέρας της Αφρικής. Πηγή: Basnyat and Gadain, 2009.

Ο ποταμός Juba σχηματίζεται από τρεις παραπόταμους (Genale, Dawa και Weyib) κοντά στα σύνορα με την Αιθιοπία και έπειτα διασχίζει την πόλη Luuq όπου παρατηρείται και η μέση ετήσια απορροή του, η οποία φτάνει τα 6400 εκατομμύρια m³. Ο Juba εισέρχεται στον Ινδικό Ωκεανό μέσω της πόλης Kismayo, το μήκος του στο σομαλικό έδαφος είναι 550km και η λεκάνη απορροής του στη χώρα, δέχεται τις περισσότερες βροχοπτώσεις. Η περιοχή της λεκάνης είναι κυρίως σαβάνα και αποτελεί το πλουσιότερο τμήμα της Σομαλίας λόγω της γονιμότητας και βιοποικιλότητας του εδάφους. Η κοιλάδα του Juba είναι μέρος της κύριας γεωργικής περιοχής της χώρας και ο ποταμός

χρησιμοποιείται εκτεταμένα για άρδευση. Ο Juba έχει περιόδους που πλημμυρίζει τόσο την άνοιξη, όσο και το φθινόπωρο, με κορυφαία πλημμύρα αυτήν του 1997. (Elmi,2002)

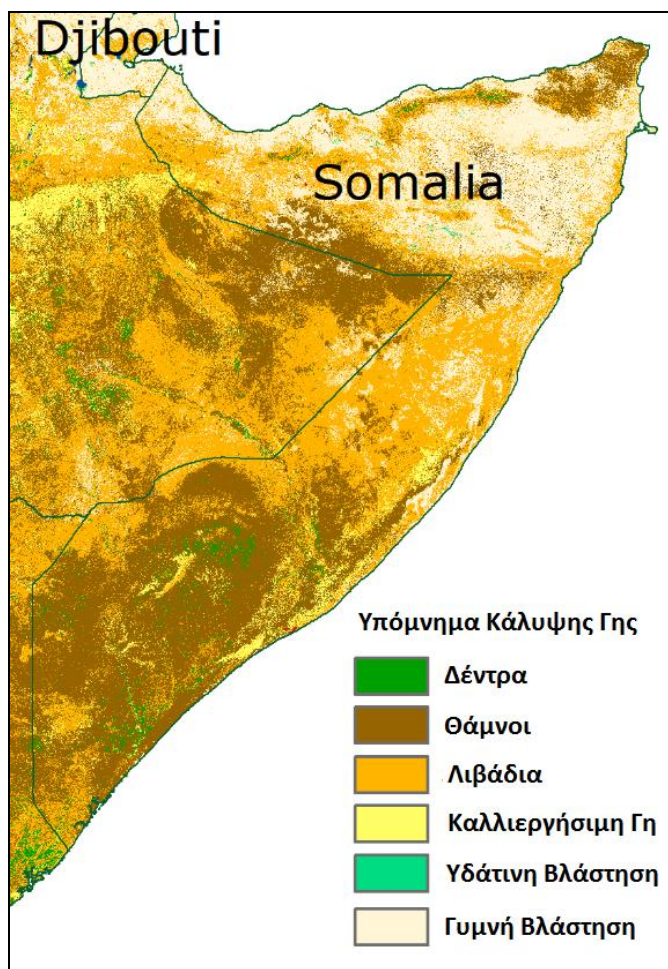
Παρόλο που οι περισσότεροι υδάτινοι πόροι της Σομαλίας υπάρχουν στους δύο μοναδικούς ποταμούς της, Shabelle και Juba, η συνεισφορά απορροής τους στη χώρα είναι ελάχιστη. (Basnyat and Gadain, 2009)

2.2 Έδαφος και βλάστηση

Η ποιότητα του εδάφους αποτελεί βασική και καθοριστική συνιστώσα της γεωργικής παραγωγικότητας και των φυσικών οικοσυστημάτων της Σομαλίας. Όμως το έδαφος είναι ένας εύθραυστος και μη ανανεώσιμος πόρος που μπορεί να υποβαθμιστεί πολύ εύκολα και να αναγεννηθεί πολύ δύσκολα. Η εξάντληση του εδάφους σχετίζεται άμεσα με την επισιτιστική κρίση που υπάρχει στη Σομαλία. Η χώρα έχει διάφορους τύπους εδαφών, ανάλογα με το κλίμα και τα πετρώματα.

Το βόρειο τμήμα της χώρας έχει ρηχά αμμώδη ή (και) πετρώδη εδάφη και μερικά βαθύτερα εδάφη πλούσια σε ασβέστιο. Μάλιστα οι βροχοπτώσεις στις βόρειες πεδιάδες έχουν αυξήσει την οργανική περιεκτικότητα στα αμμώδη ασβεστολιθικά εδάφη. Νοτιότερα στην περιοχή Haud υπάρχουν κόκκινα ασβεστολιθικά εδάφη που προσφέρονται για βόσκηση καμηλών και συνεχίζουν μέχρι το οροπέδιο Ogaden της Αιθιοπίας. Το κεντρικό τμήμα της Σομαλίας κυριαρχείται από αμμώδη εδάφη κατά μήκος της ακτής και από μετρίου βάθους αργιλώδη εδάφη με υψηλή περιεκτικότητα σε ανθρακικό ασβέστιο ή (και) γύψο στην ενδοχώρα. Τέλος, στο νότιο τμήμα όπου υπάρχουν οι πεδιάδες που σχετίζονται με τους δύο ποταμούς της χώρας, τα εδάφη είναι αργιλώδη με υψηλή περιεκτικότητα σε άλατα. (FAO-SWALIM, 2017 a)

Όσον αφορά τη χωρική κατανομή της βλάστησης στη Σομαλία, αυτή έχει ως εξής: Οι παράκτιες βόρειες πεδιάδες αποτελούνται κυρίως από ποώδη φυτά που εκτείνονται και στις πλαγιές του βουνού Golis. Κοντά στο βουνό η κυρίαρχη βλάστηση είναι αραιή και θαμνώδης ακακία, καθώς και διάφορα άλλα δέντρα όπως τα *balanites aegyptiaca* και τα *commiphora*. Προχωρώντας νοτιότερα στα οροπέδια συναντούμε θάμνους και ξυλώδη φυτά, ενώ στις οροσειρές υπάρχουν αειθαλή δάση από άρκευθους.

Χάρτης 5. Κάλυψη γης της Σομαλίας. Πηγή: ICPAC, 2017 και τροποποίηση συγγραφέα.

Στις κεντρικές πεδιάδες η βλάστηση ποικίλει από εκτεταμένα λιβάδια στις περιοχές με αμμόλοφους, μέχρι θάμνους και διάσπαρτα δέντρα προς τα δυτικά στα σύνορα με την Αιθιοπία. Στα νότια τμήματα (συνήθως σε περιοχές επιρρεπείς στις πλημμύρες) ο τύπος βλάστησης είναι κυρίως χαμηλός από φυλλοβόλους θάμνους ακακίας που εκτείνεται μέχρι τους παράκτιους αμμόλοφους. Κατά μήκος επίσης του ποταμού Juba συναντούμε παροδικά δάση εκατέρωθεν των οχθών του, καθώς και μαγκρόβια έλη ² στις εκβολές προσωρινών ποταμών που καταλήγουν στο Ινδικό Ωκεανό. (Omuto et al.,2009)

2.3 Κλίμα

Το κλίμα της Σομαλίας συνδυάζει κυρίως ξηρά, ημίξηρα και τροπικά στοιχεία στις διάφορες κλιματικές της ζώνες. Γενικώς η μέση ημερήσια θερμοκρασία κυμαίνεται από 30 °C έως 40 °C (βαθμοί Κελσίου), εκτός από τα μεγαλύτερα υψόμετρα κατά μήκος των ακτών του Ινδικού Ωκεανού, όπου μεταβάλλεται από 20 °C έως 30 °C. Εντούτοις, η βόρεια Σομαλία έχει τη μεγαλύτερη διακύμανση στη θερμοκρασία. Μπορεί να κυμανθεί από βαθμούς υπό το μηδέν το Δεκέμβριο στα υψίπεδα, έως και άνω των 45 °C στις πεδιάδες κατά μήκος του κόλπου του Aden τον Ιούλιο. Η θερμοκρασία και οι εποχιακές βροχοπτώσεις καθορίζονται κυρίως από τους

² Είναι οι βαλτώδεις περιοχές με δέντρα που φυτρώνουν ανάμεσα στην ξηρά και τη θάλασσα, όπου γίνεται ανάμειξη με θαλασσινό και γλυκό νερό.

μουσώνες (του Ινδικού Ωκεανού), ενώ αυτές με τη σειρά τους καθορίζουν και το είδος της βλάστησης στη χώρα. (Njoku,2013)

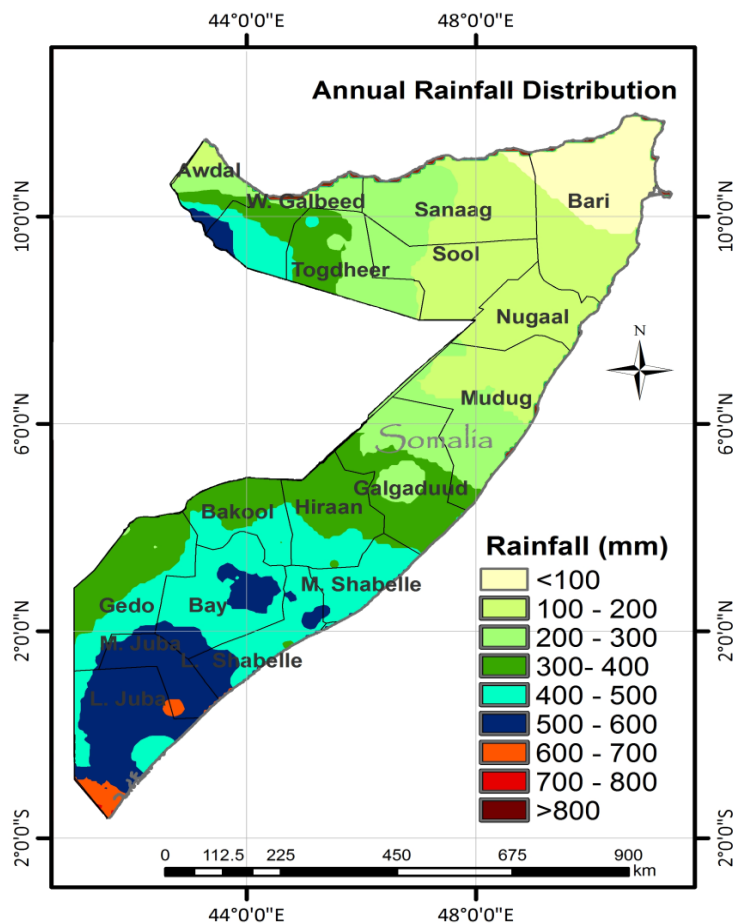
Οι βροχοπτώσεις στη Σομαλία ποικίλουν έντονα από το ένα έτος στο άλλο. Κάποια έτη μπορεί να εμφανίζονται δύο και τρεις φορές περισσότερο από το μέσο όρο, ενώ κάποια άλλα να μην υπάρχουν καθόλου. Οι τιμές των βροχοπτώσεων που θα αναφερθούν παρακάτω αντιπροσωπεύουν το μέσο όρο σε διάρκεια και ποσότητα. Η Σομαλία χωρίζεται σε τρεις κλιματικές ζώνες οι οποίες είναι: τα παράλια του κόλπου του Aden, τα υψίπεδα, και τα παράλια του Ινδικού Ωκεανού. Επίσης υπάρχουν και τέσσερις περίοδοι που χωρίζεται το έτος σύμφωνα με τη συχνότητα των βροχοπτώσεων.

Η πρώτη περίοδος διαρκεί από το Δεκέμβριο έως το Μάρτιο και είναι γνωστή ως Jiilaal. Τα κατακρημνίσματα περιορίζονται στις πλαγιές των βουνών που αντικρίζουν βόρεια και βορειοανατολικά. Μεμονωμένες καταιγίδες συμβαίνουν μόνο στα δυτικά υψίπεδα, καθώς και βόρεια της πόλης Baidoa. Το εποχιακό ύψος βροχής έχει μέγιστο 102mm στα νότια των παραλίων του κόλπου του Aden και περίπου 63,5mm βόρεια της Baidoa. Οπουδήποτε αλλού το ύψος βροχής εκείνη την περίοδο είναι μικρότερο από 25mm. Οι θερμοκρασίες κυμαίνονται από 27 °C στα υψίπεδα, έως 35 °C στις ακτές του Ινδικού Ωκεανού και αυξάνουν περίπου στους 38 °C όσο προχωρούμε νοτιότερα.

Η δεύτερη περίοδος που διαρκεί από τον Απρίλιο μέχρι και το Μάιο χαρακτηρίζεται από διαρκείς βροχοπτώσεις κυρίως στα νότια της χώρας και ονομάζεται Gi. Μόνο στα παράλια του κόλπου του Aden επικρατεί αίθριος καιρός με κάποιες περιστασιακές καταιγίδες που προέρχονται από τα υψίπεδα. Κατά μήκος των ακτών νοτίως της πρωτεύουσας Mogadishu, μέχρι και την πόλη Kismayo πάνω από τους ποταμούς Juba και Shabelle υπάρχει συνήθως χαμηλή συννεφιά και ομίχλη. Το ύψος βροχής εκεί φτάνει μέχρι και τα 250mm για εκείνη την περίοδο, ενώ είναι μειωμένο στα υψίπεδα (50mm) και ακόμα χαμηλότερο στα ανατολικά των ακτών του κόλπου του Aden (13mm). Οι υψηλές θερμοκρασίες της περιόδου κυμαίνονται από 35 °C έως 40 °C στα υψίπεδα και στα παράλια του κόλπου του Aden, ενώ στα νότια των παραλίων του Ινδικού Ωκεανού είναι γύρω στους 27 °C. Οι χαμηλές θερμοκρασίες από την άλλη, κυμαίνονται γύρω στους 21 °C γενικότερα, εκτός από τα υψίπεδα όπου φτάνουν περίπου τους 16 °C. (Walters and Arnold,1992)

Η τρίτη περίοδος, γνωστή και ως Xagga διαρκεί από τα τέλη Μαΐου μέχρι το Σεπτέμβριο και χαρακτηρίζεται από συνεχόμενους νοτιοδυτικούς ανέμους. Υπάρχουν διάσπαρτες βροχοπτώσεις

στο νότιο μισό κομμάτι της χώρας, καθώς και μεμονωμένες καταιγίδες στα κεντρικά και δυτικά υψίπεδα. Το ύψος βροχής της περιόδου κυμαίνεται από 130mm κατά μήκος των ακτών νοτιώς του Mogadishu, έως πάνω από 250mm στα υψίπεδα. Στις βόρειες και κεντρικές ακτές του Ινδικού Ωκεανού περιορίζεται στα 13mm. Οι υψηλές θερμοκρασίες αυτής της περιόδου κυμαίνονται από 27 °C έως 32 °C στα παράλια του Ινδικού Ωκεανού, από 35 °C έως 38 °C στην ενδοχώρα, από 24 °C έως 27 °C στα υψίπεδα και γύρω στους 41 °C στα παράλια του κόλπου του Aden. Οι χαμηλότερες θερμοκρασίες σε όλη τη χώρα κυμαίνονται από 25 °C έως 28 °C, εκτός από τα υψίπεδα όπου φτάνουν περίπου τους 17 °C.

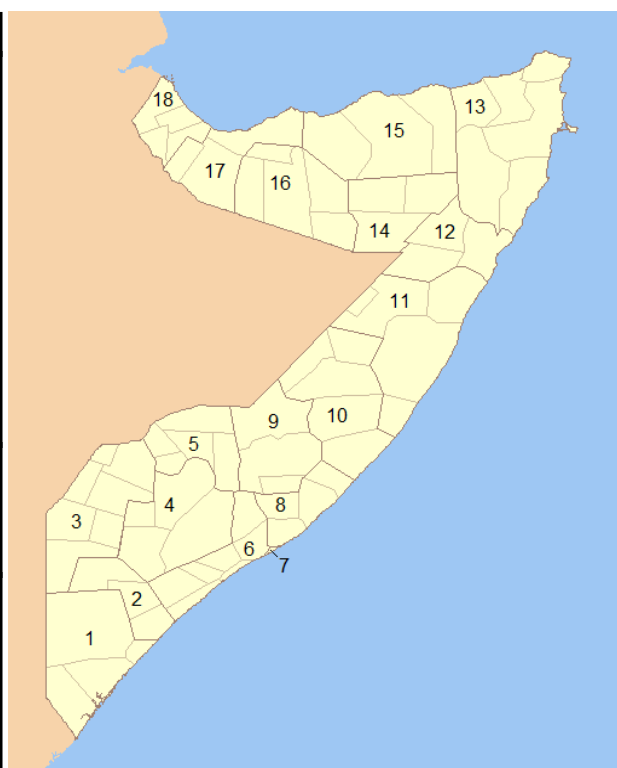
Χάρτης 6. Κατανομή ετήσιου ύψους βροχής της Σομαλίας σε mm. Πηγή : Federal Republic of Somalia, 2013.

Η τέταρτη και τελευταία περίοδος διαρκεί από τα τέλη Σεπτεμβρίου έως τα τέλη Οκτωβρίου και ονομάζεται Deyr. Οι βροχές και οι καταιγίδες οι οποίες προκαλούν και κάποιες πλημμύρες έπειτα, είναι εξίσου δυνατές όπως και στη δεύτερη βροχερή περίοδο αλλά δεν έχουν τόσο μεγάλη διάρκεια. Το ύψος βροχής υπερβαίνει τα 130mm κοντά στην πόλη Baioda και κυμαίνεται στα 76mm πάνω από τα παράλια του Ινδικού Ωκεανού. Οι υπόλοιπες περιοχές δέχονται βροχοπτώσεις κάτω των 38mm στη διάρκεια αυτής της περιόδου. Οι υψηλές θερμοκρασίες κυμαίνονται γύρω στους 30 °C πάνω από τα παράλια του Ινδικού Ωκεανού και στα υψίπεδα, ενώ στην υπόλοιπη χώρα φτάνουν τους 35 °C. Οι χαμηλές θερμοκρασίες στα υψίπεδα βρίσκονται γύρω στους 18 °C ενώ στην υπόλοιπη χώρα, από 20 °C έως 22 °C. (Walters and Arnold,1992)

2.4 Διοικητική διαίρεση

Η Σομαλία χωρίζεται σε 18 διοικητικές περιφέρειες οι οποίες ανήκουν σε τρία διαφορετικά τυπικά ή άτυπα κρατίδια. Το πρώτο κρατίδιο είναι το Somaliland το οποίο βρίσκεται βόρεια και δυτικά της χώρας και ήταν πρώην βρετανικό προτεκτοράτο. Το 1991 οι κάτοικοί του, ανακήρυξαν την ανεξαρτησία του από την υπόλοιπη Σομαλία, κάτι όμως το οποίο δεν έχει αναγνωριστεί από καμία άλλη χώρα ή διεθνή οργανισμό. Στα ανατολικά του βρίσκεται το Puntland, το οποίο είναι το δεύτερο αυτόνομο κρατίδιο. Τα σύνορα τους δεν έχουν αποσαφηνιστεί λόγω των ένοπλων συγκρούσεων που έχουν μεταξύ τους. Το Puntland ανακήρυξε την ανεξαρτησία του το 1998, παρόλα αυτά δεν επιθυμεί την απόσχισή του από τη Σομαλία. Κατέχει το ένα τρίτο της γεωγραφικής έκτασης της χώρας καθώς και του πληθυσμού. Συνορεύει νότια με το τρίτο κεντρικό και νότιο κομμάτι της Σομαλίας μέρος του οποίου ελέγχει και η αναγνωρισμένη, επίσημη κυβέρνηση της χώρας. Μερικές από τις 18 περιφέρειες που είναι χωρισμένη η χώρα, δεν είναι βέβαιο ποια είναι τα όρια τους και από ποιους ελέγχονται. (Wikipedia)

Κρατίδιο	Αρ.	Περιφέρεια	Πρωτεύουσα
Κεντρική - Νότια Σομαλία	1	Lower Juba	Kismayo
	2	Middle Juba	Bu'aale
	3	Gedo	Garbahaarrey
	4	Bay	Baidoa
	5	Bakool	Xuddur
	6	Lower Shebelle	Marka
	7	Banaadir	Mogadisho
	8	Middle Shebelle	Jawhar
	9	Hiran	Beledweyn
	10	Galguduud	Dhusamareb
Puntland	11	Mudug	Galkayo
	12	Nugal	Garowe
	13	Bari	Bosaso
Somaliland	14	Sool	Las Anod
	15	Sanaag	Erigavo
	16	Togdheer	Burao
	17	Woqooyi Galbeed	Hargeisa
	18	Awdal	Borama

Πίνακας 1. Οι 18 διοικητικές περιφέρειες της Σομαλίας και οι πρωτεύουσές τους. Πηγή : Wikipedia και τροποποίηση συγγραφέα.

Χάρτης 7. Γεωγραφική κατανομή των διοικητικών περιφερειών της Σομαλίας. Πηγή : Wikipedia.

2.5 Ιστορική αναδρομή

Η Σομαλία ήταν γνωστή από την παλιά εποχή της φαραωνικής Αιγύπτου και αργότερα ως τμήμα του κράτους του Αξούμ (ή Αξώμης) της νυν Αιθιοπίας. Τον 7^ο αιώνα μ.Χ. κατακτήθηκε από τους Άραβες οι οποίοι εισήγαγαν τον Ισλαμισμό και ίδρυσαν κατά μήκος των ακτών, διάφορα Σουλτανάτα τα οποία διατηρήθηκαν μέχρι τον 19^ο αιώνα. Την περίοδο 1884-1887 και κατόπιν συμφωνίας των τοπικών σουλτάνων, το τμήμα της χώρας προς τον κόλπο του Aden έγινε βρετανικό προτεκτοράτο, ενώ το τμήμα προς τον Ινδικό Ωκεανό έγινε ιταλική αποικία το 1905 έπειτα από τον ιταλό-αιθιοπικό πόλεμο. Το 1936 ύστερα από νέο πόλεμο μεταξύ Ιταλίας και Αιθιοπίας, οι Ιταλοί υπερίσχυσαν και κατέλαβαν τη χώρα ως τμήμα της Ιταλικής Ανατολικής Αφρικής (Σομαλία, Αιθιοπία, Ερυθραία). Το 1942-1945 έγινε κατάληψη της χώρας από τους Άγγλους, καθώς και ολόκληρης της Ιταλικής Ανατολικής Αφρικής. Το 1959 και έπειτα από απόφαση του ΟΗΕ, ενώθηκε με το πρώην προτεκτοράτο της Βρετανικής Σομαλίας και την 1^η Ιουλίου του 1960 ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο κράτος. (Δημητράκος, 1964)

Παρά την ανεξαρτησία της χώρας και της εθνικής ομοιογένειας των κατοίκων της, η Σομαλία δεν κατάφερε ποτέ να έχει πολιτική σταθερότητα. Οι κάτοικοι είναι για πολλά χρόνια διχασμένοι σε φατρίες και υποφατρίες και τα μέλη τους έχουν κάποια κοινή καταγωγή πατριαρχικού χαρακτήρα. Συνολικά υπάρχουν 6 φατρίες: η Darod, η Digil, η Dir, η Hawiye, η Isaac και η Rahanwin.

Το 1969 μετά τη δολοφονία του πρωθυπουργού της χώρας, ο υποστράτηγος Mohamed Siad Barre ανέλαβε την εξουσία με ένα αναίμακτο πραξικόπημα και είχε σαν στόχο την εξάλειψη των φατριών και τη δημιουργία μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας. Με μια σειρά από εθνικοποιήσεις (ενέργεια, μεταφορές, γεωργία και παιδεία), επιδίωξε να ελέγξει την οικονομία της Σομαλίας. Στόχος του επίσης ήταν η απελευθέρωση όσων Σομαλών βρίσκονταν στις γειτονικές χώρες Κένυα, Αιθιοπία και Τζιμπουτί, προσεγγίζοντας παράλληλα το όραμα της συνένωσης όλων των παραπάνω για μια μεγαλύτερη Σομαλία. (Γεωργούλης και Χουλιάρης, 1995)

Με τη βοήθεια αρχικά της ΕΣΣΔ και άλλων κομμουνιστικών κρατών, το καθεστώς του Siad Barre ενισχύθηκε με στρατιωτικούς συμβούλους και σύγχρονο οπλισμό. Το 1977 όταν η ΕΣΣΔ άλλαξε στρατόπεδο υποστηρίζοντας πλέον την Αιθιοπία, ο σομαλός ηγέτης κήρυξε πόλεμο στη δεύτερη με 50000 άνδρες να περνούν τα σύνορα μεταξύ των δύο χωρών. Οι εχθροπραξίες κατέληξαν σε συντριβή των Σομαλών το 1978, με χιλιάδες στρατιώτες νεκρούς και μεγάλο μέρος στρατιωτικού εξοπλισμού κατεστραμμένο. Με τους Σοβιετικούς στο πλευρό της Αιθιοπίας, οι ΗΠΑ

αναγκάστηκαν να υπερασπίσουν τη Σομαλία φοβούμενη την επεκτατική πολιτική των πρώτων και έτσι τους χρηματοδότησαν πολλά εκατομμύρια δολάρια.

Το 1981 ιδρύθηκε το Εθνικό Κίνημα της Σομαλίας από τη φατρία Isaac του βορρά με τάσεις ανεξαρτητοποίησης της περιοχής τους και στροφή εναντίον του Siad Barre. Αυτή ήταν η αρχή της δημιουργίας περισσότερων κινήσεων από φατρίες που πολέμησαν το καθεστώς που ήδη κατέρρεε, με αποτέλεσμα το 1991, να καταληφθεί η πρωτεύουσα, να εκδιωχθεί ο σομαλός ηγέτης και να εγκατασταθεί ένας προσωρινός πρόεδρος από το κίνημα του Ενιαίου Σομαλικού Κογκρέσου.

Τα γεγονότα στη συνέχεια εξελίχθηκαν δραματικά για τη χώρα, καθώς οι εμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ των φατριών διαδραματίζονταν σε κάθε γωνιά της. Η χώρα μετά την πτώση του Siad Barre ήταν ακυβέρνητη, τμήματα της αυτοανακηρύσσονταν ανεξάρτητα και αυτόνομα από τις εκάστοτε φατρίες και παντού επικρατούσε χάος. Στο μεταξύ, το κύμα ξηρασίας που είχε ξεκινήσει το 1987, επιδεινώθηκε με απολογισμό 500000 νεκρούς Σομαλούς από την πείνα και εκατοντάδες χιλιάδες από αυτούς να μεταναστεύουν στις γειτονικές χώρες. (Γεωργούλης και Χουλιάρης,1995)

Το 1992 η προσπάθεια που έκανε ο ΟΗΕ για αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας και διάλογο με τους πολέμαρχους των φατριών ήταν άκαρπη. Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Μπούτρος Γκάλι, ζήτησε τη βοήθεια από τις ΗΠΑ για μια ένοπλη επέμβαση αποκατάστασης της ειρήνης, όπου τελικά δεν κατάφερε να αποπλίσσει τους αντάρτες. Ο νέος πρόεδρος τότε Μπιλ Κλίντον έπειτα, μίλησε για την ανάγκη ανοικοδόμησης του κράτους, πράγμα το οποίο εξόργισε τις διάφορες φατρίες, οι οποίες ισχυρίζονταν ότι η ΗΠΑ εξυπηρετούσε συγκεκριμένα συμφέροντα και έτσι προχώρησαν σε αντίποινα σκοτώνοντας ντόπιους αμάχους και σαμποτάρωντας κάθε είδους ανθρωπιστική βοήθεια. Τον Οκτώβρη του 1993 και αφού είχε προκληθεί ο θάνατος 18 αμερικανών στρατιωτών, τα αμερικανικά στρατεύματα αποχώρησαν, λόγω της έντονης πίεσης της κοινής γνώμης των ΗΠΑ. (Χουλιάρης και Πετρόπουλος,2015)

Από το 1991 έως το 2004 η Σομαλία αποτέλεσε παγκόσμιο φαινόμενο κράτους χωρίς κυβέρνηση και νομικό σύστημα, μέχρι που ιδρύθηκε η Μεταβατική Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση (ΜΟΚ) η οποία ήλεγχε μόνο την πόλη Baidoa μέχρι το 2006. Παράλληλα με τη νέα κυβέρνηση ιδρύθηκε η Ένωση Ισλαμικών Δικαστηρίων (ΕΙΔ), ένα φανατικό ισλαμικό κίνημα το οποίο αντιτάχθηκε στη ΜΟΚ και μέχρι το 2006 κατείχε τις περισσότερες πόλεις της Σομαλίας, καθώς και την πρωτεύουσα. Με τη βοήθεια των αιθιοπικών στρατευμάτων η ΜΟΚ έδωσε την ΕΙΔ από την Πρωτεύουσα Mogadishu και στη συνέχεια η δεύτερη διασπάστηκε. Απομεινάρια της ΕΙΔ, είναι η στρατιωτική

ισλαμική οργάνωση Al-Shabaab, η οποία έχει ενεργό δράση μέχρι και σήμερα και ευθύνεται για ένα μεγάλο πλήθος στρατιωτικών και τρομοκρατικών ενεργειών στην πρωτεύουσα και σε ολόκληρη τη χώρα. (Wikipedia)

Εικόνα 13.

Η τρομοκρατική ενέργεια του Al Shabaab τον Οκτώβρη του 2017, σε εμπορικό δρόμο του Mogadishu, που κόστισε τη ζωή σε 500 ανθρώπους. Πηγή: Feisal Omar/Reuters, 2017.

Στις 20 Αυγούστου του 2012 σχηματίστηκε ύστερα από περισσότερο από είκοσι χρόνια, η μόνιμη πλέον Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση της Σομαλίας (ΟΚΣ) ή οποία είναι και αναγνωρισμένη από τη διεθνή κοινότητα. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους εξελέγη για πρώτη φορά ένας πρόεδρος της χώρας, από το 1967. Παρά τη διεξαγωγή βουλευτικών εκλογών το 2016 και την προεδρική εκλογή του 2017, που κερδήθηκε από τον Mohamed Abdullahi Farmajo Mohamed, τα προβλήματα για την ασφάλεια της χώρας παραμένουν και οι ένοπλες συγκρούσεις με τους ισλαμιστές αντάρτες συνεχίζονται. (Wikipedia)

2.6 Το πρόσφατο πολιτικό και συγκρουσιακό τοπίο

Η γενική εικόνα που αφορά τις ένοπλες συγκρούσεις και την ασφάλεια της χώρας, καθορίζεται από διάφορους παράγοντες και συνιστώσες. Η βασική συνιστώσα είναι η μακροχρόνια ένοπλη διένεξη μεταξύ του Εθνικού Σομαλικού Στρατού (ΕΣΣ), με την υποστήριξη της Αποστολής Αφρικανικής Ένωσης στη Σομαλία (AMISOM), και των αντικυβερνητικών στοιχείων ή ανταρτών, με κυρίαρχο το κίνημα Al Shabbab. Μια άλλη συνιστώσα είναι η διαμάχη των διαφόρων φατριών μεταξύ τους.

Οι φατρίες με τη μορφή πολιτοφυλακών, μάχονται παράλληλα και κατά του Al Shabaab, χωρίς όμως να είναι στην πλειοψηφία τους, συντεταγμένες με την κυβερνητική γραμμή.

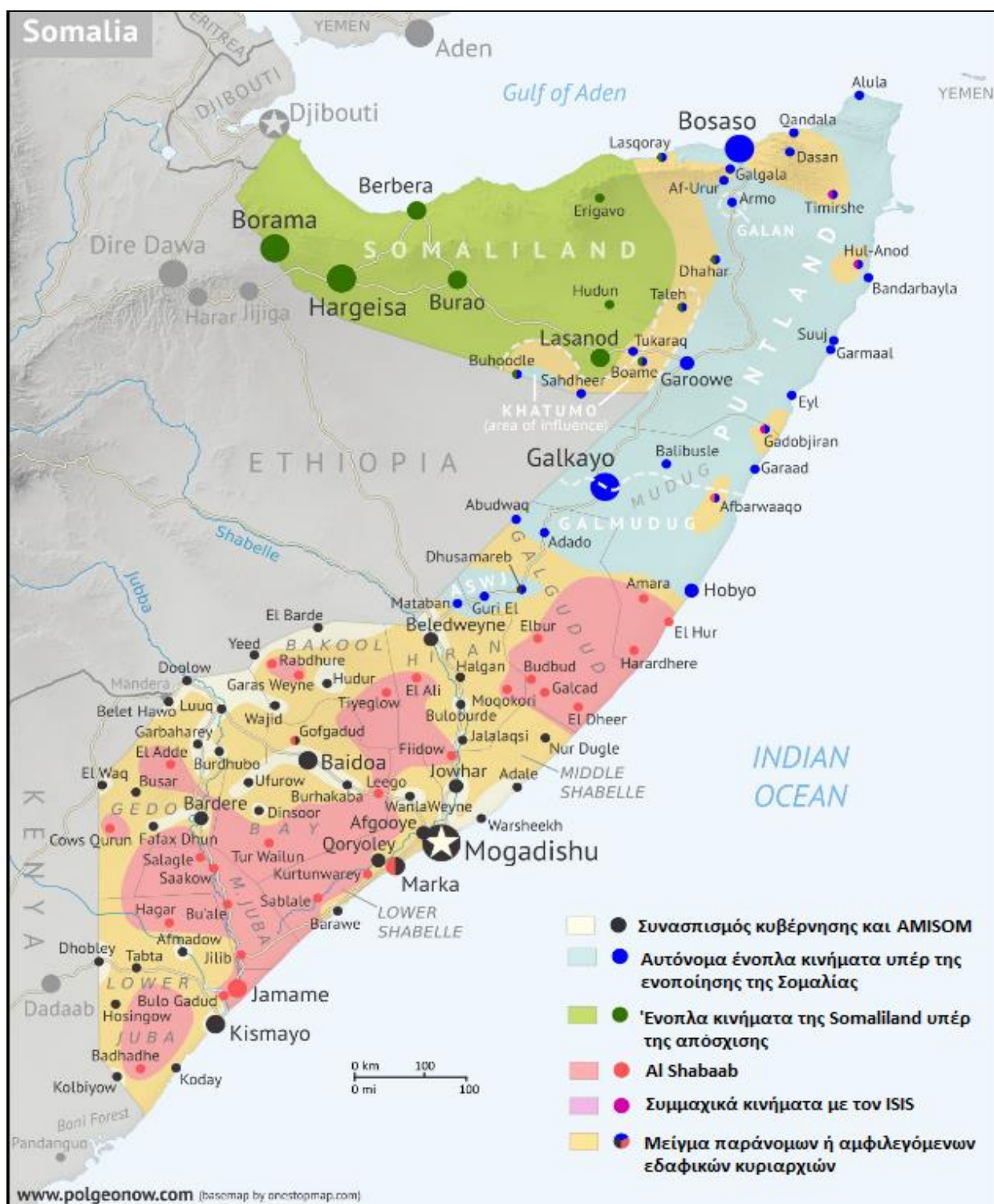
Ο ΕΣΣ ο οποίος ανήκει στην Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση της Σομαλίας αριθμεί περίπου 22000 στρατιώτες, το 1/4 των οποίων βρίσκεται μέσα ή περιφερειακά της πρωτεύουσας. Ο αριθμός αυτός είναι αμφιλεγόμενος, καθώς άλλες πηγές αναφέρουν ότι βρίσκεται μεταξύ 16000–18000 στρατιωτών. Καταβάλλονται συνεχείς προσπάθειες για τη δημιουργία μιας δομής ασφάλειας, στην οποία θα περιλαμβάνονται οι τοπικές στρατιωτικές δυνάμεις όλων των περιφερειών, κάτω από τη διοίκηση του ΕΣΣ. Μέχρι στιγμής, τέτοια ενσωμάτωση υπάρχει μόνο στα χαρτιά. Όλες οι περιφέρειες έχουν τις δικές τους δυνάμεις, βασισμένες στο μοντέλο των φατριών. Ο ΕΣΣ ελέγχει μόνο το Mogadishu και τμήματα των περιφερειών Lower Shabelle, Hiraaan και Middle Shabelle. Μεγάλο μέρος των στρατιωτών και των διοικητών του ΕΣΣ αποτελείται από πρώην πολιτοφύλακες των φατριών. Ωστόσο οι μικρές σε δύναμη φατρίες, αποφεύγουν να παραχωρήσουν στρατιώτες τους στον ΕΣΣ, διότι αν ένας από αυτούς σκοτώσει μέλος μιας μεγαλύτερης σε δύναμη φατρίας, τότε η φατρία στην οποία αυτός ανήκει δε θα μπορέσει πλέον να τον προστατεύσει. Γενικότερα ο ΕΣΣ δεν έχει καλή φήμη στον σομαλικό πληθυσμό καθώς συνδέεται με διαφθορά, παράνομη και άσκοπη χρήση όπλων και καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως βιασμοί, ληστείες κτλ. Επίσης, υπάρχει η υποψία ότι στο εσωτερικό του περιέχονται στοιχεία και επιρροές του Al Shabaab. (EASO, 2017)

Η AMISOM είναι μια ειρηνευτική στρατιωτική δύναμη της Αφρικανικής Ένωσης υπό την έγκριση των Ηνωμένων Εθνών. Σκοπός τους είναι να υποστηρίζουν τις μεταβατικές κυβερνητικές δομές, να εφαρμόζουν ένα εθνικό σχέδιο ασφαλείας και να δημιουργούν ασφαλείς διόδους και περιβάλλον, στους φορείς ανθρωπιστικής βοήθειας. Στην περίπτωση της Σομαλίας εκπαιδεύουν τους σομαλούς στρατιώτες και βοηθούν στην καταπολέμηση του Al Shabaab. (Wikipedia) Η σομαλική κυβέρνηση έχει μια πολύ ισχυρή εξάρτηση από τις δυνάμεις της AMISOM, προκειμένου να επιβιώσει, καθώς η δεύτερη παρέχει ένα σημαντικό αριθμό ενόπλων ανδρών και μια στρατιωτική υπεροχή. Η αδυναμία όμως του ΕΣΣ δυσχεραίνει κατά πολύ την αποστολή της. Οι περιοχές όπου έχουν καταληφθεί και προστατευτεί από την AMISOM, ανακαταλαμβάνονται από τις δυνάμεις του Al Shabaab, μόλις η πρώτη αποσυρθεί, διότι ο ΕΣΣ αδυνατεί να ασκήσει τον έλεγχο σε αυτές. (EASO, 2017)

Το κίνημα Al Shabaab υπολογίζεται ότι διαθέτει από 4000 έως 9000 μαχητές οι οποίοι είναι καλά οργανωμένοι και εξοπλισμένοι, αλλά και καλύτερα εκπαιδευμένοι από ένα μέσο στρατιώτη του ΕΣΣ. Εκτιμάται ότι υπάρχουν 4000-5000 μαχητές στην κεντρική Σομαλία και 2000-2500 στην

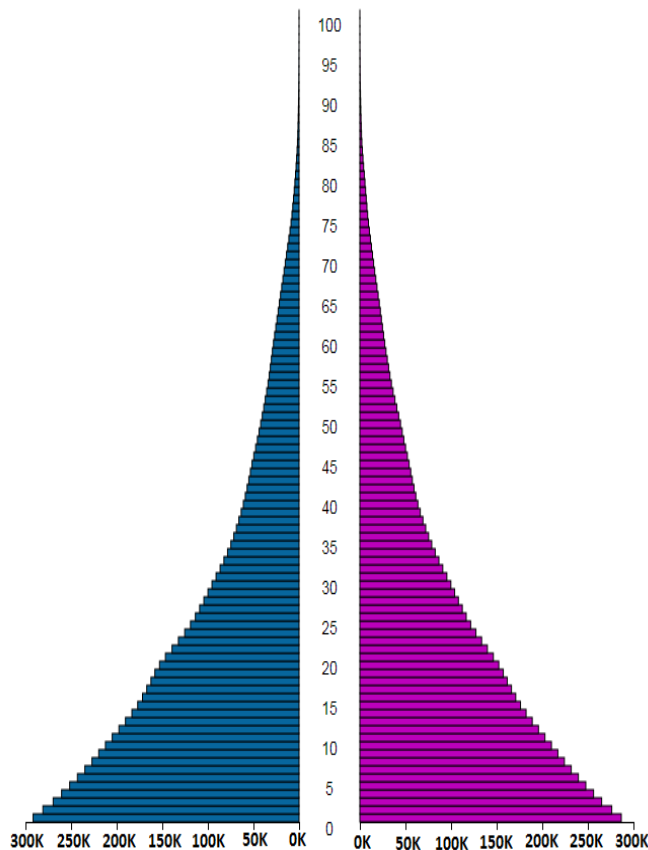
κοιλιάδα του Juba. (EASO, 2017) Το κίνημα δηλώνει πιστό στον ιερό πόλεμο Τζιχάντ ενάντια σε οποιοδήποτε εχθρό του Ισλάμ και έχει δεσμευτεί για την καταπολέμηση της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης της Σομαλίας και της AMISOM. (Wikipedia) Επειδή διώχτηκαν βίαια από την πρωτεύουσα το 2006, κάποιοι αναλυτές λένε πως ένα κομμάτι του κινήματος είναι διαφοροποιημένο και έχει σαν στόχο την ανακατάληψη του Mogadishu. (Frey and O’Gara, 2015)

Όσον αφορά στις φατρίες, σύμφωνα με τον Gundel (2009), αυτές μπορούν να λειτουργήσουν ως αυτόνομες πολιτικές μονάδες, τείνοντας να έχουν κάποια εδαφική αποκλειστικότητα, στις περιοχές όπου εκτελούν τις εποχιακές τους κινήσεις για εύρεση βοσκότοπων και ημιμόνιμων οικισμών. Οι φατρίες οδηγούνται από κάποιον επικεφαλή, χωρίς να έχουν κάποια μορφή κεντρικής διοίκησης. Οι Gajraj et al. (2005) αναφέρουν, πως οι συγκρούσεις μεταξύ των φατριών γίνονται για την απόκτηση πολιτικής δύναμης, τον πόθο για εξουσία και φυσικά για τον έλεγχο των φυσικών πόρων. Όμως οι διαμάχες αυτές όπως σημειώνει ο φορέας EASO (2017), οδηγούν σε βιαιοπραγίες όπως εκτελέσεις, εκβιασμούς, αυθαίρετες συλλήψεις και βιασμούς από τους αντίστοιχους πολιτοφύλακες των φατριών, εις βάρος ακόμα και αθώων. Οι πιο βίαιες ομάδες πολιτοφυλακής ανήκουν στην υποφατρία Habr Gedir της φατρίας Hawiye και στις υποφατρίες Jejele και Marehan της φατρίας Darod. Στην πραγματικότητα, η πλειοψηφία των αναδυόμενων ένοπλων συνιστωσών, τα τελευταία χρόνια στη Σομαλία, είναι οι προερχόμενες από τις φατρίες, ομάδες πολιτοφυλακής, οι οποίες δραστηριοποιούνται σε νέες περιοχές. Πολλές φορές η εξάπλωση του Al Shabaab, έχει σαν αποτέλεσμα την ενσωμάτωση των παραπάνω ομάδων, στο αντάρτικο κίνημά του.

Χάρτης 8. Όρα εδαφικού ελέγχου διαφόρων κινήμάτων μέχρι και την 25^η Αυγούστου 2017. Πηγή: Political Geography Now, 2017 και τροποποίηση συγγραφέα.

2.7 Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Διάγραμμα 3. Αριθμός ανδρικού και γυναικείου πληθυσμού (σε χιλιάδες) ανά ηλικιακό έτος, όπως προβλέπεται για το 2018. Πηγή: World Population Review, 2018 και τροποποίηση συγγραφέα.

Το 2018 ο πληθυσμός της Σομαλίας υπολογίζεται να είναι 15,18 εκατομμύρια, ο οποίος αντιστοιχεί περίπου στο 0,2% του παγκόσμιου πληθυσμού. Από σχεδόν 10 εκατομμύρια κατοίκους που είχε το 2013, ο πληθυσμός της χώρας αναπτύσσεται ραγδαία με μια ετήσια αύξηση 3% και ένα υψηλό ποσοστό γονιμότητας που αντιστοιχεί σε 6,26 παιδιά ανά γυναίκα (4^η υψηλότερη θέση στον κόσμο) (World Population Review, 2018). Μέχρι το 2030 προβλέπεται ότι ο πληθυσμός της Σομαλίας θα φτάσει τα 21,53 εκατομμύρια, μέχρι το 2050 τα 35,85 εκατομμύρια και μέχρι το 2100 τα 78,97 εκατομμύρια κατοίκους (United Nations, 2017)

Οι ηλικιακές ομάδες του πληθυσμού καθορίζονται ως εξής: Από 0-14 ετών αντιστοιχεί το 46% του πληθυσμού, από 15-24 ετών αντιστοιχεί το 20%, από 25-59 ετών αντιστοιχεί το 29% και από 60 ετών και άνω

αντιστοιχεί το 4% (United Nations, 2017). Πιο συγκεκριμένα βλέπουμε στο παραπάνω διάγραμμα την ηλικιακή πυραμίδα του πληθυσμού όπως προβλέπεται για το 2018. Σε αυτήν φαίνεται για κάθε ηλικιακό έτος, το σύνολο του ανδρικού και γυναικείου πληθυσμού αντίστοιχα.

Οι πληθυσμιακοί δείκτες της Σομαλίας που παρουσιάζουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι οι εξής: Ο ρυθμός γεννήσεων είναι 42,92 γεννήσεις ανά 1000 κατοίκους ανά έτος και ο ρυθμός θνησιμότητας είναι 10,98 θάνατοι ανά 1000 κατοίκους ανά έτος. Οι άνθρωποι που εγκαταλείπουν τη χώρα είναι περισσότεροι από αυτούς που εισέρχονται με μια διαφορά 2,66 ανθρώπους ανά 1000 κατοίκους. Το ανδρικό προσδόκιμο ζωής είναι 55,29 χρόνια ενώ το αντίστοιχο γυναικείο είναι 58,66 χρόνια. Ο ρυθμός θνησιμότητας βρεφών κάτω του ενός έτους είναι 69,34 θάνατοι ανά 1000 γεννήσεις ανά

έτος και ο ρυθμός θνησιμότητας παιδιών κάτω από 5 χρονών είναι 115,06 θάνατοι ανά 1000 γεννήσεις ανά έτος.

Το 85% του πληθυσμού της Σομαλίας είναι Σομαλοί οι οποίοι προέρχονται από αυτούς που κατοίκησαν ιστορικά πρώτοι τη χώρα και οι υπόλοιποι είναι μειονότητες που συγκεντρώνονται κυρίως στα νότια αυτής. Σε αυτές τις εθνοτικές ομάδες ανήκουν οι Bantus, οι Benadiri, οι Bravanese, Αιθίοπες, Ινδοί, Ιρανοί και Ιταλοί. Οι Bantus είναι η μεγαλύτερη εθνοτική μειονότητα και προέρχονται από σκλάβους που έφεραν Άραβες έμποροι στη χώρα (World Population Review, 2018).

Η χωρική κατανομή των κατοίκων δεν μπορεί να προσδιοριστεί απόλυτα καθώς ένα πολύ μεγάλο μέρος του πληθυσμού που ζει από την αγροκτηνοτροφία, κινείται νομαδικά σε διάφορους τόπους προκειμένου να βρει εύφορο έδαφος για τα ζώα ή τις καλλιέργειες. Επίσης τα στοιχεία που δείχνουν τις τάσεις για αστικοποίηση είναι λίγα. Μετά τον εμφύλιο πόλεμο πολλές εθνοτικές ομάδες μετακινήθηκαν από τις αγροτικές προς τις αστικές περιοχές και ιδιαίτερα στο Mogadishu και στο Kismayo. (Wikipedia) Σύμφωνα με στοιχεία της CIA (2018), ο ρυθμός αστικοποίησης είναι 4,05% ετησίως (εκτίμηση για το 2015 -2020) και το ποσοστό του πληθυσμού που ζει στις πόλεις είναι 40,5%. Όπως αναφέρουν οι Linard et al. (2010), η πυκνότητα του πληθυσμού στο μεγαλύτερο μέρος της χώρας είναι κάτω από 5 άτομα ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, ενώ η μεγαλύτερη πυκνότητα είναι γύρω από τις δύο μεγάλες πόλεις Mogadishu και Hargeysa, καθώς και κατά μήκος των ποταμών Juba και Shabelle. Το 80,7% του συνολικού πληθυσμού βρίσκεται σε πόλεις, σε αγροτικούς οικισμούς και σε καταυλισμούς προσφύγων εσωτερικού οι οποίοι εκδιώχθηκαν από τον τόπο τους λόγω συγκρούσεων.

Το 99,8% των Σομαλών είναι μουσουλμάνοι, η πλειοψηφία των οποίων είναι Σουνίτες. Οι επίσημες γλώσσες της χώρας είναι τα Σομαλικά και τα Αραβικά. Τα Σομαλικά είναι η μητρική γλώσσα των Σομαλών ενώ τα Αραβικά χρησιμοποιούνταν για πολλά χρόνια λόγω των δεσμών που είχαν οι γηγενείς με τον αραβικό κόσμο και της επιρροής της μουσουλμανικής θρησκείας. Επίσης η αγγλική γλώσσα διδάσκεται και είναι πολύ διαδεδομένη λόγω και της προηγούμενης αποικιοκρατίας των Άγγλων στο προτεκτοράτο του Somaliland. (Wikipedia)

Χάρτης 9. Πληθυσμιακή πυκνότητα της Σομαλίας (άτομα ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο). Πηγή: University of Texas, 2012.

Οι 20 μεγαλύτερες πόλεις της Σομαλίας	Αριθμός κατοίκων
Mogadishu	2,587,183
Hargeysa	477,876
Burao	288,211
Berbera	242,344
Kismayo	234,852
Marka	230,100
Jamaame	185,270
Baidoa	129,839
Bosaso	74,287
Afgooye	65,461
Gaalkacyo	61,200
Laascaanood	60,100
Garoowe	57,300
Beledweyne	55,410
Qoryooley	51,720
Jawhar	47,086
Jilib	43,694
Baardheere	42,240
Ceerigaabo	33,853
Luuq	33,820

Πίνακας 2. Οι μεγάλες πόλεις της Σομαλίας και ο αντίστοιχος πληθυσμός τους. Πηγή : World Population Review, 2018 και τροποποίηση συγγραφέα.

2.8 Μόρφωση και εκπαίδευση του πληθυσμού

Το 1972 υπό τη δικτατορία του Siad Barre, τα ιδιωτικά σχολεία έκλεισαν ή εθνικοποιήθηκαν. Στη συνέχεια το 1975 έγινε υποχρεωτική η πρωτοβάθμια εκπαίδευση η οποία είχε διάρκεια οχτώ έτη. Όμως πολλοί μαθητές και ιδιαίτερα αυτοί που ανήκαν στο νομαδικό πληθυσμό δεν μπορούσαν να ενταχθούν στα σχολεία παρόλο που είχε ξεκινήσει μια εθνική καμπάνια υπέρ του αλφαριθμητισμού (η οποία έπειτα αμφισβητήθηκε για την αποτελεσματικότητά της). Στα μέσα της δεκαετίας του 80' η μόρφωση του πληθυσμού παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα, με ένα ποσοστό 18% των ενήλικων ανδρών και 6% των ενήλικων γυναικών να γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση. Το 1990 σύμφωνα με εκτίμηση της UNESCO τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 36,1% για τους άνδρες και 14% για τις γυναίκες όπου αντιπροσώπευαν το 24,1% των ενηλίκων. Επίσης εκτιμάται ότι οι πόροι που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπαίδευση την περίοδο 1986 έως 1993 ήταν το 2% της δημόσιας δαπάνης.

Το 1985 υπήρχαν 196496 μαθητές και 10338 δάσκαλοι σε 1224 δημοτικά σχολεία και 45686 μαθητές και 2786 εκπαιδευτικοί σε σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Την ίδια χρονιά 5933 παιδιά δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συμμετείχαν σε επαγγελματικά μαθήματα. Το Εθνικό Πανεπιστήμιο της Σομαλίας, το οποίο βρίσκεται στο Mogadishu, είχε επίσης ένα τεχνικό κολέγιο και αρκετές σχολές όπως κτηνιατρική, δημόσιας υγείας, βιομηχανίας, ναυτιλίας και αλιείας. Το 1986 όλα τα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα είχαν 817 εκπαιδευτικούς και 15672 μαθητές. (Nations Encyclopedia, 2007)

Μόλις ξέσπασε ο εμφύλιος πόλεμος το 1991, η Σομαλία εκτός από την κατάσταση αναρχίας και την οικονομική κατάρρευση στην οποία βρισκόταν, υπέστη ένα καταστροφικό πλήγμα στο εκπαιδευτικό της σύστημα. Μένοντας είκοσι χρόνια χωρίς ουσιαστική κυβέρνηση, όλες οι εκπαιδευτικές δομές της χώρας κατέρρευσαν. Η Σομαλία έχασε δύο ολόκληρες γενιές ανθρώπων οι οποίοι έμειναν χωρίς μόρφωση και εκπαίδευση ή έλαβαν ελάχιστη. Το 1995 η χώρα είχε διατηρήσει μόλις 159 δημοτικά σχολεία στα οποία έκαναν εγγραφή 27000 μαθητές. (Moyi, 2012)

Τα πρώτα δύο χρόνια του εμφυλίου δε λειτούργησε σχεδόν κανένα εκπαιδευτικό ίδρυμα σε ολόκληρη τη χώρα. Μαθητές, δάσκαλοι και όλη η εκπαιδευτική αφρόκρεμα της χώρας διασκορπίστηκαν ή αναγκάστηκαν να φύγουν εκτός συνόρων. Η περιγραφή του Finnegan (1995) στο άρθρο των Bekalo et al. (2003), για το κτίριο του πρώην Κολεγίου Εκπαίδευσης Εκπαιδευτικών είναι χαρακτηριστική για το πλήγμα που υπέστησαν οι εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις κατά τη

διάρκεια του εμφυλίου. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι το μοντέρνο αυτό κτίριο έγινε καταφύγιο για τους πληγέντες, οι αίθουσες και οι κοιτώνες γέμισαν με οικογένειες, οι τοίχοι μαύρισαν από τους καπνούς μαγειρέματος, η βιβλιοθήκη μετατράπηκε σε μια έρημο σκόνης και τα βιβλία ήταν παντού διασκορπισμένα.

Όσον αφορά τη σχετικά πρόσφατη ιστορία της Σομαλίας, στοιχεία για τη μόρφωση και την εκπαίδευση του πληθυσμού μπορούμε να πάρουμε από την τελευταία επίσημη Έρευνα Πολλαπλών Δεικτών (MICS) που έγινε για ολόκληρη τη χώρα το 2006, υπό την υποστήριξη της UNICEF και η οποία βασίστηκε σε ερωτηματολόγια που δόθηκαν σε χιλιάδες νοικοκυριά στις διάφορες διοικητικές περιφέρειες των τριών ζωνών της Σομαλίας (Somaliland, Puntland και κεντρική-νότια Σομαλία). Στην έρευνα εξετάστηκε ανά ηλικία, φύλλο και γεωγραφική ζώνη ο αριθμός των παιδιών που παρακολουθούσαν ή όχι τα επίσημα ή τα Κορανικά σχολεία.

Τα Κορανικά σχολεία είναι τα κύρια μέσα διάδοσης και διαιώνισης των ισλαμικών αρχών και αξιών και συνδέονται στενά με τα τζαμιά και τους τόπους λατρείας. Από την προαποικιακή περίοδο μέχρι σήμερα, αυτά τα σχολεία είναι πρόχειρα κατασκευασμένα χωρίς ιδιαίτερες εγκαταστάσεις, ενώ οι δάσκαλοι αμείβονται σε είδος από τους γονείς των μαθητών οι οποίοι θεωρούν την ισλαμική μόρφωση των παιδιών τους και την αποστήθιση του Κορανίου εξαιρετικά σημαντική, παρόλο που δεν προσφέρεται ουσιαστική γνώση για επαγγελματική αποκατάσταση (Morah,2000). Τα Κορανικά σχολεία τα οποία εκτός από το Κοράνι διδάσκουν αριθμητική, Αραβικά και Σομαλικά, κατάφεραν να επιβιώσουν κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου λόγω της ευρείας αποδοχής τους από όλες τις κοινότητες (Moyi,2012).

Η έρευνα MICS έδειξε ότι το 37% των παιδιών στη Σομαλία δεν έχουν παρακολουθήσει ποτέ το σχολείο. Από αυτό το ποσοστό το 61% είναι κορίτσια και το 80% περίπου είναι παιδιά που προέρχονται από αγροτικές περιοχές. Αναλυτικότερα για τα ποσοστά των διαφόρων κοινωνικών ομάδων που έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση, θα δούμε παρακάτω στην ενότητα περί κοινωνικής τρωτότητας. Υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός μαθητών επίσης που έχουν σταματήσει να παρακολουθούν τα μαθήματα στο σχολείο, γεγονός που αν συνεκτιμηθεί, καθιστά τον τελικό απολογισμό για τα επίπεδα μόρφωσης στη χώρα, ακόμη πιο απογοητευτικό. Από την έρευνα λοιπόν προκύπτει συνολικά ότι το 47% των παιδιών στη Σομαλία δεν εκπαιδεύονται από κανένα είδους σχολείο. (Moyi,2012).

Τα στατιστικά της έρευνας αλλά και τα στοιχεία του παρελθόντος παρουσιάζουν μια ζοφερή εικόνα για την κατάσταση του μορφωτικού επιπέδου του πληθυσμού της Σομαλίας. Στις ήδη δύο προηγούμενες χαμένες γενιές οι οποίες έλαβαν σχεδόν μηδαμινή εκπαίδευση λόγω του εμφυλίου πολέμου, προστίθεται και μια ακόμη η οποία έχει περιορισμένη πρόσβαση στα σχολεία και τη μάθηση. Φυσικά οι Σομαλοί έχουν να αντιμετωπίσουν πρώτα, ζητήματα ανικανοποίητων βασικών αναγκών (τροφή, στέγη, περίθαλψη κτλ.)

2.9 Οικονομία

Το μεγαλύτερο μέρος του πλούτου που παράγει η Σομαλία στηρίζεται στη γεωργία και στην κτηνοτροφία (εξαγωγή και εμπόριο ζώων). Στη διάρκεια της δικτατορίας του Siad Barre από το 1969 και έπειτα έγιναν μια σειρά από ενέργειες οι οποίες δημιούργησαν πλήγμα στην οικονομία, παρά οφέλη, όπως υπογραμμίζει ο Leeson (2007). Ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1970 υπό τη σοβιετική επιρροή και τη σοσιαλιστικοποίηση ενός διεφθαρμένου κράτους, ο Barre κρατικοποίησε όλες τις γεωργικές εκτάσεις, μεγάλες βιομηχανίες καθώς και το χρηματοπιστωτικό τομέα. Χαρακτηριστικές ήταν οι απαλλοτριώσεις ιδιωτικής γης που έκανε, προκειμένου να τις παραχωρήσει σε πολιτικούς φίλους και συμμάχους του, ο περιορισμός των εισαγωγών και εξαγωγών μέσα από δυσνόητους και πολύπλοκους κανονισμούς και η περικοπή της αυτονομίας του ιδιωτικού τομέα.

Όταν το 1991 ο εμφύλιος πόλεμος χτύπησε τη χώρα και κατέβασε τον πήχη του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού, η οικονομία άρχισε να αναπτύσσεται. Η Σομαλία χωρίς σταθερή και ενιαία κυβέρνηση, ανέβασε τους οικονομικούς της δείκτες, καθώς το εμπόριο άρχισε να λειτουργεί με χαλαρότερους όρους, και η φορολογία που επωμίζονταν οι τοπικοί ηγέτες ήταν πολύ χαμηλότερη από πριν. Το 1999 τα δύο βορινά λιμάνια της χώρας Bosaso (στην αυτόνομη περιοχή Puntland) και Berbera (στην αυτόνομη περιοχή Somaliland), εξήγαγαν περίπου 3 εκατομμύρια αιγοπρόβατα, αντιπροσωπεύοντας το 95% των αιγών και το 52% των προβάτων προς εξαγωγή στην ανατολική Αφρική. Επίσης το 2002 η Σομαλία εξήγαγε συνολικά πάνω από 480 εκατομμύρια τόνους γεωργικών προϊόντων και πάνω από 180 εκατομμύρια τόνους ζώων. (Powel et al.,2008)

Σήμερα εκτιμάται ότι η γεωργία και η κτηνοτροφία συνεισφέρουν πάνω από το 60 % του ΑΕΠ της χώρας, το οποίο για το έτος 2016 ήταν 6,217 δισεκατομμύρια δολάρια (Federal Government of Somalia,2016). Η Σομαλία το 2015 εξήγαγε προϊόντα αξίας 547 εκατομμυρίων δολαρίων, το 68%

των οποίων ήταν αιγοπρόβατα, το 8,8% βοοειδή, το 7,1% διάφορα άλλα ζώα και το 5,5% διάφοροι αγροτικοί καρποί. Οι χώρες εξαγωγής αυτών των προϊόντων είναι κυρίως η Σαουδική Αραβία, το Ομάν, η Κίνα, η Ινδία και η Υεμένη. Όσον αφορά στις εισαγωγές της χώρας, τα κύρια προϊόντα εισαγωγής είναι λαχανικά (21%), αλεύρι σίτου, ρύζι και πατάτες, ακατέργαστη ζάχαρη (8,3%), ζώα για εκτροφή (7%), συμπυκνωμένο γάλα (3,1%) και υποδήματα από καουτσούκ (4,2%). Η αξία των εισαγόμενων προϊόντων ανήλθε στα 2,12 δισεκατομμύρια δολάρια και οι χώρες από τις οποίες εισήχθησαν είναι κυρίως η Αιθιοπία, η Ινδία, η Κίνα, το Ομάν και η Τουρκία. (Observatory of Economic Complexity, 2017)

Τα κύρια αγροτικά προϊόντα που καλλιεργούν οι Σομαλοί είναι η μπανάνα, το σόργο, το καλαμπόκι, η καρύδα, το ρύζι, το ζαχαροκάλαμο, το μάνγκο, το σουσάμι και τα φασόλια. Η αγροκτηνοτροφία στη Σομαλία μπορεί να χωριστεί σε τρεις κατηγορίες. Η πρώτη είναι η νομαδική κτηνοτροφία η οποία ασκείται σε περιοχές όπου εκτρέφονται πρόβατα, γίδες, καμήλες και βοοειδή και σε περιοχές όπου δεν καλλιεργείται γη. Η δεύτερη κατηγορία είναι η παραδοσιακή γεωργία που ασκείται από μικρούς αγρότες και η οποία έχει δύο μορφές καλλιέργειας. Η πρώτη μορφή είναι η υπό βροχή καλλιέργεια νότια και βορειοδυτικά της χώρας, όπου καλλιεργείται σόργο καθώς υπάρχει και μια σημαντική κτηνοτροφική δραστηριότητα παράλληλα. Η δεύτερη μορφή καλλιέργειας βρίσκεται κοντά σε ποταμούς που παρέχουν αρδευτικό νερό, όπου παράγεται καλαμπόκι, σουσάμι και φασόλια, ενώ κοντά σε πόλεις παράγονται φρούτα και λαχανικά. Τέλος η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει μικρής και μεγάλης κλίμακας φυτείες κατά μήκος των δύο κύριων ποταμών της χώρας (Juba και Shabelle), τα προϊόντα των οποίων προσανατολίζονται στη ζήτηση της εξωτερικής κυρίως αγοράς. Εδώ παράγονται κυρίως μπανάνα, ζαχαροκάλαμο, ρύζι, βαμβάκι, γκρέιπ φρουτ, μάνγκο και παπάγια. (Hadden, 2007)

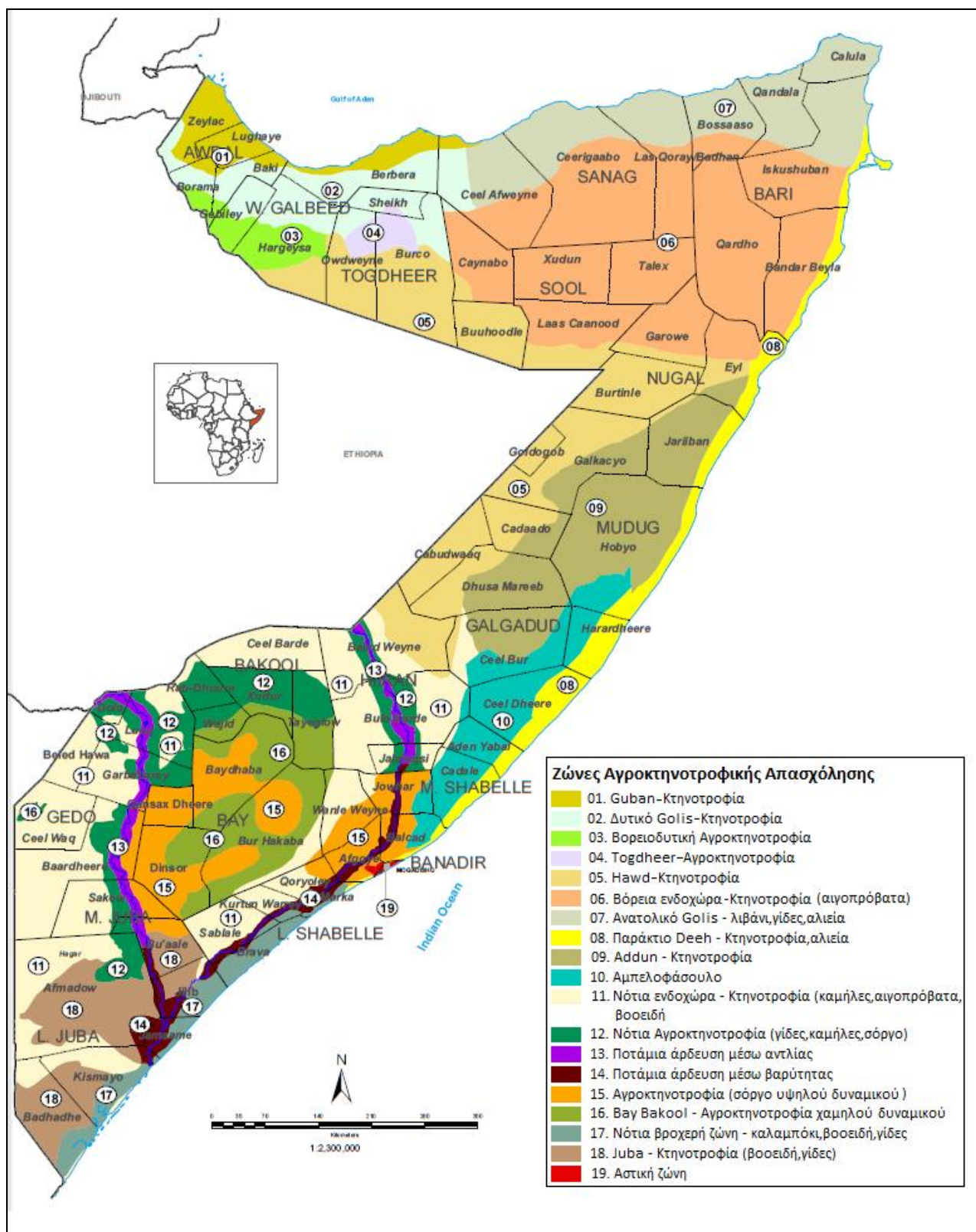
Εκτός από τη γεωργία και την κτηνοτροφία, υπάρχουν δύο άλλοι σημαντικοί κλάδοι που συνεισφέρουν στην οικονομία της χώρας. Είναι η μεταφορά χρημάτων μέσω εμβασμάτων και οι τηλεπικοινωνίες.

Ακόμη πριν το 1988 πάρα πολλοί Σομαλοί μετανάστευαν, αναζητώντας εργασία σε διάφορα μέρη του πλανήτη, αλλά και μετά το ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου παρατηρήθηκαν μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών σε αφρικανικές χώρες, Ευρώπη, Ασία και Βόρεια Αμερική. Οι μετανάστες επιστρέφουν ένα μεγάλο μέρος των χρημάτων τους, πίσω στη χώρα τους μέσω ενός άτυπου συστήματος εμβασμάτων, το οποίο ενισχύει σημαντικά το ΑΕΠ της χώρας. Σύμφωνα με διάφορες έρευνες, το ποσό που οι ομογενείς στέλνουν στις οικογένειές τους ή επενδύουν σε

εγχώριες επιχειρήσεις φτάνει τα 500 εκατομμύρια έως και ένα δισεκατομμύριο δολάρια ετησίως. (Njoku,2013)

Η Σομαλία προσφέρει επίσης και κάποιες από τις πλέον τεχνολογικά προηγμένες τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες στον κόσμο, σε πολύ ανταγωνιστικές τιμές. Χρηματοδοτούμενες από σομαλούς επιχειρηματίες και υποστηριζόμενες από την τεχνογνωσία της Κίνας, της Κορέας και της Ευρώπης, οι εκκολαπτόμενες εταιρείες τηλεπικοινωνιών προσφέρουν οικονομικά προσιτές υπηρεσίες κινητής τηλεφωνίας και διαδικτύου που δεν είναι καν διαθέσιμες σε πολλά άλλα μέρη της ηπείρου. Πολλοί πελάτες μπορούν να πραγματοποιούν μεταφορές χρημάτων και άλλες τραπεζικές συναλλαγές μέσω κινητών τηλεφώνων, καθώς έχουν εύκολη πρόσβαση σε ασύρματο διαδίκτυο. Ακόμη υπάρχουν δέκα ιδιωτικές εφημερίδες στη χώρα, πάνω από 15 ραδιοφωνικοί και τηλεοπτικοί σταθμοί καθώς και πολλές ιστοσελίδες στο διαδίκτυο που παρέχουν πληροφορίες στο κοινό. (Federal Republic of Somalia, 2013)

Αξίζει να αναφερθεί ότι τα τελευταία χρόνια η σομαλική πρωτεύουσα Mogadishu βίωσε την ανάπτυξη των πρώτων πρατηρίων βενζίνης, των σούπερ μάρκετ και των αεροπορικών πτήσεων εκτός χώρας. Η κύρια αγορά του Mogadishu προσφέρει μια ποικιλία αγαθών από τρόφιμα έως ηλεκτρονικές συσκευές. Η οικονομική ανάπτυξη όμως δεν έχει επεκταθεί εκτός της πρωτεύουσας και ορισμένων περιφερειακών πόλεων. Παρά την ανάπτυξη των πόλεων, παρατηρούνται σημάδια ανασφάλειας και φόβου με χαρακτηριστικό παράδειγμα, τα ξενοδοχεία τα οποία φυλάσσονται από πολιτοφύλακες. (CIA, 2018)

Χάρτης 10. Ζώνες αγροκτηνοτροφικής απασχόλησης της Σομαλίας (ενημέρωση έως Απρίλιο 2015). Πηγή: FSNAU, 2015 και τροποποίηση συγγραφέα.

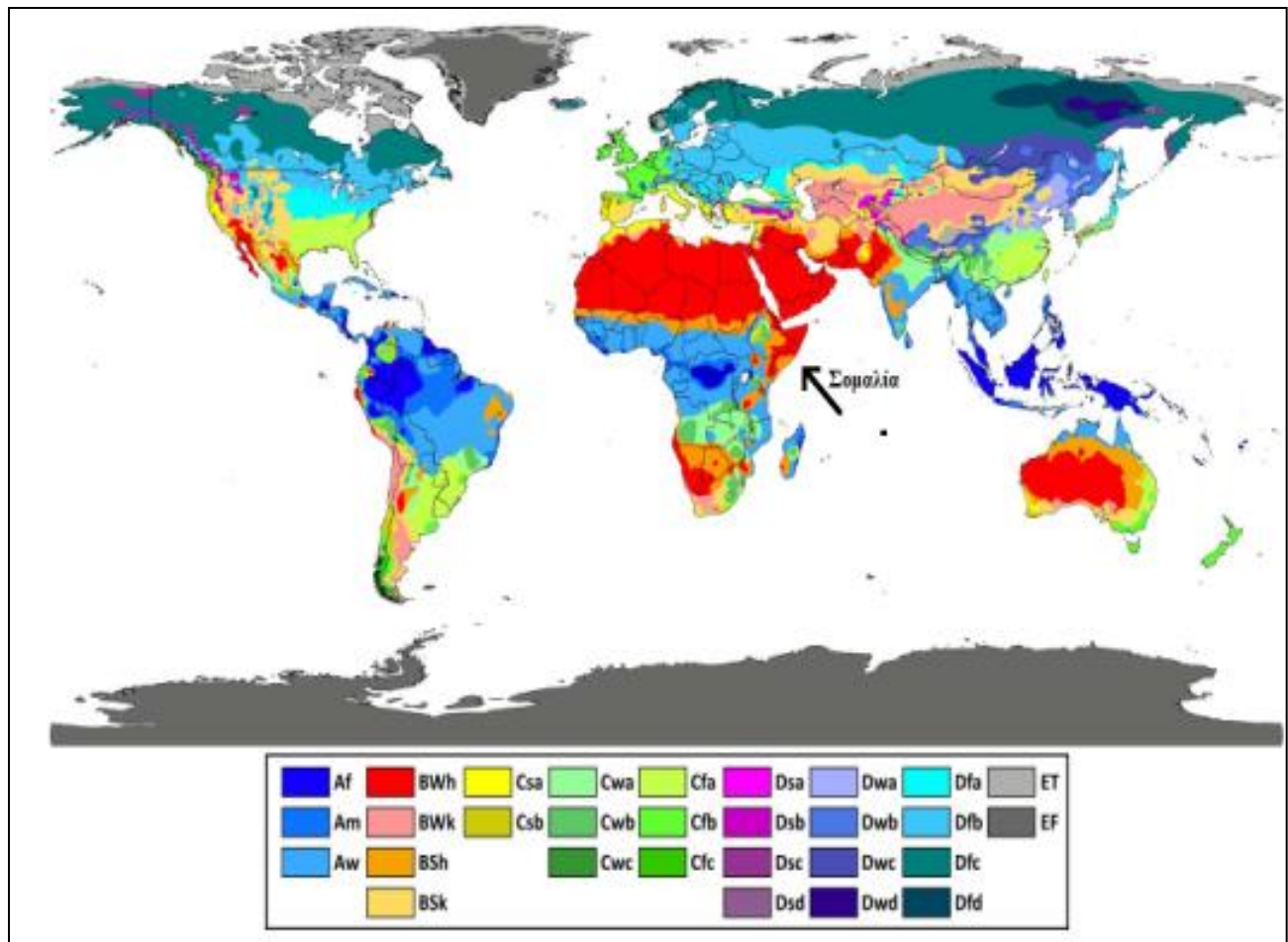
3. Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΣΟΜΑΛΙΑΣ ΣΤΗΝ ΞΗΡΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ

3.1 Η έκθεση στην ξηρασία

Για να προσδιοριστεί η έκθεση ενός πληθυσμού (ή και το μέγεθος αυτής) σε μια επικινδυνότητα όπως είναι η ξηρασία θα πρέπει να συσχετίσουμε τη γεωγραφική θέση του ή κατανομή του, με την γεωγραφική έκταση του φαινομένου. Εφόσον επίσης μας το επιτρέπουν και τα στοιχεία ή δεδομένα, θα πρέπει να κοιτάξουμε πίσω στο χρόνο για να δούμε πόσο συχνά εμφανίστηκε αυτό το φαινόμενο, πόσο διήρκεσε, ποια η ένταση και έκτασή του, ποιες οι συνέπειες που προκάλεσε και ενδεχομένως ποιες είναι οι προβλέψεις της επιστημονικής κοινότητας για την εμφάνισή του στο μέλλον. Η έκθεση στην ξηρασία δεν αφορά μόνο στον πληθυσμό, αλλά και τους πόρους ή αγαθά διαβίωσής του, τις υποδομές στις οποίες ζει και τέλος το ίδιο το περιβάλλον.

Ας δούμε αρχικά μια ιδιαιτερότητα που έχει η θέση της Σομαλίας στον παγκόσμιο χάρτη. Παρόλο που βρίσκεται στη βόρεια τροπική ζώνη, δεν έχει τα ίδια κλιματικά χαρακτηριστικά με τις υπόλοιπες περιοχές του πλανήτη που ανήκουν σε αυτήν τη ζώνη (ή τουλάχιστον στο ίδιο εύρος γεωγραφικών πλατών που βρίσκεται η Σομαλία). Όπως βλέπουμε και στον περίφημο κλιματολογικό χάρτη του Köppen³ παρακάτω, η διαφορά αυτή είναι εμφανής. Η κατηγορία του κλίματος που ανήκει η Σομαλία (BWh και BSh) είναι ίδια με αυτήν της ερήμου Σαχάρα ή των ερήμων της Αυστραλίας και αντιστοιχεί σε θερμό, ερημικό, ξηρό ή ημιάνυδρο κλίμα. Οι πιθανότητες λοιπόν να εκδηλωθεί κάποιο φαινόμενο ξηρασίας (έντονο ή μη) στη Σομαλία, είναι μεγαλύτερες από την περίπτωση άλλης γεωγραφικής θέσης, με πιο υγρό κλίμα. Κατά κάποιο τρόπο, η Σομαλία αδικείται πρώτα απ'όλα από τη θέση της. Η χώρα με άλλα λόγια είναι πιο εκτεθειμένη στην επικινδυνότητα της ξηρασίας, πράγμα που αποδεικνύεται και με βάση τα καταγεγραμμένα ιστορικά δεδομένα.

³ Το 1900 ο βοτανολόγος - κλιματολόγος Wladimir Köppen δημοσίευσε τον πρώτο παγκόσμιο κλιματολογικό χάρτη όπου ταξινόμησε σε πέντε βασικούς τύπους κλίματος με τις υποκατηγορίες τους, όλη την έκταση της γης. Η ταξινόμηση έγινε με βάση τις μέσες τιμές βροχόπτωσης και θερμοκρασίας και τη φυσική βλάστηση. Το όνομα κάθε κατηγορίας ξεκινά με την αγγλική αλφάβητο από το Α έως το Ε. Μέχρι το 1940 ο χάρτης αυτός τροποποιούνταν συνεχώς από τον ίδιο και μετά το θάνατό του από άλλους επιστήμονες. (Encyclopedia Britannica, 2017)

Χάρτης 11. Παγκόσμια κλιματολογική ταξινόμηση σε πέντε βασικές κατηγορίες (και υποκατηγορίες τους) κατά Köppen. Πηγή: Encyclopedia Britannica, 2017 και τροποποίηση συγγραφέα.

Στον Πίνακα 3. λοιπόν, φαίνεται ένα ιστορικό των ξηρασιών που έχουν πλήξει τη χώρα από τη δεκαετία του 60' μέχρι σήμερα, καθώς και ο αντίστοιχος αριθμός των πληγέντων που επηρεάστηκαν από αυτές. Από το 1964 μέχρι σήμερα, έχουν καταγραφεί τουλάχιστον 16 σοβαρά επεισόδια ξηρασίας στη Σομαλία με σημαντικές απώλειες του πληθυσμού. Συμπεραίνουμε ότι η χώρα παρουσιάζει πράγματι μια επαναλαμβανόμενη σειρά επεισοδίων μετεωρολογικής ξηρασίας και η έκθεσή της σε αυτήν είναι παραπάνω από προφανής.

Παρόλα αυτά η έκθεση του πληθυσμού ή των αγροκτηνοτροφικών αγαθών στην ξηρασία δεν είναι ίδια για ολόκληρη τη Σομαλία. Μελετώντας την πρόσφατη χωρική κατανομή της έντασης της ξηρασίας στη χώρα (από το Χάρτη 12. παρακάτω) και λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία που αφορούν την κατανομή του πληθυσμού ή τις χρήσεις γης για κάθε περιοχή, μπορούμε να βγάλουμε κάποια ποιοτικά και ποσοτικά συμπεράσματα για το μέγεθος της έκθεσης. Καθώς αυτή τη στιγμή ο

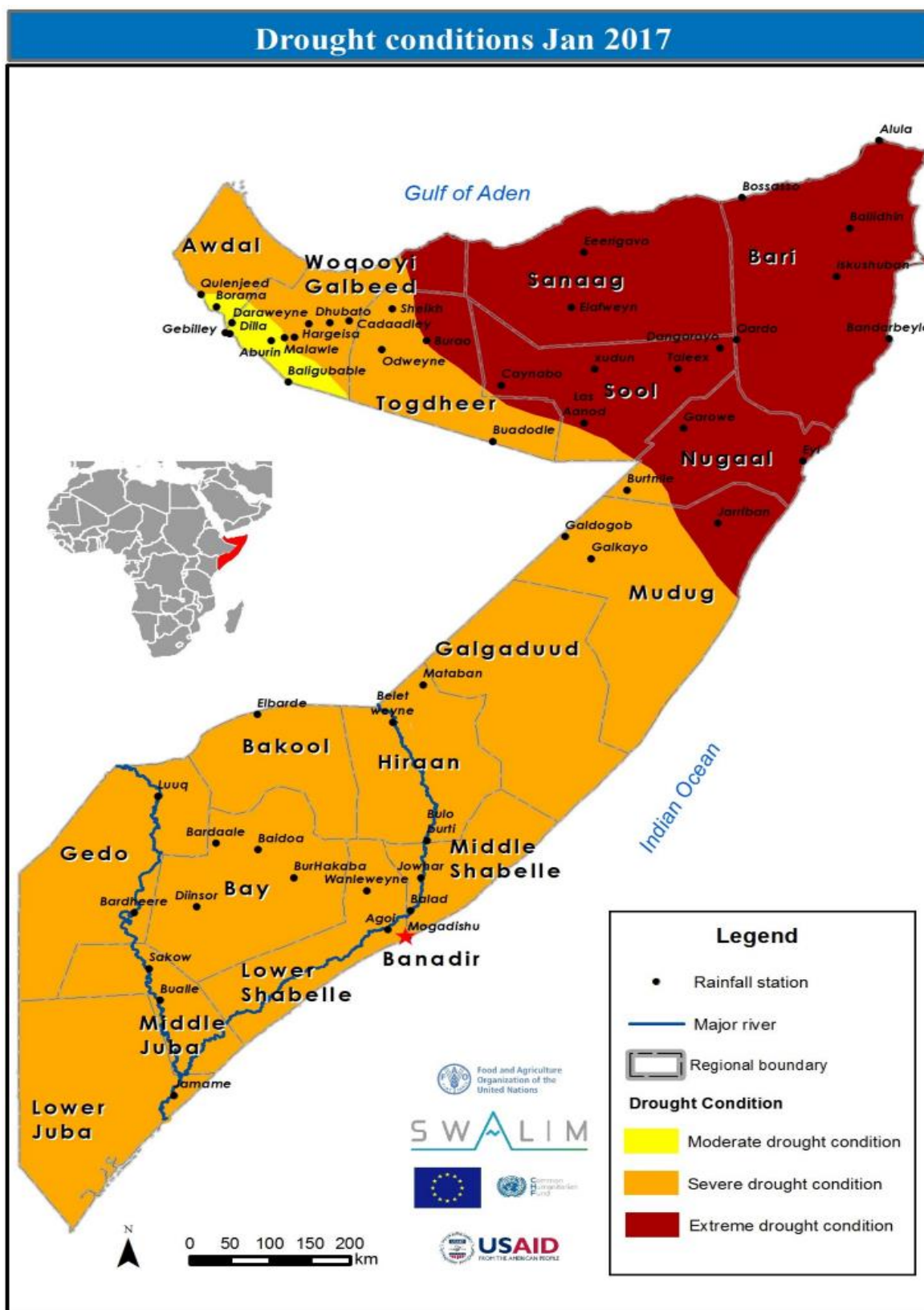
Χρονολογία έναρξης ξηρασίας	Αριθμός πληγέντων
12/1964	700000
1969	30000
12/1974	230000
1980	no data
1983	no data
4/1987	500000
1988	53500
1/2000	1200000
6/2001	1100000
12/2001	500000
1/2004	200000
2005	no data
2008	no data
2010	260000 μόνο οι νεκροί και για τα δύο έτη
2012	
2017 - σήμερα	no data

Πίνακας 3. Χρονολογική κατάταξη ξηρασιών και αντίστοιχος αριθμός πληγέντων. Πηγή: Mutua and Balint, 2009, Masih et.al, 2014, Al Jazeera, 2017, Carty, 2017 και τροποποίηση συγγραφέα.

αγροκτηνοτροφικός πληθυσμός βρίσκεται σε μια διαρκή κινητικότητα για την εύρεση νερού και εύφορης γης, δεν μπορεί να προσδιοριστεί εύκολα ο αριθμός τους σε κάθε διοικητική περιφέρεια. Ο αριθμός όμως του πληθυσμού που ζει σε μεγάλα αστικά κέντρα μπορεί να μας δώσει πιο ασφαλή σχετικά συμπεράσματα.

Στο Χάρτη 12. παρατηρούμε ότι ένα μικρό κομμάτι της χώρας στα δυτικά, βρίσκεται υπό μέτριες σχετικά συνθήκες ξηρασίας. Το μοναδικό αστικό κέντρο εκείνης της περιοχής είναι η πόλη Borama με πληθυσμό 39100 περίπου κατοίκους (Fortune of Africa, 2018). Επίσης στην περιοχή αυτή υπάρχει αγροτική και κτηνοτροφική δραστηριότητα, σύμφωνα με το Χάρτη 10. της ενότητας 2.9 του παρόντος που μας δείχνει τις ζώνες αγροκτηνοτροφικής απασχόλησης της Σομαλίας. Αυτή η αρκετά μικρής έκτασης περιοχή, είναι η λιγότερο εκτεθειμένη στην ξηρασία, σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα.

Σε αντίθεση με την προηγούμενη περίπτωση, μια μεγάλη έκταση στα βορειοανατολικά της χώρας, είναι η περισσότερη εκτεθειμένη, καθώς εκεί επικρατούν ακραίες συνθήκες ξηρασίας που απειλούν την κτηνοτροφία (γίδες και πρόβατα συγκεκριμένα) η οποία αποτελεί και την κύρια δραστηριότητα της περιοχής (Χάρτης 10). Εντός αυτής της έκτασης βρίσκεται το κύριο λιμάνι της χώρας Bosaso με 74287 κατοίκους, καθώς και οι κεντρικές πόλεις Laascaanood (60100 κάτοικοι), Garoowe (57300 κάτοικοι) και Ceerigaabo (33853 κάτοικοι).

Χάρτης 12. Χωρική κατανομή έντασης της ξηρασίας στη Σομαλία (Ιανουάριος 2017). Πηγή: FAO-SWALIM, 2017 b.

Η πλειοψηφία όμως των εκτάσεων της Σομαλίας όπως μας δείχνει ο Χάρτης 12. είναι εκτεθειμένη σε μια δριμεία κατάσταση ξηρασίας και σε αυτές ανήκουν σχεδόν οι περισσότερες αγροκτηνοτροφικές δραστηριότητες σύμφωνα με το Χάρτη 10. Ζωικό κεφάλαιο όπως καμήλες, βοοειδή, αιγοπρόβατα και καλλιέργειες όπως σόργο, καλαμπόκι, φασόλια, βρίσκονται σε ζώνη υψηλής ξηρασίας. Μέσα σε αυτήν φυσικά υπάρχει και η πλούσια λεκάνη απορροής των ποταμών Juba και Shabelle . Όπως περιγράφουν οι Oduori et al. (2007), στη λεκάνη υπάρχουν άφθονες ανθρώπινες καλλιέργειες που συντηρούνται, όχι μόνο από τις βροχοπτώσεις αλλά και από τις άφθονες υδάτινες φυσικές πηγές (ποτάμια, έλη, υπόγεια ύδατα ή φυσικές δεξαμενές νερού). Επίσης η φυσική βλάστηση όπως δάση, θάμνοι και λιβάδια παρέχει την κύρια πηγή ζωοτροφής και επιτρέπει στους αγρότες να συντηρούν ζώα χωρίς να αναγκάζονται να ακολουθήσουν το νομαδικό τρόπο ζωής. Η συνεισφορά τέλος των εκτεθειμένων στην ξηρασία ποταμών Juba και Shabelle δεν είναι μόνο ζωτική αλλά και οικονομική, μιας και παράγει μια σημαντική ποσότητα εξαγωγίμων αγροτικών αγαθών (FAO-SWALIM, 2017 c).

Όσον αφορά στον πληθυσμό που βρίσκεται μέσα σε αυτή τη συγκεκριμένη ζώνη ξηρασίας, αυτός αποτελεί και την πλειοψηφία, καθώς όλα τα μεγάλα αστικά κέντρα όπως και η πρωτεύουσα βρίσκονται μέσα σε αυτήν. Ενδεικτικά η πρωτεύουσα Mogadishu έχει 2587183 κατοίκους και η δεύτερη σε μέγεθος πόλη Hargeysa έχει 477876 κατοίκους. Το ποσοστό των κατοίκων που βρίσκονται στις μεγάλες πόλεις⁴ της χώρας και συνάμα είναι εκτεθειμένοι σε δριμείες συνθήκες ξηρασίας ανέρχεται περίπου στο 32% του συνολικού πληθυσμού. (εκτίμηση συγγραφέα)

Παρόλο που σήμερα είναι κάπως δύσκολο να εντοπίσουμε τις θέσεις και τον ακριβή αριθμό του αγροκτηνοτροφικού πληθυσμού και να εκτιμήσουμε την έκθεσή τους, μπορούμε να δούμε στον παρακάτω πίνακα ωστόσο μια ενδιαφέρουσα καταγραφή στοιχείων των Maystadt et al. (2011) που αφορά στην περίοδο 1997 – 2007. Σε αυτόν φαίνεται το ποσοστό του αγροτικού και κτηνοτροφικού πληθυσμού που βρίσκεται σε κάθε μια από τις δεκαοχτώ διοικητικές περιφέρειες της χώρας, καθώς και ο αντίστοιχος αριθμός των μηνών ξηρασίας που ήταν εκτεθειμένος για εκείνη τη δεκαετία.

⁴ Μεγάλες πόλεις θεωρούνται αυτές που έχουν πληθυσμό άνω των 30000 κατοίκων

Διοικητική Περιφέρεια	Αγροτικός Πληθυσμός (Ποσοστό επί του συνολικού της χώρας)	Κτηνοτρόφοι (Ποσοστό επί του αγροτικού πληθυσμού)	Αγροκτηνοτρόφοι (Ποσοστό επί του αγροτικού πληθυσμού)	Αριθμός μηνών ξηρασίας την περίοδο 1997 - 2007
<i>Northwest (Somaliland)</i>				
Awdal	64	60	39	62
Woqooyi Galbeed	30	66	33	64
Togdheer	69	93	7	66
Sanaag	79	90	0	64
Sool	74	100	0	66
<i>Northeast (Puntland)</i>				
Bari	53	100	0	66
Nugaal	58	100	0	64
<i>Central</i>				
Mudug	73	88	12	66
Galgaduud	82	78	22	66
<i>South</i>				
Hiraan	79	35	52	62
Middle Shabelle	81	53	9	62
Lower Shabelle	80	12	71	62
Banaadir	0			66
Bakool	80	12	88	63
Bay	80	0	100	62
Gedo	75	64	24	64
Middle Juba	77	28	30	63
Lower Juba	68	47	31	58

Πίνακας 4. Ποσοτική έκθεση αγροτικού και κτηνοτροφικού πληθυσμού στην ξηρασία ανά περιφέρεια για την περίοδο 1997-2007. Πηγή: Maystadt et.al. (2011) και τροποποίηση συγγραφέα.

3.2 Η σχέση της ξηρασίας στη Σομαλία και στο Κέρας της Αφρικής με την Κλιματική Αλλαγή

Η ξηρασία στην Ανατολική Αφρική είναι ένα γνωστό φυσικό φαινόμενο που συμβαίνει καθ'όλη τη διάρκεια της ιστορίας αυτής της ηπείρου. Ένα επιστημονικό ερώτημα που προκύπτει, είναι αν αυτά τα επεισόδια ξηρασίας που λαμβάνουν χώρα τα τελευταία χρόνια, είναι αποτέλεσμα της αλλαγής του κλίματος. Ειδικά με τις διαδοχικές και μεγάλης κλίμακας ξηρασίες που πλήττουν την Ανατολική Αφρική από το 2010, είναι εύλογο να αναρωτιέται κανείς αν παίζει ρόλο σε αυτό η παγκόσμια Κλιματική Αλλαγή. Το φαινόμενο της ξηρασίας πάντως είναι μια πολύπλοκη διαδικασία που εξαρτάται από πολλές παραμέτρους, πράγμα το οποίο κάνει πιο σύνθετο το

ερώτημά μας, για το αν η ακραία εκδήλωσή του συνδέεται με την Κλιματική Αλλαγή ή την κλιματική μεταβλητότητα. (Aalst and Otto, 2017)

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα προσπαθήσουμε να παραθέσουμε στοιχεία και πληροφορίες, επιχειρηματολογώντας υπέρ της αλλαγής του κλίματος από τον ανθρώπινο παράγοντα, με αποτέλεσμα την εκδήλωση ακραίων φαινομένων όπως είναι η ξηρασία.

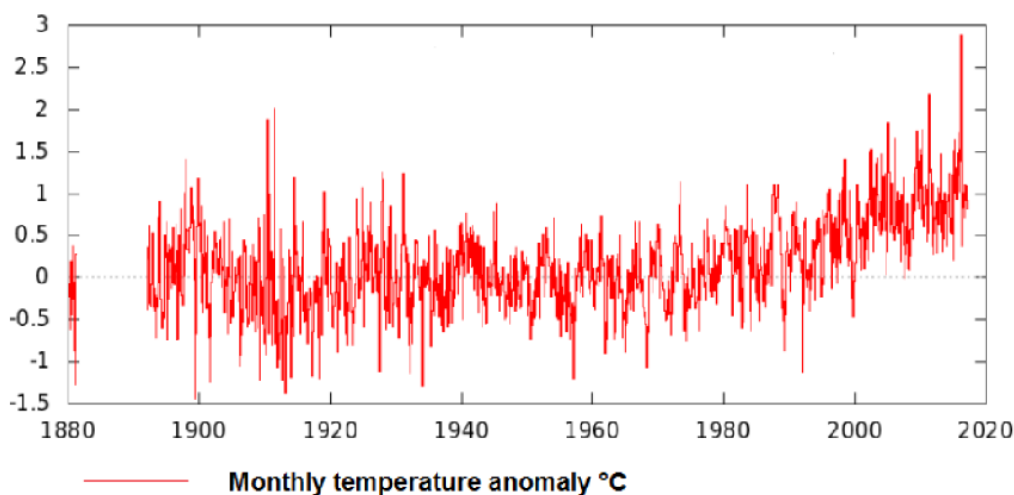
Από το Φεβρουάριο του 2017 μέχρι σήμερα, η Σομαλία βρίσκεται αντιμέτωπη με μια ξηρασία άνευ προηγουμένου. Μάλιστα ο πρωθυπουργός της χώρας Mohamed Abdullahi Mohamed κήρυξε ως εθνική καταστροφή, αυτό που συμβαίνει στη χώρα, καθώς σχεδόν ο μισός πληθυσμός αναζητά επείγουσα επισιτιστική βοήθεια και οι φόβοι για έναν ακόμη λιμό αυξάνονται (Al Jazeera, 2017) . Για πολλούς ντόπιους στην Ανατολική Αφρική, αυτή η ξηρασία είναι χειρότερη και από αυτήν που βίωσαν το 2010 – 2011 η οποία εξόντωσε πάνω από 260000 ανθρώπους. Η περιοχή διανύει το τρίτο έτος συνεχιζόμενης χαμηλής βροχόπτωσης σε συνδυασμό με πολύ υψηλές θερμοκρασίες. Η προηγούμενη βροχερή περίοδος του Οκτωβρίου (Deyr) 2016 έφερε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα βροχόπτωσης και έως τις αρχές του Ιανουαρίου 2017 ολόκληρη η Ανατολική Αφρική παρέμεινε ξηρή και πολύ πιο θερμή απ'ότι συνήθως (Carty, 2017).

Φυσικά και τα φαινόμενα ξηρασίας δεν είναι κάτι καινούριο για τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής, αλλά υπάρχουν ανησυχητικές τάσεις που δείχνουν ότι αυτά γίνονται πιο συχνά και πιο έντονα. Για παράδειγμα, για εφτά από τα δέκα τελευταία χρόνια, στην Ανατολική Αφρική έχουν εκδηλωθεί χρόνιες ξηρασίες, λόγω χαμηλής ή μηδαμινής βροχόπτωσης. Επίσης η μεγάλη περίοδος των βροχοπτώσεων που διαρκεί από το Μάρτη έως το Μάιο (περίοδος Gu), μειώνεται πιο συχνά. Τα δέκα από τα τελευταία δεκάξι χρόνια στη νότια Σομαλία μάλιστα, αυτή η περίοδος γίνεται πιο ξηρή από τις ιστορικά μέσες τιμές. Τέλος όπως θα δούμε στα παρακάτω διαγράμματα, οι θερμοκρασίες στην Ανατολική Αφρική αυξάνονται τα τελευταία χρόνια, σε σχέση πάλι με τις ιστορικά μέσες τιμές.

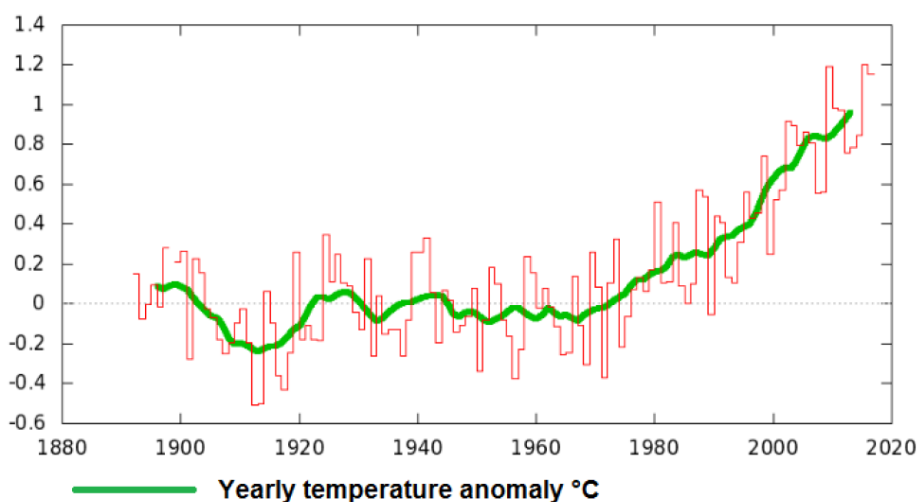
Σύμφωνα με τη δημοσίευση της Carty (2017) για λογαριασμό της διεθνούς συνομοσπονδίας OXFAM, υπάρχουν βάσιμα στοιχεία ότι η Κλιματική Αλλαγή πιθανότατα συνεισφέρει στην αύξηση των θερμοκρασιών της περιοχής της Ανατολικής Αφρικής και στη συνέχεια επιδεινώνει τις επιπτώσεις της ξηρασίας. Οι υψηλότερες θερμοκρασίες προκαλούν ταχύτερη εξάτμιση του εδάφους, που σημαίνει ότι μειώνεται πιο γρήγορα η υγρασία του, οδηγώντας σε ένα ξηρό περιβάλλον το οποίο δεν μπορεί να αποκατασταθεί από τις φτωχές βροχοπτώσεις.

Ο Dai (2011) επίσης σημειώνει, ότι η ξηρασία που εμφανίζεται στην Αφρική καθώς και σε άλλες περιοχές του πλανήτη από το 1950 έως το 2008, οφείλεται κατά κύριο λόγο στην πρόσφατη υπερθέρμανση που υφίσταται. Προσθέτει ακόμα πως σε αυτό το χρονικό διάστημα, το παγκόσμιο ποσοστό αύξησης των ξηρασιών ανέρχεται στο 1,74% ανά δεκαετία.

Στα παρακάτω διαγράμματα που προήλθαν έπειτα από μια συλλογή χρονοσειρών, φαίνονται οι μηνιαίες και οι ετήσιες αποκλίσεις (ανωμαλίες) της θερμοκρασίας από τη μέση τιμή του χρονικού διαστήματος 1940-1980 στην περιοχή της Ανατολικής Αφρικής. Οι παρατηρήσεις δείχνουν την αύξηση της θερμοκρασίας στις αρχές της δεκαετίας του 80', όπου και ξεκίνησε πιο έντονα η εμφάνιση των κλιματικών επιπτώσεων της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Διάγραμμα 4. Μηνιαίες αποκλίσεις θερμοκρασίας από τη μέση τιμή στην Ανατολική Αφρική. Πηγή: Carty 2017.

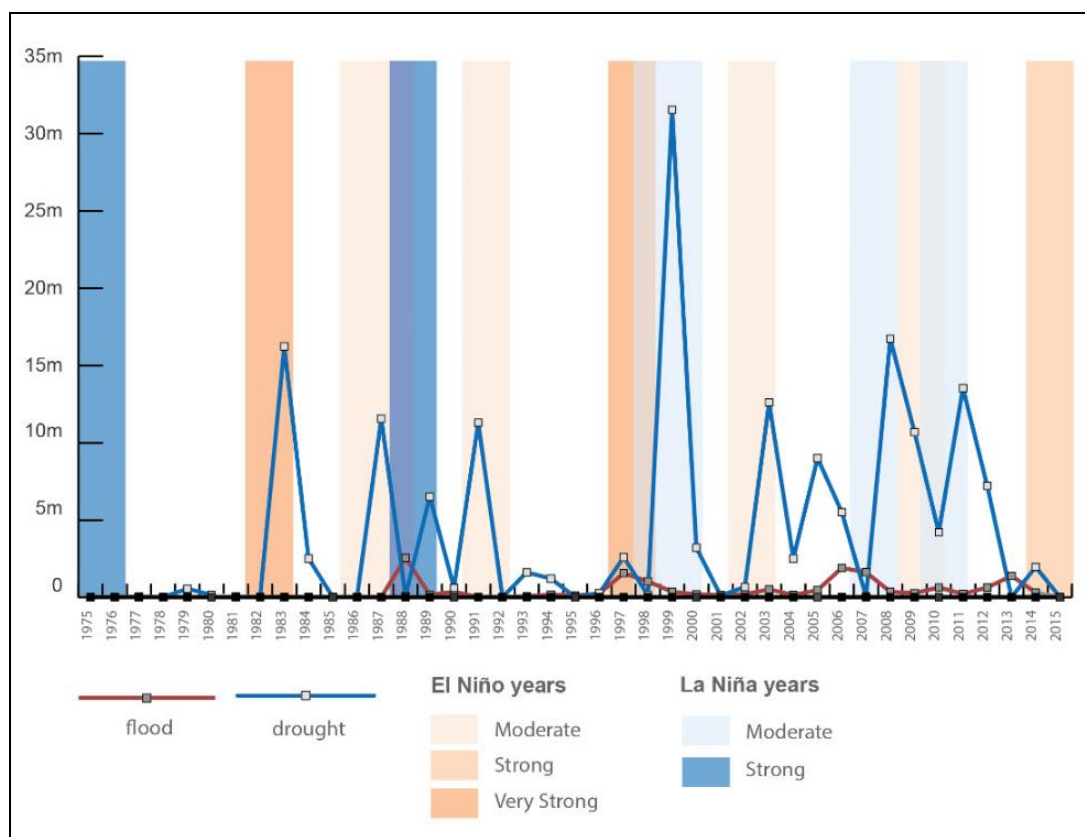

Διάγραμμα 5. Ετήσιες αποκλίσεις θερμοκρασίας από τη μέση τιμή στην Ανατολική Αφρική. Πηγή: Carty 2017.

Η μελέτη για την Αφρικανική ήπειρο από τη Διακυβερνητική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC, 2014), έδειξε ότι οι αποκλίσεις των θερμοκρασιών του αέρα κοντά στην επιφάνεια της γης, ήταν σημαντικά υψηλότερες την περίοδο 1995-2010 σε σύγκριση με την περίοδο 1979-1994. Τονίζει επίσης ότι υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ανθρωπογενών αιτιών για αυτές τις θερμοκρασιακές ανωμαλίες στον 20^ο αιώνα. Όσον αφορά στο Κέρασ της Αφρικής, τα στοιχεία δείχνουν ότι τα τελευταία 50 χρόνια, έχει αυξηθεί η μέση εποχική θερμοκρασία και ότι οι χώρες που γειτνιάζουν με τις δυτικές ακτές του Ινδικού Ωκεανού όπως η Σομαλία, είχαν αυξημένη συχνότητα ακραίων θερμών φαινομένων την περίοδο 1961-2008. Σχετικά με τις βροχοπτώσεις της ίδιας περιοχής η IPCC παρατήρησε μείωσή τους, κατά τις περιόδους Μαρτίου-Ιουνίου τις τελευταίες τρεις δεκαετίες. Πιθανή φυσική εξήγηση γι' αυτό είναι η ταχεία θέρμανση του Ινδικού Ωκεανού, με αποτέλεσμα τα κατακρημνίσματα να περιορίζονται πάνω από αυτόν και να μην μεταφέρονται προς τα δυτικά.

Σημαντικό ρόλο για την ξηρασία της Ανατολικής Αφρικής παίζει το φαινόμενο El Nino. Το ζεστό αυτό θαλάσσιο ρεύμα που αναπτύσσεται στα κεντρικά και ανατολικά ύδατα του Ειρηνικού Ωκεανού συμβάλλει παγκοσμίως στη διαμόρφωση των καιρικών συνθηκών. Συμβαίνει κάθε δύο με οχτώ χρόνια, έχει διάρκεια ένα χρόνο και συνδέεται με ακραία καιρικά φαινόμενα ανά τον πλανήτη όπως ξηρασίες, πλημμύρες και τροπικούς κυκλώνες. Το φαινόμενο El Nino μαζί με το φαινόμενο La Nina το οποίο έχει αντίθετα χαρακτηριστικά από το πρώτο, θεωρούνται ως μέρος της Νότιας Ταλάντωσης του Ειρηνικού Ωκεανού.

Ιστορικά τα δύο προαναφερθέντα φαινόμενα έχουν ισχυρές επιδράσεις στο Κέρασ της Αφρικής με επικρατέστερες τις μεγάλες πλημμύρες και τις έντονες ξηρασίες. Οι ανθρωπιστικές ανάγκες της ευρύτερης περιοχής μάλιστα είναι πολύ υψηλότερες στις περιόδους των φαινομένων El Nino και La Nina. Στο παρακάτω διάγραμμα φαίνεται ο αριθμός των πληγέντων από τις πλημμύρες και τις ξηρασίες από αυτά τα φαινόμενα, με αποκορύφωμα την ξηρασία που ξεκίνησε το 2009 στην Ανατολική Αφρική και επηρέασε πάνω από τριάντα εκατομμύρια ανθρώπους, όπως δείχνει το διάγραμμα με την μπλε γραμμή.

Διάγραμμα 6. Αριθμός πληγέντων ανά έτος, από πλημμύρες και ξηρασίες κατά τη διάρκεια των φαινομένων El Nino και La Nina στο Κέρασ της Αφρικής. Πηγή: OCHA, 2016.

Είναι όμως φυσιολογικό να υπάρχουν τόσο έντονες ξηρασίες που προκαλούνται από το φαινόμενο El Nino; Στην εργασία των Funk et. al (2016) ερευνάται το κατά πόσο η ανθρωπογενής κλιματική αλλαγή μπορεί να προκαλέσει ακραία φαινόμενα λόγω του El Nino. Στα πλαίσια της αύξησης της θερμοκρασίας του πλανήτη, οι παρατηρήσεις στο κομμάτι της βόρειας Αιθιοπίας έδειξαν ότι αν ανέβει κατά 1 °C η θερμοκρασία του ρεύματος του El Nino στον Ειρηνικό Ωκεανό, τότε μειώνεται η βροχόπτωση στην περιοχή κατά 72mm. Χωρίς την υπερθέρμανση του πλανήτη λόγω του ανθρώπινου παράγοντα φαίνεται ότι η βροχόπτωση θα ήταν αυξημένη κατά 16%. Ενδιαφέρον επίσης είναι το συμπέρασμα ότι η αύξηση της θερμοκρασίας του ρεύματος του El Nino, επιφέρει μεγαλύτερες ξηρασίες, από αυτές που θα προκαλούσε μια τοπική αύξηση της θερμοκρασίας του αέρα της πληγείσας περιοχής.

Κλείνοντας αυτήν την ενότητα ας δούμε τις μελλοντικές προβλέψεις των κλιματικών μοντέλων της IPCC (2014) για τη θερμοκρασία. Σχετικά με την Αφρική η θερμοκρασία τείνει να αυξηθεί γρηγορότερα από την παγκόσμια μέση αύξησή της κατά τη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα. Η μέση

απόκλιση της θερμοκρασίας από τη μέση τιμή στα τέλη του 20^{ου} αιώνα θα ξεπεράσει τους 2 °C μέχρι τα μέσα του 21^{ου} αιώνα και τους 4 °C μέχρι τα τέλη του 21^{ου} αιώνα σχεδόν σε όλη την ήπειρο. Για τη γειτονική Αιθιοπία τέλος που ανήκει στο Κέρας της Αφρικής προβλέπεται μεγαλύτερη συχνότητα κυμάτων καύσωνα και μεγαλύτεροι ρυθμοί εξάτμισης.

4. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣΙΑΣ ΣΤΗ ΣΟΜΑΛΙΑ

4.1 Παραγωγικοί τομείς και αντίστοιχες οικονομικές απώλειες

4.1.1 Γεωργία και καλλιέργειες

Ο αγροτικός τομέας είναι η δεύτερη μεγαλύτερη μορφή οικονομικής δραστηριότητας, απασχόλησης και εξαγωγών. Οι αγροκτηνοτρόφοι εκτιμάται ότι είναι γύρω στα 2,8 εκατομμύρια ή το 23% του πληθυσμού η πλειοψηφία των οποίων είναι φτωχοί. Στηρίζονται οικονομικά κυρίως στις καλλιέργειες για τη βασική τους τροφή και για την πώληση των προϊόντων τους, στην εκτροφή ζώων και σε λιγότερο βαθμό στην εκμετάλλευση δασικών προϊόντων. Οι μικρής κλίμακας ανά νοικοκυριό καλλιέργειες, αντιπροσωπεύουν το 80% της αγροτικής παραγωγής και το 70% της παραγωγής που διατίθεται στο εμπόριο. (World Bank, 2018 a)

Τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες, η Σομαλία έχει χτυπηθεί σοβαρά από οχτώ μεγάλες ξηρασίες. Οι φυσικές επιπτώσεις των ξηρασιών καθώς και οι μετέπειτα ανθρώπινες παρεμβάσεις ενέχουν σοβαρές απειλές για τη μελλοντική ανάκαμψη, την ανθεκτικότητα και τις προοπτικές ανάπτυξης στον τομέα των καλλιεργειών. Η μαζική αποψίλωση, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος από την ακανόνιστη ανθρώπινη δραστηριότητα, η υπερβολική βόσκηση και οι μειωμένες ροές των κυριότερων ποταμών της χώρας λόγω εκτεταμένης χρήσης του νερού στα αιθιοπικά ανάντι τους, ενισχύουν τις παραπάνω απειλές.

Η πρόσφατη ξηρασία της Σομαλίας είναι αποτέλεσμα αλληπάλληλων ξηρών περιόδων με χαμηλή βροχοπτώση. Κατά τη διάρκεια της Deyr περιόδου (Οκτώβριος έως Δεκέμβριος) του 2016, σχεδόν σε όλη τη χώρα και ιδιαίτερα στις νότιες αγροτικές περιοχές, η συνεχιζόμενη έλλειψη βροχοπτώσεων (μετεωρολογική ξηρασία), οδήγησε σε εκτεταμένες αποτυχημένες καλλιέργειες (γεωργική ξηρασία) καθώς σημειώθηκαν συνθήκες χαμηλής κάλυψης βλάστησης και υγρασίας του εδάφους. Οι παραπάνω επιπτώσεις ενισχύθηκαν από τον αντίκτυπο των φτωχών βροχοπτώσεων της προηγούμενης υποτιθέμενης βροχερής περιόδου Gu από το Μάρτιο έως το Μάιο του 2016, καθώς και από κάποιες σοβαρές ξηρασίες που χτύπησαν τις βόρειες περιοχές το 2015. Ήδη από τότε άρχισαν να υπάρχουν απώλειες στις καλλιέργειες και στους βοσκότοπους. (World Bank, 2018 b)

Μετά την αποτυχημένη συγκομιδή της Deyr περιόδου του 2016, η ξηρασία επέμεινε και εντάθηκε (εκτός από τις βορειοδυτικές περιοχές του Somaliland) για τους τρεις έως τέσσερις επόμενους μήνες, μέχρι το Μάρτιο του 2017. Αυτό προκάλεσε περαιτέρω απώλειες και ζημιές στις

αρδευόμενες πολυετείς καλλιέργειες όπως οι μπανάνες. Η ξηρασία μετριάστηκε μετά το Μάρτιο του 2017 αλλά η άφιξη των βροχών κατά τη στιγμή της προβλεπόμενης φύτευσης τον Απρίλιο καθυστέρησε. Σποραδικές και διάσπαρτες βροχοπτώσεις, μαζί με τη χαμηλή στάθμη των ποταμών (υδρολογική ξηρασία) στην κεντρική και νότια Σομαλία, έθεσαν ένα μεγάλο ποσοστό εκτάσεων σιτηρών σε καθεστώς μέτριας ή υψηλής (γεωργικής) ξηρασίας. Επίσης επηρεάστηκαν ή ζημιώθηκαν βασικές αρδευόμενες καλλιέργειες τροφίμων όπως αραβόσιτο, σουσάμι, αμπελοφάσουλο καθώς και λαχανικά.

Οι οικονομικές ζημιές και απώλειες των καλλιεργειών της πρόσφατης ξηρασίας ανέρχονται περίπου στα 311,4 εκατομμύρια δολάρια. Από αυτό το ποσό, τα 108,3 εκατομμύρια δολάρια αφορούν στην καταστροφή 2,6 εκατομμυρίων μπανανόδεντρων μέσα σε λίγους μήνες, αλλά και στις απώλειες των εσόδων πώλησης των μπανανών. Το 95% των μπανανόδεντρων που καταστράφηκαν, βρίσκονταν στην κοιλάδα του ποταμού Shabelle. Οι περιοχές που επηρεάστηκαν περισσότερο από την ξηρασία σε όρους απώλειας των καλλιεργειών τους, βρίσκονται στη βορειοανατολική και στην κεντρική ζώνη της Σομαλίας. Οι περιφέρειες Nugaal και Galgadud κατέγραψαν 93% απώλειες, ακολουθώντας το Mudug με 78% και το Bay με 75%. (World Bank, 2018 b)

4.1.2 Κτηνοτροφία

Η κτηνοτροφία είναι και ήταν για αιώνες η ραχοκοκαλιά της σομαλικής οικονομίας. Αποτελεί τη σημαντικότερη πηγή τροφής και εισοδήματος για τον κυρίως αγροτικό πληθυσμό, καθώς και τη μεγαλύτερη εξαγωγική δραστηριότητα της χώρας. Επίσης συμβάλλει στο 40% του ΑΕΠ και στο 80% των εσόδων σε ξένο νόμισμα. Το 70% του πληθυσμού της χώρας εξαρτάται από τα ζώα για τη διαβίωσή του, αφού έτσι προστατεύεται από την επισιτιστική ανασφάλεια και παράλληλα εμπλουτίζει τη διατροφή του με άλλα εισαγόμενα προϊόντα. Η κτηνοτροφία συνεισφέρει στα δημόσια έσοδα μέσω της φορολόγησης των εξαγωγών και προσφέρει άμεση εργασία τουλάχιστον στο 55% του εργατικού δυναμικού της χώρας, καθώς και άλλες έμμεσες δραστηριότητες που σχετίζονται με αυτήν. (Federal Government of Somalia, 2016)

Το 2013, λίγα χρόνια πριν την πρόσφατη ξηρασία, υπολογίζεται ότι η κτηνοτροφία μέσω αγαθών και υπηρεσιών, συνεισέφερε στην οικονομία 8,157 δισεκατομμύρια δολάρια. Από αυτό το ποσό, το

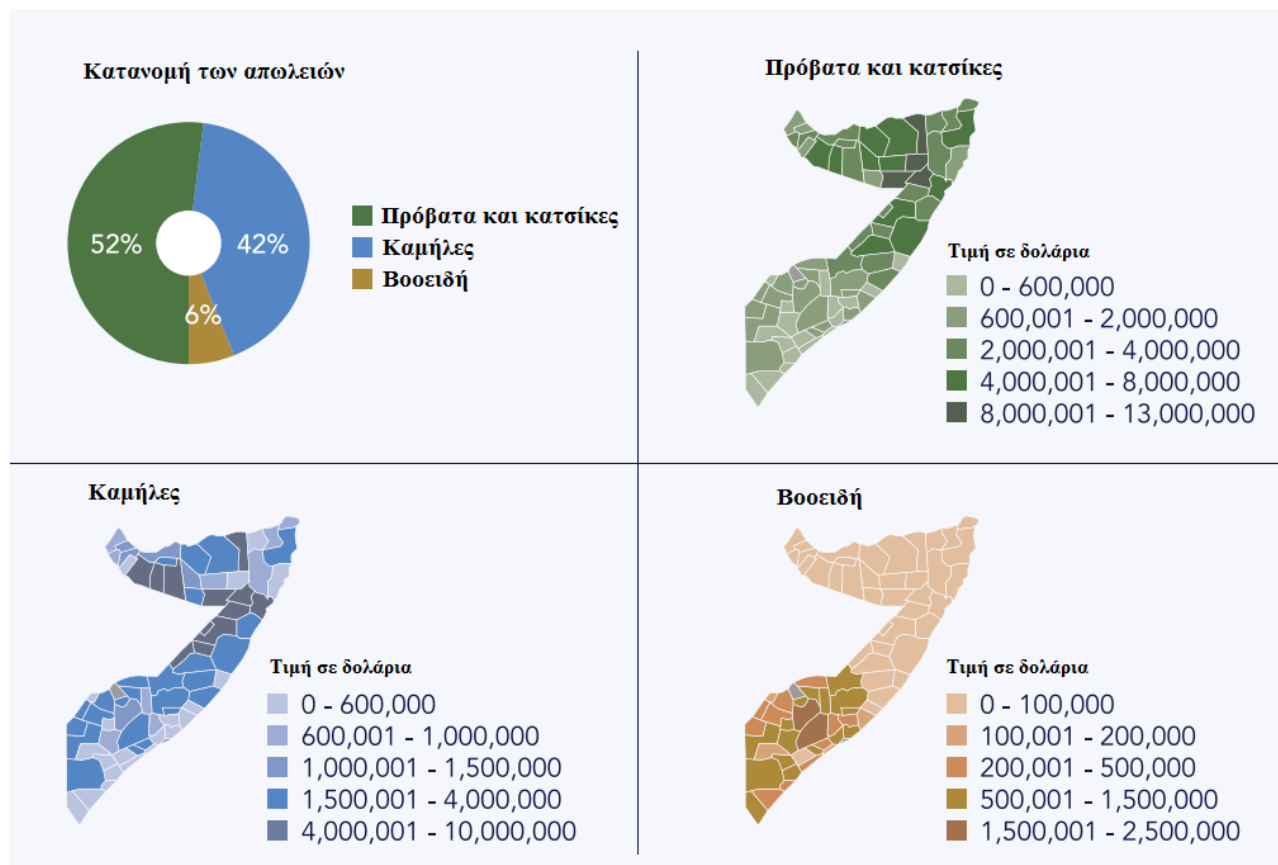
81% ήταν μόνο από το γάλα, το οποίο είναι το σπουδαιότερο οικονομικά παραγωγικό προϊόν της χώρας και έξι φορές περισσότερο προσοδοφόρο από την πώληση κρέατος. Η σημαντικότερη πηγή κόκκινου κρέατος είναι η καμήλα, καλύπτοντας το 52% των αναγκών και συνεισφέροντας 266,1 εκατομμύρια δολάρια στην οικονομία. Την ίδια χρονιά ο εκτιμώμενος αριθμός του ζωικού κεφαλαίου ήταν ο εξής: 26,7 εκατομμύρια κατσίκες, 22 εκατομμύρια πρόβατα, 8,5 εκατομμύρια καμήλες και 5,1 εκατομμύρια βοοειδή. (Too et.al.,2015)

Το ποσοστό εξαγωγής ζωικού κεφαλαίου αυξήθηκε τα τελευταία πέντε χρόνια πριν από την ξηρασία του 2017. Η Σομαλία εξήγαγε 4.8 εκατομμύρια ζώα το 2013, 5 εκατομμύρια το 2014 και 5.3 εκατομμύρια το 2015, κερδίζοντας περισσότερα από 744 εκατομμύρια δολάρια τις δύο τελευταίες χρονιές από το εμπόριο. Την περίοδο της ξηρασίας όμως οι εξαγωγές μειώθηκαν και η χώρα είχε σημαντικές οικονομικές απώλειες. Οι ανεπαρκείς βροχοπτώσεις στα τέλη του 2016 όπως αναφέρθηκε, μείωσαν σημαντικά τις ποσότητες νερού και βοσκότοπων για τα ζώα. Με το πέρασμα κάθε ξηρής περιόδου, τα ζώα έχαναν την παραγωγικότητά τους και την ανθεκτικότητά τους σε κοινές ασθένειες με τελικό αποτέλεσμα το μαζικό θάνατό τους. Σε περιοχές μάλιστα που υπήρχε σοβαρό πρόβλημα ξηρασίας σημειώθηκε μέχρι και 60% αφανισμός του ζωικού κεφαλαίου. Μεγάλο πλήγμα για το εμπόριο της Σομαλίας αποτέλεσε και η απόφαση της Σαουδικής Αραβίας το Δεκέμβριο του 2016, να μην εισάγουν πλέον ζώα από τη χώρα, λόγω των πιθανών ασθενειών τους. (World Bank, 2018 b)

Μιλώντας για ζημιές στον κτηνοτροφικό τομέα, αναφερόμαστε στους θανάτους των ζώων από ανεπάρκεια νερού και τροφής, και από κρούσματα ασθενειών. Μιλώντας για απώλειες, αναφερόμαστε στην επίδραση που έχει η ξηρασία στην παραγωγή και παραγωγικότητα του ζωικού κεφαλαίου. Εκτιμάται ότι κατά την περίοδο της ξηρασίας η Σομαλία έχασε πάνω από 6,4 εκατομμύρια ζώα του κτηνοτροφικού της πληθυσμού, τα οποία είχαν αξία 350 εκατομμύρια δολάρια (ζημιές), ενώ η αξία του γάλακτος και του κρέατος που μπορούσαν να προσφέρουν έφτασε τα 1,26 δισεκατομμύρια δολάρια (απώλειες). Οι ζημιές και οι απώλειες του ζωικού κεφαλαίου ήταν υψηλότερες στις φτωχότερες οικογένειες και κυμαίνονταν από 40% - 60% στις βόρειες περιοχές της Σομαλίας και από 20% - 40% στις κεντρικές και νότιες.

Όπως φαίνεται και στον παρακάτω χάρτη, οι οικονομικές απώλειες στα αιγοπρόβατα ήταν μεγαλύτερες στις βόρειες περιοχές, καθώς ο αντίκτυπος της ξηρασίας ήταν εντονότερος, σε σχέση με τις νότιες ποτάμιες περιοχές που παρείχαν νερό και βοσκή. Όσον αφορά στα βοοειδή, ο λόγος που οι απώλειες είναι μεγαλύτερες στα νότια, είναι ο πολύ αυξημένος πληθυσμός τους σε σχέση με

τις βόρειες περιοχές. Το ίδιο ισχύει και για τις καμήλες όπου η πληθυσμιακή τους πυκνότητα είναι μεγαλύτερη στις βόρειες και δυτικές περιοχές της χώρας. (World Bank, 2018 b)

Χάρτης 13. Κατανομή των οικονομικών απωλειών του κτηνοτροφικού τομέα ανά είδος και περιφέρεια. Πηγή: World Bank, 2018 b και τροποποίηση συγγραφέα.

4.2 Επισιτιστική κρίση και επιπτώσεις στην υγεία

Σε πολλές χώρες της Αφρικής σήμερα αλλά και στο παρελθόν, επικρατούν συνθήκες οι οποίες δεν επιτρέπουν σε αυτές τις κοινωνίες, να βρίσκονται σε μια κατάσταση επισιτιστικής ασφάλειας. Αντιθέτως οι επικρατούσες συνθήκες οδηγούν σε επισιτιστική κρίση, σοβαρές ασθένειες και απώλειες ανθρώπινων ζώων. Οι παρατεταμένες ξηρασίες είναι ένας από τους βασικούς λόγους που συνδέεται με τις προηγούμενες επιπτώσεις, δημιουργώντας μια σειρά από αλυσιδωτές κοινωνικές και οικονομικές αντιδράσεις. Σύμφωνα με την IPCC (2014) υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι η Κλιματική Αλλαγή προκαλεί έναν αρνητικό αντίκτυπο σε όλες τις πτυχές της επισιτιστικής ασφάλειας στις χώρες της Αφρικής.

Οι μεταβολές στο χρόνο και στη συχνότητα των βροχοπτώσεων, οι αυξημένες θερμοκρασίες και οι ξηρασίες, απειλούν τη διαθεσιμότητα των τροφίμων μέσω της μείωσης της παραγωγής των καλλιεργειών και της μείωσης του ζωικού κεφαλαίου. Εκτός από την ποσότητα καλλιεργειών και ζώων όμως, μειώνεται και η ανθεκτικότητά τους σε ασθένειες οι οποίες παράλληλα ευθύνονται για τη μείωση του πληθυσμού τους. Επίσης οι ακραίες κλιματικές συνθήκες είναι τέτοιες, που δεν επιτρέπουν ή δυσχεραίνουν την ασφαλή συντήρηση, αποθήκευση, μεταφορά και διανομή βασικών προϊόντων και ειδών διατροφής. Όλα τα παραπάνω προκαλούν ουσιαστικά την αύξηση των τιμών τους και είναι πολύ δύσκολο έως αδύνατο για τον ντόπιο πληθυσμό να τα αποκτήσει, διότι ήδη έχει πολύ περιορισμένη αγοραστική δύναμη, αφού οι σοδειές τους και το ζωικό τους κεφάλαιο δεν τους αποφέρουν πλέον ικανοποιητικό εισόδημα. Έτσι η διατροφή των ανθρώπων είναι πολύ φτωχή σε θερμίδες και θρεπτικά συστατικά, συνθήκη που αποδυναμώνει το ανοσοποιητικό τους σύστημα και τους καθιστά πιο ευάλωτους σε ασθένειες. Οι παραπάνω αλυσιδωτές αντιδράσεις προκαλούν φαινόμενα υποσιτισμού του πληθυσμού και τελικά απώλειες ζωής.

Η Σομαλία έχει ένα βαρύ ιστορικό υποσιτισμένου πληθυσμού όλα αυτά τα χρόνια με αποκορύφωση το λιμό που προκάλεσε η ξηρασία το 2011 σπέρνοντας μαζικό θάνατο, καθώς και την επισιτιστική κρίση της πρόσφατης ξηρασίας που δεν έχει τερματιστεί.

4.2.1 Ο λιμός του 2011

Στα τέλη του 2010 έως τις αρχές του 2012, η κεντρική και νότια Σομαλία βίωσε μια πολύ σημαντική επισιτιστική κρίση και υποσιτισμό από μια περίοδο ξηρασίας που οδήγησε στη χαμηλότερη συγκομιδή των τελευταίων είκοσι χρόνων. Οι συνέπειες της ξηρασίας βέβαια επιδεινώθηκαν και από άλλους παράγοντες όπως η έλλειψη ή η αργή απόκριση ανθρωπιστικής βοήθειας και οι ένοπλες συγκρούσεις στη χώρα. Μέχρι τον Ιούλιο του 2011 τα Ηνωμένα Έθνη ανακήρυξαν κάποιες από τις περιφέρειες της Σομαλίας σε κατάσταση λιμού και έπειτα από δύο μήνες ακολούθησαν και άλλες. Σχεδόν σε όλες τις πληγείσες περιφέρειες σημειώθηκαν κρούσματα ιλαράς, χολέρας και άλλων επιδημιών.

Μεταξύ Οκτωβρίου 2010 και Απριλίου 2012 υπολογίζεται ότι στην κεντρική και νότια Σομαλία χάθηκαν 258000 άτομα από το λιμό και τις ασθένειες. Το 52% αυτών, ήταν παιδιά κάτω των πέντε ετών και ο αριθμός τους ήταν δύο έως τρεις φορές μεγαλύτερος από τους θανάτους των παιδιών

αυτού του ηλικιακού εύρους, όλων των βιομηχανοποιημένων χωρών που σημειώνονται ανά έτος. Το αποκορύφωμα του λιμού ήταν μεταξύ Μαΐου και Οκτωβρίου του 2011 όπου σημειώνονταν 20000 θάνατοι το μήνα. Το μεγαλύτερο ποσοστό των θανάτων αφορούσε πληθυσμό που ζούσε από τους ποταμούς και ιδιαίτερα στις περιφέρειες Bay, Banadir και Lower Shabelle στα κεντρικά και νότια της χώρας. (Checchi and Robinson, 2013)

Εικόνα 14. Σομαλοί περιμένουν στην ουρά για βοήθεια σε ένα καταυλισμό IDP πληθυσμού στο Mogadishu κατά τη διάρκεια του λιμού. Πηγή: Farah Abdi Warsameh, 16/7/2011.

4.2.2 Η επισιτιστική κρίση από το 2017 έως σήμερα

Η πρόσφατη ξηρασία του 2017 όπως έχει αναφερθεί είναι αποτέλεσμα αλληπάλληλων φτωχών βροχοπτώσεων που προκάλεσαν σημαντικές ζημιές και απώλειες στον παραγωγικό τομέα. Τα γεγονότα που οδήγησαν σε αυτήν την ξηρασία έχουν πολλές ομοιότητες με αυτά της ξηρασίας του 2011 και αυτή τη φορά υπάρχει μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο. Βέβαια η περίπτωση λιμού έχει απομακρυνθεί χάρη στις συντονισμένες προσπάθειες φορέων για ανθρωπιστική βοήθεια, που «πήραν το μάθημά τους» τα προηγούμενα χρόνια. (OCHA, 2017 a) Παρόλα αυτά 6,7 εκατομμύρια άνθρωποι (περισσότεροι από το μισό του πληθυσμού) βρίσκονταν σε κατάσταση επισιτιστικής κρίσης μέχρι τον Ιούνιο του 2017, από τους οποίους, περισσότεροι από 700000 βρίσκονταν στα πρόθυρα λιμού. (FAO,2017)

Οι τιμές των τοπικών τροφίμων αυξήθηκαν απότομα και τα φτωχά νοικοκυριά μαζί με αυτούς που μετακινήθηκαν αναγκαστικά από τον τόπο τους δεν έχουν πλέον πρόσβαση στα είδη πρώτης ανάγκης. Στο Mogadishu οι τιμές των χονδρόκοκκων δημητριακών αυξήθηκαν έως 35% και στις

περισσότερες αγορές της περιφέρειας Lower Shabelle η οποία θεωρείται βασική για την παραγωγή καλαμποκιού, οι τιμές του σημείωσαν άνοδο από 32% έως 41% τον Ιανουάριο του 2017. Γενικά οι τιμές όλων των ακατέργαστων κόκκων διπλασιάστηκαν τον ίδιο μήνα σε σχέση με τους προηγούμενους δώδεκα μήνες σε βασικές αγορές της κεντρικής και νότιας Σομαλίας. Παράλληλα η αξία της εργασίας κατέρρευσε, χιλιάδες ζώα πέθαναν και χιλιάδες άνθρωποι μετανάστευσαν. (OCHA,2017 a)

Στον Χάρτη 14. φαίνονται οι διάφορες περιοχές της χώρας ταξινομημένες σε κλάσεις επισιτιστικής ανασφάλειας όπως ήταν διαμορφωμένες τον Ιούλιο του 2017. Σύμφωνα με τους φορείς IPC Global Partners (2012), η κλάση 2 (έντονη) αναφέρεται σε περιοχές όπου παρά την ύπαρξη κάθε είδους ανθρωπιστικής βοήθειας, τουλάχιστον ένα στα πέντε νοικοκυριά καταναλώνει την ελάχιστη επαρκή τροφή και δεν είναι σε θέση να πραγματοποιήσει βασικές δαπάνες πέραν της τροφής. Η κλάση 3 (κρίση) αναφέρεται σε περιοχές όπου παρά την ύπαρξη κάθε είδους ανθρωπιστικής βοήθειας, τουλάχιστον ένα στα πέντε νοικοκυριά βρίσκεται σε κατάσταση οξέως υποσιτισμού, ενώ οι κάτοικοι είναι σχεδόν ανίκανοι να καλύψουν τις βασικές διατροφικές τους ανάγκες εξαντλώντας τάχιστα τα περιουσιακά τους στοιχεία. Η κλάση 4 (επείγουσα) αναφέρεται σε περιοχές όπου παρά την ύπαρξη κάθε είδους ανθρωπιστικής βοήθειας, τουλάχιστον ένα στα πέντε νοικοκυριά βρίσκεται σε κατάσταση ακραίου υποσιτισμού, αυξημένης θνησιμότητας και ακραίων απωλειών των μέσων διαβίωσης.

του πληθυσμού που θα βρίσκεται σε επισιτιστική ανασφάλεια μέχρι τον Ιούνιο του 2018, φαίνονται στον παρακάτω πίνακα.

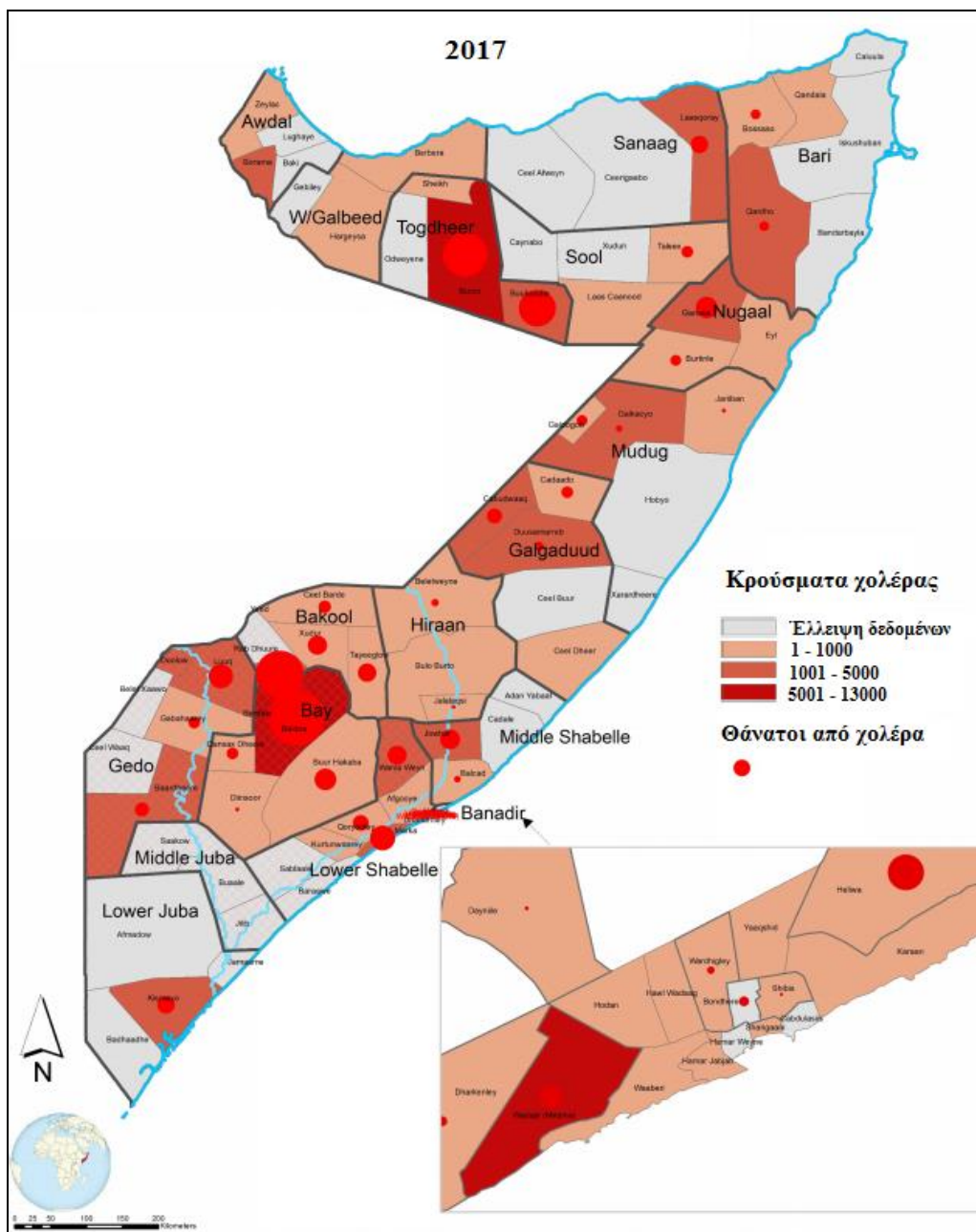
Διοικητικές Περιφέρειες	Μέγεθος πληθυσμού		
	Κλάση 2 (Έντονη)	Κλάση 3 (Κρίση)	Κλάση 4 (Επείγουσα)
Awdal	130,000	107,000	70,000
Woqooyi Galbeed	275,000	273,000	34,000
Togdheer	189,000	113,000	30,000
Sanaag	114,000	155,000	78,000
Sool	77,000	95,000	42,000
Bari	238,000	67,000	28,000
Nugaal	72,000	76,000	27,000
Mudug	128,000	203,000	36,000
Galgaduud	83,000	227,000	37,000
Hiraan	96,000	128,000	38,000
Middle Shabelle	164,000	-	-
Lower Shabelle	315,000	172,000	10,000
Banadir	235,000	221,000	48,000
Bay	161,000	223,000	4,000
Bakool	80,000	74,000	-
Gedo	174,000	16,000	1,000
Middle Juba	75,000	13,000	4,000
Lower Juba	105,000	69,000	9,000
Σύνολο	2,711,000	2,232,000	496,000

Πίνακας 5. Μέγεθος πληθυσμού σε κατάσταση επισιτιστικής ανασφάλειας ανά κλάση και περιφέρεια όπως εκτιμάται μέχρι τον Ιούνιο του 2018. Πηγή: FSNAU and FEWS NET, 2018 και τροποποίηση συγγραφέα.

4.2.3 Επιπτώσεις στην υγεία από την επισιτιστική κρίση

Η πρόσβαση σε μη ασφαλές πόσιμο νερό, οι κακές συνθήκες υγιεινής, η έκθεση των ανθρώπων σε σκουπιδότοπους και ανοιχτές αποχετεύσεις, δημιουργούν τις ιδανικές συνθήκες στη Σομαλία για τη μετάδοση νοσημάτων όπως είναι η χολέρα. Η χολέρα είναι μια οξεία εντερική λοίμωξη, πολύ μολυσματική, εξαπλώνεται γρήγορα και προκαλεί υψηλή νοσηρότητα και θνησιμότητα. Το τελευταίο ξέσπασμα αυτής της ασθένειας εμφανίστηκε στη χώρα το 2017 και ήταν μια από τις μεγαλύτερες επιδημίες που παρουσιάστηκε ποτέ. Σε 16 διοικητικές περιφέρειες αναφέρθηκαν 78000 περιπτώσεις συμπεριλαμβανόμενων 1159 θανάτων (1,5% ο λόγος ή ο δείκτης θανατηφόρων περιπτώσεων). Η επιδημία έφθασε στο αποκορύφωμά της τον Απρίλιο του 2017 και σταδιακά

μειώθηκε από τον Ιούνιο μέχρι τον Αύγουστο του ίδιου έτους. Παρά τον περιορισμό της χολέρας το προηγούμενο έτος, ο κίνδυνος για μια νέα επιδημία μέσα στο 2018 είναι υψηλός καθώς έχουν εμβολιαστεί μόνο το 16% του πληθυσμού και οι συνθήκες υγιεινής κυρίως στους καταυλισμούς IDP πληθυσμού είναι πολύ περιορισμένες. (WHO, 2018 a) Ήδη από το Δεκέμβριο του 2017 ξεκίνησε ένας νέος γύρος μετάδοσης της χολέρας και μέχρι τις 19 Απριλίου του 2018 υπήρξαν 2090 κρούσματα συμπεριλαμβανομένων 9 θανάτων. Το 44% των περιπτώσεων ήταν παιδιά κάτω των 2 ετών. (WHO, 2018 b)

Χάρτης 15.
Κατανομή
κρουσμάτων
και θανάτων
από χολέρα
για το έτος
2017. Πηγή:
WHO, 2018 c
και
τροποποίηση
συγγραφέα.

Ανησυχητικά επίσης είναι και τα κρούσματα ιλαράς στη χώρα όπου σημειώθηκαν πολύ υψηλά ποσοστά το 2017 σε σχέση με τις προηγούμενες χρονιές. 23002 περιστατικά ιλαράς αναφέρθηκαν πέρυσι, το 83% μεταξύ των οποίων αφορούσε παιδιά κάτω των δέκα ετών. (UNICEF and WHO, 2018) Όσον αφορά στο τρέχον έτος 2018, έχουν σημειωθεί 4313 κρούσματα μέχρι και την 25^η Μαρτίου, το 63% των οποίων αφορά σε παιδιά ηλικίας κάτω των πέντε ετών. (Somali Federal Republic Ministry of Health and WHO, 2018)

4.3 Διαμάχες και ένοπλες συγκρούσεις

Καθώς το νερό είναι ένα αναγκαίο αγαθό πρωτίστως για τον άνθρωπο και έπειτα για τη γεωργία, την κτηνοτροφία ή τη βιομηχανία, υπάρχει μια μεγάλη μερίδα του παγκόσμιου πληθυσμού η οποία έχει περιορισμένη πρόσβαση σε αυτό αλλά και ανεπαρκή μέσα για την άρδυσή του. Σε πολλές χώρες μάλιστα της υποσαχάριας Αφρικής, αυτή η πρόσβαση ποικίλει καθώς εξαρτάται άμεσα από τις βροχοπτώσεις, οι οποίες επηρεάζουν τις καλλιέργειες, την κτηνοτροφία και την ανθρώπινη ύπαρξη. Μια ξηρασία λοιπόν μπορεί να καταστρέψει ένα νοικοκυριό, να μειώσει την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και να οδηγήσει σε οπισθοδρόμηση μια ολόκληρη χώρα. Ένα ζήτημα που τίθεται συχνά γύρω από την ανθρώπινη ανασφάλεια που μπορεί να δημιουργήσει η Κλιματική Αλλαγή, είναι κατά πόσο η δεύτερη μπορεί να προκαλέσει μελλοντικά συγκρούσεις σε τοπικό επίπεδο, κοινωνικές ταραχές, διαδηλώσεις, επαναστατικούς αγώνες και εμφύλιους πολέμους. (Hendrix and Salehyan, 2012)

Οι ξηρασίες στο Κέρας της Αφρικής προϋπήρχαν και μάλιστα σηματοδοτούσαν και μια ημερολογιακή περίοδο. Η ιστορία από την άλλη πλευρά έχει καταγράψει πλήθος ενόπλων συγκρούσεων και διαμαχών μεταξύ των γηγενών μιας χώρας ή μεταξύ διαφορετικών χωρών όπως έγινε με τη Σομαλία και την Αιθιοπία. Όπως αναφέρουν οι Mutua and Balint (2009), αν η ξηρασία και οι συγκρούσεις είναι η νέα μαστίγα του μοντέρνου κόσμου, πρέπει να βρούμε τη σχέση μεταξύ τους. Αν συνδέονται, πώς επηρεάζει η μια την άλλη; Είναι η ξηρασία αιτία για συγκρούσεις ή οι συγκρούσεις θα επιδεινώσουν τις επιπτώσεις της ξηρασίας; Η ξηρασία βέβαια δεν πυροδοτεί πάντοτε συγκρούσεις, αλλά οι συγκρούσεις τις περισσότερες φορές μπορούν να επηρεάσουν την τρωτότητα των εκτεθειμένων πληθυσμών στην ξηρασία.

4.3.1 Συγκρούσεις σε τοπικό επίπεδο

Πολλές από τις περιοχές που πλήττονται από την ξηρασία είναι άγονες ή ημιάνυδρες και υπό κανονικές συνθήκες, είναι φτωχές σε φυσικούς πόρους. Κατά τη διάρκεια των φαινομένων ξηρασίας οι συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων γίνονται πολύ δύσκολες, καθώς η γη δεν παράγει επαρκή τροφή για αυτούς ή τα ζώα τους. Οι συνθήκες αυτές, οδηγούν σε ανταγωνισμό για τους πενιχρούς διαθέσιμους πόρους. Οι ποιμενικές κοινότητες στη Σομαλία είναι ένα παράδειγμα αυτών των ομάδων. Οι νομάδες κτηνοτρόφοι εξαρτώνται από το ζωικό τους κεφάλαιο (καμήλες, βοοειδή, αιγοπρόβατα) και μετακινούνται από τόπο σε τόπο για να βρουν νερό και βοσκοτόπια. Σε περιόδους ξηρασίας, η κίνηση τους αυξάνεται και πολλές φορές διαφορετικές ποιμενικές ομάδες χρησιμοποιούν την ίδια περιζήτητη περιοχή. Υπάρχει ένα ιστορικό από διαμάχες μεταξύ αυτών των ομάδων οι οποίες συνήθως επιλύονται από τους ηλικιωμένους ηγέτες της κάθε μιας, σύμφωνα με κάποιους παραδοσιακούς κανόνες. Όταν όμως η ξηρασία είναι έντονη τότε τα προβλήματα είναι πολύ πιο δύσκολο να επιλυθούν. (Mutua and Balint, 2009)

Καθώς το εμπόριο των ζώων είναι βασική πηγή για την οικονομία της χώρας, πλέον οι διάφοροι έμποροι και κτηνοτρόφοι δεν υπακούουν σε κανόνες και δεν δέχονται συμβιβασμούς. Έρχονται αντιμέτωποι με τους γεωργούς οι οποίοι καλλιεργούν τη γη για να παράγουν τροφή και φιλοδοξούν να χρησιμοποιήσουν αυτές τις καλλιέργειες για βοσκή των δικών τους ζώων. Στην περιοχή Puntland για παράδειγμα κάποιες φατρίες, παραβιάζοντας τον παραδοσιακό νόμο, καταπατούν τα βοσκοτόπια άλλων φατριών με τη βία με αποτέλεσμα τις συγκρούσεις μεταξύ τους.

Ο ανταγωνισμός για τον έλεγχο των πλούσιων καλλιεργειών μεταξύ φατριών και υποφατριών είναι δεδομένος. Στην κεντρική και νότια Σομαλία όπου οι κλιματολογικές συνθήκες ευνοούν την παραγωγή μπανάνας και εσπεριδοειδών, οι ηγέτες των φατριών κινητοποιούν τις οικογένειές τους για να αποκτήσουν υπεροχή πάνω σε αυτές τις οικονομικά ελκυστικές περιοχές. Στις κοιλάδες των ποταμών Juba και Shabelle αρκετές τέτοιες φατρίες έχουν εκτοπίσει επιθετικά τους αυτόχθονες πληθυσμούς⁵ επιδιώκοντας μια νέα σχέση ιδιοκτητών-ενοικιαστών της γης. Σε μερικές περιπτώσεις μάλιστα, κάποιες φατρίες έχουν αναγκάσει τους αυτόχθονες να εργαστούν για αυτούς. (Gajraj et al., 2005)

⁵ Οι αυτόχθονες πληθυσμοί αποτελούν τις εθνικές μειονότητες της χώρας (βλ. ενότητα 2.7), οι οποίες δεν προέρχονται από φατρίες. Για την επιβίωσή τους δραστηριοποιήθηκαν στην αλιεία, στο εμπόριο και ιδιαίτερα στη γεωργία, όπου με τα χρόνια απέκτησαν εύφορη γη για καλλιέργεια.

4.3.2 Συγκρούσεις σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο

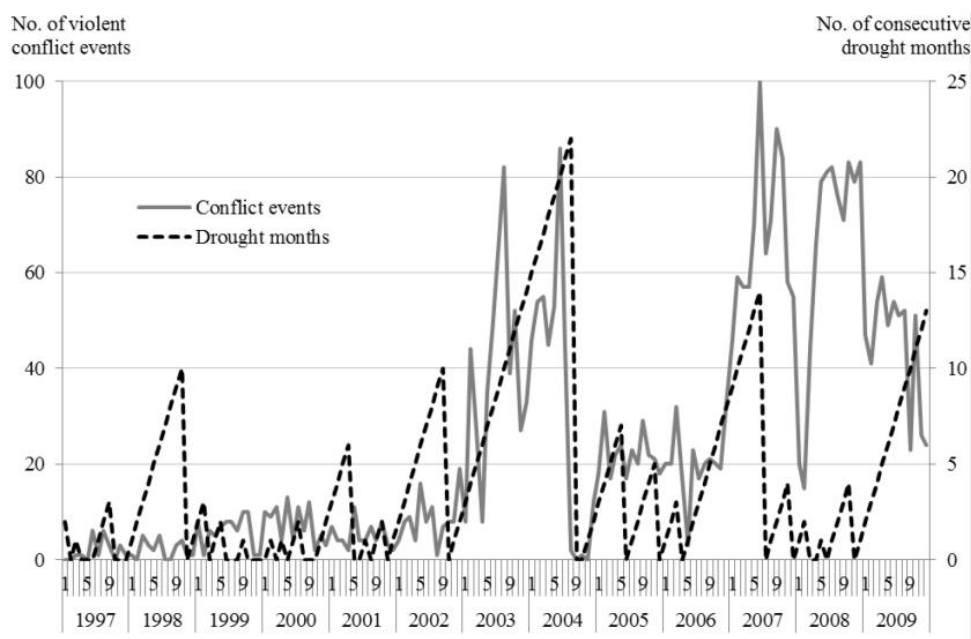
Αυτού του είδους οι συγκρούσεις θεωρούνται σαφώς πιο επικίνδυνες και μεγαλύτερων διαστάσεων από τις προηγούμενες, καθώς περιλαμβάνουν ένοπλη βία και είναι πιο οργανωμένες. Τα όπλα στρέφονται είτε κατά της κυβέρνησης από οργανωμένες ομάδες ανταρτών, είτε κατά μιας άλλης κυβέρνησης στα πλαίσια ενός πολέμου. (Hendrix and Salehyan, 2012)

Σε δημοσίευση των Maystadt and Ecker (2014), αναφέρεται ότι υπάρχουν πειστικά στοιχεία πως οι αυξημένες θερμοκρασίες και η μεταβλητότητα των βροχοπτώσεων, έχουν παίξει ρόλο στον εμφύλιο πόλεμο της Ανατολικής Αφρικής. Ειδικά το φαινόμενο El Nino το οποίο δημιουργεί θερμό και ξηρό κλίμα στην περιοχή, έχει συνεισφέρει κατά 21% σε όλους τους εμφύλιους πολέμους από το 1950. Επίσης εκτιμάται πως η αύξηση της θερμοκρασίας κατά ένα βαθμό Κελσίου, αυξάνει την πιθανότητα μιας ένοπλης σύρραξης στις υποσαχάριες χώρες της Αφρικής κατά 4,5% το ίδιο έτος και κατά 0.9% το επόμενο έτος.

Όταν το κράτος της Σομαλίας κατέρρεε στις αρχές της δεκαετίας του 90', η χώρα παράλληλα υπέφερε από ξηρασία και λιμό. Η διαθεσιμότητα ελαφρύ οπλισμού αρχικά, ήταν απαραίτητη στους ιδιοκτήτες εύφορης γης, για να προστατευτούν από διάφορες ποιμενικές φυλές που εισέβαλαν στον τόπο τους. Η επικράτηση των όπλων έφερε έπειτα και την επικράτηση των ένοπλων συγκρούσεων. Η αντίδραση κάθε φορά της κεντρικής κυβέρνησης σε περιοχές που ξεσπούσε μια ξηρασία, καθόριζε σε κάποιο βαθμό πότε και που θα ξεκινούσε μια ένοπλη σύγκρουση. Οι καθυστερήσεις στην παροχή βοήθειας από το κράτος δημιουργούσε ένα αίσθημα περιθωριοποίησης και απαξίωσης στις πληγείσες κοινωνίες. Έτσι ορισμένες κοινότητες δημιουργούσαν ένοπλες ομάδες ανταρτών, οι οποίες μάχονταν κατά της κεντρικής κυβέρνησης για να εκφράσουν τη δυσαρέσκειά τους. (Mutua and Balint, 2009)

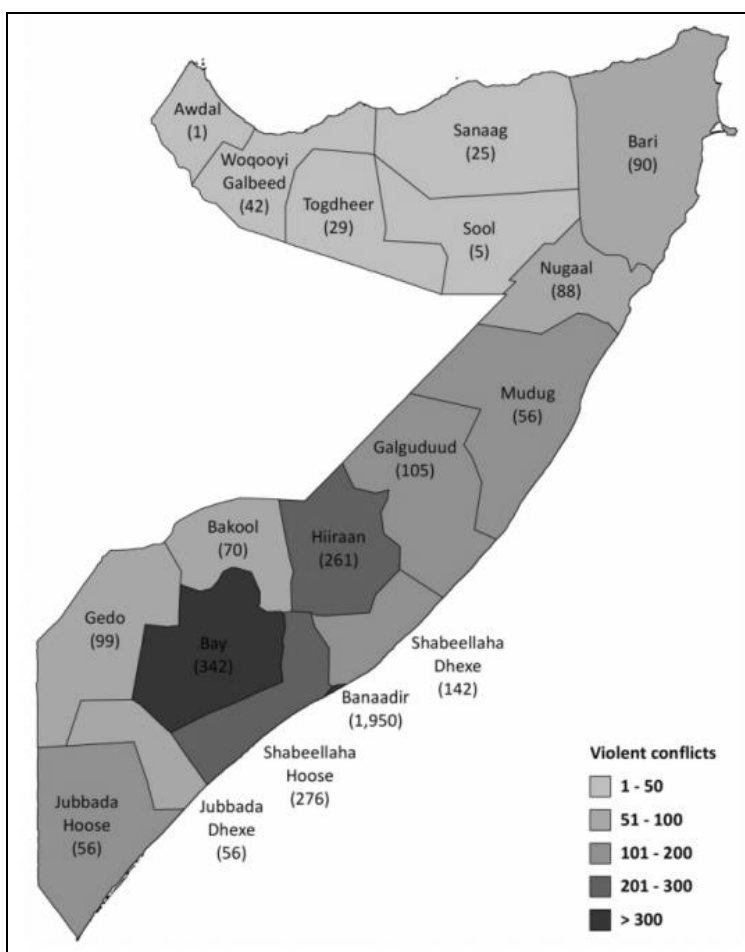
Τα τελευταία χρόνια στη Σομαλία οι βίαιες συγκρούσεις αλλά και τα κρούσματα ξηρασίας έχουν γίνει συχνότερα. Από το 1997 έως το 2009 τα περισσότερα ξεσπάσματα βίαιων συγκρούσεων έχουν γίνει μεταξύ δύο περιόδων: από τα μέσα του 2003 έως τα μέσα του 2004 και από τις αρχές του 2007 έως τα τέλη του 2009. Αυτές οι δύο περίοδοι συμπίπτουν με δύο κύριες ξηρασίες που έπληξαν τη Σομαλία, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από ακραίες υψηλές θερμοκρασίες για αρκετούς συνεχόμενους μήνες (Maystadt and Ecker 2014). Παρακάτω φαίνεται μια υπέρθεση δύο διαγραμμάτων που δείχνουν αντίστοιχα τον αριθμό των συγκρούσεων και των αριθμό των

συνεχόμενων μηνών ξηρασίας για τα έτη 1997-2009 όπου και μπορούμε να διακρίνουμε αρκετές ομοιότητες όσον αφορά τα μέγιστα αυτών.

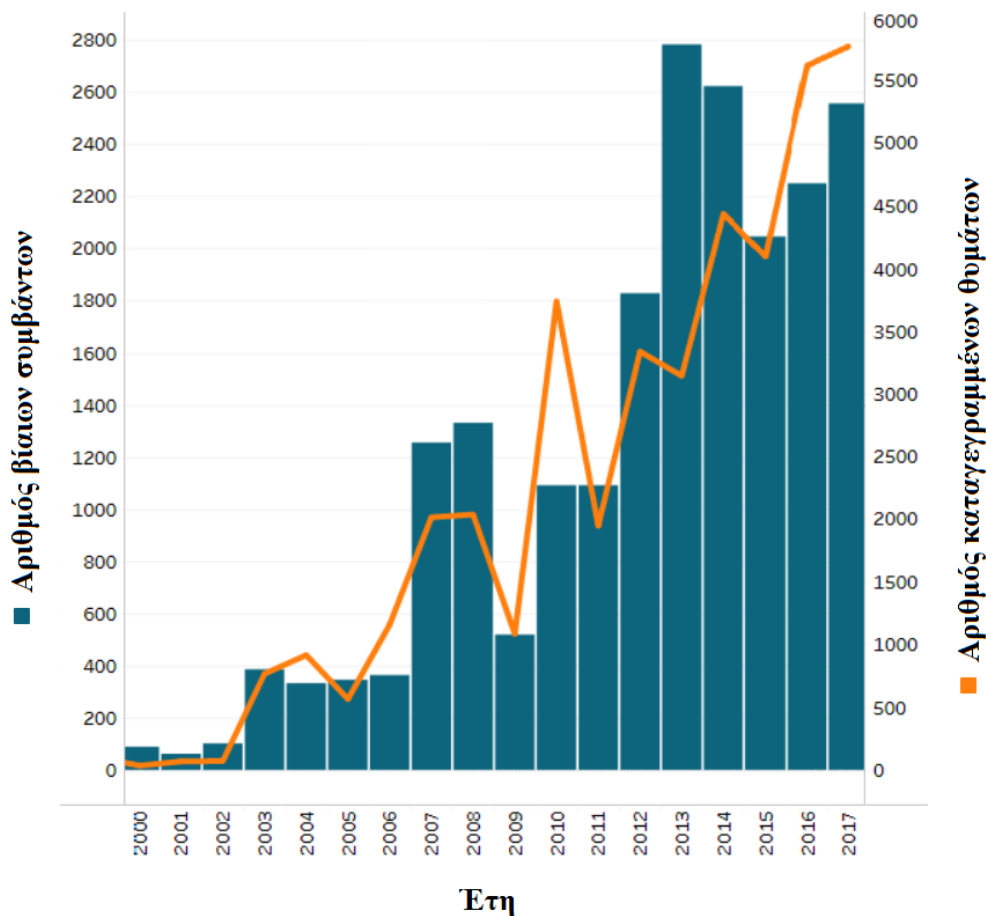
Διάγραμμα 7. Αριθμός βίαιων συγκρούσεων και αριθμός συνεχόμενων μηνών ξηρασίας για την περίοδο 1997-2009. Πηγή: Maystadt and Ecker 2014.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω προκύπτει το λογικό συμπέρασμα ότι πράγματι η ξηρασία είναι ένας πολύ σημαντικός λόγος για την πρόκληση συγκρούσεων και διαμαχών. Εξάλλου η βαθύτερη αιτία συγκρούσεων είναι η απόκτηση περισσότερης γης και φυσικών πόρων που διεκδικούνται από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές και η ξηρασία είναι ένας καθοριστικός παράγοντας. Αν δούμε το χάρτη παρακάτω όπου φαίνεται ο αριθμός των συγκρούσεων ανά διοικητική περιφέρεια στη χώρα, διαπιστώνουμε ότι η πλειοψηφία τους συγκεντρώνεται στις εύφορες λεκάνες απορροής των ποταμών Juba και Shabelle. Στην ίδια κεντρική και νότια περιοχή της χώρας δραστηριοποιείται έντονα το αντάρτικο ισλαμικό κίνημα Al-Shabaab.

Χάρτης 16. Αριθμός βίαιων συγκρούσεων ανά διοικητική περιφέρεια για την περίοδο 1997-2009. Πηγή: Maystadt and Ecker 2014.

Την περίοδο που γράφεται αυτή η εργασία, οι ένοπλες συγκρούσεις και ο εμφύλιος πόλεμος συνεχίζονται στη χώρα. Η πρωτεύουσα Mogadishu είναι στόχος τρομοκρατικών ενεργειών με εκατοντάδες νεκρούς και τραυματίες σχεδόν σε κάθε χτύπημα, ενώ οι εικόνες βομβαρδισμένων κτιρίων και κατεστραμμένων υποδομών κάνουν το γύρο του κόσμου από τα διεθνή μέσα ενημέρωσης. Οι ένοπλες συγκρούσεις και διαμάχες όλα αυτά τα χρόνια στη Σομαλία, ανεξάρτητα από το αν προκλήθηκαν από τα φαινόμενα ξηρασίας ή την επίδραση της Κλιματικής Αλλαγής, οδηγούν στην απώλεια ανθρώπινων ζωών. Στο παρακάτω διάγραμμα μπορούμε να δούμε για την περίοδο 2000-2017 τον αριθμό όλων εκείνων των βίαιων συγκρούσεων (πολιτικών, ένοπλων, εμφύλιων κτλ.) ανά έτος που συνέβησαν στη χώρα καθώς και τον αντίστοιχο αριθμό των καταγεγραμμένων θυμάτων που έχασαν τη ζωή τους από αυτές.

Διάγραμμα 8. Αριθμός βίαιων συμβάντων και αντίστοιχων θυμάτων την περίοδο 2000-2017 στη Σομαλία. Πηγή: ACLED, 2018 και τροποποίηση συγγραφέα.

Κλείνοντας αυτήν την ενότητα, αξίζει να σημειωθεί ότι οι συγκρούσεις δεν περιορίζονται μόνο εντός της χώρας. Υπάρχει μια διαμάχη μεταξύ της Σομαλίας και της Αιθιοπίας, η οποία διαρκεί περισσότερο από πενήντα χρόνια, γνωστή και ως «διασυνοριακή διαμάχη». Η διαμάχη αυτή η οποία είχε στο παρελθόν και πολεμικό χαρακτήρα (1964, 1977, 1982, 1998, 2006), στην πραγματικότητα υποκινείται από οικονομικά συμφέροντα και από την προσπάθεια ελέγχου των περιορισμένων πόρων, όπως τα πηγάδια νερού και τα φρέσκα βοσκοτόπια. Οι Σομαλοί ανέκαθεν αισθάνονταν φόβο και ανασφάλεια για την υποβάθμιση των δύο βασικών τους υδάτινων πόρων, τους ποταμούς Juba και Shabelle. Τα ανάντι των ποταμών, βρίσκονται σε Αιθιοπικό έδαφος⁶, που σημαίνει ότι μια ενδεχόμενη άνιση και άδικη διαχείριση των υδάτων τους από τους γείτονες, μπορεί να προκαλέσει δραματικές επιπτώσεις στους Σομαλούς. Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η ερημοποίηση, η ξηρασία και η εκτεταμένη φτώχεια, δημιουργούν εύφορο έδαφος για την

⁶ Βλ. Χάρτη 4, ενότητα 2.1

καλλιέργεια των βίαιων συγκρούσεων. Οι πραγματικοί όμως λόγοι των συγκρούσεων που αναφέρθηκαν, δεν επισημοποιούνται, αλλά αντιθέτως οι δύο χώρες προτάσσουν εθνικές και θρησκευτικές διαφορές. (Kendie, 2007)

4.4 Εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση

Οι άνθρωποι μπορούν με τρεις τρόπους να προσαρμοστούν σε περιβαλλοντικά προβλήματα και προκλήσεις. Ο πρώτος είναι να παραμείνουν στον τόπο τους και να υποστούν τις συνέπειες χωρίς να κάνουν τίποτα, ο δεύτερος είναι να παραμείνουν και να μετριάσουν τις επιπτώσεις και ο τρίτος είναι να αποχωρήσουν από την πληγείσα περιοχή και να μετακινηθούν αλλού. Οι επιλογές αυτές εξαρτώνται από το μέγεθος του προβλήματος και από τις ικανότητες μετριασμού και προσαρμογής της κάθε κοινωνίας. (Reuveny, 2007) Το ποσοστό των ανθρώπων που σκέφτεται να μεταναστεύσει λόγω μιας φυσικής καταστροφής, είναι το υψηλότερο (10-30%) σε περιοχές όπου έχει εκδηλωθεί ξηρασία, σε σχέση με τις περιοχές όπου έχει εκδηλωθεί μια οποιαδήποτε άλλη φυσική καταστροφή. (Raleigh et.al., 2008)

Η Σομαλία είναι η έβδομη χώρα στον κόσμο με το μεγαλύτερο εσωτερικά εκτοπισθέντα πληθυσμό (Internally Displaced People: IDP). Η αλληλεπίδραση μεταξύ της ξηρασίας και των ένοπλων συγκρούσεων είναι η κινητήρια δύναμη αυτής της εσωτερικής ή εξωτερικής μετακίνησης του πληθυσμού. (Drumtra, 2014) Το φαινόμενο αυτό δεν είναι πρόσφατο, καθώς υπάρχουν στοιχεία από τα τέλη της δεκαετίας του 70' όπου μετακινήθηκαν εσωτερικά 400000 άτομα εκείνη την περίοδο. Επίσης από τα τέλη της δεκαετίας του 80' μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 90' μετανάστευσαν 2,8 εκατομμύρια άτομα λόγω της ξηρασίας εντός της χώρας αλλά και σε γειτονικές χώρες όπως η Κένυα, το Τζιμπουτί και η Αιθιοπία. (Reuveny, 2007) Όπως αναφέρουν οι Robinson et al. (2014), οι συνολικές εγχώριες μετακινήσεις πληθυσμού από το 2007 τουλάχιστον, είναι κατά μέσο όρο, ένα εκατομμύριο κάθε χρόνο ενώ στις αρχές της δεκαετίας του 90' αυτός ο αριθμός άγγιζε τα 2 εκατομμύρια.

Από το 1991 έως το 2004, έπειτα από 13 χρόνια απουσίας μιας λειτουργικής κυβέρνησης, εκτιμήθηκε ότι 400000 Σομαλοί εγκατέλειψαν τα σπίτια τους για να μετακινηθούν σε άλλες περιοχές εντός της χώρας. Από αυτούς 250000 συνέρευσαν σε 200 τοποθεσίες μέσα στην πρωτεύουσα Mogadishu, 70000 περίπου συγκεντρώθηκαν στην αυτόνομη ζώνη Puntland και 40000

στη ζώνη Somaliland. Δεκάδες χιλιάδες άλλοι Σομαλοί εκτοπίστηκαν στην κεντρική και νότια ζώνη, καθώς οι φατρίες πολεμούσαν μεταξύ τους εν μέσω της χειρότερης ξηρασίας (έως τότε) των τριών τελευταίων δεκαετιών. Την ίδια περίοδο 300000 Σομαλοί ζούσαν σαν πρόσφυγες εκτός της χώρας, οι περισσότεροι από τους οποίους βρίσκονταν στριμωγμένοι στον καταυλισμό προσφύγων Dadaab στην Κένυα, το οποίο ξεκινούσε τη δεύτερη δεκαετία λειτουργίας του. (Drumtra, 2014)

Η ταλαιπωρία και η εξαθλίωση των Σομαλών δεν είχε τελειώσει ακόμη, καθώς στα επόμενα χρόνια, οι αντοχές τους θα δοκιμάζονταν ακόμη μια φορά το 2011, όταν ξέσπασε μια ξηρασία που είχαν να βιώσουν για πολλές δεκαετίες. Μαζικές ροές καταγράφηκαν από ολόκληρη τη χώρα προς την πρωτεύουσα και βέβαια πολλαπλοί μετανάστες προς τις γύρω χώρες. Η κατάσταση στη Σομαλία μέχρι τότε, όχι μόνο χαρακτηρίστηκε μια από τις μεγαλύτερες ανθρωπιστικές κρίσεις παγκοσμίως, αλλά και μια από τις χειρότερες καταστάσεις βίαιων και αναγκαστικών μετακινήσεων πληθυσμού σε όλο τον κόσμο.

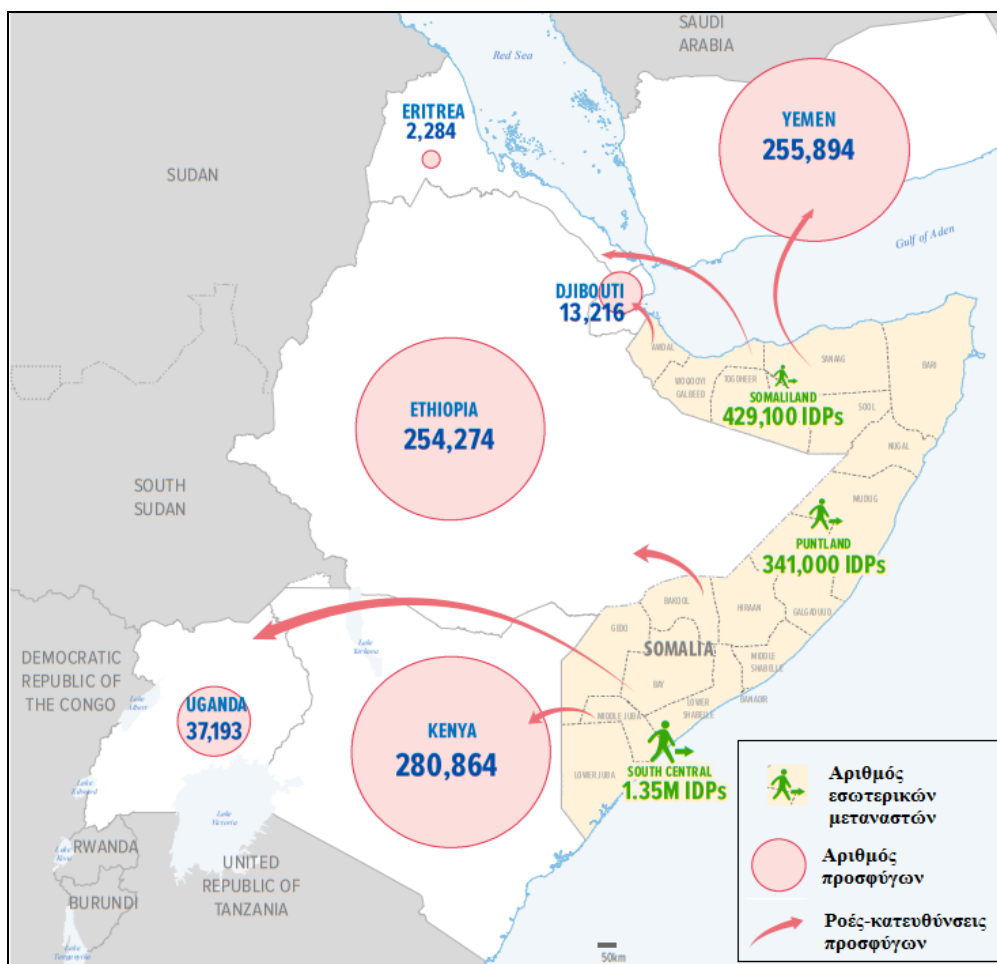
Στο αποκορύφωμα του λιμού που ξέσπασε παράλληλα λόγω της ξηρασίας από το Μάιο του 2011 έως τον Οκτώβρη του 2011, μετακινήθηκαν 265500 άνθρωποι, εκ των οποίων οι 70200 αφορούσαν μόνο στο μήνα Οκτώβριο. Επίσης το ποσοστό του πληθυσμού στην παραπάνω περίοδο που προέρχονταν από αγροτικές και κτηνοτροφικές ζώνες, ήταν το 63% και μέσα στο τρίμηνο Μαΐου-Ιουνίου 2011, το 64% των μετακινήσεων οφείλονταν αποκλειστικά στην ξηρασία. Οι αφίξεις των σομαλών προσφύγων στην Αιθιοπία αυξήθηκαν από τις 9240 το μήνα Μάιο, στις 27560 το μήνα Ιούλιο, 46% των οποίων ήταν από την περιφέρεια Bay της κεντρικής και νότιας Σομαλίας, η οποία επλήγη περισσότερο. Αντίστοιχα στην Κένυα ο αριθμός των προσφύγων στη διάρκεια του εξαμήνου υπερέβη τις 100000, 64% των οποίων είχαν προέλθει από τις περιφέρειες Middle και Lower Juba. Τον Οκτώβριο του 2011 η Κένυα διέκοψε τις εγγραφές των νεοαφιχθέντων προσφύγων. (Robinson et.al.,2014)

Η πλειοψηφία των μεταναστών εφόσον είναι δύσκολο πλέον να ανταπεξέλθει σε ατομικό επίπεδο στις προκλήσεις της ανθρωπιστικής κρίσης, συγκεντρώνεται στους καταυλισμούς IDP που βρίσκονται εντός και εκτός της χώρας. Ο μεγαλύτερος σε αριθμό καταυλισμός της χώρας ο οποίος φιλοξενεί εσωτερικούς μετανάστες λόγω ξηρασίας, βρίσκεται στην πόλη Baidoa της περιφέρειας Bay. Μπορεί να φιλοξενήσει 279000 άτομα. Έπειτα ακολουθεί ο καταυλισμός στο Mogadishu με δυνατότητα φιλοξενίας 179000 ατόμων. Μετά την εκδήλωση της πρόσφατης ξηρασίας ο πρώτος καταυλισμός αύξησε τον πληθυσμό του από 70000 σε 350000. Ο αριθμός αυτός είναι κατά πολύ μεγαλύτερος από τη χωρητικότητα του, με αποτέλεσμα τη μη ομαλή λειτουργία του, την

ανεπάρκεια τροφίμων και τελικά την ύπαρξη κρουσμάτων υποσιτισμού. Η ολοένα αυξανόμενη συγκέντρωση μεταναστών στους καταυλισμούς IDP, υποβιβάζουν την ποιότητα των υπηρεσιών που αυτοί προσφέρουν και αυτό είναι ένα γενικότερο φαινόμενο σε ολόκληρη τη χώρα. (ACAPS, 2018)

Τα μεγαλύτερα και πιο οργανωμένα συγκροτήματα καταυλισμών όμως βρίσκονται στις γειτονικές χώρες με σημαντικότερο, αυτό στα βορειοανατολικά της Κένυας με το όνομα Dadaab. Το Dadaab αποτελεί μια σημαντική βάση για την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. Ο δεύτερος μεγαλύτερος καταυλισμός προσφύγων είναι το Dollo Ado νοτίως της Αιθιοπίας στα σύνορα με τη Σομαλία. Παρά τη σχετική παλαιότητα αυτών των συγκροτημάτων, η μεγάλη ένταση της εισροής προσφύγων οδήγησε στο να δημιουργηθούν περισσότεροι καταυλισμοί εντός αυτών. Το 2011 άνοιξαν τρεις νέοι καταυλισμοί στο Dollo Ado για την άμεση αποσυμφόρηση του ήδη υπάρχοντος και ύστερα από σκληρές διαπραγματεύσεις, άνοιξαν άλλοι δύο στο Dadaab της Κένυας, λόγω της ανθρωπιστικής κρίσης που δημιούργησε η ξηρασία. (Achour and Lacan, 2012)

Στον παρακάτω χάρτη φαίνονται οι χώρες που φιλοξενούν σομαλούς πρόσφυγες άνω των 1000 ατόμων, έως τις 31 Ιανουαρίου του 2018. Ο αριθμός των καταγεγραμμένων σε αυτές τις χώρες προσφύγων φτάνει τα 843725 άτομα. Επίσης φαίνεται και ο αριθμός των εσωτερικών μεταναστών έως τις 31 Οκτωβρίου 2017, οι οποίοι έχουν μετακινηθεί στις τρεις ζώνες της χώρας (Somaliland, Puntland και κεντρική-νότια Σομαλία). Ο συνολικός αριθμός των Σομαλών οι οποίοι έχουν μετακινηθεί εντός και εκτός της χώρας αγγίζει τα τρία εκατομμύρια. Από αυτούς το 58% είναι παιδιά ηλικίας έως 17 ετών, το 39% είναι από 18 έως 59 ετών και το υπόλοιπο 3% είναι ηλικίας από 60 ετών και πάνω. (UNHCR, 2018)

Χάρτης 17. Πλήθος και κατευθύνσεις καταγεγραμμένων εσωτερικών μεταναστών και προσφύγων. Πηγή: UNHCR,2018 και τροποποίηση συγγραφέα.

4.5 Αλλοίωση οικοσυστημάτων και βιοποικιλότητας

Τα ακραία και επαναλαμβανόμενα φαινόμενα της ξηρασίας τα τελευταία χρόνια στη Σομαλία, έχουν προκαλέσει δυσμενείς περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Οι παρατηρούμενες αλλαγές στο κλίμα και οι υψηλές θερμοκρασίες έχουν οδηγήσει σε μια αλλαγή της κατανομής, του μεγέθους πληθυσμού και του χρονοδιαγράμματος αναπαραγωγής, διαφόρων φυτικών και ζωικών ειδών. Παρατηρείται επίσης μια αύξηση των παρασίτων και ασθενειών καθώς και πλήθος μεταναστεύσεων ή μείωση της άγριας πανίδας. Οι ξηρασίες έχουν επιδράσει στη θαλάσσια βιοποικιλότητα της χώρας με αποτέλεσμα τη μείωση της παραγωγής πλαγκτόν, την αυξημένη αλμυρότητα στα παράκτια ύδατα και την καταστροφή των κοραλλιογενών υφάλων. Οι τελευταίοι

έχουν υποστεί ένα μερικώς αναστρέψιμο επεισόδιο, λόγω της αύξησης της θερμοκρασίας από 0.5°C έως 1°C σε σχέση με το μέσο όρο των πιο θερμών μηνών. (Saleem and Hussein, 2016)

Ζωτικής σημασίας είναι επίσης η επίδραση της ξηρασίας στον υδρολογικό κύκλο (υδρολογική ξηρασία), η οποία εκδηλώνεται με την άμεση αποξήρανση των επιφανειακών και των υπογείων υδάτινων πηγών. Εκτός από την ανθρώπινη ζωή και το ζωικό κεφάλαιο, η επίδραση αυτού του προβληματικού κύκλου περιλαμβάνει αδυναμία φυσικής επαναφόρτισης των υπογείων υδάτων, μείωση ροής των επιφανειακών υδάτων και υποβάθμιση του νωπού υδροφόρου ορίζοντα. Το Μάρτιο του 2016 και το Φεβρουάριο έως τα μέσα Μαρτίου του 2017, ο ποταμός Shabelle, στέγνωσε εντελώς, φαινόμενο το οποίο είχε να εμφανιστεί 30 χρόνια. (World Bank, 2018 a)

Η ξηρασία όμως έχει ωθήσει και τους ίδιους τους κατοίκους της χώρας στη βίαιη αλλοίωση του περιβάλλοντος με την αποψίλωση των δασών, την αύξηση του κυνηγιού, το στράγγισμα των φυσικών πόρων, τις εκτεταμένες χρήσεις γης και τον υποβιβασμό και διάβρωση του εδάφους. Ο κύριος παράγοντας για τη μεγάλης κλίμακας αποψίλωση των δασών, είναι η κοπή των δέντρων ακακίας για την παραγωγή ξυλάνθρακα η οποία αυξήθηκε κατά 50% μετά την ξηρασία του 2017, ως αντιστάθμιση στην αγροτική και κτηνοτροφική ανεργία. 250000 τόνοι ξυλάνθρακα εξάγονται ετησίως με αποτέλεσμα την κοπή 4,4 εκατομμυρίων δέντρων με άκομπες και μη αποτελεσματικές τεχνικές οι οποίες συμβάλλουν περαιτέρω και στην υπόγεια υποβάθμιση της βιοποικιλότητας. Η ξηρασία του 2017 έχει μειώσει σημαντικά τον ετήσιο και εποχιακό δείκτη βλάστησης (NDVI) κυρίως στις νότιες περιοχές της χώρας. Η φυσική βιομάζα στους βοσκότοπους έχει υποστεί τέτοια μείωση που αντιστοιχεί στο 68% της φυσικής βλάστησης κατά την ξηρή περίοδο (18% της συνολικής έκτασης της χώρας). Η ανθρώπινη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και ιδιαίτερα των δασών και των βοσκότοπων, έχει ενισχύσει την τρωτότητα του ήδη εύθραυστου οικοσυστήματος της Σομαλίας, στην Κλιματική Αλλαγή. (World Bank, 2018 b)

Εικόνα 15. Η υδρολογική ξηρασία του ποταμού Shabelle. Πηγή: SATG, 2017.

5. ΜΟΡΦΕΣ ΤΡΩΤΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΡΩΤΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

5.1 Πτυχές κοινωνικής και οικονομικής τρωτότητας

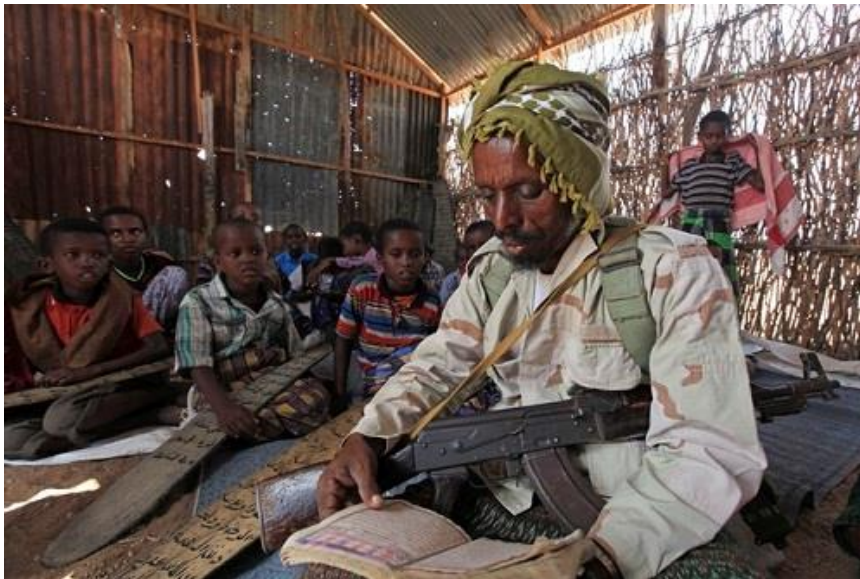
5.1.1 Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και οι δυσκολίες στην εκπαίδευση

Αναμφισβήτητα η γνώση και η μόρφωση είναι από τα πιο ισχυρά εφόδια ενός ατόμου για τη ζωή του. Όπως σημειώνει ο Frankenberg (2013), οι μορφωμένοι άνθρωποι σε γενικές γραμμές, τείνουν να κερδίζουν περισσότερα εισοδήματα, να ζουν καλύτερα, περισσότερα χρόνια και υγιέστερα. Τείνουν επίσης να ζουν σε περιοχές που είναι λιγότερο επιρρεπείς σε φυσικές καταστροφές και να προστατεύονται καλύτερα από τον αντίκτυπο που έχουν αυτές, είτε μέσω κάποιας μορφής τυπικής ή άτυπης ασφάλισης, είτε έχοντας σαν εφόδια την οικονομική άνεση και την κοινωνική υποστήριξη.

Το επίπεδο της εκπαίδευσης των ανθρώπων σε μια κοινωνία είναι αντιστρόφως ανάλογο και με τον κίνδυνο που ενέχει η έκθεσή τους, σε περιοχές που συμβαίνουν καταστροφές συσχετιζόμενες με το κλίμα. Τα εκπαιδευμένα άτομα μπορούν να προσαρμοστούν ευκολότερα στις κλιματικές αλλαγές και είναι πιο ικανά να εξασφαλίσουν οικονομική βοήθεια από την κυβέρνηση, σε περίπτωση που έχουν πληγεί από ξηρασίες και πλημμύρες. Ακόμα και στα χωριά, όταν η πλειοψηφία των κατοίκων έχουν μόρφωση τουλάχιστον δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, είναι πιο προετοιμασμένοι να αντιμετωπίσουν φυσικές καταστροφές. (Striessnig, 2014) Εξάλλου η εκπαίδευση παρέχει πιο εύκολα πρόσβαση σε πληροφορίες όπως έγκαιρες προειδοποιήσεις ακραίων φυσικών φαινομένων ή εποχιακές προβλέψεις ξηρασίας και παράλληλα επιτρέπει στους ανθρώπους να προγραμματίζουν σε βάθος χρόνου τις απαραίτητες ενέργειες αντιμετώπισης μιας κρίσης. (Striessnig et.al, 2013)

Η Σομαλία, λόγω του βαρύτατου ιστορικού ξηρασιών που την έχουν ισοπεδώσει, χρειάζεται αν μη τι άλλο μορφωμένους και ικανούς πολίτες για να αντιμετωπίσουν πιο αποτελεσματικά τις τόσες δυσκολίες. Όπως όμως έχουμε αναφέρει σε προηγούμενη ενότητα, το μορφωτικό επίπεδο των Σομαλών είναι αποκαρδιωτικό. Δύο ολόκληρες χαμένες γενιές δεν έλαβαν μόρφωση από το ξεκίνημα του εμφυλίου πολέμου το 1991 και ένα πρόσφατο ποσοστό 47% των σομαλών μαθητών δεν έχουν παρακολουθήσει ποτέ το σχολείο ή το έχουν παρατήσει. Η χώρα αντιμετωπίζει μια σοβαρή πρόκληση σχετικά με την ποιότητα και το βαθμό της εκπαίδευσης που παρέχει στους πολίτες της και σε αυτό παίζουν ρόλο κοινωνικοί, πολιτιστικοί και οικονομικοί παράγοντες.

Παρά τη στήριξη των διαφόρων χορηγών, οι δαπάνες για την εκπαίδευση παραμένουν πολύ χαμηλές. Στις ζώνες Somaliland και Puntland μάλιστα, αυτές οι δαπάνες βρίσκονται χαμηλότερα και από τα προπολεμικά επίπεδα. Υπάρχει επίσης μια σοβαρή έλλειψη δασκάλων η οποία οφείλεται στους χαμηλούς μισθούς, στην πενιχρή προοπτική επαγγελματικής εξέλιξης και στις δύσκολες εργασιακές συνθήκες. Τα περισσότερα Κορανικά σχολεία πλέον απαρτίζονται από ένα μόνο δάσκαλο, ως επί το πλείστον άνδρα, με ελάχιστη έως καθόλου παιδαγωγική επάρκεια ή επίσημη εκπαίδευση. Παρόλα αυτά, τα περισσότερα παιδιά και ειδικά αυτά που ζουν στις αγροτικές περιοχές, είναι εγγεγραμμένα στα Κορανικά σχολεία παρά στα επίσημα σχολεία. (Moyi, 2012). Σύμφωνα με το Morah (2000) η κατάσταση στα Κορανικά σχολεία είναι η εξής: Το 77% των δασκάλων έχει έλλειψη εδρών και το 79% των μαθητών έλλειψη καρεκλών. Συνήθως οι μαθητές κάθονται σε τενεκέδες ή σε μεταλλικά δοχεία αποθήκευσης γάλακτος. Η πλειοψηφία των σχολείων (88%) δεν έχει τουαλέτες, δεν έχει πηγές πόσιμου νερού (96%) και οι εγκαταστάσεις τους παραμένουν στοιχειώδεις (κάποια μάλιστα είναι φτιαγμένα από πέτρες και χωμάτινη λάσπη). Στην παρακάτω εικόνα μπορεί κανείς να πάρει μια γεύση από τις συνθήκες που επικρατούν σε ένα από αυτά τα σχολεία.

Εικόνα 16. Δάσκαλος Κορανικού σχολείου διδάσκει οπλισμένος με καλάσνικοφ στο Dhusamareeb της κεντρικής Σομαλίας. Πηγή: Feisal Omar /REUTERS, 16/12/2012.

Στις αρχές του 2016 όταν το φαινόμενο El Nino προκάλεσε μια πολύ σοβαρή ξηρασία στις αυτόνομες περιοχές Somaliland και Puntland, ο αντίστοιχος αντίκτυπος στο εκπαιδευτικό σύστημα δεν ήταν καθόλου αμελητέος. Η εκπαίδευση υπέστη ένα σοβαρό πλήγμα καθώς πολλά σχολεία έκλεισαν ή πολλοί μαθητές τα εγκατέλειψαν. Τον Απρίλιο του 2016 εκτιμήθηκε ότι 180 σχολεία και 34000 μαθητές στο Somaliland και στο Puntland (βόρειο κομμάτι της Σομαλίας) επηρεάστηκαν

άμεσα από την ξηρασία. Τα αυξημένα ποσοστά εγκατάλειψης των σχολείων προκλήθηκαν από διάφορους λόγους συμπεριλαμβανομένων και των οικογενειών που αναγκάστηκαν να στείλουν τα παιδιά τους στην αναζήτηση νερού και τροφής. Επιπλέον οι αυξανόμενες τιμές αυτών των βασικών αγαθών, δεν επέτρεπαν στους γονείς και τις διάφορες κοινότητες να πληρώνουν τους δασκάλους των σχολείων με αποτέλεσμα να υπάρχει μεγάλη έλλειψη από τους δεύτερους.

Στο δεύτερο μισό του 2016, η φτωχή βροχερή Deyr περίοδος επέκτεινε την ξηρασία και στην κεντρική - νότια Σομαλία. Η ξηρασία επιδείνωσε τις ήδη κακές συνθήκες που επικρατούσαν στα σχολεία, με το 90% των παιδιών να μην έχουν πρόσβαση σε καθαρό πόσιμο νερό και το 61% των σχολείων να μη διαθέτουν λειτουργικές τουαλέτες. Υπολογίζεται πως περίπου 277600 μαθητές είναι εγγεγραμμένοι σε σχολεία τα οποία πλήττονται από ξηρασία. (UNICEF,2017)

5.1.2 Η περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση στις διάφορες κοινωνικές ομάδες

Εκτός του ότι η πρόσβαση στην εκπαίδευση είναι περιορισμένη στη χώρα γενικά, διαπιστώνουμε επίσης ότι δεν είναι η ίδια για τις διάφορες κοινωνικές ομάδες. Γενικά από το σύνολο των παιδιών και στις τρεις ζώνες της Σομαλίας, το 47% των κοριτσιών και το 29% των αγοριών δεν έχουν παρακολουθήσει ποτέ το σχολείο. Αυτά τα ποσοστά δείχνουν μια προφανή διαφορά της πρόσβασης στην εκπαίδευση ανάμεσα στα δύο φύλλα. Αυτή η διαφορά μάλιστα είναι πιο έντονη στην ζώνη της κεντρικής-νότιας Σομαλίας. Το μικρό ποσοστό γυναικών δασκάλων σε συνδυασμό με τις αποθαρρυντικές συνθήκες υγιεινής των σχολείων ιδιαίτερα για τα κορίτσια, είναι και μια από τις βασικές αιτίες του αριθμητικού χάσματος μαθητών και μαθητριών που είναι εγγεγραμμένοι στα σχολεία.

Απόκλιση στα ποσοστά παρακολούθησης του σχολείου βλέπουμε όχι μόνο μεταξύ των δύο φύλλων, αλλά και μεταξύ των παιδιών που ζουν σε αστικές και αγροτικές περιοχές. Τα επίσημα σχολεία συνήθως είναι τοποθετημένα μέσα σε μικρές ή μεγάλες πόλεις, παρόλο που μπορεί η πλειοψηφία του πληθυσμού να είναι αγρότες ή νομάδες. Όσον αφορά στα κορίτσια και στα αγόρια των αγροτών, τα ποσοστά μη παρακολούθησης του σχολείου είναι 58% και 36% αντίστοιχα. Όσον αφορά στα κορίτσια και στα αγόρια των νομάδων, τα αντίστοιχα ποσοστά είναι μεγαλύτερα (69% και 50%). Τα παιδιά των νομάδων γενικότερα θα μπορούσαμε να πούμε ότι βρίσκονται στην πιο

μειονεκτική θέση σχετικά με την πρόσβασή τους στην εκπαίδευση και τη μόρφωση. Σε περιοχές όπως το Somaliland, το 90% των παιδιών αυτών δεν έχουν βρεθεί ποτέ σε σχολείο. (Moyi,2012).

Μελέτες υπογραμμίζουν μια σειρά από εμπόδια που επηρεάζουν τη σχέση του κτηνοτροφικού πληθυσμού με τα εκπαιδευτικά προγράμματα. Οι εργασίες και η παραγωγή εισοδήματος είναι πιο σημαντικές για τη συντήρηση των νοικοκυριών, ενώ η εκπαίδευση και το σχολείο δεν έχουν άμεση οικονομική απόδοση. Θεωρούν ότι το σχολείο δεν μπορεί να προσφέρει δεξιότητες που θα παράγουν εισοδήματα, οδηγεί τους μαθητές στη δυσαρέσκειά τους για τη χειρωνακτική εργασία και τους απομακρύνει από την οικογενειακή ζωή. Άλλοι παράγοντες που τους απομακρύνουν από την εκπαιδευτική διαδικασία είναι η διαρκής μετακίνηση τους, η έλλειψη χρημάτων και εν τέλει η μη διαθεσιμότητα των σχολείων όταν πραγματικά τα χρειάζονται. (Hill,2015)

Επίσης η απόσταση μεταξύ ενός νοικοκυριού και ενός σχολείου συνδέεται με οικονομικές απώλειες. Τα παιδιά και κυρίως τα κορίτσια αναμένεται να βοηθούν τους γονείς τους σε οικιακές και εμπορικές δραστηριότητες. Όταν η απόσταση για το σχολείο φτάνει τα 10 χιλιόμετρα, ο χρόνος που θα δαπανηθεί ημερησίως για αυτό το ταξίδι μπρος και πίσω, σημαίνει χαμένες πολύτιμες εργατοώρες που δεν μπορούν να αναπληρωθούν. Άρα όσο μεγαλύτερη είναι η απόσταση, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες, τα παιδιά να σταματήσουν συντομότερα το σχολείο ή να μην το ξεκινήσουν καν.

Ένας ακόμη σημαντικός λόγος για το ότι τα κορίτσια σταματούν νωρίτερα το σχολείο, ιδιαίτερα στις μη αστικές περιοχές, είναι η προστασία της αγνότητάς τους για την «πώλησή» τους ως νύφες. Οι γονείς επιδιώκουν να παντρέψουν τις κόρες τους για να πάψουν πλέον να έχουν την οικονομική κυρίως ευθύνη για την ανατροφή τους, και παράλληλα να κερδίσουν χρήματα από τη λεγόμενη «τιμή της νύφης». Αυτή η τιμή σχετίζεται και με την παρθενικότητα του κάθε κοριτσιού η οποία θα πρέπει να διαφυλαχτεί. Το σχολείο θεωρείται ότι βάζει σε ρίσκο την αγνότητα του κάθε κοριτσιού καθώς είναι ένας επικίνδυνος και διεφθαρμένος χώρος σύμφωνα με τους γονείς τους. Όταν μάλιστα οι αποστάσεις μέχρι το σχολείο είναι μακρινές, οι γονείς φοβούνται και για τον επιπλέον λόγο της αποπλάνησης των έφηβων κόρων τους από μαθητές του αντίθετου φύλλου. Εξάλλου όταν οι γονείς γνωρίζουν ότι κάποια στιγμή θα αποχωριστούν από τις κόρες τους, δεν τους συμφέρει να επενδύσουν για τη μόρφωσή τους, μιας και δεν θα αποκομίσουν οικονομικά οφέλη από αυτές στο μέλλον. (Bekalo,2003)

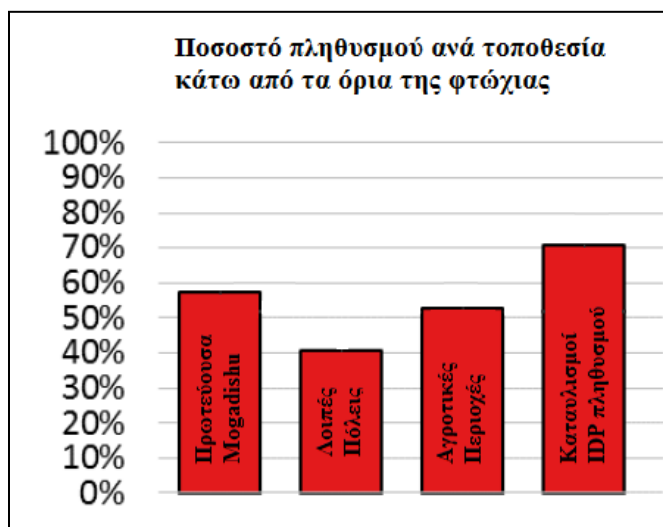
Συγκρίνοντας τις τρεις ζώνες της χώρας όσον αφορά την πρόσβαση του πληθυσμού στην εκπαίδευση, η κεντρική-νότια Σομαλία παρουσιάζει τις μεγαλύτερες δυσκολίες. Χαρακτηριστικά είναι τα στατιστικά όπου δείχνουν ότι το 75% των κοριτσιών εκεί, έχουν αφήσει το σχολείο ή δεν έχουν βρεθεί ποτέ σε αυτό. Επίσης ένα πολύ χαμηλό ποσοστό μόνο (15%-32%), έχει παρακολουθήσει το επίσημο σχολείο. Παρόλο που υπάρχει μια κεντρική κυβέρνηση σε αυτήν την περιοχή, δεν έχει καταφέρει να αναπτύξει ένα ασφαλές εκπαιδευτικό σύστημα, μιας και οι ένοπλες συγκρούσεις βρίσκονται ακόμη στο προσκήνιο. Οι ζώνες Somaliland και Puntland αντιθέτως, παρά το χαμηλό προϋπολογισμό που διαθέτουν για την εκπαίδευση, είναι σχετικά καλύτερα οργανωμένες καθώς αυτοανακηρύχθηκαν αρκετά χρόνια πριν αυτόνομες και έτσι απέκτησαν μια σταθερότητα.

Τέλος, η πρόσβαση των μαθητών στα σχολεία εξαρτάται επίσης από την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των νοικοκυριών στα οποία ανήκουν αλλά και από το επίπεδο μόρφωσης των γονιών τους. Οι φτωχότεροι μαθητές φυσικά έχουν και τη μικρότερη πρόσβαση στη μόρφωση ενώ το ποσοστό εκείνων οι οποίοι προέρχονται από εύπορες οικογένειες είναι μεγαλύτερο όσον αφορά την εγγραφή τους στα επίσημα σχολεία. Επίσης καταγράφεται ότι όσο πιο εύποροι είναι οι μαθητές, τόσο λιγότεροι παρακολουθούν τα Κορανικά σχολεία. (Moyi,2012).

5.1.3 Φτώχεια και ανεργία

Η φτώχεια είναι ένα κύριο χαρακτηριστικό αυτής της χώρας με έναν στους δύο Σομαλούς να τη βιώνουν καθημερινά ακόμη και πριν από το πρόσφατο σοκ ξηρασίας. Το κατώφλι της φτώχειας όπως έχει οριστεί διεθνώς το 2011 είναι 1,9 δολάρια ημερήσια καταναλωτική δαπάνη ανά άτομο. Κάτω από αυτό το κατώφλι κυμαίνεται ένα ποσοστό του πληθυσμού της χώρας από 26% έως 70% ανάλογα με την περιοχή. Μεγάλη διαφορά στο ποσοστό φτώχειας υπάρχει μεταξύ του βορειοανατολικού (27%) και του βορειοδυτικού (50%) μέρους της χώρας ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά μεταξύ αστικού και αγροτικού πληθυσμού είναι 45% και 52%. Στις αστικές περιοχές η φτώχεια κυμαίνεται από 26% (βορειοανατολικά) έως 57% στο Mogadishu. Στις αγροτικές περιοχές η φτώχεια κυμαίνεται από 34% (βορειοανατολικά) έως 61% (βορειοδυτικά). Η συχνότητα εμφάνισης της φτώχειας όμως είναι υψηλότερη στους καταυλισμούς IDP πληθυσμού όπου εφτά στα δέκα άτομα είναι φτωχοί. (World Bank, 2017)

Τα παραπάνω ποσοστά δείχνουν μια απογοητευτική κατάσταση για τη χώρα και την κατατάσσουν στις πιο φτωχές της Αφρικής. Η φύση της φτώχειας στη Σομαλία είναι πολυδιάστατη και πολύπλοκη. Οι διαστάσεις της φτώχειας μάλιστα (κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές ή γεωγραφικές), μπορούν να αποτελέσουν και αιτίες αλλά και συνέπειες αυτής. Για παράδειγμα τα φτωχά νοικοκυριά τείνουν να δημιουργούν μεγαλύτερες οικογένειες. Το κάθε μέλος, μεγαλώνοντας σε μια μεγάλη οικογένεια, έχει περισσότερες πιθανότητες να γίνει και αυτό φτωχό κατά την ενηλικίωσή του, καθώς τα διαθέσιμα μέσα που θα επενδυθούν σε ευκαιρίες όπως είναι η εκπαίδευσή του, τείνουν να είναι λιγότερα. Ο εμφύλιος πόλεμος επίσης είναι ένας από τους παράγοντες που δημιουργούν τη φτώχεια, ενώ η φτώχεια με τη σειρά της δημιουργεί τις ιδανικές συνθήκες για τις αντιμαχόμενες ομάδες να πάρουν τα όπλα στα χέρια τους. (Federal Government of Somalia, 2016)

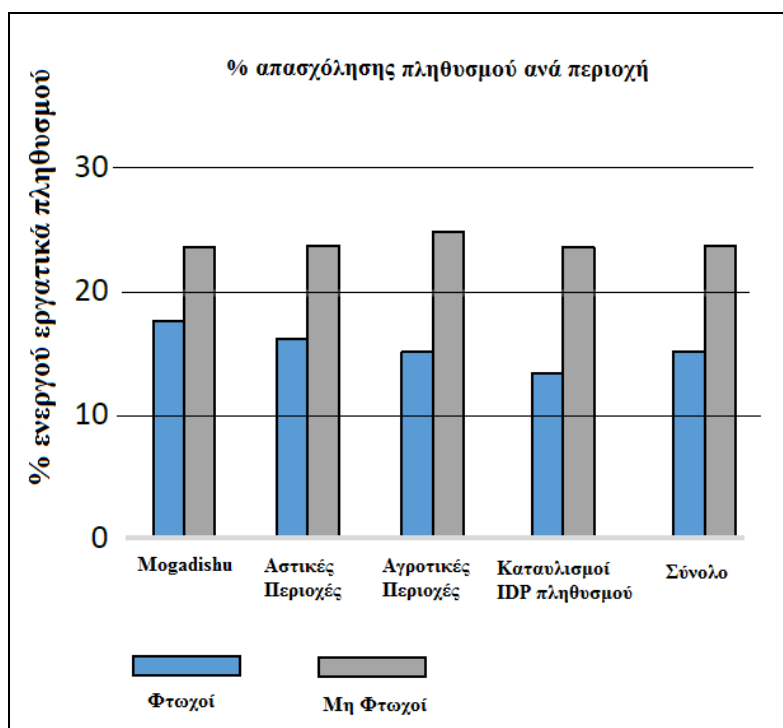

Διάγραμμα 9. Ποσοστό πληθυσμού ανά τοποθεσία που ζει με λιγότερο από 1,9 δολάρια την ημέρα. Πηγή: Federal Government of Somalia, 2016 και τροποποίηση συγγραφέα.

Σε απόλυτους αριθμούς η πλειοψηφία των φτωχών ανθρώπων είναι συγκεντρωμένη στις αστικές περιοχές. Από όλους τους φτωχούς ανθρώπους που υπάρχουν στη χώρα, το 59% βρίσκεται στις αστικές περιοχές (21% στην πρωτεύουσα), το 9% στις αγροτικές περιοχές και το υπόλοιπο 32% βρίσκεται στους καταυλισμούς. Ο λόγος για αυτό είναι η αυξημένη αστικοποίηση, το υψηλό αστικό κόστος ζωής (τα προϊόντα εισάγονται από τις αγροτικές περιοχές), η ανεργία και η εργασιακή ανασφάλεια. Ωστόσο ο αγροτικός πληθυσμός αναγκάζεται και συνεχίζει να συρρέει στα αστικά κέντρα και στους καταυλισμούς, ελπίζοντας για καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και μια προστασία από τις ένοπλες διαμάχες.

Η Σομαλία έχει ένα χαμηλό ΑΕΠ, μια χαμηλή οικονομική ανάπτυξη, μικρή αγοραστική δύναμη, υψηλό δείκτη ανεργίας και οι πολίτες της δεν έχουν εύκολη πρόσβαση σε επαρκή μέσα παραγωγής. Επιπρόσθετα είναι επιβαρυνμένη με ένα εξωτερικό χρέος της τάξης των δύο δισεκατομμυρίων δολαρίων (85% του ΑΕΠ της για το 2015), το οποίο δεν έχει αποπληρώσει. Η εκπαίδευση και η μόρφωσή των Σομαλών όπως αναφέραμε βρίσκεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα και επιπλέον δεν έχουν εξειδικευμένη γνώση, ικανότητες και εργασιακά προσόντα. Ο πληθυσμός της χώρας είναι τόσο μεγάλος, έτσι ώστε να μην επαρκούν οι διαθέσιμοι πόροι για την επιβίωσή του. Εκτός από τους παραπάνω παράγοντες, η φτώχεια οφείλεται στην κακή διακυβέρνηση και την ύπαρξη θεσμικής τρωτότητας, για την οποία θα αναφερθούμε στη συνέχεια. (Federal Government of Somalia, 2016)

Σχετικά με την ανεργία του πληθυσμού σε αριθμούς, τα αποτελέσματα της έρευνας της World Bank (2017), φαίνονται στο παρακάτω διάγραμμα και αφορά στα ποσοστά απασχόλησης του ενεργού εργατικού δυναμικού της χώρας⁷. Επίσης μπορούμε να δούμε και το διαχωρισμό αυτών των ποσοστών σε φτωχούς (δηλ, κάτω από τα όρια της φτώχειας) και σε μη φτωχούς. Προκύπτει λοιπόν ότι γενικά στη χώρα εργάζεται περίπου το 15% των φτωχών και περίπου το 25% των μη φτωχών. Τα ποσοστά αυτά είναι προφανώς πολύ χαμηλά για μια χώρα που βρίσκεται αντιμέτωπη με την επισιτιστική κρίση και τις ασθένειες.

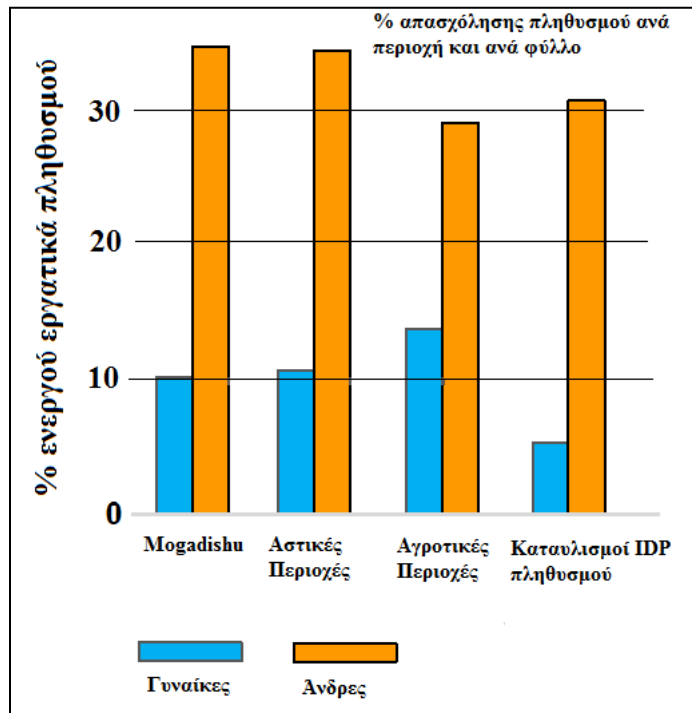

Διάγραμμα 10. Ποσοστό απασχόλησης εργατικού δυναμικού ανά περιοχή. Πηγή: World Bank, 2017 και τροποποίηση συγγραφέα.

⁷ Στην έρευνα δεν συμπεριλαμβάνονται αυτοί που εργάζονται αυτόνομα για το δικό τους νοικοκυριό (οικιακές εργασίες κτλ.)

Σύμφωνα με το UN Security Council (2016), πάνω από το μισό εργατικό δυναμικό στη Σομαλία (ηλικίας 15-64 ετών) αναζητά εργασία. Οι δε νέοι μεταξύ 15 και 24 ετών μπορεί να είναι πιο μορφωμένοι αλλά είναι λιγότερο πιθανό να βρουν εργασία. Όσον αφορά γενικά το νέο πληθυσμό (κάτω των 30 ετών), σύμφωνα με εκτίμηση του UNDP, το 67% των νέων ανδρών είναι άνεργοι, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις γυναίκες είναι 74%. Να σημειώσουμε εδώ ότι σχεδόν το 70% του πληθυσμού είναι κάτω από 30 ετών. (Altai Consulting, 2016)

Στο παρακάτω διάγραμμα τέλος, επίσης από την έρευνα της World Bank (2017), φαίνεται η πολύ χαμηλή θέση της γυναικείας απασχόλησης σε σχέση με την ανδρική. Στους καταυλισμούς ειδικά η αντίστοιχη θέση είναι πέντε φορές μικρότερη από αυτήν των ανδρών. Για το γυναικείο πληθυσμό σαν τρωτή κοινωνική ομάδα θα αναφερθούμε σε επόμενη ενότητα.

Διάγραμμα 11. Ποσοστό απασχόλησης εργατικού δυναμικού ανά περιοχή και ανά φύλλο. Πηγή: World Bank 2017 και τροποποίηση συγγραφέα.

5.1.4 Περιορισμός πρόσβασης στα μέσα διαβίωσης

Οι δημογραφικές αλλαγές έχουν αυξήσει την τρωτότητα του σομαλικού πληθυσμού, καθώς η αδυναμία βελτίωσης της παραγωγής τροφής δε συμβαδίζει με τη συνεχή αύξηση του πληθυσμού.

Από το 1970 η Σομαλία έχει διπλασιάσει τον πληθυσμό της, ενώ η παραγωγή τροφής έχει μείνει στάσιμη και δεν μπορεί να ικανοποιήσει την υψηλή ζήτηση. (Achour and Lacan 2012)

Η διατροφική ποικιλομορφία είναι γενικά φτωχή στη χώρα, αντανακλώντας την περιορισμένη πρόσβαση σε τρόφιμα αλλά και τη χαμηλή διαθεσιμότητά τους. Η κατανάλωση τροφών πλούσιων σε θρεπτικά συστατικά όπως φρέσκα φρούτα, λαχανικά, ψάρια, αυγά και προϊόντα κρέατος είναι χαμηλή σε όλα τα τμήματα της χώρας. Αυτό οφείλεται εν μέρει και σε πολιτισμικές αντιλήψεις ή άγνοια, αλλά μια τέτοιου είδους διατροφή είναι ούτως η άλλως ανέφικτη οικονομικά για τα φτωχά νοικοκυριά. Στην περίπτωση κάποιου οικονομικού ή περιβαλλοντικού χτυπήματος οι μηχανισμοί αντιμετώπισης που εφαρμόζονται λειτουργούν αρνητικά και επιδεινώνουν την κατάσταση. Για παράδειγμα κάποιοι από αυτούς, είναι να μειώνουν περισσότερο την ήδη περιορισμένη διατροφή τους, να παύουν να στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο ή να πουλούν την περιουσία τους μειώνοντας έτσι την ικανότητά τους να την ανακτήσουν ξανά στο μέλλον. (UNICEF, 2016)

Όσον αφορά στη διαθεσιμότητα του νερού στη Σομαλία, αυτή κυμαίνεται από αφθονία στις παραποτάμιες περιοχές, έως ανύπαρκτη στις ξηρές και άνυδρες περιοχές της χώρας. Συνολικά όμως είναι ένας πολύ σπάνιος πόρος. Η υπερβολική έλλειψη των επιφανειακών υδάτων ειδικά σε κάποια τμήματα της χώρας όπως είναι το Puntland και η κεντρική Σομαλία, καθιστά τα υπόγεια ύδατα τη μόνη αξιόπιστη πηγή πόσιμου νερού, η οποία μπορεί να βρίσκεται σε βάθος μέχρι 400 μέτρων. Επιπλέον το 40% των προμηθειών νερού δεν είναι λειτουργικό ή προσβάσιμο την οποιαδήποτε στιγμή. Η μόνη λύση λοιπόν είναι η άντληση των υπόγειων υδάτων, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές η οποία βασίζεται σε μηχανές diesel. Οι μηχανές αυτές όμως χρειάζονται τακτικά συντήρηση από εξειδικευμένους μηχανικούς οι οποίοι βρίσκονται μόνο στα αστικά κέντρα.

Το νερό συνήθως θεωρείται σαν ένα οικονομικό παρά σαν ένα κοινωνικό αγαθό. Οι επιχειρηματίες ή οι γηραιότεροι των φατριών τείνουν να ελέγχουν τις προμήθειες νερού για προσωπικό και οικονομικό όφελος. Ακόμα και όταν η κυβέρνηση είναι παρούσα, οι κανονισμοί για τους ιδιώτες προμηθευτές νερού είναι ελάχιστοι. Σαν αποτέλεσμα οι διάφοροι διαχειριστές των προμηθειών του νερού χρεώνουν υπερβολικά και ανεξέλεγκτα. Τα νοικοκυριά προτιμούν, λόγω των υψηλών τιμών να τροφοδοτούνται από αμφισβητούμενες και μη ασφαλείς πηγές νερού, παρά να πληρώσουν ακριβά για καθαρό πόσιμο νερό. (UNICEF, 2016)

Το 58% των Σομαλών έχει πρόσβαση σε αξιόπιστη πηγή νερού και μόλις το 10% έχει πρόσβαση σε κλειστό αποχετευτικό σύστημα (World Bank, 2017). Σε αστικές περιοχές όπως το Mogadishu, μόνο

το 35% του πληθυσμού έχει πρόσβαση σε ασφαλές πόσιμο νερό, ενώ στις αγροτικές περιοχές φτάνει το 10% (African Development Bank Group, 2016). Στην πρωτεύουσα το νερό συχνά παρέχεται από ιδιωτικά ρηχά πηγάδια τα οποία είναι ανοιχτά και δεν προστατεύονται από τις επίσης ανοιχτές αποχετεύσεις ή κάθε άλλου είδους λύματα. Παρόλο που υπάρχει κάποιο είδος απολύμανσης στις πηγές νερού, θεωρείται ότι για πάνω από τις μισές, υπάρχει υψηλός κίνδυνος μετάδοσης ασθενειών. (UNICEF, 2016)

Εικόνα 17. Σκάβοντας για την εύρεση νερού στον ξηρό Shabelle ποταμό. Πηγή: Feisal Omar / REUTERS, 19/3/2016.

Η μετάδοση των ασθενειών όμως προκαλείται και από τις κακές συνθήκες υγιεινής που επικρατούν στους οικισμούς και τα νοικοκυριά. Η πλειοψηφία των Σομαλών δεν έχουν εγκαταστάσεις πλυσίματος των χεριών τους. Λιγότεροι από τους μισούς (44%) έχουν τέτοιες εγκαταστάσεις, αλλά μόνο το 10% έχουν στη διάθεσή τους νερό και σαπούνι. Όσοι διαθέτουν το συνδυασμό νερού, σαπουνιού και αποχέτευσης ανήκουν στο 4% του πληθυσμού. Γενικότερα, πρόσβαση σε εγκαταστάσεις υγιεινής έχει το 34% των κατοίκων. Πρόσβαση σε εγκαταστάσεις πλυσίματος χεριών κοντά σε χώρους τουαλέτας έχει το 12%, ενώ πρόσβαση σε νερό κοντά σε χώρους τουαλέτας έχει μόνο το 3% σε όλη τη χώρα. Τέλος, πρόσβαση σε τουαλέτες με λεκάνη κάθε είδους έχει μόλις το 8%, ενώ το 59% χρησιμοποιεί ανοιχτούς χώρους. (Federal Government of Somalia, 2016)

Η ποιότητα ζωής των Σομαλών επηρεάζεται φυσικά και από την υπερβολική έλλειψη ηλεκτρικού ρεύματος το οποίο με τη σειρά του περιορίζει και την παραγωγικότητα. Οι διάφορες έρευνες που έχουν γίνει σχετικά με το ποσοστό πρόσβασης των κατοίκων στο ηλεκτρικό ρεύμα παρουσιάζουν αποτελέσματα που ποικίλουν. Το εύρος των αποτελεσμάτων όμως κυμαίνεται από 13% έως 33%

και είναι ούτως ή άλλως πολύ χαμηλό. Το σίγουρο όμως είναι ότι στις αγροτικές περιοχές το ηλεκτρικό ρεύμα είναι σχεδόν ανύπαρκτο. (Poplack and Coolidge, 2016)

Η δημόσια παροχή ρεύματος χαρακτηρίζεται από έλλειψη ποσότητας, ποιότητας και αξιοπιστίας καθώς πολύ συχνά συμβαίνουν διακοπές και πτώσεις τάσης. (African Development Bank Group, 2015) Ο τομέας της ηλεκτρικής ενέργειας ελέγχεται από καρτέλ που συντηρήθηκαν από την εποχή του εμφυλίου πολέμου και επωφελήθηκαν διάφοροι πολέμαρχοι. Ως αποτέλεσμα, το ηλεκτρικό

ρεύμα στη χώρα είναι υπερτιμημένο και βρίσκεται στην υψηλότερη αντίστοιχη θέση στον κόσμο. (Altai Consulting, 2016) Σύμφωνα με το Al Jazeera (2016), η κιλοβατώρα στη Σομαλία στοιχίζει 1 δολάριο και είναι πέντε φορές ακριβότερη από τη γειτονική Κένυα και δέκα φορές ακριβότερη από τις ΗΠΑ. Το υψηλό κόστος της ενέργειας είναι ένας πολύ βασικός παράγοντας για τους χαμηλούς δείκτες της οικονομίας. Η ενέργεια της χώρας βασίζεται κατά 80% έως 90%, στα τοπικά διαθέσιμα αποθέματα ξυλάνθρακα και ξυλείας, γεγονός που προκαλεί την εξοντωτική εκμετάλλευση αυτών των φυσικών πόρων. (Federal Government of Somalia, 2016)

Εικόνα 18. Εργάτες ξεφορτώνουν ξυλάνθρακα σε μια αγορά στο Mogadishu. Πηγή: Farah Abdi Warsameh, 30/10/2012.

5.2 Πτυχές πολιτικής και θεσμικής τρωτότητας

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ξηρασία έχει ασαφή χωρικά και χρονικά όρια και πολλές φορές αυτά τα όρια δεν καθορίζονται από τη φύση αλλά από ανθρώπινους παράγοντες. Μια ξηρασία μπορεί να πλήξει μια περιοχή αλλά οι συνέπειες της να είναι μεγαλύτερες σε μια άλλη. Επίσης μπορεί να διαρκέσει περισσότερα χρόνια παρόλο που τα κατακρημνίσματα στην περιοχή έχουν επανέλθει στα φυσιολογικά τους επίπεδα. Παράγοντες όπως πολιτική αστάθεια, ένοπλες συγκρούσεις, κακή διακυβέρνηση, κρατική ανεπάρκεια μπορούν να επιδεινώσουν ή να

πολλαπλασιάσουν τον αρνητικό αντίκτυπο αυτής της φυσικής επικινδυνότητας. Για παράδειγμα η επισιτιστική ανασφάλεια που έχει δημιουργήσει η ξηρασία μπορεί να συνεχίζει να υπάρχει, λόγω της παρακμής των γεωργικών δυνατοτήτων ή της έλλειψης σπόρων για νέες φυτείες. (Peduzzi et.al.,2003)

5.2.1 Πολιτική αστάθεια και έλλειψη κρατικού σχεδιασμού

Η Σομαλία προσπαθεί να επιβιώσει έπειτα από 25 χρόνια πολιτικής αστάθειας και οικονομικών δυσκολιών. Ο εμφύλιος πόλεμος και οι συνεχιζόμενες συγκρούσεις έχουν κατακερματίσει τη χώρα, έχουν υπονομεύσει τους πολιτικούς θεσμούς και έχουν προκαλέσει εκτεταμένη τρωτότητα σε οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς. Τα πολλαπλά ανθρωπιστικά ζητήματα της χώρας δε μπορούν να εντοπιστούν χωρικά, αλλά ούτε να εκτιμηθεί το μέγεθός τους, λόγω έλλειψης πληροφοριών και στατιστικών υποδομών. Αυτό σαν αποτέλεσμα αποτελεί απειλή για το σχεδιασμό και την εφαρμογή των πολιτικών που απαιτούνται για την παροχή οικονομικής υποστήριξης και βοήθειας σε περιπτώσεις σοκ όπως είναι η ξηρασία. Ο κρατικός μηχανισμός δεν έχει γνώση των πραγματικών προβλημάτων και αντ'αυτού τη σκυτάλη παίρνουν οι ανθρωπιστικές οργανώσεις οι οποίες πραγματοποιούν επιτόπιες έρευνες για να εντοπίσουν τις ανάγκες για βοήθεια. (World Bank, 2017)

Το ταραγμένο πολιτικό σκηνικό και οι ένοπλες συγκρούσεις αναμφισβήτητα έχουν αποδυναμώσει την κυβερνητική ικανότητα να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις ανάγκες των πληγέντων και επίσης συνεισφέρουν περισσότερο στην ανάπτυξη της ανθρωπιστικής κρίσης που προκαλούνται από έντονα κλιματικά φαινόμενα. Υπάρχει έλλειψη οριζόντιου συντονισμού μεταξύ των υπουργείων αλλά και κάθετου συντονισμού μεταξύ όλων των επιπέδων διακυβέρνησης. Ακόμη παρατηρείται ασάφεια ως προς τη διαίρεση των ρόλων και την απόδοση ευθυνών σε όλα τα κυβερνητικά όργανα. Η κυβέρνηση σχετικά με τη διαχείριση καταστροφών παρουσιάζει πολλά κενά, καθώς είναι αδύναμη να συλλέξει και να αναλύσει περιβαλλοντικά δεδομένα, να θέσει περιβαλλοντικούς κανονισμούς και να εφαρμόσει πολιτικές μείωσης του κινδύνου καταστροφών.

Οι πολυετείς διαμάχες έχουν αφήσει πολλά τραύματα στις κοινωνικές δομές της χώρας η οποία είναι βαθιά διαιρεμένη και δεν υπάρχει εμπιστοσύνη μεταξύ των πολιτών της. Οι παραδοσιακές φατρίες συνεχίζουν να διεκδικούν εκτάσεις γης και διαθέσιμων φυσικών πόρων, εξυπηρετώντας τα συμφέροντα των δικών τους ανθρώπων και εκμεταλλεύοντας άλλες ομάδες μειονοτήτων.

Μπλοκάρουν πολλές φορές μάλιστα την ανθρωπιστική βοήθεια υπέρ των ευάλωτων πληθυσμών, διότι πλήττονται τα όποια συμφέροντα έχουν από τον εδαφικό έλεγχο και την άτυπη φορολογία που επιβάλλουν στους ασθενέστερους. (World Bank, 2018 b)

5.2.2 Διαφθορά

Η Σομαλία θεωρείται από τις πιο διεφθαρμένες χώρες του κόσμου, μιας και οι επικρατούσες συνθήκες πολιτικής αστάθειας το επιτρέπουν. Η διαφθορά παρατηρείται σε πολλούς τομείς του δημόσιου και ιδιωτικού βίου και η δικαιοσύνη είναι ένας από αυτούς. Αρχικά μένουν ατιμώρητες οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλους τους σχηματισμούς εξουσίας στη χώρα. Τα ισλαμικά δικαστήρια παραμένουν συχνά πηγές εκδίκησης ιδιαίτερα στις πιο απομακρυσμένες περιοχές και το στρατιωτικό δικαστήριο στο Mogadishu εκδικάζει υποθέσεις που δεν είναι στη δικαιοδοσία του. Οι δίκες από την άλλη δε συμβαδίζουν με τα διεθνή πρότυπα δικαιοσύνης.

Συστηματική διαφθορά παρατηρείται επίσης στη μεγάλης κλίμακας υπεξαίρεση κρατικών κονδυλίων από κυβερνητικούς υπαλλήλους. Στο παρελθόν έχουν αναφερθεί σκάνδαλα, σύμφωνα με τα οποία η Κεντρική Τράπεζα διέθεσε το 80% των κρατικών πόρων σε ιδιώτες και όχι για επίσημες κυβερνητικές συναλλαγές δημοσίου συμφέροντος. Τα παράνομα κεφάλαια χρησιμοποιήθηκαν για ιδιωτικό όφελος ή πολιτικές σκοπιμότητες. Συνήθως οι τοπικοί ισχυροί άρχοντες των φατριών έχουν στενές σχέσεις με διεφθαρμένους πολιτικούς και καταχρώνται μαζί το δημόσιο χρήμα με αποτέλεσμα τον πλουτισμό των λίγων εις βάρος της πλειοψηφίας των φτωχών. Οι πολιτικοί από τη μεριά τους που μπορεί να είναι και οι ίδιοι μέλη των φατριών, παρέχουν προστασία σε αυτές και τους εξασφαλίζουν ατιμωρησία στις όποιες παραβατικότητες διαπράξουν.

Σύμφωνα με τους πολίτες οι πιο διεφθαρμένοι φορείς της χώρας είναι τα υπουργεία άμυνας και εσωτερικής ασφάλειας και αυτό διότι απασχολούν πολλούς χαμηλόμισθους εργαζόμενους οι οποίοι έρχονται συχνά σε επαφή με τους πολίτες. Έτσι υπάρχουν συχνές καταγγελίες όπου στρατιώτες των δυνάμεων ασφαλείας ληστεύουν τους πολίτες με τη χρήση των όπλων τους, χωρίς να υπόκεινται τις συνέπειες του νόμου. Οι στρατιωτικοί ηγέτες του Εθνικού Σομαλικού Στρατού δηλώνουν υπεράριθμους στρατιώτες υπό την επίβλεψή τους για να λαμβάνουν μεγαλύτερη κρατική χρηματοδότηση, ενώ οι στρατιώτες πωλούν όπλα στη μαύρη αγορά. (Rahman, 2017)

Η Σομαλία έχει ένα βαρύτατο ιστορικό οικονομικών σκανδάλων και δείχνει ότι η ανθρωπιστική κρίση ενδεχομένως να μπορούσε να αντιμετωπιστεί πιο αποτελεσματικά, αν υπήρχε δίκαιη διανομή του πλούτου. Όπως αναφέρει ο Rahman (2017), έχουν χαθεί πολλά εκατομμύρια δολάρια από ξένους δωρητές και από τη διεθνή ανθρωπιστική βοήθεια τα τελευταία 15 χρόνια. Σε αυτό βοήθησε η συνεχής εναλλαγή προέδρων, πρωθυπουργών και υπουργικών συμβούλων οι οποίοι δε μπορούσαν να λογοδοτήσουν για τις πράξεις τους στη σύντομη θητεία τους. Σκάνδαλα και παράνομες συναλλαγές έχουν επίσης αναφερθεί ανάμεσα σε ξένες εταιρείες εκμετάλλευσης φυσικών πόρων (πετρέλαιο, φυσικό αέριο κτλ.) και δημοσίων υπαλλήλων του σχετικά αρμόδιου υπουργείου.

5.2.3 Το ανεπαρκές και μη αποτελεσματικό σύστημα υγείας

Η χρηματοδότηση για τον τομέα της υγείας στη Σομαλία παρόλο που είναι απολύτως αναγκαία για τους κατοίκους, είναι πολύ περιορισμένη, καθώς οι οικονομικοί δείκτες της χώρας είναι και αυτοί πολύ χαμηλοί. Οι πόροι για την υγεία κυρίως προέρχονται είτε από δάνεια, είτε από χορηγίες. Από την άλλη, ο θεσμικός ρόλος του Υπουργείου Υγείας είναι αδύναμος και η διαχειριστική του ικανότητα μη αποτελεσματική μιας και δεν υπάρχει το απαραίτητο ανθρώπινο δυναμικό. Επίσης παρατηρείται αδυναμία στην αποκέντρωση των υπηρεσιών υγείας και στην επέκτασή τους έξω από τις πόλεις, διότι υπάρχει έλλειψη σχεδιασμού και συντονισμού.

Η σοβαρή ανεπάρκεια καταρτισμένου, πρόθυμου και καλά διανεμημένου ιατρικού προσωπικού στη χώρα, εξακολουθεί να αποτελεί βασικό εμπόδιο για την ενίσχυση των συστημάτων υγείας της. Ο συνολικός αριθμός των γιατρών, των νοσοκόμων και των μαιών είναι περίπου 6000 και δείχνει μια εξαιρετικά χαμηλή πυκνότητα ιατρικού προσωπικού (μικρότερη από 4 ανά 10.000 κατοίκους), σε σχέση με το κατώτατο όριο των 23 ατόμων ιατρικού προσωπικού ανά 10.000 κάτοικους. Αυτό το όριο επιτυγχάνεται, αν υπήρχαν 24000 εργαζόμενοι επιπλέον πολλοί από τους οποίους θα μπορούσαν να ήταν γυναίκες, οι οποίες έχουν αυτήν την προοπτική και τη δυναμική, αλλά όχι και τις ίδιες ευκαιρίες. (WHO, 2015)

Οι συνέπειες όλων των παραπάνω είναι τελικά, η άνιση και περιορισμένη πρόσβαση των Σομαλών σε βασικές υπηρεσίες υγείας οι οποίες ούτως ή άλλως είναι κακής ποιότητας. Λιγότερο από το 30% των κατοίκων έχει πρόσβαση σε υγειονομικές υπηρεσίες και μόνο το 9% του ιατρικού προσωπικού

βρίσκεται σε αγροτικές περιοχές. (WHO, 2015) Οι δημόσιοι και οι ιδιωτικοί φορείς παροχής υγειονομικής περίθαλψης βρίσκονται σε αστικά κέντρα και σε αυτούς έχουν πρόσβαση κυρίως ευκατάστατες οικογένειες. Οι νομάδες, οι αγρότες και οι εκτοπισμένοι από τον τόπο τους μετανάστες έχουν σχεδόν ανύπαρκτη επαφή με μονάδες υγείας (μια φορά κάθε οχτώ χρόνια). Λιγότερο από το 10% των βρεφών μετά τη γέννησή τους παρακολουθούνται από κάποιο έμπειρο προσωπικό, ενώ τα υπόλοιπα επιστρέφουν στο σπίτι τους χωρίς καμιά παρακολούθηση. Επίσης το δίκτυο μαζικών μέσων μεταφοράς και οι οδικές υποδομές είναι τόσο ανεπαρκείς, που σχεδόν δεν επιτρέπει σε κανέναν εκτός πόλης να έχει πρόσβαση σε κάποιο ιατρικό κέντρο. Μια τέτοια διαδρομή εξάλλου θα αποτελούσε και κίνδυνο για τον καθένα λόγω των πιθανών ενόπλων συγκρούσεων κατά μήκος της. (The Federal Government of Somali Republic, 2013)

Εικόνα 19. Ψυχικά ασθενείς, αλυσοδομεμένοι σε ψυχιατρικό κέντρο στο Mogadishu. Πηγή: Hiiraan Online, 2013.

5.2.4 Τα προβλήματα με το οδικό δίκτυο και τα οδοφράγματα

Το οδικό δίκτυο μήκους 21933 χιλιομέτρων στη Σομαλία βρίσκεται σε κακή έως πολύ κακή κατάσταση. Το 90% των κύριων αρτηριών έχει υποβαθμιστεί και η διάρκεια ζωής τους έχει πλέον ξεπεραστεί κατά πολύ. Το 13% του οδικού δικτύου (2860 km) είναι πλακόστρωτο, ενώ το υπόλοιπο είναι από χαλίκι ή από χώμα. Η ανακατασκευή και η συντήρησή του είναι φυσικά εκτός προϋπολογισμού. (Federal Government of Somalia, 2016) Όπως αναφέρει και η Transparency Solutions (2017), οι δρόμοι ακόμα και όταν ήταν κάποτε ασφάλτινοι, ήταν επί το πλείστον σπασμένα κομμάτια γεμάτα λακκούβες. Σημαντικό ζήτημα όμως και επικίνδυνο παράλληλα, των οδικών δικτύων είναι η ύπαρξη οδοφραγμάτων.

Και τα τρία δίκτυα πολιτικής εξουσίας στη Σομαλία (κράτος, Al Shabaab, ομάδες πολιτοφυλακής των φατριών), χρησιμοποιούν οδοφράγματα για σκοπούς εδαφικού ελέγχου και παραγωγής εσόδων. Αυτό προκαλεί αναπόφευκτα μια κουλτούρα διαφθοράς, εχθρικού περιβάλλοντος και αντικρουόμενων συμφερόντων και στα τρία δίκτυα. Οι τοπικές και περιφερειακές αρχές εξαρτώνται όλο και περισσότερο οικονομικά από την παρουσία των οδοφραγμάτων. Τα συστήματα ελέγχου και διαχείρισης των εσόδων όμως είναι τόσο ανίκανα, ώστε μόνο ένας μικρός αριθμός ισχυρών ανθρώπων επωφελούνται από αυτά. Σε μια μόνο διαδρομή μπορεί να παραχθούν έσοδα ύψους δέκα εκατομμυρίων δολαρίων, τα τρία εκ των οποίων ανήκουν στο κίνημα Al Shabaab.

Τα οδοφράγματα τα οποία αποτελούν και τόπο ένοπλων συγκρούσεων, περιορίζουν την ικανότητα των ανθρώπων να κινούνται ελεύθερα και δημιουργούν αίσθημα μεγάλης ανασφάλειας. Οι χρήστες του οδικού δικτύου υπόκεινται σε εγκλήματα και παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τον έλεγχο τους στα οδοφράγματα. Οι επιθετικές αυτές πράξεις ποικίλουν από μια απλή παρενόχληση, εκφοβισμό ή απειλή, έως ακραίες βιαιοπραγίες όπως βιασμό και δολοφονίες. Η εμπειρία και ο φόβος αυτών των εγκλημάτων φρενάρουν επίσης την ελεύθερη διακίνηση αγαθών και προϊόντων καθώς και την ανάπτυξη του εμπορίου. Οι τιμές φυσικά όλων των εμπορευμάτων και των υπηρεσιών είναι αυξημένες λόγω του υψηλού κόστους μεταφοράς. Επίσης μπλοκάρεται και η διέλευση φορέων ανθρωπιστικής βοήθειας. Τέλος η ύπαρξη οδοφραγμάτων δημιουργεί μεγάλες κοινωνικές ανισότητες καθώς σε πολλούς δεν επιτρέπεται η είσοδος λόγω της φυλής τους ή της οικονομικής τους κατάστασης ή επειδή μπορεί απλά να θεωρούνται ύποπτοι. Οι φτωχοί και οι εξορισμένοι από τον τόπο τους λόγω της ξηρασίας, αναγκάζονται να διανύσουν πολλά χιλιόμετρα εκτός δρόμου για να αποφύγουν τις δυσάρεστες συνέπειες των οδοφραγμάτων και να φτάσουν στις πόλεις ή τους καταυλισμούς. (Transparency Solutions, 2017)

Εικόνα 20. Οδόφραγμα στο Mogadishu. Πηγή: Hiiraan Online, 2015.

5.3 Τρωτές ομάδες πληθυσμού

5.3.1 Παιδιά

Τα παιδιά ανήκουν στις πιο ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού της Σομαλίας καθώς έρχονται αντιμέτωπα με τον κίνδυνο από τη στιγμή που γεννιούνται. Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, ο ρυθμός θνησιμότητας βρεφών κάτω του ενός έτους είναι 69,34 θάνατοι ανά 1000 γεννήσεις ανά έτος και ο ρυθμός θνησιμότητας παιδιών κάτω από 5 χρονών είναι 115,06 θάνατοι ανά 1000 γεννήσεις ανά έτος. Σύμφωνα με τη UNICEF (2016), το ποσοστό των θανάτων των βρεφών στη Σομαλία στις πρώτες 28 κιόλας ημέρες της ζωής τους, είναι το μεγαλύτερο στον κόσμο μετά από την Αγκόλα και την Κεντροαφρικανική Δημοκρατία. Ο λόγος για την υψηλή θνησιμότητα των παιδιών είναι τα νεογνικά προβλήματα, οι οξείες αναπνευστικές ασθένειες, η διάρροια, η ελονοσία και ο ανεπαρκής εμβολιασμός.

Το διατροφικό επίπεδο των παιδιών είναι ένα από τα χειρότερα στον κόσμο και παραμένει ένα τεράστιο εθνικό ζήτημα υγείας. Πάνω από το 15% των παιδιών ηλικίας κάτω των πέντε ετών υποσιτίζονται. Η επικράτηση επίσης της αναιμίας είναι υψηλή σε παιδιά από 6 έως 59 μηνών και σχεδόν το 75% αφορά παιδιά κάτω των δύο ετών. Τα ποσοστά ανεπάρκειας βιταμίνης Α σε όλη τη χώρα είναι πάνω από το κρίσιμο όριο του 20% που θεωρεί ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (WHO). Οι περισσότερες μητέρες, λόγω έλλειψης διατροφικών γνώσεων και συμβουλών από παιδικούς σταθμούς υγείας, θηλάζουν για ελάχιστο χρονικό διάστημα και πολύ πριν τους έξι μήνες τα βρέφη λαμβάνουν τσάι, νερό και ζάχαρη σαν υποκατάστατα του μητρικού γάλακτος. Μόνο ένα στα δέκα παιδιά θηλάζει αποκλειστικά το μητρικό γάλα μέχρι την ηλικία των έξι μηνών. (UNICEF 2016)

Οι δυσκολίες και τα προβλήματα των παιδιών ξεκινούν από πάρα πολύ μικρή ηλικία. Περίπου τα μισά παιδιά της χώρας ηλικίας από 5 έως 14 ετών εμπλέκονται με την παράνομη παιδική εργασία. Τα ποσοστά βέβαια είναι μεγαλύτερα στις αγροτικές περιοχές και μεγαλύτερα στα κορίτσια. Επίσης είναι μικρότερα σε πιο εύπορες οικογένειες και σε οικογένειες με μορφωμένες μητέρες. (UNICEF, 2016) Οι τομείς εργασίας των παιδιών μπορεί να είναι ο αγροτικός τομέας δουλεύοντας ως γεωργοί, βοσκοί ή κτηνοτρόφοι, ο βιομηχανικός τομέας όπως οι κατασκευές, τα λατομεία, τα ορυχεία και οι διάφορες υπηρεσίες όπως πλύσιμο αυτοκινήτων, πώληση τσιγάρων, καθαρισμοί σε ξενοδοχεία κτλ. Οι πολύωρες συνθήκες εργασίας είναι σκληρές και απάνθρωπες ενώ τα μεροκάματα πολύ χαμηλά. Τα ορφανά παιδιά συνήθως πέφτουν θύματα σεξουαλικής

εκμετάλλευσης και σωματεμπορίας, ενώ απουσιάζει κάθε είδους κοινωνική πρόνοια ή σχετική νομοθεσία που να τα προστατεύει. Επίσης τα πρόστιμα για την εργασιακή εκμετάλλευση των παιδιών είναι πολύ χαμηλά και οι επιθεωρητές εργασίας δεν επαρκούν για να πραγματοποιήσουν σχετικούς ελέγχους. (U.S. Department of Labor, 2017)

Η φτώχεια και οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης έχουν οδηγήσει πολλά παιδιά στο να εγκαταλείπουν τις οικογένειες τους και να ενσωματώνονται στις διάφορες στρατιωτικές ομάδες της πολιτοφυλακής ή στο αντάρτικο κίνημα Al Shabaab. Ακόμα και οι γονείς προτρέπουν αυτήν την ενέργεια, μιας και αυτό θα τους φέρει έσοδα και τα παιδιά τους θα βρουν ένα μέσο διαφυγής από τη φτώχεια. Συνήθως τους παρέχεται κάποιο μικρό ποσό χρημάτων, κινητό τηλέφωνο και τροφή για να τους δελεάσουν. Πολλές φορές τα κίνητρα των παιδιών είναι η παροχή προστασίας και η εκδίκηση που επιθυμούν να πάρουν από άλλες στρατιωτικές οργανώσεις ή φατρίες οι οποίες εισέβαλαν στην κοινότητά τους και καταχράστηκαν τις περιουσίες τους. (UNICEF, 2016) Το διάστημα από τον Ιανουάριο έως τον Απρίλιο του 2017 στρατολογήθηκαν 1200 παιδιά από ένοπλες ομάδες και το κίνημα Al Shabaab ευθύνεται για το 78% αυτών. (World Bank, 2018 b)

Εικόνα 21. Ένοπλο ανήλικο αγόρι, μέλος του Al Shabaab. Πηγή: VOA news, 2016.

5.3.2 Γυναίκες

Ο δείκτης μητρικής θνησιμότητας κατά τη διάρκεια της γέννας στη Σομαλία είναι 732 θάνατοι γυναικών σε 100000 γεννήσεις ανά έτος. Ο υψηλός δείκτης γονιμότητας όπως αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα (6,26 παιδιά ανά γυναίκα), συνδέεται με την υψηλή θνησιμότητα των μητέρων. Σε έναν από τους δέκα γάμους, η νύφη είναι κάτω από 15 χρονών και σε πέντε από τους δέκα γάμους η νύφη είναι κάτω από 18 χρονών. Η κουλτούρα της χώρας επιτρέπει και ενθαρρύνει

τους προώρους γάμους και την πολλαπλή τεκνοποίηση, πράγμα που θέτει σε κίνδυνο την υγεία των νεαρών κοριτσιών με τις αλληπάλληλες κυοφορίες. Από την άλλη, η γνώση και η εφαρμογή της αντισύλληψης είναι ελάχιστη αφού μόνο το 15% των γυναικών στη Σομαλία ηλικίας από 15 έως 49 ετών εφαρμόζουν οποιασδήποτε μορφής αντισύλληψη. Η έλλειψη προγεννητικής φροντίδας είναι ένας άλλος παράγοντας που συνεισφέρει στη θνησιμότητα των γυναικών αφού μόνο το 25% τη λαμβάνει, ενώ μόνο το 33% παρακολουθείται από εξειδικευμένο ιατρικό προσωπικό. Για τα δε επείγοντα περιστατικά οι ιατρικές εγκαταστάσεις είναι ανεπαρκείς. (UNICEF, 2016)

Στη χώρα υπάρχει μια σαφής διχοτόμηση στο ρόλο των δύο φύλλων. Οι γυναίκες αποτελώντας τη σπονδυλική στήλη της σομαλικής κοινωνίας, κάνουν το μεγαλύτερο μέρος της εργασίας που απαιτείται, για την επιβίωση της οικογένειας κάτω από ένα πολύ σκληρό περιβάλλον. Στις νομαδικές και ημινομαδικές κοινωνίες ειδικά, οι γυναίκες θα πρέπει να τρέφουν την οικογένεια, να φροντίζουν και να επιβλέπουν τα ζώα, να τα αρμέγουν και να επεξεργάζονται το γάλα. Παράλληλα θα πρέπει να συλλέγουν καυσόξυλα, να μαγειρεύουν, να καθαρίζουν το σπίτι και να πλένουν τα ρούχα και τα σκεύη. Καθώς μετακινούνται από τόπο σε τόπο, οι γυναίκες έχουν την ευθύνη για την αποσυναρμολόγηση και έπειτα για την κατασκευή του νομαδικού σπιτιού της οικογένειας. Αυτό περιλαμβάνει από το πλέξιμο των χαλιών, μέχρι και την κατασκευή των δοχείων γάλακτος. Παρά την αριθμητική υπεροχή των γυναικών και τον κρίσιμο ρόλο τους στην οικογένεια, δεν είχαν ποτέ επίσημο ρόλο στις πολιτικές διαδικασίες των φατριών. Επίσης δε συμμετέχουν συχνά στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων των κυβερνητικών και δημόσιων φορέων και σε πολλές περιπτώσεις απουσιάζουν από τους κύριους κλάδους διαφόρων διοικητικών δομών. (IUCN, 2006)

Σε περιόδους κρίσης σαν και αυτή που περνά τώρα η χώρα λόγω ξηρασίας, τα νοικοκυριά και τα μέλη τους υιοθετούν το ρόλο που πρέπει για να επιβιώσουν. Έτσι οι γυναίκες είναι αυτές που θα πάρουν τα παιδιά τους και θα ταξιδέψουν πολλά χιλιόμετρα για να βρουν καταφύγιο είτε στις πόλεις και στους καταυλισμούς, είτε σε συγγενικό περιβάλλον. Τέτοιες ενέργειες όμως προκαλούν μεγάλη ανασφάλεια για το μέλλον τους και απειλούν την πιθανή επανάκτηση του χαμένου νοικοκυριού τους, καθώς οι κοινωνικοί δεσμοί με την τοπική κοινότητα χάνονται στο χρόνο. Πολλές φορές οι γυναίκες είναι μέλη πολυγαμικών οικογενειών, δηλαδή πάνω από μια γυναίκες είναι νόμιμα σύζυγοι με τον ίδιο άνδρα. Η κατάσταση γίνεται ακόμα πιο δύσκολη τότε, αφού τα μέλη ενός νοικοκυριού που θα πρέπει να προστατευτούν είναι πολύ περισσότερα. Ο δε σύζυγος είτε των μονογαμικών, είτε των πολυγαμικών οικογενειών μένει πίσω για να περιποιηθεί τα ζώα ή μεταναστεύει αλλού μόνος του για να βρει εργασία. (FSNAU, 2012)

Η Σομαλία βρίσκεται στη δεύτερη θέση μετά το Αφγανιστάν παγκοσμίως με τις χειρότερες συνθήκες διαβίωσης για τις γυναίκες. Η βία κατά των γυναικών παρατηρείται σε όλους τους τομείς και είναι κάτι το αποδεκτό από τη σομαλική κουλτούρα. (UNDP, 2012) Οι βιαιοπραγίες μπορούν να ξεκινούν μέσα στο νοικοκυριό από τους συζύγους, οι οποίοι τελικώς δεν υπόκεινται καμία συνέπεια (Federal Government of Somalia, 2016). Σε επίπεδο ένοπλων συγκρούσεων, η καταπάτηση της γυναικείας αξιοπρέπειας, είναι μια συνηθισμένη στρατηγική μεταξύ αντίπαλων φυλών και μειονοτήτων, προκειμένου να ρίξει η μια το ηθικό της άλλης. Βιασμοί, σεξουαλικές παρενοχλήσεις και προσβολές κατά των γυναικών, είναι ο τρόπος για να αποδυναμώσουν τις οικογένειες και τη συνοχή μιας κοινωνίας, δημιουργώντας ένα κλίμα απειλής και ανασφάλειας. (UNDP, 2012)

Οι γυναίκες και ειδικά αυτές που προέρχονται από αγροτικές περιοχές έχουν άγνοια των δικαιωμάτων τους και αυτός είναι και ένας λόγος που επιδεινώνεται η βία εναντίον τους. Επίσης τα θύματα δεν αναφέρουν τις επιθέσεις ή τους βιασμούς που δέχονται, στις αρμόδιες αρχές για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον φοβούνται το στιγματισμό από την κοινωνία καθώς και από τις θρησκευτικές και πολιτιστικές νόρμες. Δεύτερον προβλέπονται παραδοσιακές τακτικές επίλυσης των διαφορών μεταξύ του δράστη και της οικογένειας του θύματος, εκτός του επίσημου δικαστικού συστήματος, με αποτέλεσμα να τροφοδοτείται η ατιμωρησία. Τέλος οι γυναίκες που πέφτουν θύματα βιασμού, συνήθως δεν έχουν πρόσβαση σε ιατρικά κέντρα μετά την επίθεση, όπου θα μπορούσαν να αποφύγουν μεταδιδόμενες ασθένειες όπως το HIV/AIDS. (UN Human Rights Council, 2016)

5.3.3 Ο εσωτερικά εκτοπισμένος πληθυσμός (IDP)

Σε αυτήν την κατηγορία πληθυσμού ανήκουν όπως έχουμε αναφέρει όλοι εκείνοι, οι οποίοι έχουν αναγκαστικά μετακινηθεί από τον τόπο τους λόγω των σοβαρών επιπτώσεων που έχει προκαλέσει η ξηρασία ή λόγω διωγμού τους από αντίπαλες ένοπλες ομάδες ή φυλές. Οι άνθρωποι αυτοί συνήθως αναζητούν καταφύγιο σε οργανωμένους ή άτυπης μορφής καταυλισμούς. Όπως αναφέρουν όμως οι Achour and Lacan (2012), οι καταυλισμοί δεν εγγυώνται ασφάλεια και αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης, όπως πιστεύουν πολλοί που συρρέουν σε αυτούς. Η έλλειψη πληροφοριών προκαλεί μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών στους διάφορους καταυλισμούς και έτσι επιδεινώνεται η κατάσταση που επικρατεί εκεί. Επιπλέον, πριν φτάσουν στον προορισμό τους ήδη ρισκάρουν τη

ζωή τους, διανύοντας πολλά χιλιόμετρα μέσα από περιοχές εμπόλεμης ζώνης και πολλές φορές πέφτουν θύματα βίας.

Σύμφωνα με έρευνες, το 85% των πληγέντων από την ξηρασία προσφύγων, χρησιμοποίησαν ανεπίσημες διαδρομές μήκους 1230 χιλιομέτρων για να περάσουν τα σύνορα και να φτάσουν στον καταυλισμό Dadaab της Κένυας το δεύτερο εξάμηνο του 2011. Στη διαδρομή βίωσαν αφυδάτωση, εξάντληση και εξαθλίωση καθώς έπεσαν θύματα εκβιασμού, κλοπής και βιασμού. Ένα άλλο επικίνδυνο ταξίδι ήταν η προσπέλαση του κόλπου του Aden με προορισμό τον καταυλισμό της Υεμένης, όπου και είχαν καταγραφεί περιπτώσεις πνιγμού. Διακινητές αναλαμβάνουν με πολύ υψηλό κόστος τη λαθραία μεταφορά των προσφύγων από τη Σομαλία προς τις πιο ασφαλείς χώρες και επίσης στη διάρκεια αυτής της διαδικασίας έχουν αναφερθεί περιπτώσεις απαγωγής παιδιών με σκοπό την εκμετάλλευσή τους για πορνεία και αναγκαστική εργασία. (Achour and Lacan, 2012)

Τη στιγμή που οι IDP πληθυσμοί (34% των Σομαλών) αφήνουν τον τόπο που ζουν, αποκόβονται από το κοινωνικό δίκτυο που άνηκαν (φυλή, φατρία κτλ.), το οποίο τους παρείχε μια άτυπης μορφής προστασία. Φτάνοντας στους καταυλισμούς, δεν έχουν φυσικά αυτήν την ασφάλεια και αναζητούν την προστασία ή τη βοήθεια από τους εγκαθιστάμενους παράγοντες που ελέγχουν τις διάφορες περιοχές του καταυλισμού και οι οποίοι τους εκμεταλλεύονται με κάθε τρόπο. Γυναίκες και παιδιά από αποσπασμένες οικογένειες, ηλικιωμένοι και εθνικές μειονότητες είναι κυρίως το μείγμα των κοινωνικών ομάδων των καταυλισμών. Και εδώ παρατηρούνται επίσης φαινόμενα καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας όπως βιαιοπραγίες κατά του ασθενούς φύλλου, βιασμοί, σωματεμπορία και παιδική εκμετάλλευση. Όλα αυτά φυσικά γίνονται σε ένα περιβάλλον με αντίξοες συνθήκες διαβίωσης. Η επισιτιστική ανασφάλεια, η έλλειψη πρόσβασης σε ασφαλές πόσιμο νερό και βασικές συνθήκες υγιεινής, η μη παροχή βασικής υγειονομικής περίθαλψης και εμβολιασμών, η εξάπλωση των ασθενειών, οι ακατάλληλες συνθήκες στέγασης είναι κάποιες από τις δυσκολίες που έχουν να αντιμετωπίσουν οι IDP πληθυσμοί στους καταυλισμούς προσφύγων. (World Bank, 2018 b)

Εικόνα 22.
Καταυλισμός IDP
πληθυσμού στο
Mogadishu. Πηγή:
Somalia Report, 2011.

5.3.4 Άνεργοι νέοι

Βασικό χαρακτηριστικό του δημογραφικού προφίλ της Σομαλίας είναι η ανεργία των νέων, που όπως έχουμε αναφέρει αγγίζει τα δύο τρίτα αυτών. Οι νέοι βιώνουν ένα αίσθημα περιθωριοποίησης και έλλειψης ταυτότητας σε ένα περιβάλλον κατάρρευσης του κράτους, βίαιων συγκρούσεων και οικονομικής παρακμής. Η χαμηλή και μη αποτελεσματική τους μόρφωση, η έλλειψη δεξιοτήτων, η φτώχεια, και οι άνισες οικονομικές ευκαιρίες αποτελούν γόνιμο έδαφος για τη συμμετοχή τους σε στρατιωτικές οργανώσεις, σε μέλη συμμοριών, στη διακίνηση ναρκωτικών και σε άλλες παραβατικές πράξεις. Εξάλλου από το 1991 και έπειτα μεγάλωσαν γενιές πληθυσμού που εκτός του ότι δε μορφώθηκαν ή εκπαιδεύτηκαν ποτέ, έζησαν σε μια χώρα που τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους δε γνώρισαν μια σταθερή κυβέρνηση και δεν απέκτησαν σεβασμό στο νόμο και στην τάξη. Ακόμα και σήμερα στη χώρα υπάρχει μια αδύναμη και διεφθαρμένη επιβολή του νόμου και των συστημάτων ασφαλείας, ενώ οι κυρώσεις για τη βία και την εγκληματικότητα είναι ελάχιστες. Η βία των νέων και ο εξτρεμισμός συνδέονται με τον αποκλεισμό και την απομόνωση που βιώνουν αρχικά μέσα στην οικογένεια και έπειτα σε επίπεδο κοινωνίας και φατριών.

Σε σχετική έρευνα που έγινε, οι νέοι υπογράμμισαν την έλλειψη κατανόησης των αναγκών τους από τους γονείς τους, την απροθυμία επικοινωνίας μεταξύ τους, καθώς και τη βίαιη συμπεριφορά των γονέων προς αυτούς. Επίσης αισθάνθηκαν πως η κοινωνία δεν τους εκτιμά και δεν τους ενσωματώνει στα πλαίσια της. Ανάμεσα στις φατρίες, η νεολαία δεν έχει ουσιαστικό και υπολογίσιμο ρόλο και δε συμμετέχει σε συζητήσεις επίλυσης θεμάτων ή λήψης αποφάσεων. Πολλοί σταματούν ακόμη και το πανεπιστήμιο, γνωρίζοντας ότι δεν υπάρχει περαιτέρω επαγγελματική αποκατάσταση και το κράτος δε θα μεριμνήσει για αυτούς. Οι οικονομικές και οι διάφορες άλλες ανταμοιβές, όπως είναι η προστασία και το κοινωνικό «status» που προσφέρει η στρατολόγηση σε εξτρεμιστικές ομάδες ακούγονται πολύ δελεαστικές, μπροστά στην κατάσταση που βιώνουν οι νέοι της χώρας. Τέλος το πολύ σημαντικό ζήτημα της σομαλικής πειρατείας συνδέεται και αυτό άμεσα με την απογοήτευση και απόγνωση των νέων και αποτελεί διαφυγή από τη φτώχεια τους. (UNDP, 2012)

6. Η ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΣΟΜΑΛΩΝ

6.1 Η προσαρμοστικότητα σε ατομικό επίπεδο

Παρακάτω αναφέρουμε μια σειρά από ενέργειες κυρίως σε ατομικό και νοικοκυριού επίπεδο, οι οποίες δείχνουν τα αντανakλαστικά των Σομαλών στην ανθρωπιστική κρίση που έχει προκαλέσει η ξηρασία. Επίσης δείχνουν τον τρόπο που οι γηγενείς μπορούν να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα και στις αλλαγές, αναζητώντας παράλληλα τρόπους επιβίωσης. Αυτές οι κατηγοριοποιημένες ενέργειες που βλέπουμε, προέκυψαν από συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν σε διάφορες περιφέρειες της χώρας, στην πρωτεύουσα Mogadishu και σε καταυλισμούς προσφύγων, από τους Maxwell et al. (2016) καθώς και από την έκθεση των Le Sage and Majid (2002).

- Ευελιξία:

- Μετακινούνται συνεχώς μαζί με τα ζώα τους.
- Μεταβαίνουν προσωρινά σε αστικές περιοχές για αναζήτηση εργασίας.
- Μπορούν να δουλέψουν οπουδήποτε.
- Εκμεταλλεύονται κάθε είδους ευκαιρία (συμπεριλαμβανόμενης και της ανθρωπιστικής βοήθειας)
- Μεταναστεύουν ως έσχατη λύση.

- Προστασία των ζώων και των περιουσιακών τους στοιχείων:

- Μοιράζονται τροφή με τα ζώα τους.
- Αγοράζουν το νερό για τα ζώα τους.
- Σφάζουν τα νεογέννητα μοσχάρια για να προστατέψουν τη μητέρα τους.
- Παίρνουν αποφάσεις για το πότε θα πρέπει να πουλήσουν ζώα ή να μετακινηθούν.
- Σε περίπτωση μετανάστευσης μένει κάποιος πίσω για να προστατέψει τη γη τους.

- Αξιοποίηση της περιουσίας τους:

- Πωλούν ζώα και άλλα περιουσιακά στοιχεία.
- Δεσμεύουν τη γη τους ή την υποθηκεύουν.
- Νοικιάζουν τα αγροκτήματά τους ειδικά στις παραποτάμιες περιοχές.

- Ταχεία προσαρμογή για επιβίωση:

- Αλλάζουν τη διαίτα τους και τις διατροφικές τους συνήθειες.
- Κάποιες μέρες επιλέγουν να πεινάσουν.
- Υιοθετούν στρατηγικές σωστής διανομής τροφής.
- Η οικογένεια διασπάται για την ελαχιστοποίηση της κατανάλωσης και τη μεγιστοποίηση απόκτησης πόρων.
- Μοιράζονται τα ζώα που παράγουν γάλα και μετακινούνται με αυτά που δεν παράγουν.

- Αναζήτηση εισοδήματος:

- Απασχολούνται σε περιστασιακές μορφές εργασίας.
- Δανείζονται χρήματα ή χρησιμοποιούν τις οικονομίες τους.
- Εκμεταλλεύονται τους φυσικούς πόρους όπως κάρβουνα και καυσόξυλα.
- Ζητιανεύουν, παρανομούν και οι γυναίκες εκδίδονται.

Όπως διαπιστώνουμε από τις παραπάνω δράσεις και επιλογές των Σομαλών, η προσαρμοστικότητα που απορρέει από αυτές, ναι μεν τους δίνει την ικανότητα να επιβιώσουν τελικά, αλλά έχει βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα. Το σημαντικότερο μάλιστα είναι ότι επιβαρύνει περισσότερο την τρωτότητά τους (από φτωχοί γίνονται φτωχότεροι), ή αυτή μετατρέπεται σε άλλης μορφής (από τη φτώχεια περνούν στην παραβατικότητα και στην πορνεία), ή μεταφέρεται σε άλλο σύστημα (οι εξορύξεις του ξυλάνθρακα όπως έχουμε αναφέρει, ήδη έχουν επιβαρύνει το περιβάλλον).

Εικόνα 23. Ιερόδουλες σομαλές μετανάστριες, συγκεντρωμένες σε φτωχογειτονιά του λιμανιού Aden της Υεμένης. Πηγή: Khaled Abdullah/ REUTERS, 7/2/2010.

6.2 Η προσαρμοστικότητα σε συλλογικό επίπεδο

6.2.1 Η οικονομική ενίσχυση από τη σομαλική διασπορά

Τα δύο εκατομμύρια των Σομαλών που ζουν στο εξωτερικό στέλνουν περίπου 1,3 δισεκατομμύρια δολάρια στην οικογένεια και στους συγγενείς τους κάθε χρόνο, συνεισφέροντας σε ένα πάρα πολύ μεγάλο βαθμό στην οικονομική τους ενίσχυση. Οι συναλλαγές αυτές γίνονται μέσω υπηρεσιών εμβασμάτων, καθώς στη χώρα δεν υπάρχει ένα τυπικό τραπεζικό σύστημα με τους κατάλληλους ελέγχους και κανονισμούς. Τα εμβάσματα που πραγματοποιούνται αποτελούν ένα ζωτικό κομμάτι της οικονομίας της χώρας, παρόλο που υπάρχει μια διεθνής ανησυχία για τον ιδιοτελή τους σκοπό. Εκτός από τον ανθρωπιστικό τους χαρακτήρα, τα εμβάσματα πιθανότατα να «ξεπλένουν μαύρο χρήμα» ή να χρηματοδοτούν την τρομοκρατία. (Ridgwell, 2017)

Σύμφωνα με τη World Bank (2017), τα ευεργετικά αποτελέσματα που έχουν τα εμβάσματα της διασποράς στη φτώχεια και στην πείνα, δείχνουν πως η μεταφορά χρημάτων αποτελεί ένα μηχανισμό ανθεκτικότητας. Η συνολική αξία των εμβασμάτων συνδέεται άμεσα με τη βελτίωση της ευημερίας και κάθε αλλαγή αυτής της αξίας, επηρεάζει τα επίπεδα φτώχειας και της επισιτιστικής ασφάλειας. Ο θετικός αντίκτυπος που έχουν, είναι πιο έντονος στα φτωχότερα νοικοκυριά, τα οποία δε διαθέτουν τα μέσα για να ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες. Επίσης τα εμβάσματα θωρακίζουν περισσότερο τα νοικοκυριά σε κάθε περιβαλλοντικό κραδασμό και καλύπτουν τα όποια κενά έχουν προκληθεί από τις συνέπειες της ξηρασίας. Όπως αναφέρει και η Federal Government of Somalia (2016) πάντως, η οικονομική υποστήριξη της διασποράς δεν αφορά μόνο στα νοικοκυριά, αλλά δημιουργεί επενδύσεις στη χώρα (οικιστικές κατασκευές) και χρηματοδοτεί το μεγάλο εμπορικό έλλειμμα.

6.2.2 Τα παραδοσιακά δίκτυα προστασίας

Οι παραδοσιακές κοινωνικές δομές της Σομαλίας είναι έτσι διαμορφωμένες, ώστε να παρέχουν υποστήριξη και προστασία στα μέλη τους. Η επιβίωση της σομαλικής κοινωνίας όλα αυτά τα χρόνια των ένοπλων συγκρούσεων και των αλληπάλληλων κυμάτων ξηρασίας, οφείλεται κατά ένα μεγάλο ποσοστό στην αλληλεγγύη και στους δεσμούς που έχουν αναπτυχθεί μεταξύ των μελών των φατριών. Ο Gundel (2009) γράφει πως υπάρχει ένας παραδοσιακός κώδικας στη Σομαλία, σύμφωνα με τον οποίο, είναι κανείς υποχρεωμένος να παράσχει βοήθεια σε κάποιον άλλον, όταν ο δεύτερος

του τη ζητήσει, χτυπώντας του την πόρτα. Επίσης θεωρείται ανέντιμο στην περίπτωση που αποτύχει να του την προσφέρει, καθώς δεν ανταποκρίθηκε στις υποχρεώσεις του.

Όπως υποστηρίζει η Majoka (2017), υπάρχουν ισχυροί μηχανισμοί προστασίας των φτωχών και των ευάλωτων, γεγονός που αποδεικνύεται από τις παρακάτω δράσεις και ενέργειες υπέρ αυτών. Όταν ένα νοικοκυριό χάσει το ζωικό του κεφάλαιο, οι υπόλοιποι συνεισφέρουν στο να συγκεντρωθεί ξανά ο αριθμός των ζώων και να αποκατασταθεί η αγέλη. Επίσης δανείζουν τα ζώα τους ως μεταφορικό μέσο σε κάποιους που θα μεταναστεύσουν ή δανείζουν κάποιο ζώο που παράγει γάλα σε φτωχά νοικοκυριά. Στις ξηρές περιόδους προσφέρουν γάλα και βούτυρο που περισσεύει, στους φτωχότερους που δεν έχουν ζώα. Γενικότερα τα πιο εύπορα νοικοκυριά παρέχουν τροφή στα πιο φτωχά. Γίνονται ακόμα εθελοντικές φιλανθρωπίες ή δωρεές όπου τα χρήματα μοιράζονται στους φτωχούς της κοινότητας. Όταν μια γυναίκα χηρέψει, τότε ο αδερφός ή ο ξάδερφος του συζύγου της, αναλαμβάνει να την αποκαταστήσει, για να προσφέρει προστασία σε αυτήν και την υπόλοιπη οικογένεια. Όταν ένας άνδρας χηρέψει, τότε η οικογένεια της συζύγου του, προσφέρει μια γυναίκα από την πλευρά της, έτσι ώστε να φροντίζει το σπίτι και τα παιδιά του. Την πρώτη εβδομάδα μετά από το θάνατο ενός οποιουδήποτε μέλος μιας οικογένειας, η κοινότητα παρέχει τροφή στο νοικοκυριό. Μετά τη γέννηση ενός παιδιού, προσφέρεται βοήθεια από την κοινότητα στη μητέρα για σαράντα μέρες. Τέλος υπάρχει ένας νόμος των μουσουλμάνων, όπου υποχρεώνει αυτούς που ξεπερνούν μια ορισμένη ποσότητα πλούτου (ισοδύναμη με 85 γραμμάρια χρυσού), να πληρώνουν μια συνεισφορά σε οχτώ κατηγορίες ανθρώπων συμπεριλαμβανομένων των φτωχών, των οικονομικά χρεωμένων και των οδοιπόρων που δεν έχουν κάποιον να τους στηρίζει.

6.2.3 Το άτυπο διασυνοριακό εμπόριο και η ανθεκτικότητα των αγορών

Το άτυπο διασυνοριακό εμπόριο ζωικού κεφαλαίου μεταξύ Σομαλίας και Κένυας είναι μια χαρακτηριστική αντίδραση κατά της επισιτιστικής ανασφάλειας που έχει δημιουργήσει η ξηρασία. Οι κτηνοτρόφοι όλα αυτά τα χρόνια έχουν μια επιτυχημένη εμπορική δραστηριότητα με τη γειτονική χώρα, παρακάμπτοντας τους κανονισμούς, τους περιορισμούς ή και τη φορολογία που μπορεί να επιβάλει το κράτος. Έχει αποδειχθεί ότι αυτό το μη οργανωμένο εμπόριο έχει συνεισφέρει σημαντικά στην οικονομία της χώρας, προσφέρει άφθονο κρέας στα μεγάλα αστικά κέντρα και αμβλύνει τη φτώχεια στις αγροκτηνοτροφικές κοινωνίες. Επίσης αυτή η δραστηριότητα

παρέχει το μεγαλύτερο δυνατό εισόδημα σε εμπόρους, μεταφορείς, χασάπηδες και φυσικά κτηνοτρόφους. Λόγω του ανεπίσημου χαρακτήρα αυτού του εμπορίου, οφείλεται και η επιτυχία του. (World Bank, 2018 b)

Εκτός από το εμπόριο, οι αγορές επίσης κατάφεραν και λειτούργησαν με μεγάλη επιτυχία, με την απουσία κεντρικής κυβέρνησης και κανονισμών. Η άτυπη αγορά που υποστήριζε τις δραστηριότητες του ιδιωτικού τομέα αποδείχτηκε στην περίπτωση της Σομαλίας ότι συνεισέφερε περισσότερο στην οικονομία, όταν αυτορρυθμίστηκε ελεύθερα και χωρίς κρατικές παρεμβάσεις. Σε μικρές κοινωνίες ειδικά, η οικονομία άνθισε υπό τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς. (Mubarak, 1997)

6.2.4 Η χρήση κινητών τηλεφώνων

Ο τομέας των τηλεπικοινωνιών έχει γνωρίσει ταχεία άνοδο, λόγω του έντονου ανταγωνισμού μεταξύ των εταιρειών κινητής τηλεφωνίας που κυριαρχούν στη χώρα. Σε αυτό έχει συμβάλει η απελευθερωμένη αγορά με την απουσία του κρατικού ελέγχου, των κανονιστικών νόμων και των παροχών αδείας. Η Σομαλία παρέχει τις φθηνότερες υπηρεσίες κινητής τηλεφωνίας στην Αφρική και αυτό το έχουν εκμεταλλευτεί οι Σομαλοί προς όφελός τους. Σύμφωνα με έρευνα εφτά στους δέκα Σομαλούς δηλώνουν ότι είναι κάτοχοι κινητών τηλεφώνων παρόλο που κάποιοι αμφισβητούν αυτήν την πληροφορία. Η CIA πάντως είχε εντοπίσει 658000 ενεργά κινητά τηλέφωνα μέχρι τον Ιούνιο του 2014. (Immigration and Refugee Board of Canada, 2015)

Οι κτηνοτρόφοι χρησιμοποιούν την τεχνολογία των κινητών τηλεφώνων για να βρουν που θα οδηγήσουν τα ζώα τους για βοσκή και νερό και ισχυρίζονται ότι τους βοηθούν να παίρνουν πιο σωστές αποφάσεις για τη ζωή τους και το ζωικό τους κεφάλαιο. Πριν την ύπαρξη των κινητών τηλεφώνων ταξίδευαν για μέρες και έκαναν υποθέσεις για το που θα κατευθυνθούν, ενώ τώρα αρκεί ένα τηλεφώνημα ή ένα γραπτό μήνυμα για να πάρουν όλες τις πληροφορίες που χρειάζονται. Οι νομάδες επίσης μπορούν να μάθουν σε πραγματικό χρόνο τις τρέχουσες τιμές της αγοράς για τα ζώα τους, χωρίς να κάνουν άσκοπες μετακινήσεις πλέον για να το μάθουν. Η χρήση των κινητών τηλεφώνων έχει αυξηθεί σημαντικά στις αγροτικές περιοχές και έχει διευκολύνει τη ζωή των ανθρώπων στις κτηνοτροφικές κοινωνίες. Όσον αφορά στο μεγαλύτερο ποσοστό των νομάδων που δεν ξέρουν ανάγνωση, γραφή και να κάνουν πλοήγηση σε ένα κινητό τηλέφωνο, χρησιμοποιούν

την εφευρετικότητά τους για να το ξεπεράσουν. Για παράδειγμα χρησιμοποιούν σημάδια ή σύμβολα για τις επαφές τους, προκειμένου να κάνουν μια κλήση και να πάρουν πληροφορίες. (Askar, 2014)

Εικόνα 24. Νομάς χρησιμοποιεί κινητό τηλέφωνο. Πηγή: Askar, 2014.

7. Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣΙΑΣ ΣΤΗ ΣΟΜΑΛΙΑ

7.1 Το πρόγραμμα μεταφοράς χρημάτων

Ένα αποτελεσματικό μέτρο για την αντιμετώπιση της επισιτιστικής κρίσης είναι η διανομή και πίστωση χρηματικών ποσών ή κουπονιών στους πληγέντες. Κανείς βέβαια θα αναρωτιέται πως μπορούν τα χρήματα να αντικαταστήσουν τις βασικές διατροφικές ανάγκες, σε μια χώρα που η παραγωγή τροφής είναι ανεπαρκής και οι πηγές νερού δυσεύρετες. Η δημοσιογράφος Jerving (2018) αναφέρει πως αυτή η μέθοδος δουλεύει αποτελεσματικά στη Σομαλία, καθώς η χώρα εξαρτάται από τις εισαγωγές τροφίμων. Παρά τις ένοπλες συγκρούσεις, ο ιδιωτικός τομέας είναι λειτουργικός και υπάρχει μεγάλη δραστηριότητα στις αγορές τροφίμων και άλλων αγαθών, πράγμα το οποίο δεν ισχύει σε άλλες χώρες όπως η Υεμένη και το Νότιο Σουδάν που αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα. Το πρόγραμμα μεταφοράς χρημάτων που εφαρμόζεται από τους αρμόδιους φορείς ανθρωπιστικής βοήθειας, περιλαμβάνει παροχή φυσικού χρήματος αλλά κυρίως πίστωση ψηφιακού χρήματος στους πληγέντες, το οποίο είναι εύκολα διαχειρίσιμο από τις εφαρμογές των κινητών τους τηλεφώνων.

Πάνω από το 80% της βοήθειας σε τρόφιμα στηρίζεται σε χρήματα και κουπόνια. Ο καθένας με αυτά μπορεί να αγοράσει επίσης νερό, να ξεπληρώσει δάνεια, να φτιάξει το σπιτικό του ή να εκπαιδεύσει τα παιδιά του. Το Μάιο του 2017 τρία εκατομμύρια Σομαλοί επωφεληθήκαν από αυτή τη βοήθεια. Η ανθεκτικότητα των αγορών μέσα σε όλα αυτά τα χρόνια των συγκρούσεων, η διαδεδομένη μορφή συναλλαγών μέσω ψηφιακού χρήματος, καθώς και η προηγούμενη θετική εμπειρία χρηματικής βοήθειας την εποχή του λιμού του 2011, καθιστούν αυτό το πρόγραμμα, ένα ευέλικτο, γρήγορο και αποτελεσματικό εργαλείο για την αντιμετώπιση της κρίσης στη Σομαλία. Ο καθένας πλέον ατομικά, μπορεί να αποφασίζει πως θα εκμεταλλευτεί τα χρήματά του, σύμφωνα με τις ανάγκες του, στηρίζοντας παράλληλα την τοπική οικονομία. (OCHA, 2017 b)

Σύμφωνα με μαρτυρίες ντόπιου πληθυσμού, το πρόγραμμα μεταφοράς χρημάτων αποτελεί και τη μόνη ελπίδα για επιβίωση. Το 80% αυτών των χρημάτων, πράγματι φτάνει στα χέρια όσων το δικαιούνται και το χρειάζονται. Με την πάροδο του χρόνου, όλο και περισσότερο τα τρόφιμα που παρέχουν οι διεθνείς οργανισμοί όπως το WFP αντικαθίστανται με χρήματα. Ο ανθρωπιστικός τομέας επιδιώκει να αναπτύξει και να συντονίσει καλύτερα αυτό το πρόγραμμα, το οποίο θα αποτελέσει ένα εθνικό δίκτυ ασφαλείας και θα μπορέσει να προστατεύσει τα νοικοκυριά και τον τρωτό πληθυσμό από μια επερχόμενη επισιτιστική κρίση. (Jerving, 2018)

7.2 Η κατασκευή των φραγμάτων άμμου (sand dams)

Τα φράγματα άμμου είναι μια απλή και χαμηλού κόστους τεχνολογία συγκομιδής όμβριων υδάτων. Παρέχουν μια τοπική παροχή καθαρού νερού για οικιακή και γεωργική χρήση και είναι κατάλληλα για ημιάνυδρες περιοχές του κόσμου. Τα φράγματα μπορούν να αντέξουν περισσότερο από πενήντα χρόνια, το κόστος συντήρησής τους είναι ελάχιστο και η κατασκευή τους πολύ απλή. Ένα τείχος από οπλισμένο σκυρόδεμα ύψους ενός έως πέντε μέτρων κατασκευάζεται κάθετα στην κοίτη μιας φυσικής ροής νερού ή ποταμού κατά την ξηρή περίοδο. Κατά τη βροχερή περίοδο και μόλις οι ποταμοί αρχίζουν να ρέουν, το χώμα και η λάσπη που συμπαρασέρνουν εγκλωβίζονται στα φράγματα με αποτέλεσμα να δημιουργούνται μεγάλα αποθέματα λάσπης, ενώ το νερό συνεχίζει και ξεχειλίζει από το φράγμα. Η λάσπη που έχει μείνει πίσω λειτουργεί σαν σφουγγάρι και συγκρατεί το 25% έως το 40% του όγκου της σε νερό, το οποίο καθιζάνει στα χαμηλότερα στρώματα και έπειτα αντλείται με τρόμπες νερού από τους ανθρώπους. Ένα καλοστημένο φράγμα άμμου μπορεί να αποθηκεύσει εκατομμύρια λίτρα νερού και να ανατροφοδοτείται σε κάθε βροχόπτωση. (Wikipedia)

Εικόνα 25. Φράγμα άμμου κατά τη βροχερή και κατά την ξηρή περίοδο. Πηγή: A Layman's Guide to Clean Water, 2015.

Με τη χρηματοδότηση του GEF και την προσπάθεια του UNDP να μειώσει την τρωτότητα των κοινωνιών και των οικοσυστημάτων έναντι της Κλιματικής Αλλαγής, τα φράγματα άμμου κατασκευάζονται στις αυτόνομες ζώνες Somaliland και Puntland, σε στρατηγικά σημεία. Οι νομάδες και οι κτηνοτρόφοι από την κάθε περιφέρεια συγκεντρώνονται στα φράγματα για να καλύψουν τις ανάγκες της οικογένειας και των ζώων τους σε νερό. Πριν την κατασκευή των φραγμάτων έπρεπε να ταξιδέψουν έως και 600 km για να βρουν αξιόπιστες πηγές νερού. Άλλη

εναλλακτική θα ήταν να πληρώνουν από 7-14 δολάρια την ημέρα για τις ανάγκες τους σε νερό αναλόγως την ένταση της ξηρασίας. Αυτή η καινοτόμος λύση για την αποθήκευση του νερού έχει ανακουφίσει χιλιάδες νοικοκυριά στις αγροτικές περιοχές, παρέχοντας τους μια σταθερή και καθαρή πηγή νερού, παρά τις αλλαγές στα καιρικά μοτίβα. (Climate Adaptation UNDP, 2017 a)

7.3 Χτίζοντας την προσαρμοστικότητα της γεωργίας

Σε μια χώρα που πλήττεται από συνεχόμενες ξηρασίες, όπως η Σομαλία η παροχή βοήθειας με κάθε τρόπο δεν αρκεί μόνο κατά τη διάρκεια της κρίσης. Η ιστορία έχει δείξει πως η οικονομική βοήθεια, η παροχή τροφής, νερού ή ιατροφαρμακευτικού υλικού από τις ανθρωπιστικές οργανώσεις, θα ανακουφίσουν τους πληγέντες μέχρι την επόμενη ξηρασία. Συνεπώς αυτό που χρειάζεται είναι η χρηματοδότηση για προγράμματα ανάπτυξης και η εφαρμογή κατάλληλου σχεδιασμού για να ενισχυθεί η ανθεκτικότητα του πληθυσμού και η ικανότητά τους να αντιμετωπίσουν μια επερχόμενη κρίση . (Demetriou, 2017)

Εκτός του ότι καλύπτει τις διατροφικές ανάγκες των Σομαλών, η γεωργία είναι και μια σημαντική οικονομική δραστηριότητα. Έτσι ο FAO, ένας από τους μεγαλύτερους ανθρωπιστικούς φορείς των Ηνωμένων Εθνών, αλλά και άλλοι οργανισμοί έχουν επενδύσει σε προγράμματα εκπαίδευσης των αγροτών και βελτίωσης των καλλιεργειών. Βέβαια έχουν πάρει μέτρα για άμεση αποκατάσταση των παραγωγικών δυνατοτήτων και των περιουσιακών στοιχείων των πληγέντων, αλλά ταυτόχρονα γεφυρώνουν και το χάσμα μεταξύ των βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων αναγκών τους. (FAO, 2012)

Τα νοικοκυριά που βρίσκονται σε κρίση λαμβάνουν ένα χρηματικό ποσό για να καλύψουν τις βασικές ημερήσιες ανάγκες τους και σε αντάλλαγμα προσφέρουν εργασία προκειμένου να αποκαταστήσουν ή να βελτιώσουν τα περιουσιακά τους στοιχεία. (FAO, 2012) Η εργασία αυτή περιλαμβάνει επίσης την επέκταση και βελτίωση των γεωργικών υποδομών, όπως είναι η εγκατάσταση ηλιακών αντλιών νερού για άρδευση, η αποκατάσταση καναλιών και δρόμων τροφοδοσίας, και η κατασκευή πηγαδιών και φραγμάτων εκτροπής. Η μέθοδος αυτή γνωστή και ως «Cash for Work» είναι διπλά χρήσιμη. Αφενός εξασφαλίζει ένα εισόδημα στα νοικοκυριά και μειώνει την ανεργία (έστω και προσωρινά) και αφετέρου συνεισφέρει στην πραγματοποίηση έργων κοινής ωφέλειας. (FAO Office of Evaluation, 2015)

Ένα από τα μέσα που συμβάλλει στην αύξηση της γεωργικής παραγωγής, είναι τα σχολεία των αγροτών όπου μέσω της εκπαίδευσης εφαρμόζονται νέες και αποτελεσματικές γεωργικές πρακτικές. Στόχος είναι να μάθουν οι αγρότες να παίρνουν μόνοι τους τις σωστές αποφάσεις για τις καλλιέργειές τους, αλλά και να μπορούν οι ίδιοι να διδάξουν ή να δώσουν εκπαιδευτικές πληροφορίες και συμβουλές σε άλλους αγρότες. Τα αποτελέσματα που έχουν προκύψει είναι ενθαρρυντικά, καθώς η ιστορία έχει δείξει ότι σε ένα έτος, οι 100 εκπαιδευόμενοι αγρότες του προγράμματος μπορούν να εκπαιδεύσουν μόνοι τους επιπλέον 2500. Η εκπαιδευτική περίοδος μπορεί να διαρκέσει 75 ημέρες και συμμετέχουν αγροτικοί σύμβουλοι, καταρτισμένοι δάσκαλοι και επιστήμονες. (FAO, 2012)

Η Deqa Ahmed Jama, μητέρα εφτά παιδιών αναφέρει πως τα προγράμματα εκπαίδευσης του GEF, της έσωσαν τη ζωή αφού κατάφερε και τριπλασίασε το εισόδημά της μέσω των ολοκληρωμένων τεχνικών καλλιέργειας που διδάχθηκε. Έμαθε για την εναλλαγή των καλλιεργειών μέσα στο έτος και για την παραγωγή ζωοτροφών, και έλαβε ορισμένες γνώσεις για τη διαχείριση μικρών επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τα λεγόμενά της, εγκατέλειψε την παραγωγή σόργου και ντομάτας και πλέον καλλιεργεί χόρτα για ζωοτροφές που έχουν υψηλή ζήτηση. Το επίσης θετικό της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι ότι με την από κοινού συνεργασία των ανθρώπων της κοινότητας στη γεωργία, συμφιλιώθηκαν και βελτιώθηκαν οι σχέσεις μεταξύ τους. (Climate Adaptation UNDP, 2017 b)

Ένας τρόπος για να επιτευχθεί υψηλή παραγωγικότητα η οποία θα αποφέρει κέρδη σε μια αγροτική επιχείρηση, είναι η πρόσβαση σε ποιοτικούς σπόρους. Στη Σομαλία υπάρχει έντονα η ανάγκη για πιστοποιημένους σπόρους υψηλής ποιότητας, καθαρότητας και μεγάλου ποσοστού βλάστησης. Μια σημαντική επένδυση που έχει κάνει ο οργανισμός SATG στα πλαίσια της αλλαγής της τρέχουσας βραχυπρόθεσμης έκτακτης ανάγκης, είναι η επιχείρηση παραγωγής τέτοιων σπόρων σε συνεργασία με τους τοπικούς άρχοντες. Το πρόγραμμα σποροπαραγωγής αρχικά ξεκινάει με τους βασικούς σπόρους αραβόσιτου, σουσαμιού και φασολιών, που είναι και τα βασικά διατροφικά στοιχεία που συμβάλλουν στην επισιτιστική ασφάλεια. Ο SATG σε συνεργασία με το Υπουργείο Γεωργίας, έχει αναπτύξει πολιτικές και κανονισμούς που θα διασφαλίζουν και θα επιτρέπουν στους αγρότες να παράγουν πιστοποιημένους και γενετικά καθαρούς σπόρους. (SATG, 2015)

7.4 Η πρόσβαση των ανθρωπιστικών φορέων σε δυσπρόσιτες περιοχές

Οι ανθρωπιστικές οργανώσεις αντιμετωπίζουν συχνά προκλήσεις στο να έχουν φυσική πρόσβαση σε πληθυσμό που έχει ανάγκη για βοήθεια. Οι λόγοι είναι οι προστατευόμενες περιοχές από μη κρατικούς ένοπλους φορείς, οι εχθροπραξίες και τα ζητήματα που σχετίζονται με την προστασία και ασφάλεια του προσωπικού. Επίσης η πλήρης έλλειψη υποδομών εξακολουθεί να επηρεάζει τα αεροπορικά, θαλάσσια και οδικά ταξίδια για τη μεταφορά ανθρωπιστικών προμηθειών. Τουλάχιστον δύο εκατομμύρια άνθρωποι που χρειάζονται υποστήριξη βρίσκονται σε δυσπρόσιτες περιοχές ειδικά στα νότια και κεντρικά της Σομαλίας. Οι οργανώσεις χρησιμοποιούν διάφορες στρατηγικές για να ξεπεράσουν αυτά τα προβλήματα, οι οποίες επικεντρώνονται στο διάλογο με κυβερνητικούς φορείς, τοπικές αρχές και παραδοσιακά τοπικούς ηγέτες.

Με την πίεση της ανθρωπιστικής κοινότητας για να διασφαλιστούν οι κυρίες διαδρομές τροφοδοσίας, η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση μαζί με άλλες περιφέρειες δεσμεύτηκαν και εφάρμοσαν από το δεύτερο τέταρτο του 2017, τη διάνοιξη των διόδων πρόσβασης. Το Μάιο του ίδιου έτους ο πρόεδρος της κυβέρνησης εξέδωσε οδηγία προς τις τοπικές αρχές της πόλης Afgooye (που ανήκει στην περιφέρεια Lower Shabelle), να αφαιρεθούν τα παράνομα οδοφράγματα κατά μήκος των κύριων δρόμων, γεγονός που συμφιλίωσε τις υποφατρίες της περιοχής. Επίσης διέταξε και την αναστολή όλων των συστημάτων της συλλογής φόρων μέσα στην πόλη. Οι αρχές στην περιφέρεια Middle Shabelle έχουν πραγματοποιήσει αρκετές επιχειρήσεις απομάκρυνσης παράνομων σημείων ελέγχου μεταξύ της πρωτεύουσας Mogadishu και της πόλης Cadale. Έχουν ακόμη δεσμευτεί να αναπτύξουν σχεδιασμό για την παρεμπόδιση των αυτοσχέδιων εκρηκτικών μηχανισμών κατά μήκος του δρόμου Jowhar-Balcad, που τοποθετούν ένοπλες ομάδες. Τέλος, παράνομα σημεία ελέγχου έχουν απομακρυνθεί από τους δρόμους που οδηγούν στο λιμάνι Bossaso της περιοχής Puntland.

Οι διεθνείς μη κυβερνητικές οργανώσεις χρησιμοποιούν ένοπλη συνοδεία για την προστασία τους στις μετακινήσεις τους στις περισσότερες περιοχές της Σομαλίας. Μέχρι τώρα το μέτρο αυτό έχει φέρει θετικά αποτελέσματα παρόλο που αμφισβητείται η αξιοπιστία και αποτελεσματικότητα της συνοδείας. Για αυτό το λόγο το έτος 2017 τα Ηνωμένα Έθνη ξεκίνησαν να εκπαιδεύουν το προσωπικό της ιδιωτικής τους φρουράς σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ανθρωπιστικών αρχών και κωδικών δεοντολογίας.

Η ξεχωριστή ανθρωπιστική ομάδα που έχει δημιουργηθεί για τη διαχείριση της πρόσβασης σε δυσπρόσιτες περιοχές (Access Taskforce Humanitarian Team), έχει βελτιώσει την πρόσβαση των ανθρωπιστικών φορέων σε ένοπλα φυλασσόμενα μέρη, όπου βρίσκονται θύματα χολέρας. Εκτός από την αφαίρεση των οδοφραγμάτων πραγματοποιείται και αναλυτική χαρτογράφηση των περιοχών αυτών. Επίσης διαπραγματεύονται με σχετικούς φορείς για την πρόσβαση μέσω καναλιών και συνομιλιών ή εφαρμόζουν το επιχειρησιακό τους πρόγραμμα έμμεσα, συνεργαζόμενοι με τοπικούς οργανισμούς που δρουν αντί για αυτούς. Οι ανθρωπιστικοί φορείς συχνά δουλεύουν με χαμηλό προφίλ σε επικίνδυνες περιοχές και αναπτύσσουν σταδιακά και σιωπηλά την προσαρμοστικότητα των ευπαθών ομάδων. Ωστόσο οι προκλήσεις για την προσπέλαση των άβατων περιοχών είναι μεγάλες, ενώ παράλληλα θα πρέπει να καλλιεργήσουν ένα κλίμα εμπιστοσύνης και να πείσουν όσους τους εμποδίζουν, για το πόσο αναγκαία είναι η εφαρμογή των ανθρωπιστικών προγραμμάτων. (OCHA, 2017 c)

7.5 Οι προσπάθειες και οι ελλείψεις στη διαχείριση των υδάτινων πόρων στη Σομαλία

Πριν τον εμφύλιο πόλεμο στη Σομαλία, υπήρχαν μεγάλης κλίμακας συστήματα άρδευσης στις λεκάνες των ποταμών Juba και Shabelle. Αυτά τα ελεγχόμενα συστήματα άρδευσης, αποτελούμενα από φράγματα, κανάλια και άλλες υποδομές, κατασκευάστηκαν στα μεσαία και κατώτερα τμήματα των δύο ποταμών. Το σύστημα των καναλιών περιελάμβανε πρωτογενή και δευτερογενή κανάλια, καθώς και πολυάριθμα τριτογενή κανάλια με ροή νερού ελεγχόμενη από φράγματα. Υπήρχε επίσης και σύστημα άντλησης νερού ιδιαίτερα κατά μήκος του ποταμού Juba, όπου χρησιμοποιήθηκαν μεγάλες αντλίες νερού για να το διοχετεύσουν σε άλλο δίκτυο καναλιών. Πριν την κατάρρευση της κυβέρνησης, το Υπουργείο Γεωργίας εκτίμησε ότι 1129500 στρέμματα καλλιεργειών ήταν υπό ελεγχόμενη άρδευση, ενώ με τα εναπομείναντα ύδατα των πλημμυρών μπορούσαν να καλλιεργήσουν επιπλέον 1100000 στρέμματα. (FAO-SWALIM, 2018)

Σήμερα η πλειοψηφία των παραπάνω υποδομών δεν λειτουργεί και οι αρδευόμενες εκτάσεις έχουν μειωθεί σημαντικά. Μετά την κατάρρευση της κυβέρνησης, το αρδευτικό σύστημα υπέστη λεηλασία, βανδαλισμούς, φθορές και παραμελήθηκε, μιας και δεν υπήρχε επίβλεψη και υπεύθυνη διαχείριση. Τα έτη 2008, 2009 έγινε από τον οργανισμό SWALIM μια απογραφή των υδάτινων πηγών σε όλη τη χώρα εκτός από κάποιων, λόγω έλλειψης προσβασιμότητας. Καταγράφηκαν και επιθεωρήθηκαν 2254 υδάτινες πηγές ή εστίες στις οποίες άνηκαν πηγάδια, φράγματα, γεωτρήσεις ή

οποιαδήποτε άλλη φυσική πηγή νερού. Όπως αναφέρουν οι Gadain and Mugo (2009), η κατάσταση είναι πολύ χειρότερη από ότι θα μπορούσε να φανταστεί κανείς. Ένας μεγάλος αριθμός πηγαδιών στις περισσότερες πόλεις και στους αγροτικούς οικισμούς είναι απροστάτευτα και ρηγά, τροφοδοτώντας την πλειοψηφία των νοικοκυριών. Σε κάποιες περιοχές μάλιστα, παρά την υπερβολικά υψηλή αλατότητα του νερού, αυτό εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ως πόσιμο από ανθρώπους και ζώα. Πολλές γεωτρήσεις έχουν ξεπεράσει τον προβλεπόμενο χρόνο ζωής τους (30-40 χρόνια) και χρειάζονται άμεσα αποκατάσταση. Για τους Σομαλούς είναι δεδομένο ότι το νερό δεν θεωρείται δημόσιο αγαθό, αφού απουσιάζουν πλήρως οι δομές τοπικής αυτοδιοίκησης που θα φροντίσουν να τους το παρέχουν.

Στα βόρεια τμήματα της χώρας ή γενικότερα πέρα από τις λεκάνες των δύο κυρίων ποταμών, η υδροδότηση στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στα υπόγεια ύδατα και σε μερικές δεξαμενές νερού που γεμίζουν κατά τις βροχερές περιόδους. Οι πιο παραγωγικές υδάτινες πηγές προέρχονται από γεωτρήσεις σε αλλουβιακούς και καρστικούς υδροφόρους ορίζοντες. Το βάθος τους ποικίλλει από λιγότερο των δέκα μέτρων έως μερικές εκατοντάδες μέτρα. Οι μηχανοκίνητες αντλίες νερού είναι απαραίτητες για τις μεγάλους βάθους γεωτρήσεις, ενώ οι χειροκίνητες αντλίες χρησιμοποιούνται για τους ρηχούς υδροφόρους ορίζοντες. Λόγω της έλλειψης βροχοπτώσεων όμως, τα αποθέματα νερού έχουν περιοριστεί σημαντικά και η ανάγκη για περισσότερες γεωτρήσεις έχει γίνει μεγαλύτερη. Αρκετά έργα αναλήφθηκαν με σκοπό την εκμετάλλευση των υπογείων υδάτων, αλλά δεν είχαν επιτυχία λόγω έλλειψης προηγούμενης γνώσης υδρολογίας. (Earthwise,2018)

Στον αγροτικό τομέα η διαχείριση των υδάτινων πόρων παρουσιάζει πολλές ελλείψεις, όχι μόνο λόγω των λιγοστών πηγών νερού, αλλά και της συχνής αποτυχίας των υποδομών που υπάρχουν ήδη. Οι μηχανισμοί ανύψωσης του νερού για παράδειγμα αποτυγχάνουν διότι δεν σχεδιάστηκαν σωστά, δεν κατασκευάστηκαν σωστά και έπειτα δεν συντηρήθηκαν επαρκώς. Μέσα σε πέντε χρόνια από την κατασκευή δεξαμενών νερού, το 50% αυτών υπολειτούργησε. Επίσης όποιες προσπάθειες έγιναν για έργα προμήθειας νερού από τις τοπικές κοινωνίες, δεν βρήκαν την κατάλληλη υποστήριξη από την υπάρχουσα αδύναμη κυβέρνηση. Ο αγροτικός πληθυσμός στηρίζεται σε δωρητές από το εξωτερικό για την προμήθεια του σε νερό. Παρόλα αυτά οι δωρητές έχουν τον ρόλο του απλού πάροχου νερού και όχι του συντονιστή ή του εγγυητή μιας παγιωμένης τακτικής υποστήριξης του πληθυσμού.

Σε πολλές περιοχές η διαχείριση των υδάτων γίνεται από τοπικές επιτροπές για την περίπτωση πηγών νερού κοινής χρήσης, και από ιδιώτες για την περίπτωση ιδιωτικών πηγών. Για πηγές που

διαχειρίζονται κρατικές υπηρεσίες, επιλέγονται οι κατάλληλοι διαχειριστές και αφού εκπαιδεύονται καθορίζουν και τις τιμές νερού το οποίο πωλείται. (Gadain and Mugo, 2009)

Στην αυτόνομη ζώνη Somaliland η διαχείριση των υδάτινων πόρων γίνεται από το Υπουργείο Μεταλλείων, Ενέργειας και Υδάτινων Πόρων. Έχουν δημοσιευτεί επίσημα έγγραφα περί κανονισμών, νομικών πλαισίων και στρατηγικών για τη σωστή διαχείριση των υδάτινων πόρων και την κατανομή ρόλων και δράσεων. Παράλληλα έχει αναπτυχθεί ένα σχέδιο υδροδότησης για την πρωτεύουσα Hargeysa, στο οποίο περιγράφονται οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις υποδομών και αναζητούνται οι δυνατότητες χρηματοδότησης. Επίσης το Υπουργείο Σχεδιασμού και Ανάπτυξης αποτελεί σημαντικό φορέα στη θεσμική οργάνωση του τομέα των υδάτινων πόρων. Παρόλο που υπάρχει προοπτική και θεσμικές ικανότητες στη Somaliland, οι οικονομικοί και ανθρώπινοι πόροι είναι περιορισμένοι. Εκτός αυτού υπάρχει αδυναμία στο συντονισμό μεταξύ των διαφόρων εμπλεκόμενων φορέων και στην κατανομή αρμοδιοτήτων για την υλοποίηση των οποιωνδήποτε έργων.

Η αντίστοιχη κατάσταση στην αυτόνομη ζώνη Puntland είναι κάπως παρόμοια. Ο τομέας υδάτινων πόρων διευθύνεται από τον Κρατικό Οργανισμό Υδάτων, Ενέργειας και Φυσικών Πόρων. Παρόλο που έχουν θεσπιστεί πολιτικές για τη σωστή διαχείριση των υδάτων, η έλλειψη πόρων και συντονισμού αποτελούν βασικά εμπόδια. Και στις δύο ζώνες έχουν συσταθεί οργανισμοί για την αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης οι οποίοι περιορίζονται σε ενέργειες άμεσης απόκρισης παρά στο μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και προγραμματισμό. Προς το παρόν μεγάλο μέρος των παρεμβάσεων έκτακτης ανάγκης πραγματοποιείται από μεμονωμένα άτομα παρά από τους αρμόδιους οργανισμούς. (Petersen and Gadain, 2012)

Η UNICEF ως ο σημαντικότερος φορέας στα ζητήματα υδάτων, ξεκίνησε από το 1992 όταν πλέον είχε καταρρεύσει η κυβέρνηση, να κάνει έργα αποκατάστασης των υδάτινων πηγών. Μέχρι το 2004 είχε παρέμβει σε μόλις 108 σημεία αλλά ύστερα εντατικοποίησε τις προσπάθειες της. Την περίοδο 2005-2009 έκανε 378 παρεμβάσεις σε υδάτινες πηγές σε όλη τη χώρα. Το 83,5% των παρεμβάσεων αφορούσαν ρηχά πηγάδια και γεωτρήσεις ενώ το υπόλοιπο αφορούσε φράγματα, δεξαμενές νερού, ηλιακά υδάτινα συστήματα, μηχανοκίνητες αντλίες νερού και υδάτινες εγκαταστάσεις σε σχολεία. Αποκατέστησε ή κατασκεύασε καινούρια πηγάδια τοποθετώντας χειροκίνητες αντλίες νερού και ανέπτυξε συστήματα διανομής νερού για τους ανθρώπους και τα ζώα τους, συνδυαζόμενες με δραστηριότητες προστασίας και καθαριότητας γύρω από τις πηγές. Αναβάθμισε και βελτίωσε το σύστημα διανομής νερού σε οχτώ πόλεις με την αντικατάσταση και επέκταση των παλιών

σωληνώσεων και τη δημιουργία νέων δεξαμενών νερού. Επίσης προσέφερε προγράμματα εκπαίδευσης στους χρήστες των πηγών για τη διαχείριση και συντήρησή τους. (Gadain and Mugo, 2009)

Μετά το θανατηφόρο λιμό του 2011, ο οργανισμός SWALIM δημιούργησε ένα δίκτυο παρακολούθησης των υπόγειων υδάτων στις ζώνες Somaliland και Puntland, εγκατεστημένο με αυτόματους καταγραφείς δεδομένων στάθμης νερού. Έως τώρα έχουν εγκατασταθεί οχτώ μονάδες καταγραφής σε τέσσερις πόλεις στη Somaliland και σε άλλες τέσσερις στην Puntland. Τα δεδομένα αυτού του δικτύου βοηθούν στην πρόληψη της μελλοντικής εξάντλησης των αποθεμάτων του υδροφόρου ορίζοντα, λόγω του υψηλού κινδύνου της υπερεκμετάλλευσης των υπογείων υδάτων στις μεγάλες πόλεις που προκαλείται από τις αυξανόμενες ανάγκες των κατοίκων σε νερό. Ο SWALIM με το έργο αυτό διαπίστωσε και τον κίνδυνο για τη ρύπανση των υπογείων υδάτων στις περιοχές αυτές, λόγω της ακατάλληλης χρήσης επιβλαβών υλικών, της διαρροής λυμάτων και της καθιέρωσης των ανεξέλεγκτων χώρων υγειονομικής ταφής. (Earthwise,2018)

Τα τελευταία χρόνια ο ίδιος οργανισμός έχει αναπτύξει ένα καλά δομημένο εργαλείο για να υποστηρίξει έργα που γίνονται για την αποκατάσταση των φραγμάτων στη νότια Σομαλία και τον καθαρισμό αρδευτικών καναλιών. Το ονομαζόμενο Σύστημα Διαχείρισης Πληροφοριών Άρδευσης είναι ένα αυτόνομο σύστημα υπολογιστή που συλλέγει και διαχειρίζεται παλαιότερες και νεότερες πληροφορίες για τις αρδευτικές υποδομές και χορηγείται σε κάθε ενδιαφερόμενο κατόπιν αίτησης. Παρέχει πληροφορίες για τα τρέχοντα ή μελλοντικά αρδευτικά έργα διαφόρων φορέων, είτε μέσω χαρτών είτε μέσω πινάκων και δίνει στο χρήστη τη δυνατότητα μέσω μιας πλατφόρμας να αξιοποιήσει τα διάφορα δεδομένα για κάθε σκοπό. Επίσης διαχειρίζεται και παρέχει πληροφορίες για γεωργικά ζητήματα όπως τύπους εδαφών και καλλιεργειών και αξιοποιεί τα δεδομένα των διαφόρων μετεωρολογικών σταθμών. (FAO-SWALIM, 2018)

Εικόνα 26. Αεροφωτογραφία αρδευτικών καναλιών (κίτρινες γραμμές) από τον Shabelle ποταμό της πόλης Qoryooley νότια της Σομαλίας και το φράγμα του ποταμού στην ίδια περιοχή πριν και μετά την αποκατάστασή του. Πηγή: FAO-SWALIM, 2018

Παρά τις προσπάθειες των ΜΚΟ ή άλλων οργανισμών ανθρωπιστικής βοήθειας για την αντιμετώπιση της ξηρασίας, εντοπίζονται κάποιες αδυναμίες ως προς την εφαρμογή των μέτρων ανακούφισης που συχνά αποκαλούνται «τα λάθη του παρελθόντος». Σύμφωνα με το Waterwiki (2006), πολύ συχνά σε περιόδους ξηρασίας ή ανθρωπιστικής κρίσης, η διεθνής κοινότητα δωρητών εμφανίζεται με προκατασκευασμένα σχέδια και λύσεις όπως είναι η δημιουργία νέων πηγαδιών ή αποστολή φορτηγών για την προμήθεια νερού. Μόλις ολοκληρωθούν τα μέτρα ανακούφισης, οι τοπικές κοινωνίες ενδέχεται να μην έχουν την ικανότητα να συνεχίσουν τις προσπάθειες που ξεκίνησαν οι χορηγοί βοήθειας. Μέλη των κοινωνιών μάλιστα έχουν εκφράσει την ανάγκη να συμμετέχουν μαζί με τους χορηγούς στην επίλυση των προβλημάτων του νερού, με τη χρήση σχετικής τεχνολογίας, λαμβάνοντας υπόψη την εμπειρία, τις αξίες και τις πολιτιστικές πεποιθήσεις των πρώτων. Στο ίδιο συμπέρασμα περίπου καταλήγει και η Somalia NGO Consortium (2017), αναφέροντας ότι ένα από τα πράγματα που θα πρέπει να διδαχθούμε από το λιμό του 2011, είναι ότι δεν έγιναν μακροπρόθεσμες επενδύσεις από την πλευρά των διεθνών ΜΚΟ, για την ανάπτυξη ικανοτήτων των ντόπιων ΜΚΟ να διαχειριστούν την κρίση.

7.6 Ο ρόλος της κυβέρνησης στη διαχείριση της ξηρασίας

Ο τραγικός λιμός του 2011 είναι ένα παράδειγμα προς αποφυγή σχετικά με τη διαχείριση της επισιτιστικής κρίσης που έπληξε τη Σομαλία, από το κράτος και την παγκόσμια κοινότητα. Παρόλο που τα συστήματα προειδοποίησης λιμού είχαν εντοπίσει έναν επερχόμενο λιμό σχεδόν έντεκα μήνες πριν, η απόκριση των φορέων ανθρωπιστικής βοήθειας δεν ήταν μόνο αργή, αλλά έβρισκε

πολλά εμπόδια σε ένα υπερβολικά εύθραυστο πολιτικό περιβάλλον, με την παρουσία φανατικών ένοπλων κινημάτων και την απουσία λειτουργικού κρατικού μηχανισμού. (Seal and Bailey, 2013) Η τότε Μεταβατική Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση όπως περιγράφει η Zayadin (2011), χαρακτηριζόταν στην καλύτερη περίπτωση ασταθής. Επιπλέον ήταν ανήμπορη να ελέγξει τα σύνορα ή την εδαφική της κυριαρχία και αδυνατούσε να προσφέρει στοιχειώδεις υπηρεσίες και αγαθά στους πολίτες της.

Ο Abdi (2017) υποστηρίζει πως η ύπαρξη πολιτικής σταθερότητας είναι καθοριστικός παράγοντας για την αντιμετώπιση μιας εθνικής κρίσης. Η μεγάλη ξηρασία που χτύπησε τη Σομαλία την περίοδο 1973-1975 επηρέασε 700000 ανθρώπους (το 20% του τότε πληθυσμού) και προκάλεσε το θάνατο 20000 που αντιστοιχούσαν σε λιγότερο από 1% του πληθυσμού. Η χώρα εκείνη την εποχή είχε μια δυνατή κεντρική κυβέρνηση αποτελούμενη από θεσμούς, οι οποίοι αντιμετώπιζαν αποτελεσματικά τις φυσικές καταστροφές και περιόριζαν τις αρνητικές τους συνέπειες. Η διεθνής βοήθεια επίσης έδρασε γρήγορα ξοδεύοντας περίπου 640 εκατομμύρια δολάρια (ισοτιμία με το 2017) για προγράμματα ανακούφισης των πληγέντων. Ο οργανισμός των ΗΠΑ για τη Διεθνή Ανάπτυξη αναγνώρισε ότι η σομαλική κυβέρνηση κινητοποίησε δυναμικά και αποτελεσματικά όλους τους πόρους που είχε στη διάθεσή της για να αντιμετωπίσει την κατάσταση έκτακτης ανάγκης.

Η κατάσταση όμως σήμερα δεν είναι πολύ διαφορετική από αυτήν που επικρατούσε την περίοδο του λιμού του 2011. Στην ενότητα περί θεσμικής τρωτότητας αναφερθήκαμε στην αδυναμία του κράτους να διαχειριστεί τις συνέπειες της πρόσφατης ξηρασίας, για λόγους όπως είναι η έλλειψη πόρων και υποδομών ή ακόμα και η διαφθορά που εμποδίζει τη σωστή λειτουργία του. Τον ρόλο της κρατικής πρόνοιας και προστασίας έχουν πάρει οι διάφορες κοινωνικές δομές της χώρας, που έχουν καταφέρει σε κάποιο βαθμό να αντιστέκονται και να επιβιώνουν ενάντια στις προκλήσεις της ξηρασίας. Το 2017 απεφεύχθη ένας νέος λιμός και αυτό οφείλεται στην παρέμβαση πλήθους διεθνών μη κυβερνητικών φορέων και δωρητών που έπραξαν εγκαίρως, φυσικά με την υποστήριξη και συναίνεση της σομαλικής κυβέρνησης. Θα μπορούσαμε να πούμε πως ο ρόλος του κράτους στη διαχείριση της ξηρασίας, είναι περισσότερο επικοινωνιακός παρά λειτουργικός, δραστήριος και αποτελεσματικός. Ο πρωθυπουργός και τα στελέχη της κυβέρνησης περιορίζονται στο να δίνουν συχνά συνεντεύξεις τύπου στα μέσα μαζικής ενημέρωσης ή να διακηρύσσουν καμπάνιες πλάι σε εκπροσώπους μεγάλων διεθνών ανθρωπιστικών οργανώσεων.

Παρόλα αυτά η κυβέρνηση το 2017 δημοσίευσε το Εθνικό Σχέδιο Ανάπτυξης της Σομαλίας που καλύπτει την περίοδο 2017-2019. Αποτελεί το πρώτο αναπτυξιακό σχέδιο από το 1986, το οποίο

προβάλει στρατηγικές κατευθύνσεις για τις προτεραιότητες της ανάπτυξης, για παρεμβάσεις και για διεθνή βοήθεια βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Βασικοί στόχοι είναι η μείωση της φτώχειας, η οικονομική ανάταξη και ο κοινωνικός μετασχηματισμός. Προϋποθέτει επίσης την οικοδόμηση της προσαρμοστικότητας όλων των κοινωνικών στρωμάτων μέσω τριών ενεργειών. Πρώτον δίνοντας τους τα εφόδια για το μετριασμό και τη διαχείριση των κρίσεων που αντιμετωπίζουν, δεύτερον καταπολεμώντας την ακραία φτώχεια και τρίτον ενθαρρύνοντας συγκεκριμένες ομάδες στην ανάληψη κοινωνικών και οικονομικών πρωτοβουλιών. Με την ανάπτυξη της προσαρμοστικότητας, το σχέδιο πετυχαίνει τη δημιουργία κοινών στόχων μεταξύ εθνικών και διεθνών προσπάθειών για την αντιμετώπιση της κρίσης και επίσης τη διευκόλυνση μιας πολυετούς χρηματοδότησης. (Demetriou, 2017)

7.7 Τα επιτεύγματα των ανθρωπιστικών φορέων το 2017

Η ανθρωπιστική βοήθεια στη Σομαλία κλιμακώθηκε μαζικά το 2017 και έτσι ο φόβος για ένα νέο λιμό εξαλείφθηκε επιτυχώς με τη συλλογική προσπάθεια 159 μη κυβερνητικών οργανώσεων από τη βόρεια Ευρώπη, 64 άλλων διεθνών μη κυβερνητικών οργανώσεων και 6 φορέων των Ηνωμένων Εθνών. Παρακάτω αναφέρονται συνοπτικά τα αποτελέσματα των προσπαθειών τους.

- Κατάφεραν και αξιολόγησαν λεπτομερώς τη θέση 1816 IDP καταυλισμών.
- Προσέγγισαν πάνω από τρία εκατομμύρια ανθρώπους το μήνα βελτιώνοντας τους την πρόσβαση σε τρόφιμα και δίκτυα ασφαλείας.
- Μεταφέρθηκαν 2900 τόνοι ανθρωπιστικού υλικού με όλα τα μέσα σε 21 προορισμούς.
- Προσέγγισαν πάνω από 60000 κορίτσια, αγόρια, γυναίκες και άνδρες μηνιαίως παρέχοντας τους ασφάλεια και κοινωνικές δραστηριότητες.
- Πάνω από 400000 άνθρωποι βοηθήθηκαν μηνιαίως για προσωρινή πρόσβαση σε ασφαλές νερό.
- 983000 παιδιά κάτω των πέντε ετών, έγκυες και θηλάζουσες γυναίκες υποστηρίχτηκαν για να αντιμετωπίσουν τον υποσιτισμό.
- Βοήθησαν 266000 παιδιά σχολικής ηλικίας να συνεχίσουν την εκπαίδευση τους.
- Μεταξύ Ιανουαρίου και Νοεμβρίου δόθηκαν σε περισσότερο από 365000 ανθρώπους IDP πληθυσμού, αντικείμενα πρώτης ανάγκης και σε 185000 υλικό προσωρινής στέγασης.

- 57 ομάδες έκτακτης απόκρισης διένειμαν 167 τόνους ιατρικού υλικού για την αντιμετώπιση της χολέρας. Σε περιοχές υψηλού κινδύνου εμβολιάστηκαν δύο εκατομμύρια άνθρωποι. (OCHA, 2017 c)

8. ΣΥΝΟΨΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τη δεκαετία του '60 μέχρι σήμερα, έχουν καταγραφεί τουλάχιστον 16 σοβαρά επεισόδια ξηρασίας στη Σομαλία, τα οποία επηρέασαν μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού και προκάλεσαν χιλιάδες απώλειες ανθρώπινων ζώων. Η γεωγραφική θέση της χώρας επιτρέπει την περιοδική εμφάνιση των ξηρασιών, ωστόσο υπάρχουν ενδείξεις ότι η Κλιματική Αλλαγή είναι ο λόγος που αυτές οι ξηρασίες έχουν μεγαλύτερη συχνότητα, ένταση και διάρκεια. Η πρόσφατη ξηρασία που έπληξε τη χώρα, κηρύχθηκε από τον πρωθυπουργό της χώρας ως εθνική καταστροφή το Φεβρουάριο του 2017, γενεσιουργός αιτία της οποίας ήταν η έλλειψη κατακρημνισμάτων των δύο προηγούμενων βροχερών περιόδων.

Οι άμεσες επιπτώσεις στον παραγωγικό τομέα και οι αντίστοιχες οικονομικές απώλειες δεν άργησαν να φανούν. Στη γεωργία επηρεάστηκαν και ζημιώθηκαν βασικές αρδευόμενες καλλιέργειες τροφίμων όπως αραβόσιτο, σουσάμι, λαχανικά και καταστράφηκαν 2,6 εκατομμύρια μπανανόδεντρα μέσα σε λίγους μήνες. Οι οικονομικές ζημιές και απώλειες των καλλιεργειών για το έτος 2017 εκτιμήθηκαν περίπου στα 311, 4 εκατομμύρια δολάρια. Η μείωση στις ποσότητες νερού και βοσκότοπων, προκάλεσαν το μαζικό αφανισμό του ζωικού κεφαλαίου, που σε ορισμένες περιοχές έφτασε το 60%. Η Σομαλία έχασε πάνω από 6,4 εκατομμύρια ζώα του κτηνοτροφικού της πληθυσμού ενώ οι απώλειες στην αξία του γάλακτος και του κρέατος έφτασαν τα 1,26 δισεκατομμύρια δολάρια.

Η επακόλουθη έλλειψη στη διαθεσιμότητα των τροφίμων, αύξησε απότομα τις τιμές τους με αποτέλεσμα, την περιορισμένη πρόσβαση των φτωχών νοικοκυριών στα είδη πρώτης ανάγκης. Μέχρι τον Ιούνιο του 2017, 6,7 εκατομμύρια άνθρωποι βρίσκονταν σε κατάσταση επισιτιστικής κρίσης, εκ των οποίων περισσότεροι από 700000 βρίσκονταν στα πρόθυρα λιμού. Παράλληλα οι κακές συνθήκες υγιεινής και η χρήση αναξιόπιστων πηγών νερού, οδήγησαν στη μετάδοση νοσημάτων όπως είναι η χολέρα και η ιλαρά. Η χολέρα του 2017 θεωρήθηκε μια από τις μεγαλύτερες επιδημίες που ξέσπασε ποτέ, αφού αναφέρθηκαν 78000 περιπτώσεις αυτής της ασθένειας, συμπεριλαμβανομένων 1159 απωλειών ζωής.

Η Σομαλία βιώνει για πάνω από 25 χρόνια ένοπλες συγκρούσεις κυρίως στο εσωτερικό της, μεταξύ πολλαπλών πολιτικών ομάδων. Η σχέση των συγκρούσεων με την ξηρασία έχει διπλό ρόλο. Αναμφισβήτητα αυτές αποτελούν έμμεσες επιπτώσεις της ξηρασίας, καθώς προκαλούνται από τον ανταγωνισμό για τους πενιχρούς διαθέσιμους φυσικούς πόρους. Οι διαμάχες παρατηρούνται όχι

μόνο σε τοπικό επίπεδο μεταξύ κτηνοτρόφων και μικροκαλλιεργητών, αλλά και σε υπερεθνικό επίπεδο, καθώς η διαμάχη με την Αιθιοπία διαρκεί περισσότερο από πενήντα χρόνια. Από την άλλη, το παραγμένο πολιτικό και συγκρουσιακό τοπίο που επικρατεί στη χώρα, ενισχύει τη φτώχεια, την ανασφάλεια και την επισιτιστική κρίση, αυξάνει την τρωτότητα του πληθυσμού στην ξηρασία και επιδεινώνει τις καταστροφικές συνέπειές της.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ της ξηρασίας και των ένοπλων συγκρούσεων είναι η κινητήρια δύναμη της εσωτερικής και εξωτερικής μετακίνησης του πληθυσμού. Η Σομαλία βίωσε μια από τις χειρότερες καταστάσεις βίαιων και αναγκαστικών μετακινήσεων πληθυσμού σε όλο τον κόσμο, κατά τη διάρκεια του φονικού λιμού που εκδηλώθηκε στη χώρα το 2011. Η πρόσφατη ξηρασία έχει ωθήσει εκατοντάδες χιλιάδες Σομαλούς στους IDP καταυλισμούς εντός και εκτός της χώρας, όπου επικρατούν άθλιες συνθήκες διαβίωσης και παρατηρούνται φαινόμενα καταπάτησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μέχρι τον Ιανουάριο του 2018, ο συνολικός αριθμός των Σομαλών οι οποίοι μετακινήθηκαν εντός και εκτός της χώρας άγγιξε τα τρία εκατομμύρια. Από αυτούς το 58% ήταν παιδιά ηλικίας έως 17 ετών.

Η μελέτη που έγινε σε αυτήν την εργασία για τους παράγοντες που επηρεάζουν τα επίπεδα τρωτότητας του πληθυσμού, αναδεικνύει την εξαιρετικά υψηλή ευπάθεια της σομαλικής κοινωνίας, όχι μόνο στην ξηρασία, αλλά στον οποιοδήποτε κραδασμό ικανό να εξελιχθεί σε μια κρίση ή καταστροφή. Οι χαμηλοί κοινωνικοοικονομικοί δείκτες της χώρας, πράγματι προκαλούν έκπληξη, επιτρέποντας την επιδείνωση των συνεπειών της ξηρασίας και οδηγώντας την κοινωνία σε μια βαθιά ανθρωπιστική κρίση. Παράλληλα εξαντλείται η προσαρμοστική ικανότητα των κοινωνικών ομάδων από τα αλληπάλλληλα χτυπήματα της ξηρασίας, καθώς για να επιβιώσουν θυσιάζουν τη διατροφή τους και τους εναπομείναντες πόρους τους, με αποτέλεσμα να αυξάνουν περισσότερο την τρωτότητά τους.

Οι Σομαλοί πασχίζουν να επιβιώσουν μόνοι χωρίς τη θεσμική προστασία της υπάρχουσας κυβέρνησης, καθώς τα στοιχεία δείχνουν πως αυτή συνδέεται με διαφθορά, οικονομικά σκάνδαλα, πολιτικές σκοπιμότητες και κατάχρηση εξουσίας. Χαρακτηριστική είναι η αδυναμία της να ελέγξει τις διάφορες πολιτικές και στρατιωτικές ομάδες που ενεργούν σκόπιμα για τα συμφέροντά τους. Η κυβέρνηση επιτρέπει στις φατρίες να επιβάλουν παράνομους φόρους, να κάνουν κατάχρηση γης και φυσικών πόρων, να εκμεταλλεύονται άλλες ομάδες μειονοτήτων και να δρουν ανεξέλεγκτα.

Από την άλλη πλευρά όμως ο θεσμός των φατριών ως πολιτικές οντότητες, συμπλήρωσαν το κενό της απουσίας επίσημης πολιτικής εξουσίας για περισσότερο από είκοσι χρόνια στη χώρα. Κάθε φατρία δημιούργησε το δικό της δίκτυο εξουσίας με τους δικούς της παραδοσιακούς νόμους και κανονισμούς. Στα χρόνια των ξηρασιών και των ένοπλων συγκρούσεων οφείλουμε να αναγνωρίσουμε δύο πράγματα στις φατρίες. Πρώτον παρέχουν έως σήμερα ένα δίκτυ προστασίας στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες-μέλη τους, μέσω των παραδοσιακών μηχανισμών στήριξης και αλληλεγγύης. Δεύτερον κατάφεραν να κινήσουν τα νήματα της οικονομίας και να δημιουργήσουν μια σχετική ανάπτυξη, χωρίς την κρατική φορολογία και τους περιορισμούς. Με το συνδυασμό μάλιστα της αυτορρύθμισης της ελεύθερης αγοράς, φάνηκε ότι αυτό το οικονομικό μοντέλο δούλεψε στην περίπτωση της Σομαλίας ενισχύοντας την προσαρμοστικότητα της κοινωνίας.

Η απουσία πολιτικών ταραχών και η ύπαρξη σταθερής κυβέρνησης έστω και με τη μορφή δικτατορίας, απέδειξε στο παρελθόν ότι μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά μια εθνική κρίση. Σήμερα η διαχείριση της κρίσης της ξηρασίας, περιορίζεται στους φορείς ανθρωπιστικής βοήθειας και στους δωρητές, οι οποίοι αποτελούν και τη μοναδική σανίδα σωτηρίας για το σομαλικό λαό. Παρά τις συντονισμένες προσπάθειες που γίνονται από την πλευρά τους, η ανακούφιση των πληγέντων διαρκεί όσο και η παρουσία των φορέων βοήθειας. Μέχρι τώρα υπάρχει έλλειψη σχεδιασμού ή εφαρμογή προγραμμάτων που να στοχεύει στην ανάπτυξη των ικανοτήτων των πληγέντων, να αντιμετωπίζουν αυτόνομα και ανεξάρτητα τις προκλήσεις της ξηρασίας.

Σε μια χώρα που πλήττεται από συνεχόμενες ξηρασίες, όπως η Σομαλία η παροχή βοήθειας με οποιοδήποτε τρόπο δεν αρκεί μόνο κατά τη διάρκεια της κρίσης. Θα πρέπει παράλληλα να γίνει μια επένδυση στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας των κοινωνιών, ώστε τα μέλη τους να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση και να μειωθεί η εξάρτησή τους από δωρητές και ανθρωπιστικές οργανώσεις σε μελλοντικά επεισόδια ξηρασίας. Σε γενικότερο πλαίσιο, η διαχείριση της ξηρασίας θα πρέπει να βασίζεται στην έννοια της μείωσης του κινδύνου καταστροφής και να περιλαμβάνει την ανάπτυξη και εφαρμογή σχεδίων και πολιτικών ετοιμότητας πριν την εκδήλωση του επεισοδίου, αλλά και τη διατήρησή τους μεταξύ διαδοχικών επεισοδίων ξηρασίας.

Ξενόγλωσσες

Aalst, M. and Otto, F. (2017), “Droughts in East Africa: some headway in unpacking what’s causing them”, *The Conversation*, 11 July.

Abdi, H. (2017), “Somalia conflict and famine: the causes are bad governance, not climate change”, *The Conversation*, 4 October.

Achour, M. and Lacan, N. (2012), “Drought in Somalia: A migration crisis”, in Gemenne, F., Brückner, P. and Ionesco, D. (eds), *The State of Environmental Migration 2011*, Paris: IDDRI, pp.75-90.

ADRC, (2005), *Total Disaster Risk Management, Good Practices*, 2005.

African Development Bank Group, (2015), *Somalia: Energy Sector Needs Assessment and Investment Programme*.

African Development Bank Group, (2016), *Improving Access to Water and Sanitation in Rural Somalia*.

Altai Consulting, (2016), *Youth, Employment and Migration in Mogadishu, Kismayo and Baidoa*, Somalia: IOM.

Ayalew, M. (1997), “What is Food Security and Famine and Hunger?”, *Internet Journal for African Studies*, Issue No 2, March 1997.

Basnyat, D.B. and Gadain, H.M. (2009), *Hydraulic Behaviour of the Juba and Shabelle Rivers: Basic Analysis for Irrigation and Flood Management Purposes*. Technical Report No W-13, FAO-SWALIM, Nairobi, Kenya.

Bekalo, S.A., Brophy, M. and Welford, A.G. (2003), “The development of education in post-conflict Somaliland”, *International Journal of Educational Development*, 23, pp.459-475.

Carty, T. (2017), *A climate in crisis: How climate change is making drought and humanitarian disaster worse in East Africa*, OXFAM Media Briefing, UK.

Checchi, F. and Robinson, W.C. (2013), *Mortality among populations of southern and central Somalia affected by severe food insecurity and famine during 2010-2012*, Rome, Washington: FAO, FEWS NET.

Dai, A. (2011), “Drought under global warming: a review”, *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 2 (1), pp.45–65.

Demetriou, S. (2017), *Business Case Assessment for Accelerating Development Investments in Famine Response and Prevention: Case study Somalia*, UNDP.

Drumtra, J. (2014), *Internal Displacement in Somalia*, Washington,D.C.: Brookings Institution.

EASO, (2017), *Somalia: Security situation*. European Asylum Support Office.

Ebi, K.L. and Bowen, K. (2016), “Extreme events as sources of health vulnerability: Drought as an example”, *Weather and Climate Extremes*, 11, pp.95-102.

Elmi, A. (2002), “Hydropolitics in the Horn of Africa: Conflicts and Cooperation in the Juba & Shabelle Rivers”, *Horn of African Conference*, 10-12 May 2002, Lund, Sweden.

FAO, (2006), *Food Security*, Policy Brief, June 2006, Issue 2.

FAO, (2012), *Somali Agriculture: Building Drought Resilience*, October 2012.

FAO, (2017), *Famine prevention and drought response plan*, January-December 2017.

FAO Office of Evaluation, (2015), *Evaluation of FAO’s resilience sub-programme in Somalia (2013-2014)*, Final Report.

Federal Government of Somalia, (2016), *National Development Plan 2017-2019*.

Federal Republic of Somalia, (2013), *National Adaptation Programme of Action on Climate Change*.

Frankenberg, E., Sikoki, B., Sumantri, C., Suriastini, W. and Thomas, D. (2013), ”Education, vulnerability, and resilience after a natural disaster”, *Ecology and Society*, 18(2): 16.

FSNAU, (2012), *Gender in Emergency Food Security, Livelihoods and Nutrition in Somalia*.

FSNAU and FEWS NET, (2017), *Food Security and Nutrition: Special Brief - Focus on Post Gu 2017 Assessment Results*.

FSNAU and FEWS NET, (2018), *Technical Release*, January 29, 2018.

Funk, C., Harrison, L., Shukla, S., Korecha, D., Magadzire, T., Husak, G., Galu, G. and Hoell, A. (2016), “Assessing the Contributions of Local and East Pacific Warming to the 2015 Droughts in Ethiopia and Southern Africa”, in Herring, S.C., Hoell, A., Hoerling, M.P., Kossin, J.P., Schreck III, C.J. and Stott, P.A., *Explaining Extreme Events of 2015 from a Climate Perspectiv*, Bulletin of the American Meteorological Society, 97 (12), pp.75-80.

Gadain, H.M. and Mugo, M.W. (2009), *Report on UNICEF Water Interventions Mapping (2005-2009)*, Technical Report No W-19, FAO-SWALIM, Nairobi, Kenya.

Gajraj, P., Sardesai, S. and Wam, P. (2005), *Conflict in Somalia: Drivers and Dynamics*, Report No 80239, World Bank.

Gibson, M. (2012), "Food Security-A Commentary: What Is It and Why Is It So Complicated?", *Foods*, 1(1), pp.18-27.

Gundel, J. (2009), *Clans in Somalia*, Workshop Report, Vienna: ACCORD.

Hadden, R.L. (2007), *The Geology of Somalia: A Selected Bibliography of Somalian Geology, Geography and Earth Science*, Virginia: US Army Corps of Engineers, Topographic Engineering Center.

Hendrix, C.S. and Salehyan, I. (2012), "Climate change, rainfall and social conflict in Africa", *Journal of Peace Research*, 49 (1), pp.35-50.

Hill, R.C. (2015), "Education of children of nomadic pastoralists in Somalia: Comparing attitudes and behavior", *International Journal of Educational Development*, 40, pp.166-173.

IPC Global Partners, (2012), *Integrated Food Security Phase Classification, Technical Manual Version 2.0., Evidence and Standards for Better Food Security Decisions*, Rome: FAO.

IPCC, (2014), *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part B: Regional Aspects*. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Barros, V.R., Field, C.B., Dokken, D.J., Mastrandrea, M.D., Mach, K.J., Bilir, T.E., Chatterjee, M., Ebi, K.L., Estrada, Y.O., Genova, R.C., Girma, B., Kissel, E.S., Levy, A.N., MacCracken, S., Mastrandrea, P.R. and White, L.L. (eds.)]. Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA: Cambridge University Press.

IUCN, (2006), *Country Environmental Profile for Somalia: Draft Report*, Nairobi, Kenya.

Kendie, D. (2007), "Towards Resolving the Ethiopia-Somalia Disputes", *International Conference on African Development Archives*, 2-4 August 2007, Kalamazoo, Michigan, USA.

Knutson, C., Hayes, M. and Phillips, T. (1998), *How to reduce drought risk*, Lincoln, Nebraska, U.S.A.: National Drought Mitigation Center.

Le Sage, A. and Majid, N. (2002), "The Livelihoods Gap: Responding to the Economic Dynamics of Vulnerability in Somalia", *Disasters*, 26(1), pp.10-27.

Leeson, P.T. (2007), "Better off stateless: Somalia before and after government collapse", *Journal of Comparative Economics*, 35 (4), pp.689-710.

Linard, C., Alegana, V.A., Noor, A.M., Snow, R.W. and Tatem, A.J. (2010), "A high resolution spatial population database of Somalia for disease risk mapping", *International Journal of Health Geographics*, (9) 45, pp.1-13.

Masih, I., Maskey, S., Mussá, F.E.F. and Trambauer, P. (2014), "A review of droughts on the African continent: a geospatial and long-term perspective", *Hydrology and Earth System Science*, (18) 9, pp.3635-3649.

- Maxwell, D., Majid, N., Adan, G., Abdirahman, K. and Kim, J.J. (2016), “Facing famine: Somali experiences in the famine of 2011”, *Food Policy*, 65 (2016), pp.63-73.
- Maybank, J., Bonsai, B., Jones, K., Lawford, R., O'Brien, E.G., Ripley, E.A. and Wheaton, E. (1995), “Drought as a natural disaster”, *Atmosphere-Ocean*, 33(2), pp.195-222.
- Maystadt, J.F., Mabiso, A. and Ecker, O. (2011), “Climate change and Civil War in Somalia: Does Drought Fuel Conflict in Somalia through Livestock Price Shocks?”, Paper presented at the US Agency for International Development/International Food Policy Research Institute Workshop on Enhancing Resilience in the Horn Of Africa, Washington, DC.
- Maystadt, J.F. and Ecker, O. (2014), “Extreme Weather and Civil War: Does Drought Fuel Conflict in Somalia through Livestock Price Shocks?”, *American Journal of Agricultural Economics*, 96 (4), pp.1157-1182.
- Morah, E.U. (2000), “Old institutions, new opportunities: the emerging nature of Koranic schools in Somaliland in the 1990s”, *International Journal of Educational Development*, 20 (4), pp.305-322.
- Moyi, P. (2012), “Who goes to school? School enrollment patterns in Somalia”, *International Journal of Educational Development*, 32 (1), pp.163-171.
- Mubarak, J.A. (1997), “The Hidden Hand Behind the Resilience of the Stateless Economy of Somalia”, *World Development*, 25 (12), pp.2027-2041.
- Mutua, F.M. and Balint, Z. (2009), *Analysis of the General Climatic Conditions to Support Drought Monitoring in Somalia*. Technical Report No W-14, FAO-SWALIM Nairobi, Kenya.
- Naumann, G., Barbosa, P., Garrote, L., Iglesias, A. and Vogt, J. (2014), “Exploring drought vulnerability in Africa: an indicator based analysis to be used in early warning systems”, *Hydrology and Earth Systems Sciences*, 18, pp.1591-1604.
- Njoku, C.R. (2013), *The Greenwood Histories of the Modern Nations: The History of Somalia*, California: Greenwood.
- OCHA, (2017 a), *Somalia: Operational Plan for famine prevention, Jan-Jun 2017*.
- OCHA, (2017 b), *Somalia Humanitarian Bulletin, July 2017*.
- OCHA, (2017 c), *Humanitarian Response Plan, January-December 2018*.
- Oduori, S., Vargas, R. and Alim, M. (2007), *Land Use Characterisation of the Juba and Shabelle riverine areas in Southern Somalia*. Project Report No L-07. FAO-SWALIM, Nairobi, Kenya.
- Omuto, C.T., Vargas, R. R., Alim, M.S., Ismail, A., Osman, A. and Iman, H.M. (2009), *Land degradation assessment and a monitoring framework in Somalia*. Technical Report No L-14, FAO-SWALIM, Nairobi, Kenya.

- Peduzzi, P., Dao, H., Herold, C. and Mouton, F. (2003), *Global Risk And Vulnerability Index Trends per Year (GRAVITY), Phase III: Drought analysis*. Scientific Report, Geneva, Switzerland: UNDP/BCPR.
- Petersen, G. and Gadain, H.M. (2012), *Climate Change Impacts on Water Resources of Somaliland and Puntland*. Technical Report No W-21, FAO-SWALIM, Nairobi, Kenya.
- Poplack, D.A. and Coolidge, K. (2016), *Powering Progress II: Realizing the Potential of Renewable Energy in Somaliland, Puntland and South Central Somalia*, Broomfield, USA: Shuraako.
- Powel, B., Ford, R. and Nowrasteh, A. (2008), “Somalia after state collapse: Chaos or improvement?”, *Journal of Economic Behavior & Organization*, 67 (3-4), pp.657-670.
- Rahman, K. (2017), *Somalia: Overview of corruption and anti-corruption*, Transparency International.
- Raleigh, C., Lisa, J. and Salehyan, I. (2008), *Social Dimensions of Climate Change: Assessing the Impact of Climate Change on Migration and Conflict*, Washington,D.C.: World Bank Group.
- Ranjan, R. (2011), *Drought Resilient Strategies*, Climate Futures Working Paper Series, Paper No 1, Macquarie University.
- Reuveny, R. (2007), “Climate change-induced migration and violent conflict”, *Political Geography*, 26 (6), pp.656-673.
- Robinson, C., Zimmerman, L. and Checchi, F. (2014), *Internal and External Displacement among Populations of Southern and Central Somalia Affected by Severe Food Insecurity and Famine during 2010-2012*, Washington,D.C.: FEWS NET.
- Saleem, U. and Hussein, G. (2016), *National Biodiversity Strategy and Action Plan (NBSAP) of Somalia*, FAO-Somalia.
- Seal, A. and Bailey, R. (2013), “The 2011 Famine in Somalia: lessons learnt from a failed response?”, *Conflict and Health*, 7:22.
- Somali Federal Republic Ministry of Health and WHO, (2018), *Epidemiological Week 12 (Week ending 25thMarch, 2018)*, Ewarn Bulletin.
- Somalia NGO Consortium, (2017), *Drought Update: Informal Humanitarian Donor Group February 15, 2017*.
- Striessnig, E., Lutz, W. and Patt, A.G. (2013), “Effects of educational attainment on climate risk vulnerability”, *Ecology and Society*, 18(1): 16.
- Striessnig, E. (2014), “Future Differential Vulnerability to Natural Disasters by Level of Education”, *International Seminar of the IUSSP Scientific Panel: Climate Change on Demographic*

Differential Vulnerability to Natural Disasters in the Context of Climate Change Adaptation, April 23rd – 25th 2014, Kao Lak, Thailand.

The Federal Government of Somali Republic, Ministry of Human Development and Public Services, Directorate of Health, (2013), *Health Sector Strategic Plan: January 2013 – December 2016*.

Too, R., Masake, R., Oyoko, G. and Onyango, D. (2015), *The Contribution of Livestock to the Somali Economy*, Nairobi, Kenya: ICPALD.

Transparency Solutions, (2017), *Beyond isbaaro: Reclaiming Somalia's haunted roads*, IAAAP.

UN Human Rights Council, (2016), *Report of the Independent Expert on the situation of human rights in Somalia*.

UN Security Council, (2016), *Report of the Secretary-General on Somalia*, 6 September 2016.

UNDP, (2012), *Somalia Human Development Report 2012: Empowering Youth for Peace and Development*.

UNHCR, (2018), *Displacement of Somalis: Refugees, asylum-seekers and IDPs in East, Horn of Africa and Yemen*.

UNICEF, (2016), *Situation Analysis of Children in Somalia 2016*.

UNICEF, (2017), *Somalia Education Cluster Annual Report 2016*, New York.

UNICEF and WHO, (2018), *One million children in Puntland and 4.2 million nationwide to be vaccinated against measles*. Press Release.

UNISDR, (2009 a), *Terminology on Disaster Risk Reduction*.

UNISDR, (2009 b), *Drought Risk Reduction Framework and Practices: Contributing to the Implementation of the Hyogo Framework for Action*, Geneva, Switzerland: United Nations.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, (2017), *World Population Prospects: The 2017 Revision, Key Findings and Advance Tables*. Working Paper No. ESA/P/WP/248, New York.

U.S. Department of Labor, (2017), *2016 Child Labor and Forced Labor Reports, Somalia*.

Walters, K.R. and Arnold, R.D. (1992), *Climate and Weather of the Horn of Africa: Executive Summary*, Illinois: USAF Environmental Technical Applications Center.

WHO, (2015), *Strategic review of the Somali health sector: Challenges and Prioritized actions*. Report of the WHO mission to Somalia 11th-17th September 2015.

Wilhite, D.A. and Glantz, M.H. (1985), “Understanding the drought phenomenon: The role of definition”, *Water International*, 10(3), pp.111-120.

Wilhite, D.A. (1993), “The enigma of drought”, in Wilhite, D.A. (eds), *Drought Assessment, Management and Planning: Theory and Case Studies*, Boston, Dordrecht, London: Kluwer Academic Publishers, pp.3-15.

Wilhite, D.A. (2000), “Drought as a Natural Hazard: Concepts and Definitions”, in Wilhite, D.A. (eds), *Drought: A Global Assessment*, London: Routledge, pp.1-18.

Wilhite, D.A., Sivakumar, M.V.K. and Pulwarty, R. (2014), “Managing drought risk in a changing climate: The role of national drought policy”, *Weather and Climate Extremes*, 3(2014), pp.4-13.

World Bank, (2017), *Somali Poverty Profile 2016: Findings from Wave 1 of the Somali High Frequency Survey*, Washington, D.C.: World Bank Group.

World Bank, (2018 a), *Somalia Drought Impact and Needs Assessment (Vol. 1): Synthesis Report (English)*, Washington, D.C.: World Bank Group.

World Bank, (2018 b), *Somalia Drought Impact and Needs Assessment (Vol. 2): Sector Reports (English)*, Washington, D.C.: World Bank Group.

Zarafshani, K., Sharafi, L., Azadi, H. and Van Passel, S. (2016), “Vulnerability Assessment Models to Drought: Toward a Conceptual Framework”, *Sustainability*, 8(6):588.

Zayadin, H. (2011), “Somalia: Failing Responses to a Failed State”, *Alternatives International Journal*, 2 October.

Ελληνόγλωσσες

Γεωργούλης, Σ.Χ. και Χουλιάρας, Α.Κ. (1995), *Κράτη και εθνότητες στο Κέρασ της Αφρικής: Προβλήματα, προοπτικές, σχέσεις με την Ελλάδα*, Αθήνα: Γνώση.

Δημητράκος, Σ.Τ. (1964), *Γεωγραφία άτλας παγκόσμιος: Ευρώπη, Ασία, Αμερική, Αφρική, Ωκεανία, Ελλάς*, τόμος 3, Αθήνα: Δέλτα.

Μαμάσης, Ν. και Κουτσογιάννης, Δ. (2007), «Φυσικές, κοινωνικές και τεχνολογικές πτυχές της ξηρασίας: Το παράδειγμα της Αθήνας», στο Σαπουντζάκη, Κ. (επιμ.), *Το αύριο εν κινδύνω: Φυσικές και Τεχνολογικές Καταστροφές στην Ευρώπη και στην Ελλάδα*, Αθήνα: Gutenberg, σελ.61-88.

Μπαλούτσος, Γ., Μπουρλέτσικας, Α. και Καούκης, Κ. (2016), «Ξηρασία: Ένα ύπουλο και επικίνδυνο φαινόμενο με ιδιαιτερότητες και δυσκολίες στη διαχείρισή του», *Γεωγραφίες*, 27 (2016), σελ.28-43.

Σαπουντζάκη, Κ. (2007), *Το αύριο εν κινδύνω: Φυσικές και τεχνολογικές καταστροφές στην Ευρώπη και την Ελλάδα*, Αθήνα: Gutenberg.

Σαπουντζάκη, Κ. και Δανδουλάκη, Μ. (2015), *Κίνδυνοι και Καταστροφές: Έννοιες και Εργαλεία Αξιολόγησης, Προστασίας, Διαχείρισης*, Αθήνα: ΣΕΑΒ.

Σαπουντζάκη, Κ. (2016), «Κίνδυνοι που εξελίσσονται σε καταστροφές ως γεωγραφικά δρώμενα και πεδία διαχείρισης: Εισαγωγή στο αφιέρωμα», *Γεωγραφίες*, 27 (2016), σελ.17-27.

Τσακίρης, Γ. (1995), *Υδατικοί Πόροι: Τεχνική Υδρολογία*, Αθήνα: Συμμετρία.

Χουλιάρας, Α. και Πετρόπουλος, Σ. (2015), *Η Αφρική και οι άλλοι: Οι σχέσεις της Αφρικής με την Ευρώπη και τον κόσμο*, Αθήνα: ΣΕΑΒ

Διαδικτυακοί Τόποι

A Layman's Guide to Clean Water, (2015), *Kenya Sand Dams Provide Water Access Points In a Semi-Arid Environment*. Ανακτήθηκε από: <http://www.clean-water-for-laymen.com/kenya-sand.html>

ACAPS, (2018), *Somalia-Crisis Analysis*. Ανακτήθηκε από: <https://www.acaps.org/country/somalia/crisis-analysis>

Al Jazeera, (2016), *The expensive luxury of electricity in Somalia*. Ανακτήθηκε από: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2016/03/expensive-luxury-electricity-somalia-160330104247782.html>

Al Jazeera, (2017), *Somalia declares “national disaster” over drought*. Ανακτήθηκε από: <https://www.aljazeera.com/news/2017/02/somalia-declares-national-disaster-drought-170228163745581.html>

Askar, H. (2014), *Somalia: Nomads using mobile phones to trace water, pasture*. Ανακτήθηκε από: <https://horseedmedia.net/2014/09/04/somalia-nomads-using-mobile-phones-trace-water-pasture/>

CIA, (2018), *The World Factbook, Somalia*. Ανακτήθηκε από: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html>

Climate Adaptation UNDP, (2017 a), *Sand dams save lives*. Ανακτήθηκε από: <https://undp-adaptation.exposure.co/sand-dams-save-lives>

Climate Adaptation UNDP, (2017 b), *Before the famine*. Ανακτήθηκε από: <https://undp-adaptation.exposure.co/before-the-famine>

Earthwise, (2018), *Hydrogeology of Somalia*. Ανακτήθηκε από: http://earthwise.bgs.ac.uk/index.php/Hydrogeology_of_Somalia#Hydrogeology

Encyclopedia Britannica, (2017), *Köppen climate classification*. Ανακτήθηκε από:
<https://www.britannica.com/science/Koppen-climate-classification>

FAO-SWALIM, (2017 a), *Soils of Somalia*. Ανακτήθηκε από: <http://www.faoswalim.org/land/soils-somalia>

FAO-SWALIM, (2017 b), *Drought Conditions Map, Jan 2017*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.faoswalim.org/article/drought-conditions-map-jan-2017>

FAO-SWALIM, (2017 c), *The Juba and Shabelle rivers and their importance to Somalia*.
Ανακτήθηκε από: <http://www.faoswalim.org/article/juba-and-shabelle-rivers-and-their-importance-somalia>

FAO-SWALIM, (2018), *Water Resources,Irrigation*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.faoswalim.org/water/irrigation>

Fortune of Africa, (2018), *Borama City*. Ανακτήθηκε από:
<http://fortuneofafrica.com/somalia/borama-city/>

FSNAU, (2015), *Somalia Livelihood Zones*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.fsnau.org/products/maps/livelihood-maps>

Frey, K. and O’Gara, P. (2015), *Al-Shabab: Who the Islamic Extremist Group Is and What They Want*. Ανακτήθηκε από: <https://abcnews.go.com/International/al-shabab-islamic-extremist-group/story?id=30070182>

Hiiraan Online, (2013), *Unchained Minds: Somalis Mental Health State*. Ανακτήθηκε από:
https://www.hiiraan.com/op4/2013/aug/30708/unchained_minds_somalis_mental_health_state.aspx

Hiiraan Online, (2015), *Mogadishu: Road Block City*. Ανακτήθηκε από:
https://www.hiiraan.com/news4/2015/july/100534/mogadishu_road_block_city.aspx?fb_comment_id=928110227235622_928536683859643

ICPAC, (2017), *Landcover Map of 2016 at 20m Resolution*. Ανακτήθηκε από:
<http://geoportal.icpac.net/documents/294>

Immigration and Refugee Board of Canada, (2015), *Somalia: Prevalence of cell phones and Internet cafes in Mogadishu, including the ability to use cell phones for financial transfers (2012-February 2015)*. Ανακτήθηκε από: www.refworld.org/docid/550c35904.html

Jerving, S. (2018), *How cash transfers in Somalia could evolve into a national social safety net*. Ανακτήθηκε από: <https://www.devex.com/news/how-cash-transfers-in-somalia-could-evolve-into-a-national-social-safety-net-91873>

Majoka, Z. (2017), *In Somalia, resilience can be strengthened through social protection*. Ανακτήθηκε από: <https://blogs.worldbank.org/voices/somalia-resilience-can-be-strengthened-through-social-protection>

Nations Encyclopedia, (2007), *Somalia: Education*. Ανακτήθηκε από: <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Somalia-EDUCATION.html>

Natural Hazards Partnership, (2018), *Our role within the Disaster Risk Management Cycle*. Ανακτήθηκε από: <http://www.naturalhazardspartnership.org.uk/about-us/>

NDMC, (2018), *Drought Impact Reporter*. Ανακτήθηκε από: <http://droughtreporter.unl.edu/map/>

Observatory of Economic Complexity, (2017), *Somalia*. Ανακτήθηκε από: <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/som/>

OCHA, (2016), *El Nino-East Africa*. Ανακτήθηκε από: <http://www.unocha.org/legacy/el-nino-east-africa>

OXFAM, (2017), *Infographic: Food Security to Famine*. Ανακτήθηκε από: <https://www.oxfam.ca/blogs/infographic-food-security-to-famine>

Political Geography Now, (2017), *Somalia Control Map & Timeline - August 2017*. Ανακτήθηκε από: <http://www.polgeonow.com/2017/08/somalia-war-who-controls-somalia-map.html>

Ridgwell, H. (2017), *A Lifeline for Millions in Somalia, Money Remittance Industry Seeks More Support*. Ανακτήθηκε από: <https://www.voanews.com/a/somalia-money-remittance-industry-support/4076055.html>

SATG, (2015), *Why use certified seed?* Ανακτήθηκε από: <http://satg.org/why-use-certified-seed/>

SATG, (2017), *Long term drought intervention strategies in Somalia*. Ανακτήθηκε από: <http://satg.org/long-term-drought-intervention-strategies-in-somalia/>

Somalia Report, (2011), *IDP Camps in Mogadishu Fear Rampant Looting and Threats From Troops*. Ανακτήθηκε από: http://piracyreport.com/index.php/post/2215/IDPs_Complain_of_Looting_and_Lack_of_Security

UNISDR, (2017), *Terminology on Disaster Risk Reduction*. Ανακτήθηκε από: <https://www.unisdr.org/we/inform/terminology>

University of Texas, (2012), *Somalia Thematic Maps: Population Density*. Ανακτήθηκε από: http://legacy.lib.utexas.edu/maps/africa/txu-pclmaps-oclc-795784383-somalia_2012_population_density.jpg

VOA news, (2016), *Number of Child Soldiers in Somalia May Top 5,000, UN Reports*. Ανακτήθηκε από: <https://www.voanews.com/a/five-thousand-child-soldiers-somalia-united-nations-report/3379769.html>

Waterwiki, (2006), *Somalia - Water Management amid recurrent drought*. Ανακτήθηκε από: http://waterwiki.net/index.php?title=Somalia_-_Water_Management_amid_recurrent_drought

Wikipedia, *African Union Mission to Somalia 2017*. Ανακτήθηκε από:

https://en.wikipedia.org/wiki/African_Union_Mission_to_Somalia

Al-Shabaab (militant group) 2018. Ανακτήθηκε από: [https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Shabaab_\(militant_group\)#Terrorist_designation](https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Shabaab_(militant_group)#Terrorist_designation)

Administrative divisions of Somalia 2017. Ανακτήθηκε από:

https://en.wikipedia.org/wiki/Administrative_divisions_of_Somalia

Somalia. Ανακτήθηκε από: https://en.wikipedia.org/wiki/Somalia#Somali_Civil_War

Sand dam. Ανακτήθηκε από: https://en.wikipedia.org/wiki/Sand_dam

WHO, (2018 a), *Cholera-Somalia, Disease outbreak news 29 March 2018*. Ανακτήθηκε από:

<http://www.who.int/csr/don/29-march-2018-cholera-somalia/en/>

WHO, (2018 b), *Outbreak update – cholera in Somalia, 19 April 2018*. Ανακτήθηκε από:

<http://www.emro.who.int/pandemic-epidemic-diseases/cholera/outbreak-update-cholera-in-somalia-19-april-2018.html>

WHO, (2018 c), *Somalia Cholera Outbreak Map: Jan - Dec 2017*. Ανακτήθηκε από:

<https://reliefweb.int/map/somalia/somalia-cholera-outbreak-map-jan-dec-2017>

World Population Review, (2018), *Somalia Population 2018*. Ανακτήθηκε από:

<http://worldpopulationreview.com/countries/somalia-population/>